

দূৰ আৰু মুক্ত শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠান
Institute of Distance and Open Learning
গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
Gauhati University

অসমীয়াৰ স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রম (০১)

M. A. in Assamese (01)

পাঠ্যবিষয় : ৩.১ (Course: 3.1)

অসমীয়া গদ্য সাহিত্য

(Assamese Prose Literature)

বিষয়শূচী (Contents) :

পাঠ্যবিষয়ৰ পৰিচয় (Course Introduction)

প্ৰথম বিভাগ	: অসমীয়া গদ্যৰ বিকাশ
দ্বিতীয় বিভাগ	: ভট্টদেৱৰ গদ্য : 'কথাভাগৱতৰ তৃতীয় স্কন্ধৰ দ্বিতীয় অধ্যায়'
তৃতীয় বিভাগ	: গুৰুচৰিতৰ গদ্য (দফা ৩১-ৰ পৰা ১০০-লৈ)
চতুৰ্থ বিভাগ	: বুৰঞ্জীৰ গদ্য : 'দিহিঙ্গীয়া ৰজা'
পঞ্চম বিভাগ	: অৰুণোদইৰ গদ্য : 'অচম দেস সত্ৰুণ আক্ৰমণ কৰা কথা' আৰু 'অচমিয়া ভাসা'
ষষ্ঠ বিভাগ	: হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা : 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী'
সপ্তম বিভাগ	: লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা : 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' (প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় অধ্যায়)
অষ্টম বিভাগ	: বাণীকান্ত কাকতি : 'নাৰী হৃদয়'

Contributor:

Unit 1:	Dr. Dilip Bora	Department of MIL, G.U.
Unit 2:	Dr. Khagesh Sen Deka	Pub-Kamrup College, Baihata Chariali
Units 3 & 7:	Dr. Mukul Chakrabarty	Department of MIL, G.U.
Unit 4:	Golap Sut	Pragjyotish College, Guwahati
Unit 5:	Dr. Apurba Kr. Deka	IDOL, Gauhati University
Unit 6:	Dr. Hari Prashad Baruah	LOKD College, Dhekiajuli
Unit 8:	Dr. Anuradha Sarma & Dr. Baikuntha Rajbongshi	Department of MIL, G.U. Pragjyotish College, Guwahati

---

Content Editing:

Dr. Dilip Bora	Dept. of MIL, G.U.
----------------	--------------------

Revision & Re-editing:

Dr. Bimal Mazumdar	Dept. of Assamese, G.U.
--------------------	-------------------------

Language & Format Editing:

Dr. Apurba Kr. Deka	IDOL, Gauhati University
---------------------	--------------------------

Copy Editing:

Golap Sut	Pragjyotish College, Guwahati
-----------	-------------------------------

Course Coordination:

Dr. Kandarpa Das	Director IDOL, Gauhati University
Dr. Upen Rabha Hakacham	Department of Assamese Gauhati University
Dr. Apurba Kr. Deka	Assistant Professor in Assamese IDOL, Gauhati University

---

Cover Page Design:

Bhaskar Jyoti Goswami	IDOL, Gauhati University
-----------------------	--------------------------

August, 2012

© Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University. All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form, by mimeograph or any other means, without permission in writing from the Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University. Further information about the Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University courses may be obtained from the University's office at IDOL Building, Gauhati University, Guwahati-14. Published on behalf of the Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University by Dr. Kandarpa Das, Director and printed at Maliyata Offset Press, Mirza. Copies printed 1000.

Acknowledgement

The Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University duly acknowledges the financial assistance from the Distance Education Council, IGNOU, New Delhi for preparation of this material.

অসমীয়াৰ স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রম

অসমীয়া বিষয়ৰ স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রম (Programme) চাৰিটা যান্মাসিকত সম্পন্ন হ'ব। প্ৰত্যেকটো যান্মাসিকত পাঁচোটাকৈ পাঠ্যবিষয় (Course) থাকিব। প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় যান্মাসিকৰ আটাইকেইটা পাঠ্যবিষয় আৰু তৃতীয় যান্মাসিকৰ প্ৰথম চাৰিটা পাঠ্যবিষয় উম্মেহতীয়া। সকলো বিদ্যাৰ্থীয়ে এই পাঠ্যবিষয়সমূহ অধ্যয়ন কৰিব লাগিব। তৃতীয় যান্মাসিকৰ পঞ্চম পাঠ্যবিষয়টো আৰু চতুৰ্থ যান্মাসিকৰ আটাইকেইটা পাঠ্যবিষয় দুটা শাখাত বিভক্ত হ'ব — সাহিত্য শাখা (ক) আৰু ভাষা শাখা (খ)। বিদ্যাৰ্থীসকলে যিকোনো এটা শাখাৰ পাঠ্যবিষয় অধ্যয়ন কৰিব লাগিব।

সমগ্ৰ পাঠ্যক্রমৰ সৰ্বমুঠ নম্বৰ : ১৬০০। প্ৰতিটো পাঠ্যবিষয়ৰ বাবে মুঠ নম্বৰ থাকিবঃ ৮০। পাঠ্যবিষয়সমূহৰ মূল্যায়ন দুই ধৰণে হ'ব - আভ্যন্তৰীণ আৰু মূল পৰীক্ষা। দুয়োটা শিতানত নম্বৰ থাকিব এনেধৰণে —

আভ্যন্তৰীণ : ১৬ (মুঠ নম্বৰৰ ২০ সতাংস)।

মূল পৰীক্ষা : ৬৪ (মুঠ নম্বৰৰ ৮০ সতাংস)।

মূল পৰীক্ষাত বৰ্ণনাধৰ্মী আৰু চমু প্ৰশ্ন অথবা চমু টোকা — এই দুই ধৰণৰ প্ৰশ্ন থাকিব। দুয়ো প্ৰকাৰৰ প্ৰশ্নৰ বাবে নম্বৰৰ গঠন তলত দিয়া ধৰণৰ :

বৰ্ণনাধৰ্মী প্ৰশ্ন : ৪৮।

চমু প্ৰশ্ন / চমু টোকা : ১৬।

এই পাঠ্যক্রমৰ মূল্যায়ন 'Credit and Grading' পদ্ধতিৰে সম্পন্ন হ'ব। প্ৰতিটো পাঠ্যবিষয়ৰ 'Credit Point' হ'ল ৮।

যান্মাসিক অনুসৰি এই পাঠ্যক্রম তলত দিয়া ধৰণৰ —

প্ৰথম যান্মাসিক

- পাঠ্যবিষয় ১.১ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (আদি আৰু মধ্যযুগ)
পাঠ্যবিষয় ১.২ অসমীয়া কবিতা
পাঠ্যবিষয় ১.৩ প্ৰাচ্য সাহিত্য সমালোচনা
পাঠ্যবিষয় ১.৪ অসমৰ সংস্কৃতি
পাঠ্যবিষয় ১.৫ ভাষাবিজ্ঞানৰ সাধাৰণ পৰিচয়

দ্বিতীয় যান্মাসিক

- পাঠ্যবিষয় ২.১ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (আধুনিক যুগ)
পাঠ্যবিষয় ২.২ অসমীয়া নাটক
পাঠ্যবিষয় ২.৩ পাশ্চাত্য সাহিত্য সমালোচনা
পাঠ্যবিষয় ২.৪ সাহিত্যৰ তত্ত্ব আৰু ধাৰা
পাঠ্যবিষয় ২.৫ সংস্কৃত সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী

তৃতীয় ষাণ্মাসিক

- পাঠ্যবিষয় ৩.১ অসমীয়া গদ্য
পাঠ্যবিষয় ৩.২ অসমীয়া উপন্যাস
পাঠ্যবিষয় ৩.৩ অসমীয়া চুটিগল্প
পাঠ্যবিষয় ৩.৪ লিপি আৰু পাঠ-সমীক্ষা
পাঠ্যবিষয় ৩.৫ (ক) তুলনাত্মক সাহিত্য আৰু অনুবাদ প্ৰসঙ্গ
৩.৫ (খ) ভাষাবিজ্ঞান আৰু ইয়াৰ অধ্যয়ন ক্ষেত্ৰ

চতুৰ্থ ষাণ্মাসিক

- পাঠ্যবিষয় ৪.১ (ক) ভক্তি সাহিত্য
৪.১ (খ) মধ্যভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ পাঠ
পাঠ্যবিষয় ৪.২ (ক) সংস্কৃত সাহিত্য
৪.২ (খ) ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ তুলনামূলক ব্যাকৰণ
পাঠ্যবিষয় ৪.৩ (ক) পাশ্চাত্য সাহিত্য
৪.৩ (খ) অসমীয়া ভাষাৰ ঐতিহাসিক বিকাশ আৰু ইয়াৰ
সাম্প্ৰতিক গাঁথনি
পাঠ্যবিষয় ৪.৪ (ক) ভাৰতীয় সাহিত্য অধ্যয়ন
৪.৪ (খ) সমাজ-ভাষাবিজ্ঞান, উপভাষা-বিজ্ঞান আৰু
অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষা
পাঠ্যবিষয় ৪.৫ (ক) বিশেষ লিখকৰ নিৰ্বাচিত ৰচনা
৪.৫ (খ) অসমৰ তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষা আৰু ভাষাতত্ত্ব

পাঠ্যবিষয় ৩.১

অসমীয়া গদ্য

- গোট ১ : অসমীয়া গদ্যৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ :
অসমীয়া গদ্যৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ, ভট্টদেৱৰ গদ্য
কথাভাগৱতৰ তৃতীয় স্কন্ধৰ দ্বিতীয় অধ্যায়
- গোট ২ : চৰিত পুথি আৰু বুৰঞ্জীৰ গদ্য :
গুৰুচৰিত কথা, গুৰুচৰিতৰ কথাৰ নিৰ্দেশিত পাঠ্যক্ৰম (অনুচ্ছেদ ৩১-১০০)
বুৰঞ্জীৰ গদ্য, আসাম বুৰঞ্জী : দিহিঙীয়া ৰজা
- গোট ৩ : অৰুণোদইৰ গদ্য :
অসম দেশৰ সংক্ষেপ বুৰঞ্জী : আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন
অচমিয়া ভাসা : এজন অসমিয়া লোক
- গোট ৪ : আধুনিক অসমীয়া গদ্য :
হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী'
লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' (প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় অধ্যায়)
বাণীকান্ত কাকতিৰ 'নাৰী হৃদয়'

পাঠ্য বিষয় ৩.১ অসমীয়া গদ্য

অসমীয়াৰ স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্ৰমৰ তৃতীয় যান্মাসিকৰ একাদশ কাকতখন হ'ল 'অসমীয়া গদ্য'। কাকতখনত অসমীয়া গদ্যৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশৰ বিভিন্ন স্তৰসমূহ সামৰি লোৱা হৈছে। বিভিন্ন স্তৰসমূহৰ প্ৰতিনিধিত্বমূলক কেতবোৰ গদ্য কাকতখনত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে নাটসমূহত গদ্যক প্ৰকাশৰ মাধ্যম হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিছিল যদিও অসমীয়া গদ্যৰ এক সংহত আৰু বলিষ্ঠ ৰূপ আৰম্ভ হয় বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচাৰ্যৰ হাতত। তেওঁৰ 'কথাগীতা' আৰু 'কথাভাগৱত'ত অসমীয়া গদ্যই পূৰ্ণতা লাভ কৰে। তেওঁৰ পৰৱৰ্তী সময়ত চৰিত পুথি আৰু বুৰঞ্জী সাহিত্যত অসমীয়া গদ্যৰ অন্য এক বলিষ্ঠ ৰূপ দেখিবলৈ পোৱা যায়। ঊনবিংশ শতিকাত আমেৰিকান ব্যপ্তিষ্ট মিছনেৰীসকলে উলিওৱা অসমৰ প্ৰথম আলোচনী 'অৰুণোদই'ৰ পাতত অসমীয়া গদ্যই অন্য এক সুকীয়া ৰূপ ধাৰণ কৰে। অৰুণোদইৰ পাততে মিছনেৰীসকলৰ বাহিৰেও আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, গুণাভিৰাম বৰুৱা আদি অসমীয়া লেখকৰ হাতত অসমীয়া গদ্যই আধুনিক ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰে। পৰৱৰ্তী সময়ত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই পূৰ্বৰ সকলোবোৰ গদ্যৰীতিক সামৰি লৈ আধুনিক অসমীয়া গদ্যক সকলো শ্ৰেণীৰ ৰচনাৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠা কৰে। আধুনিক অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ এজন গুৰুত্বপূৰ্ণ গদ্যলেখক হ'ল বাণীকান্ত কাকতি। কাকতিৰ পৰৱৰ্তী ড° মহেশ্বৰ নেওগ, ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, ড° মহেন্দ্ৰ বৰা, ড° বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা আদিৰ হাতত অসমীয়া গদ্য এক বিশাল পৰিধিলৈ ব্যপ্ত হৈ পৰে।

এই কাকতখনত অসমীয়া গদ্যৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। অসমীয়া গদ্যক বিভিন্ন সময়ত প্ৰতিনিধিত্ব কৰা ভট্টদেৱৰ গদ্য, চৰিত পুথিৰ গদ্য, বুৰঞ্জীৰ গদ্য, অৰুণোদইৰ গদ্য, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী', লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' আৰু বাণীকান্ত কাকতিৰ এটি উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ 'নাৰী হৃদয়'ৰ গদ্যক এই কাকতখনত সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে।

কাকতখনৰ এই সমগ্ৰ বিষয়বস্তুক আঠোটা বিভাগত বিভক্ত কৰি আলোচনা আগবঢ়োৱা হৈছে।

প্ৰথম বিভাগ
অসমীয়া গদ্যৰ বিকাশ

বিভাগৰ গঠন :

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ অংকীয়া নাটৰ গদ্য
- ১.৪ ভট্টদেৱৰ গদ্য
- ১.৫ বুৰঞ্জী, চৰিত পুথি আৰু অন্যান্য গদ্য
- ১.৬ অৰুনোদইৰ গদ্য
- ১.৭ আধুনিক অসমীয়া গদ্য
- ১.৮ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ১.১০ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমীয়া গদ্যৰ ওপৰত এটি বিজ্ঞানসন্মত সমীক্ষা কৰাটো অথবা অসমীয়া গদ্য সাহিত্যক সামগ্ৰিকভাৱে লৈ এক বিশ্লেষণ কৰাটো এক দুৰূহ কাম। অসমীয়া গদ্যৰ ওপৰত এনে সমীক্ষা নিজস্ব ভাবেই এক বিশিষ্ট বিষয়। সেয়েহে এই সমীক্ষাত অসমীয়া গদ্যৰ বিকাশৰ সামগ্ৰিক ৰূপটো প্ৰকাশ পোৱাকৈ এটি আলোচনা কৰাৰ প্ৰচেষ্টা কৰা হৈছে; এই ক্ষেত্ৰত অসমীয়া গদ্যৰ বিকাশৰ উল্লেখযোগ্য স্তৰ কেইটিৰ আলোচনাৰ প্ৰসঙ্গত কিছু বিশেষ গুৰুত্ব দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

পৃথিৱীৰ অইন ভাষাবোৰৰ দৰে অসমীয়া ভাষাতো গদ্যতকৈ পদ্য ৰচনা আগতীয়া। আমাৰ ভাষাত বৌদ্ধ সিদ্ধসকলৰ চৰ্যাগীতবোৰত প্ৰথম লিখিত কাব্য সাহিত্যৰ নিদৰ্শন পোৱাৰ পিছত শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন, শূন্যপুৰাণ আদিৰ মাজত এক মিশ্ৰিত ৰূপ লৈ ই বিকাশ লাভ কৰে; প্ৰাক শঙ্কৰী যুগত মাধৱ কন্দলি, হৰিবৰ বিপ্ৰ আদি সাহিত্যিকসকলৰ হাতত প্ৰাঞ্জল ৰূপ লয় আৰু শঙ্কৰী যুগত এক গৌৰৱময় ইতিহাসৰ সূচনা কৰে। কাব্য সাহিত্যৰ বিকাশৰ এনে এটা পূৰ্ণাংগ স্তৰতহে গদ্যসাহিত্যই প্ৰকাশ লাভ কৰে। অৱশ্যে গৌৰৱৰ কথা যে আধুনিক ভাৰতৰ আৰ্য্য-ভাষাসমূহৰ ভিতৰত অসমীয়াতে প্ৰথম গদ্য সাহিত্যৰ সৃষ্টি হয়।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগত পুৰণি অসমীয়া গদ্যৰ এক সামগ্ৰিক ৰূপৰেখা দাঙি ধৰা হৈছে। এই বিভাগৰ আলোচনা অধ্যয়ন কৰি আপোনালোকে—

- অসমীয়া গদ্যৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব;
- অংকীয়া নাটৰ পৰা আৰম্ভ কৰি চৰিত পুথিৰ গদ্যলৈকে অসমীয়া গদ্যৰ বিভিন্ন স্তৰবোৰৰ বৈশিষ্ট্য অনুধাৱন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব; আৰু
- আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ আৰম্ভণিৰ কালটোৰ লগত পৰিচয় হোৱাৰ লগতে বৰ্তমানলৈকে গদ্য সাহিত্যৰ সমৃদ্ধিৰ বিষয়েও আভাস পাব।

১.৩ অংকীয়া নাটৰ গদ্য

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱেই তেওঁৰ অংকীয়া নাটসমূহৰ মাজত পোনপ্ৰথমে গদ্য ভাষাৰ ব্যৱহাৰ আৰম্ভ কৰিছিল। এই ক্ষেত্ৰত তেওঁ দুটা ফালৰ পৰা প্ৰশংসাৰ যোগ্য। গদ্য ভাষাক সাহিত্য কৰ্মত ব্যৱহাৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ পথ প্ৰদৰ্শন কৰিছে আৰু লগে লগে ইয়াক উচ্চস্তৰৰ সাহিত্য প্ৰকাশৰ শৈলী হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ প্ৰচেষ্টা চলাইছে। মহাপুৰুষজনাৰ এই প্ৰচেষ্টাই এক সাৰ্থক প্ৰকাশযোগ্য কথ্য ভাষাৰ সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰিলে, কিন্তু তাৰ বুনীয়াদ ৰচনা কৰিলে। মহাপুৰুষজনাৰ নাটত ব্যৱহৃত এই ভাষাক ব্ৰজাৱলী বা ব্ৰজবুলি কোৱা হয়। এয়েই হ'ল অসমীয়া কথা সাহিত্যৰ প্ৰথম নিদৰ্শন।

ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই অসমীয়া নাট সাহিত্যত ব্ৰজবুলি ভাষা সম্পৰ্কত আলোচনা কৰি কৈছে যে— “বিদ্যাপতিৰ পদাৱলী সমূহত যি ভাষা প্ৰয়োগ কৰিছে সেই ভাষাৰ লগত কবিসকলে স্বকীয় ভাষা আৰু আন দুই এঠাইৰ দুই চাৰিটা শব্দ সংমিশ্ৰণ ঘটাই এই নতুন ভাষাৰ সৌধ নিৰ্মাণ কৰিছে।” তদুপৰি বহু আলোচকে ইয়াক এক কৃত্ৰিম ভাষা হিচাপেই আলোচনা কৰিছে, সেইবাবে ব্ৰজাৱলী ভাষাটোক বঙলা ভাষাৰ এটা সাহিত্যিক উপভাষা, মৈথিলী অসমীয়া মিশ্ৰিত ভাষা, মৈথিলী কবি বিদ্যাপতিৰ ভাষাৰ লগত নিজ নিজ অঞ্চলৰ শব্দ বা ঠাচ যোগ দি কৰা এটা কৃত্ৰিম সাহিত্যিক ভাষা ইত্যাদি হিচাপেই আলোচনা কৰা থকা হৈছে। কিন্তু ড° উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামীদেৱে কৈছে যে ব্ৰজাৱলীৰ ভিত্তি হৈছে চৰ্যাপদৰ ভাষাই প্ৰতিনিধিত্ব কৰা পূৰ্ব প্ৰচলিত সাহিত্যিক ভাষাটোহে। এই প্ৰসঙ্গত তেখেতৰ ধাৰণা হ'ল পূৰ্ব ভাৰতত বহু ভাষাৰ ৰূপ থকা চৰ্যাপদৰ ভাষাৰ দৰে এটা ভাষা প্ৰচলিত আছিল। ই কথিত আৰু লিখিত দুয়োটা ৰূপতে চলিছিল। পিছলৈ এই ভাষাই এক আদৰ্শ সাহিত্যিক ভাষা হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে। উল্লেখযোগ্য যে বহুতৰ মতে কৃষ্ণৰ দৰে চৰিত্ৰৰ মুখত সাধাৰণ ভাষা এটা দিলে আকৰ্ষণ কমিব বুলি ভাবি মহাপুৰুষ জনাই নাটত এই ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিলে। আনহাতে বহুতে জনসাধাৰণে সহজে বুজি পাবৰ বাবে এই ভাষা প্ৰয়োগ কৰা বুলি ক'ব বিচাৰে। এই ধাৰণা দুটাও পৰস্পৰ বিৰোধী। কাৰণ লোকআকৰ্ষণৰ বাবে ভক্তিধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মুখ্য উদ্দেশ্য আগত ৰাখি সৃষ্টি কৰা অংকীয়া নাটৰ বাবে মহাপুৰুষ জনাই কেতিয়াও এক কৃত্ৰিম ভাষাৰ আশ্ৰয় নলয়; বৰং যিমান পাৰি কথিত ভাষাৰ ওচৰ চপাৰহে সন্তোষ অধিক। গতিকে এই ভাষা আচলতে সেই সময়ৰ কথ্য ভাষাৰেই সাহিত্যিক ৰূপ আৰু সেই অৰ্থত এই ভাষাক অসমীয়া ৰূপ দিবলৈ যাওঁতে সংস্কৃতৰ যে অবলম্বন প্ৰয়োগ ঘটিছে তাত সন্দেহ নাই। অংকীয়া নাটৰ গদ্যৰ শৈলী সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিলেই এই কথা স্পষ্ট হৈ পৰিব।

অংকীয়া নাটৰ গদ্যৰ ক্ষেত্ৰত কেইটামান মন কৰিবলগীয়া কথা হ'ল (১) অংকীয়া নাটৰ জন্মৰ ক্ষেত্ৰত অথবা বিষয়বস্তুৰ ক্ষেত্ৰত সংস্কৃতৰ প্ৰাধান্য থকা বাবেই ইয়াত সংস্কৃতৰ প্ৰভাৱ বেছি, (২) গঠনবীতিৰ ফালৰ পৰা অংকীয়া নাটবোৰ গীতি নাটকৰ লেখীয়া আৰু বহু

সময়ত ই পূৰ্ব ৰচিত কাব্যবোৰৰ নাট্যৰূপ হোৱা বাবেই এই গদ্যত পদ্যৰ উপাদান বেছি, (৩) সৰ্বসাধাৰণক ভগৱৎ তত্ত্ব বুজাবৰ বাবে ৰচনা কৰা বাবেই অক্ষীয়া নাটৰ গদ্যত কথ্য ভাষাৰ ৰীতিও সোমাই পৰিছে, (৪) অৰ্দ্ধ তৎসম শব্দ, ঘৰুৱা শব্দ, সংস্কৃত আৰু প্ৰাকৃত ৰূপৰ শব্দ তথা ক্ৰিয়াৰ ৰূপৰ বিভিন্নতাৰে অক্ষীয়া নাট্যৰ ভাষাই সমসাময়িক কাব্যত ব্যৱহৃত ভাষাতকৈ এক সুকীয়া ঠাঁচৰ সৃষ্টি কৰিছে। এই ঠাঁচৰ লগত কীৰ্ত্তন আৰু দশমৰ ভাষাৰ বহুখিনি মিল আছে যদিও তাৰ এক সুকীয়া ৰূপ বিদ্যমান। এই সুকীয়া ৰূপটোক ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীদেৱে শংকৰদেৱৰ এটা বিশিষ্ট শৈলী হিচাপে চিহ্নিত কৰিছে।

এই বৈশিষ্ট্যসমূহৰ সৈতে অক্ষীয়া নাটৰ গদ্যই অসমীয়া গদ্য ৰচনাৰ প্ৰথম ভেটিটো স্থাপন কৰে। অসমত অক্ষীয়া নাটসমূহৰ ভাষাক ব্ৰজাৱলী বা ব্ৰজবুলি বুলিয়েই কোৱা হয়। কালিৰাম মেধী ডাঙৰীয়াই অক্ষাৱলীৰ পাতনিত শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱে তেওঁলোকৰ অক্ষীয়া নাট আৰু বৰগীতবোৰত ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাটোক ব্ৰজবুলি ভাষা বুলি ঠাৱৰ কৰিছে। পিছে এই ক্ষেত্ৰত ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীদেৱৰ মন্তব্যটিয়েই নিশ্চয় গ্ৰহণযোগ্য। “ব্ৰজাৱলীৰ ভিত্তি হৈছে চৰ্যাপদৰ ভাষাই প্ৰতিনিধিত্ব কৰা পূৰ্ব প্ৰচলিত সাহিত্যিক ভাষাটোহে। তাৰ পৰম্পৰা শংকৰদেৱৰ পূৰ্বৱৰ্ত্তী লেখকসকলৰ ৰচনাৰ মাজেদি চলি আহিছিল। অসমীয়া ব্ৰজাৱলীৰ ঘাই শিপাডাল অসমৰ মাটিতে আছে।” ড° গোস্বামীয়ে এই আলোচনাৰ ভিত্তিতে অক্ষীয়া নাটৰ এই ভাষাক ব্ৰজাৱলী বা ব্ৰজবুলি বুলি কোৱাতকৈ অসমীয়া গদ্যৰ প্ৰথম স্তৰ বুলি কোৱাই অধিক যুক্তিসংগত। আনহাতে শংকৰদেৱক যিহেতু প্ৰত্যেকেই অসমীয়া গদ্যৰ জনক বুলিছে গতিকেই অক্ষীয়া নাটৰ ভাষাকো এনেদৰে কোৱাই শ্ৰেয়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

অক্ষীয়া নাটৰ গদ্যক কৃত্ৰিম সাহিত্যিক ভাষা বুলি ভাবেনে? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ কৰক)

.....

.....

.....

মন্ত্ৰপুথিৰ গদ্য— অক্ষীয়া নাটৰ গদ্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ গ’লে একেসময়তে মন্ত্ৰপুথিৰ গদ্যৰ প্ৰসঙ্গ আহি পৰে। ড° বিৰিঞ্চ কুমাৰ বৰুৱাদেৱে তেখেতৰ ‘অসমীয়া কথা সাহিত্য’ নামৰ গ্ৰন্থত অক্ষীয়া নাটৰ গদ্যৰ পিছতে মন্ত্ৰপুথিৰ গদ্য সম্পৰ্কত আলোচনা কৰিছে। তেখেতে কৈছে যে “অক্ষীয়া নাটৰ সমসাময়িক বা তাতকৈ অলপ পূৰ্বৰ গদ্যৰ পৰিচয় আছে মন্ত্ৰ সাহিত্যত।” পিছে তেখেতৰ আলোচনাত এই গদ্যৰ বৈশিষ্ট্য বা ৰীতি প্ৰসঙ্গত কোনো বিশেষ ব্যাখ্যা নাই। —তেখেতৰ আলোচনাত মন্ত্ৰসমূহৰ সামাজিক বা সাহিত্যিক তাৎপৰ্যহে ফুটি উঠিছে। তথাপি তাৰপৰা আমি ইয়াক অনুমান কৰিব পাৰো যে আদিতে পদ্যত ৰচিত মন্ত্ৰবোৰ মৌখিক পৰম্পৰাৰ মাজেৰে চলি থকাত মাজে মাজে গদ্যধৰ্মী হৈ পৰিছে। সেই ফালৰ পৰা মন্ত্ৰৰ গদ্যক কোনো বিশেষ ৰীতি হিচাপে মূল্যায়ন কৰিব নোৱাৰি।

১.৪ ভট্টদেৱৰ গদ্য

শংকৰদেৱে অক্ষীয়া নাটত অসমীয়া গদ্যক প্ৰথম সাহিত্যিক প্ৰকাশৰ মাধ্যম হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ যি প্ৰচেষ্টা চলাইছিল সি এক সংহত আৰু বলিষ্ঠ ৰূপ লয় বৈকুণ্ঠনাথ কবিৰত্ন ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য দেৱৰ কথাগীতা আৰু কথা ভাগৱতৰ ৰচনাত। এই পুথি দুখন অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ দুটি উজ্জ্বল ৰত্ন। বিশ্বকবি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰেও সেয়েহে আমাৰ হেমচন্দ্ৰৰ প্ৰতি কৈছিল, “You may very well be proud of the author of this book who could handle prose in such a remarkable lucid style more than a century before we had any prose in Bengali.” আচাৰ্য্য প্ৰফুল্ল চন্দ্ৰ ৰায়ে কথাগীতা পঢ়ি মন্তব্য কৰিছিল এইদৰে “Indeed the prose Gita of Bhattadeva composed in the sixteenth century is unique of its kind..... it is priceless treasure. Assamese prose literature developed to a stage in far distant sixteenth century which no other literature of the world reached except the writing of Hooker and Latimer in England.” ছাৰ আশুতোষ মুখাৰ্জীয়েও কথাগীতাৰ গদ্যত মোহিত হৈ কৈছে— The people who could write gita in such a prose in sixteenth century was not a small people.

কথাগীতাৰ প্ৰাৰম্ভতে তেখেতে কৈছে যে, “যদ্যপি আমি কৃষ্ণৰ প্ৰসাদে শ্ৰীধৰী, শঙ্কৰী, দামোদৰী, ভাস্কৰী, চাৰিও টীকা বিচাৰ কৰিছো, তথাপি প্ৰায় শ্ৰীধৰ টীকাৰ মতে কথা নিবন্ধিবো।” শ্ৰীধৰ টীকাৰ প্ৰধানতালৈ লক্ষ্য ৰাখি তেওঁ বৈষ্ণৱসকলৰ প্ৰীতিৰ অৰ্থে ভক্তি প্ৰধান টীকাৰ মতকে প্ৰায় অনুকৰণ কৰিছে। সেয়েহে তেওঁৰ গদ্যৰ মাজত শ্ৰীধৰ স্বামীৰ ৰচনা ৰীতিৰ প্ৰভাৱ ক’ব নোৱাৰাকৈয়ে মিশ্ৰিত হৈ আছে। ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ বিস্তৃত আলোচনাৰ পূৰ্বে আমি এই কথাও মন কৰিব লাগিব যে তেওঁ আছিল সংস্কৃতৰ বিদগ্ধ পণ্ডিত। তদুপৰি তেওঁ অনুবাদৰ বাবে লোৱা বিষয়বস্তুবোৰ আছিল দুৰ্বোধ্য আৰু জটিল আধ্যাত্মিক বিষয়ৰ। সেয়েহে তেওঁৰ গদ্যত সংস্কৃতৰ প্ৰভাৱ বেছি।

ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ প্ৰসঙ্গত পণ্ডিতসকলে মন্তব্য কৰিছে যে তেওঁৰ ভাষা এই বাবেই অধিক সংস্কৃতমুখী কাৰণ তেওঁৰ বিষয়বস্তু জটিল আধ্যাত্মিক ভাৱৰ আৰু এই পুথিবোৰ বৈষ্ণৱ সমাজৰ আটাইতকৈ সমাদৃত। এনে পুথিৰ বিষয় অসমীয়াত কথিত ভাষাৰে বা ফকৰা যোজনা আদিৰে প্ৰকাশ কৰা অসম্ভৱ আৰু এনে কৰিলে এই পুথিৰ প্ৰতি জনসাধাৰণৰ পৰিত্ৰতাৰ ভাব কমিব পাৰে। পিছে কীৰ্তন দশমতকৈও সুগম কৰি স্ত্ৰী-শূদ্ৰে বুজিব পৰাকৈ তেওঁ ভাগৱতৰ কথা ৰূপ কৰিছে

“পূৰ্বে মহাপুৰুষে কৰিলা দশস্কন্ধ।

কীৰ্তন ভটিমা ছবি দুলভী সুচন্দ।।

তাত কৰি সুগম কৰিয়ো ভাগৱত।

স্ত্ৰী শূদ্ৰ সকলোৱে বুঝে যেন মত।।”

এনে ক্ষেত্ৰত তেওঁ ঘৰুৱা কথাশৈলীৰ হৈ অধিক ওচৰ চপাৰ সম্ভাৱনা। কিন্তু তেওঁৰ ওচৰত পূৰ্বৰ কোনো উদাহৰণ নথকাত আৰু অক্ষীয়া নাটৰ গদ্যও বহু পৰিমাণে সংস্কৃতমুখী হোৱাত তেওঁ এনে পথকে অনুসৰণ কৰিছে। কিন্তু অক্ষীয়া নাটৰ গদ্যৰ পদ্যধৰ্মিতা ইয়াত বহু পৰিমাণে হ্ৰাস পাইছে। আনহাতে বিষয়-বস্তুৰ জটিলতাই অতি স্বাভাৱিক ভাবেই তেওঁক সংস্কৃতৰ

আশ্রয় ল'বলৈ বাধ্য কৰাইছে। তথাপি যিমান সম্ভৱ তেওঁ গোটেই বিষয়বস্তুটোকে অভিজ্ঞতা আৰু অনুভূতিৰ দৃপ্ততাৰে ভৰাই তুলিব বিচাৰিছে— ইয়াতেই তেওঁৰ সাৰ্থকতা।

ড° বাণীকান্ত কাকতিদেৱে তেখেতৰ গৱেষণা গ্ৰন্থ “Assamese, its formation and development”ত ভট্টদেৱৰ গদ্য প্ৰসঙ্গত কৈছে যে “While admirable as presenting a specimen of prose style so far back there is hardly anything remarkable in this prose rendering from the linguistic point of view. The diction is overloaded with Sanskritic words and the language is far less homely than the language of the verse writers which occasionally betrays colloquialisms.” ড° কাকতিৰ এই মন্তব্যৰ মতে যদিও ভট্টদেৱৰ গদ্য সংস্কৃত শব্দৰে ভাৰাক্ৰান্ত অথবা যদিও তেওঁৰ গদ্য পদ্য লিখকসকলৰ ভাষাতকৈও কম ঘৰুৱা, তথাপি তাৰ মাজত এক বিশেষত্ব আছে। ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টিৰে চালেও এই সমস্ত সীমাবদ্ধতা সত্ত্বেও অসমীয়া গদ্যক এনে জটিল তত্ত্ব প্ৰকাশৰ মাধ্যম হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাটো কম প্ৰশংসনীয় নহয়। বোধকৰো ভট্টদেৱৰ এই বৈশিষ্ট্যৰ বাবেই তেওঁৰ কথাগীতাৰ গদ্য সুধীজনৰ দ্বাৰা সমাদৃত।

ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ কেইটামান বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ দিশ হ'ল চুটি চুটি বাক্যৰ ব্যৱহাৰ; সংক্ষিপ্ততাৰ মাজত প্ৰকাশৰ প্ৰাঞ্জলতা, সংস্কৃতৰ প্ৰভাৱ, তৎসম আৰু ঘৰুৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰ; পদ্যধৰ্মিতা, কথোপকথন ৰীতি ইত্যাদি।

কথা ভাগৱততো এনে ৰীতি স্পষ্ট, যেনে— “তাতে জানস্তাৰ কমসিদ্ধ হয়, যাত হাৰস্তা কৰৈ, জিনস্তা কৰৈ” ইত্যাদি। অৱশ্যে লক্ষণীয় যে সংস্কৃতীয়া ৰীতি থাকিলেও সংস্কৃতৰ দৰে দীঘলীয়া বাক্য আৰু সন্ধি সমাসৰ দ্বাৰা তেওঁৰ গদ্য ভাৰাক্ৰান্ত হোৱা নাই।” এই বৈশিষ্ট্যসমূহৰো ভট্টদেৱে অসমীয়া গদ্যক প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। উদ্দেশ্যৰ ফালৰ পৰা তেওঁ সিমান কৃতকাৰ্য্য নহ'ল, কাৰণ তেওঁ ভবাৰ দৰে এই গদ্য স্ত্ৰী-শূদ্ৰে সকলোৱে বুজি পাব পৰা নহ'ল। তথাপি এটা কথা মন কৰিবলগীয়া যে পুৰণি ভকতসকলে পঢ়াশালিৰ জ্ঞান নাথাকিলেও এই ভাষাৰ মৰ্ম বুজি পায়। সেয়েহে তেওঁৰ সীমাবদ্ধতাক আমি যুগৰ দৃষ্টিৰে বিচাৰ কৰা উচিত।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

ভট্টদেৱৰ হাততে অসমীয়া গদ্যই দ্বিজত্ব লভিলে বুলি আপুনি ভাবেনে? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ কৰক)

.....

.....

.....

১.৫ বুৰঞ্জী, চৰিত পুথি আৰু অন্যান্য গদ্য

ভট্টদেৱৰ হাতত অসমীয়া গদ্যই এক সংহত ৰূপ লোৱাৰ পিছতে ক্ৰমে গদ্য ৰচনাৰ এটা ধাৰা গঢ় লৈ উঠে। বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ পৃষ্ঠপোষকতাত কেতবোৰ ধৰ্মীয় পুথি ৰচনা হোৱাৰ লগতে কিছুমান ব্যৱহাৰিক পুথিও ৰচনা হয়। অতি উল্লেখনীয় যে ভট্টদেৱৰ পিছৰ পৰা সত্ৰবোৰত

চৰিত্তোলা প্ৰথা আৰম্ভ হয়। আনহাতে আহোম ৰাজ প্ৰশাসনৰ পৃষ্ঠপোষকতাত বুৰঞ্জীসমূহৰ ৰচনা হয়। ইয়াৰে বুৰঞ্জীবোৰ “সম্ভৱতঃ যোল শতিকাৰ শেষ ভাগৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ঊনৈশ শতিকাৰ আগভাগলৈকে” ৰচিত হৈছিল। ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ দৃষ্টিপাত’ত হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মাদেৱে কৈছে— “১৭শ খৃঃ আৰু ১৮শ শতিকাত অসমীয়া বৈষ্ণৱ লিখকসকলে গুৰুচৰিত লিখিবলৈ ধৰে।” ইয়াৰোপৰি ১৭১৫ খৃঃত পৰশুৰামে কথাঘোষা, ১৭৮১ খৃঃত ৰঘুনাথ মহন্তই কথা ৰামায়ণ ৰচনা কৰে। ৰজা শিৱসিংহৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ১৭৩৪ খৃঃত হস্তিবিদ্যাৰ্ণৱ নামৰ পুথিখন ৰচনা হয়। এনেদৰে বহু অন্যান্য বিষয়ক গ্ৰন্থও ৰচনা হয়। সমসাময়িকভাবে ৰচনা হোৱা এই গ্ৰন্থসমূহৰ গদ্যৰীতিৰ মাজত এক মানসিক মিল থাকিলেও পৰিবেশৰ ভিন্নতাৰ বাবে কেতবোৰ নিৰ্দিষ্ট বৈশিষ্ট্যও ৰক্ষিত হৈছে।

আহোম ৰাজশক্তিয়ে অসমীয়া জাতীয় জীৱনলৈ আগবঢ়োৱা অতুলনীয় দানবোৰৰ ভিতৰত বুৰঞ্জী অন্যতম। বুৰঞ্জীৰ পৰাম্পৰা তেওঁলোকে লগত লৈ অহা। পিছে শ্যামী চীন মূলৰ এই ‘বুৰঞ্জী’ শব্দটো এতিয়া ইংৰাজী History বা সংস্কৃত ইতিহাস শব্দৰ সমাৰ্থক হিচাপে গ্ৰহণযোগ্যভাৱে ব্যৱহৃত হয়। অসমৰ এই বুৰঞ্জী সাহিত্যসমূহৰ ঐতিহ্য আৰু গুণৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি ড° সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে কৈছে— “অসমৰ প্ৰাচীন বুৰঞ্জী সাহিত্য ভাৰতীয় ভাষাবিলাকৰ মাজত একক আৰু অতুলনীয়। জৰ্জ স্কটেও সঠিকভাবেই মন্তব্য কৰিছে যে এই বুৰঞ্জীসমূহে ভাৰতৰ অন্যান্য প্ৰদেশৰ মাজত অসমক বিখ্যাত কৰি ৰাখিছে “The chronicles remain as a valuable legacy to make Assam notable among the Indian provinces.”

ড° সূৰ্য্য কুমাৰ ভূঞাদেৱে কাল আৰু বিষয়বস্তুৰ ফালৰ পৰা বুৰঞ্জীবোৰক তিনিটা শাখাত ভগাইছে। (১) ভগদত্তৰ দিনৰ পৰা আহোম ৰাজত্বৰ আৰম্ভণিলৈ (২) আহোম ৰাজত্বৰ আৰম্ভণিৰ পৰা তেওঁলোকৰ ৰাজত্বৰ শেষলৈকে (৩) ওচৰ-চুবুৰীয়া অন্য দেশৰ বুৰঞ্জী। এই তিনিওটা শাখাৰ ভিতৰত বৰ্তমানে প্ৰায় ডেৰশৰো অধিক বুৰঞ্জী উদ্ধাৰ হৈছে। বহুতো বুৰঞ্জী প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগ, বানপানী, মানৰ আক্ৰমণ আদিত ধ্বংস হয় আৰু বহু হয়তো এতিয়াও অনাৱিষ্কৃত অৱস্থাত আছে।

অসমৰ এই বুৰঞ্জীসমূহ সাহিত্যিক দৃষ্টিভংগীৰ ফালৰ পৰাও অতি প্ৰয়োজনীয়। বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ বাহিৰত সৃষ্টি হোৱা গ্ৰন্থ হিচাপে এই বুৰঞ্জীবোৰত অসমীয়া গদ্যই এটা সুকীয়া ঠাঁচ লৈছে। সেয়ে অসমীয়া গদ্যৰ বিৱৰ্তনৰ ইতিহাসত বুৰঞ্জীৰ গদ্য এটি বিশিষ্ট স্তৰ। ড° সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে এই বিশিষ্টতা প্ৰত্যক্ষ কৰিয়েই “পাদশ্যাহ বুৰঞ্জী”ত উল্লেখ কৰিছে— “বুৰঞ্জীৰ কথাখিনি শুকান হাড়ছাল নহয়; তাত ভাৱৰ সমাবেশ আৰু আৱেগৰ সৌৰভ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। বুৰঞ্জী আৰু সাহিত্যৰ এনে অপূৰ্ব ত্ৰিবেণী সংগম বৃটিছৰ পূৰ্ব যুগৰ কোনো ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক সাহিত্যতে দেখিবলৈ পোৱা নাযায় বুলি ক’লেও সত্যৰ অপলাপ নহয়।”

বুৰঞ্জীৰ গদ্য কথা-গীতা, কথা-ভাগৱত, চৰিত পুথি আদিতকৈ সুকীয়া। এই গদ্য সমসাময়িক কথন ভঙ্গীৰ পোনপটীয়া প্ৰকাশ। বহু সময়ত বুৰঞ্জীৰ মাজত আহোম ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ বক্তব্য প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰ প্ৰকাশিত হৈছে আৰু সেয়েহে ইয়াত পটন্তৰ, জতুৱা ঠাঁচ আদি ব্যৱহাৰ হৈছে। বক্তব্যৰ সৰলতাই ইয়াৰ ৰীতিক এক অনন্যতা প্ৰদান কৰিছে। অৱশ্যে এই ব্যাপক বুৰঞ্জীৰাজিৰ মাজত ৰচক আৰু সময়ৰ বিভিন্নতাৰ বাবে ৰীতিৰো ভিন্নতা আছে। তথাপি সামগ্ৰিকভাবে ই এটা ৰীতিৰ পৰিচয় দাঙি ধৰিছে। প্ৰাচীন অন্যান্য ধৰ্মীয় উপাখ্যান, লোককথা আদিৰ প্ৰাসংগিক বৰ্ণনাই এই ৰীতিক আৰু বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ কৰি তুলিছে।

বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰীতিৰ মাজত পৰিস্ফুট হোৱা কেতবোৰ লক্ষণীয় বৈশিষ্ট্য হ'ল (১) সৰলতা, (২) কথোপকথন ভঙ্গী, (৩) প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰ ব্যৱহাৰ, (৪) চুটি বাক্য গাঁথনি, (৫) বক্তব্যৰ স্পষ্টতা, (৬) প্ৰবাদ পটন্তৰ ব্যৱহাৰ ইত্যাদি। এই সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যবোৰৰ উপৰিও বুৰঞ্জীৰ গদ্যত কিছুমান বিশেষ বৈয়াকৰণিক বৈশিষ্ট্যও ফুটি উঠিছে আৰু ই এটি বিশেষ শৈলী হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিছে। বিশেষকৈ অসমীয়া গদ্যক কথ্য ভাষাৰ ওচৰ চপাই অনাৰ ক্ষেত্ৰত আৰু ইয়াক সৰল তথা নিমজ্জিত কৰি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত বুৰঞ্জীৰ গদ্যই এক বিশেষ ভূমিকা পালন কৰিছে।

অসমীয়া গদ্যৰ ক্ৰমবিকাশত বুৰঞ্জীৰ লেখীয়াকৈ চৰিত পুথিবোৰেও উল্লেখনীয় বৰঙণি আগবঢ়াইছে। চৰিত পুথিবোৰ মূলতঃ সত্ৰসমূহৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচিত। চৰিত পুথি ৰচনাৰ প্ৰচেষ্টা হয় শংকৰ-মাধৱৰ মৃত্যুৰ পিছত। গুৰু-গুণ মুঞ্চ শিষ্য-প্ৰশিষ্যসকলে নিত্য-নৈমিত্তিক কাম-কাজৰ দৰেই গুৰুসকলৰ গুণাৱলী শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন কৰিছিল। এইদৰে সত্ৰসমূহৰ ভকতসকলৰ মাজত গুৰুসকলৰ চৰিত ব্যাখ্যা কৰা আৰু শ্ৰৱণ কৰা এক ধৰ্মীয় কাৰ্য্যসূচীৰ নিচিনা হৈ পৰিছিল। পিছলৈ কিছুমান শিষ্যই পৰম্পৰাগতভাবে মুখ বাগৰি অহা এই কাহিনীবোৰ লিপিবদ্ধ কৰিলে। অনিৰুদ্ধদেৱে এনে প্ৰথাৰ পৰাই চৰিত লিখিবলৈ প্ৰেৰণা পোৱাৰ কথা নিজেই উল্লেখ কৰিছে—

“কথা ৰূপে ভক্তসবে চৰ্চে ঠাই ঠাই।

পদ ছন্দে কৰিবাক মোৰ অভিপ্ৰায়।।”

চৰিত পুথিসমূহ অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ এটি শক্তিশালী শাখা, তদুপৰি ই পুৰণি অসমীয়া গদ্যৰ এটি উল্লেখনীয় স্তৰ। সত্ৰীয়া পৰম্পৰা আৰু মানৱীয় অনুভূতিৰে সিক্ত চৰিত পুথিৰ গদ্যত সমসাময়িক ভকতীয়া অসমীয়া সমাজখন স্পষ্ট হৈ উঠিছে। The Carit Puthis may be considered to be the most human and realistic documents of early Assamese literature. They further possess immense historical value of the light they throw upon contemporary social life, manners, vaishnavite movements and institutions.

শংকৰোত্তৰ কালত ৰচিত অন্যান্য গদ্য সাহিত্যসমূহৰ ভিতৰত ৰঘুনাথ মহন্তৰ ‘কথা ৰামায়ণ’ৰ গদ্যত এটি নতুন ৰূপ ফুটি ওলাইছে। ৰঘুনাথ মহন্ত শংকৰদেৱৰ শিষ্য সদানন্দ বৰভকতৰ ছয় পুৰুষ পিছৰ হৰিকৃষ্ণৰ সন্তান। তেওঁ দৈয়াং সত্ৰৰ সত্ৰাধিকাৰ আছিল আৰু শংকৰদেৱৰ লগত তেওঁৰ দুশ বছৰো অধিক কালৰ ব্যৱধান আছে। সেই ফালৰ পৰা কথা ৰামায়ণৰ ৰচনা কাল ১৭০৩ শক বা ১৭৮১ খৃষ্টাব্দ বুলি ধৰিব পাৰি। ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱে এইটোৱেই কথা ৰামায়ণৰ ৰচনা কাল বুলি ঠিৰাং কৰিছে।

ৰামায়ণৰ কাহিনীয়ে সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰ মানুহকে আকৃষ্ট কৰি ৰাখিছে। সেই হিচাপে প্ৰায়বোৰ ভাৰতীয় প্ৰান্তীয় ভাষাত ৰামায়ণৰ অনুবাদ হৈছে। কিন্তু গদ্যত ৰামায়ণ ৰচনা কৰাৰ ইতিহাস এয়ে প্ৰথম। ড° শৰ্মাদেৱে উল্লেখ কৰিছে যে “গদ্যত ৰচিত ৰামায়ণ হিচাপে কেৱল অসমীয়া সাহিত্যতে নহয়, সমস্ত উত্তৰ ভাৰতীয় সাহিত্যতে কথা ৰামায়ণৰ স্থান আছে।”

কথা ৰামায়ণ ৰচনা কৰোঁতে ৰঘুনাথ মহন্তই মাধৱ কন্দলি, অনন্ত কন্দলি আদি পূৰ্বকবি সকলৰ নিদৰ্শন সমুখত ৰাখিছে। তেওঁৰ ৰচনা বাল্মীকিৰ ৰামায়ণতকৈ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ অধিক ওচৰ চপা। মাজে মাজে শংকৰদেৱৰ ৰামবিজয় আদি নাটৰ প্ৰভাৱো পৰিছে। ড° হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মাদেৱে ৰঘুনাথৰ গদ্যৰ শংকৰদেৱৰ নাটকীয় পদ্য আৰু ভট্টদেৱৰ কথাগীতা আৰু কথা

ভাগৱতৰ গদ্যৰীতি অনুসৰণ কৰিছে বুলি কৈছে। অৱশ্যে ৰঘুনাথৰ চাৰিটা খণ্ডৰ অসম্পূৰ্ণ ৰামায়ণ খণ্ডৰ কিঙ্কিন্যা কাণ্ডটো শিষ্ট নামৰ এজন ৰচকৰ। ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱে, “এই কাণ্ডৰ ভাষাত ব্ৰজাৱলী মিশ্ৰণ নাই” বুলি কৈছে। কথা ৰামায়ণৰ প্ৰথম তিনিটা কাণ্ডৰ ভাষাত ভট্টদেৱী গদ্যৰ শৈলী পৰিস্ফুট হ’লেও উল্লেখনীয় যে ইয়াত ভট্টদেৱী গদ্যৰ তুলনাত ব্ৰজাৱলী শব্দৰ ব্যৱহাৰ বেছি। তদুপৰি ই কথা গীতা বা কথা ভাগৱতৰ ভাষাতকৈ অধিক প্ৰকাশধৰ্মী আৰু অনুভূতিশীল। বুৰঞ্জী বা চৰিতপুথিৰ দৰে কথা ৰামায়ণৰ গদ্যতো প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰ ব্যৱহাৰ আছে। দীঘলীয়া আৰু চুটি দুয়োবিধ বাক্যৰীতিৰ ব্যৱহাৰ আছে। বহু সময়ত অলঙ্কাৰবহুল সংস্কৃত কবি প্ৰসিদ্ধিৰ প্ৰয়োগ কৰা হৈছে। অনুভূতি আৰু অলঙ্কাৰ প্ৰয়োগে কেতিয়াবা কথা ৰামায়ণৰ গদ্যক বৃত্তগন্ধী কৰি তুলিছে। আমাৰ বোধেৰে কথা ৰামায়ণৰ ভাষাত ভট্টদেৱী গদ্য আৰু ব্ৰজবুলি গদ্যৰ অপূৰ্ব সমন্বয় সাধিত হৈছে। সেইফালৰ পৰা বুৰঞ্জীৰ গদ্য বা চৰিত পুথিৰ গদ্যৰ দৰে এই গদ্য ঘৰুৱা নহয়; কিন্তু ব্ৰজবুলি শব্দৰ সান্নিধ্যত ভট্টদেৱীয়া ৰীতিৰে ৰচিত এই গদ্য ব্ৰজবুলি আৰু ভট্টদেৱী দুয়োবিধ শৈলীতকৈ অধিক প্ৰকাশক্ষম আৰু কোমল হৈ উঠিছে।

সমসাময়িকভাৱে বিকাশ লাভ কৰা বুৰঞ্জী, চৰিতপুথি তথা কথা ৰামায়ণ আৰু বিধি বিষয়ৰ পুথিবোৰত আমি দেখিবলৈ পোৱা গদ্য শৈলীবোৰৰ বাদেও কাগজ-পত্ৰ, ভূমিদানৰ ফলি, আদালতৰ গদ্য আৰু পেড়া-কাকতসমূহত এক বিশেষ ধৰণৰ গদ্যৰীতি দেখিবলৈ পোৱা যায়। এইবোৰ ঘৰুৱা ভাষাত লিখা হয়। তলত ড° বিৰিঞ্চি কুমাৰদেৱে অসমীয়া কথা সাহিত্যত দেখুওৱা উদাহৰণৰ পৰা কেইটামান উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ’ল।

(১) ‘স্বস্তি ত্ৰিপুর হৰ চৰণ স্বৰ্গ শ্ৰীপৰ্ন সুধাপান ভুঙ্গপয়মান সম্পন্ন দান সন্তান শৌৰ্য্য ধৰ্য্য গাণ্ডোৰ্য্যোদাৰ্য্য পাৰাবাৰ তুহিনকৰ নিজৰ তৰঙ্গিনী তৰঙ্গ পাণ্ডুৰ যশোৰাশি বিৰজিত কুল কমল প্ৰকাশকৈক ভাস্কৰ শ্ৰীমন্ত নাৰায়ণ ৰাজ মহোদৰ চৰিনেয়ু

লেখনং কাৰ্য্যধঃ। অত্ৰকুশল। তোমাৰ কুশাল বাৰ্তা শুনিয়া পৰমাপ্যায়ীত হৈলো’...

(স্বৰ্গনাৰায়ণ মহাৰাজই নৰনাৰায়ণ মহাৰাজলৈ দিয়া চিঠি)

(২) “স্বস্তিস্ত স্মৰ শ্ৰীশিৱসিংহ ভূপে বিৰাগ্ৰ গণ্যঃ সুৰ শাখি কাম্প। সৌমাৰ পীঠৰ পুৰন্দৰ শ্ৰীশ্ৰী স্বৰ্গনাৰায়ণ দেৱবৰ্য্য”। এইদৰে এটি দীঘলীয়া সংস্কৃত প্ৰস্তাৱনা লিখি লৈ দ্বিতীয় দফাত মূল কথা আৰম্ভ কৰিছে— “কামৰূপ দেশৰ বড়ুৱা আৰু বড়কায়স্থ ও চৌধুৰি ও পাটোৱাৰী ও তালুকদাৰ ও ঠাকুৰীয়া আনোসকলে সাৱধানে জানিব নাম বড়ভাগ পৰাগনাৰ মাখিৰাহা গ্ৰামৰ হৃদ পূৰ্বে ৰাউতকুচিৰ সিমা দক্ষিণে শ্যামৰায়ৰ দক্ষিণৰ মনৈই পশ্চিমে বেতিয়াৰ বড়ি উত্তৰে টঙ্গিনৈই এই চতুৰ্দায়ছিন্ন মাটি।।.....এইদৰে ঘৰুৱা ভাষাৰ মূল বক্তব্য আলোচিত হৈছে— শিৱসিংহ ৰজাৰ দিনৰ ভূমি দান পত্ৰ)

(৩) আদালতৰ গদ্যতো একেদৰে স্বস্তীশ বিয়ুত চৰণাম্বুজ শব্দভূঙ্গ মৃদাম গোত্ৰ কুস্মদাৰলি পূৰ্ণচন্দ্ৰ আদি ৰাজবন্দনাৰ পিছত এনেদৰে মূল বিষয় আৰম্ভ কৰিছে— এতদ্বিবৰণং শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ বটদ্ৱা স্থানৰ নাম ঘৰৰ মৃতিকাবে পৰা সলগুৰীয়া শ্ৰীৰামচৰণ আতাৰে পৰা আৰু শ্ৰীৰামদেৱ আতাৰে বিবাদ জন্মিলত স্বৰ্গীয় দেৱে কুঞে গঞে ৰাজমন্ত্ৰী শ্ৰীপূৰ্ণানন্দ বুঢ়া গোহাঞি ডাঙৰীয়াকৈ সন্দিকৈৰ..... ইত্যাদি। এনে ধৰণৰ অতি দীঘলীয়া বাক্যৰ ব্যৱহাৰো দেখা যায়।

(৪) পেড়া কাকতৰ গদ্যতো একেদৰে স্বস্তি শ্ৰীবিষ্ণুৰ চৰণাম্বুজ আদি সংস্কৃত প্ৰস্তাৱনা দেখা যায়।

উল্লেখনীয় যে আধুনিক অসমীয়াতো এনে সংস্কৃতীয়া আৰ্হিত চিঠি-পত্ৰত শ্ৰীহৰি, ঔ; শ্ৰী শ্ৰী সৰস্বতৌ নমঃ, শ্ৰীচৰণেশ্ব, শ্ৰীচৰণকমলেশ্ব ইত্যাদি। বিভিন্ন সংস্কৃত বাক্যাংশৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। “পত্ৰে কুশল জানিবা; পত্ৰে নমস্কাৰ জানিবা ইত্যাদি বাক্যাংশৰ পোনপটীয়া ব্যৱহাৰ এতিয়াও প্ৰচলিত হৈ আছে। বস্তু বেচা-কিনাৰ ৰচিদ পত্ৰ আদিও “বৰাবৰ শ্ৰীযুত ....., পুত্ৰ শ্ৰী....., সাং .....; লিখিতং শ্ৰী ..... ইত্যাদি সংস্কৃতীয়া ৰীতি বিদ্যমান। আনকি ৰজাঘৰীয়া দলিলতো এনে ৰীতি প্ৰচলিত হৈ আছে।

এইদৰে বিভিন্ন কাকতে-পত্ৰই থকা গদ্য সম্ভাৰে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যতো সহায় আগবঢ়াইছে। বিশেষকৈ এনে ধৰণৰ ৰচনাবোৰৰ কাঠামো অথবা ৰূপবোৰ গঢ় লৈ উঠাত এই প্ৰাচীন গদ্যসমূহৰ উল্লেখনীয় ভূমিকা আছে। অসমীয়া গদ্য শৈলীয়ে এইদৰে কেইবাটাও পৰিবেশৰ মাজেৰে এটা সামগ্ৰিক ৰূপ পায় আৰু গদ্য লিখনিয়ে সবলভাবে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে।

শংকৰ-মাধৱে দেখুৱাই যোৱা ৰীতি অনুসৰণ কৰি পৰৱৰ্তী ৰচকসকলে প্ৰচুৰ সাহিত্য সম্ভাৰ আগবঢ়াই থৈ গৈছে। শক্তিশালী আহোম ৰাজশক্তিয়েও বুৰঞ্জীৰ দৰে মূল্যবান সাহিত্য আগবঢ়াই জাতীয় সাহিত্যৰ ভেটি টনকিয়াল কৰিছে। কিন্তু আহোম ৰাজত্বৰ শেহছোৱাৰ অন্তৰ্কালত, মোৱামৰীয়া অভ্যুত্থান আৰু মানৱ আক্ৰমণৰ জটিল সংকটৰ মাজত অসমত সাহিত্য চৰ্চাৰ বাট প্ৰায় বন্ধ হৈ যায়। আচলতে অসমৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক তথা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এই সময়ছোৱা অতি সংকটৰ সময়। কাৰণ বৃটিছে ১৮২৬ চনৰ ইয়াণ্ডাবু সন্ধি অনুসৰি অসম দখল কৰাৰ পিছত ১৮৩৬ চনত অসমৰ আদালত আৰু পঢ়াশালিত বঙলা ভাষা প্ৰচলন কৰে। এই অন্ধকাৰ যুগৰ অৱসান ঘটে পুনৰ ১৮৭৩ চনতহে। অৱশ্যে খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে অহা ব্যাপটিষ্ট মিশনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত এই সময়ছোৱাৰ ভিতৰতো কেতবোৰ সাহিত্য ৰচিত হৈছিল। তাৰে ভিতৰত তেওঁলোকৰ প্ৰচেষ্টাসমূহে এটা সংহত ৰূপত প্ৰকাশ লাভ কৰে অৰুণোদইৰ মাজত। সেয়েহে এই সময়ছোৱাৰ সাহিত্যৰাজিক প্ৰাক্ অৰুণোদই কালৰ সাহিত্য আৰু অৰুণোদই কালৰ সাহিত্য হিচাপে দুটা দৃষ্টিৰে বিচাৰ কৰিব লাগিব।

প্ৰাক্ অৰুণোদই কালত মাত্ৰ কেইজনমান ব্যক্তিয়েহে সাহিত্য ৰচনা কৰে। ইয়াৰে আত্মাৰাম শৰ্মাই ‘বাইবেল’ অনুবাদ কৰে; কাশীনাথ তামুলী ফুকনে ‘অসম বুৰঞ্জী, বিশ্বেশ্বৰ বৈদ্যধিপে বেলিমাৰৰ বুৰঞ্জী; মণিৰাম দেৱানে বুৰঞ্জী বিবেক ৰত্ন আদি ৰচনা কৰে। এই সময়ছোৱাৰ আন দুটি উল্লেখনীয় কৰ্ম হ’ল যাদুৰাম ডেকা বৰুৱাৰ অসমীয়া অভিধান আৰু শ্ৰীমতী কটাৰৰ “অসমীয়া শব্দাৱলী আৰু খণ্ডবাক্য”। এই ৰচনাসমূহত কোনো বিশেষ নতুন বৈশিষ্ট্য নাই। পুৰণি গদ্য শৈলীয়েই আৰু কিছু সহজ ৰূপত প্ৰকাশ লাভ কৰিছে।

১.৬ অৰুণোদইৰ গদ্য

১৮৪৬ চনত আমেৰিকান ব্যাপটিষ্ট সকলৰ প্ৰচেষ্টাত অৰুণোদই কাকত প্ৰকাশিত হয়। সুদীৰ্ঘ ৩৬ বছৰৰ মূৰত অসমীয়া ভাষাক পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত এই কাকতৰ অৱদান অতি উল্লেখনীয়। অৰুণোদইৰ বুকুতে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বীজ অংকুৰি তহয়। সাহিত্য চৰ্চাৰ বাবে এচাম লেখক জন্ম দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত ভাষাক এটি নতুন ৰূপ দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত আৰু সাহিত্য ৰচনাৰ বাবে প্ৰেৰণা আৰু সহযোগিতা আগবঢ়োৱাৰ ক্ষেত্ৰত ‘অৰুণোদই’ৰ অৱদান অতি উল্লেখনীয়।

‘অৰুণোদই’ প্ৰকাশ হোৱাৰ পূৰ্বে বিচ্ছিন্নভাবে হোৱা দুই-এক সাহিত্য প্ৰচেষ্টা আৰু পুৰণি পুথি-পাঁজিবোৰেই আছিল ‘অৰুণোদই’ৰ লেখকবৰ্গৰ বাবে চানেকি। বহু সময়ত সংস্কৃতীয়া বৰ্ণবিন্যাস ৰীতি তেওঁলোকে অনুসৰণ কৰিব নোৱাৰিছিল। সেয়েহে উদাহৰণৰ ভিত্তিত বৰ্ণবিন্যাস কৰাৰ ব্যৱস্থা চলিছিল। কেতিয়াবা অসমীয়া বাক্য ইংৰাজী ঠাচত ৰচিত হৈছিল আৰু কেতিয়াবা দুয়োটাৰে অপূৰ্ব সমন্বয় সাধিত হৈছিল। এইবোৰৰ মাজেৰে ‘অৰুণোদই’ৰ পাতত “ভালদৰে মাত নুফুটা সৰু ল’ৰাৰ হেনা-হুচা ভাষাত যেনে সৰলতা আৰু মধুৰতা গুণ থাকে তেনে এটি অতিশুদ্ধ সৰলতা আৰু মধুৰতা গুণ থাকে তেনে এটি অতিশুদ্ধ সৰলতা আৰু মধুৰতা থকা ভাষাই গঢ় লৈ উঠিছিল।” (সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা)

‘অৰুণোদই’ত প্ৰকাশিত বৰ্ণবিন্যাস কিমান ভাল আছিল সি এতিয়াও এক বিতৰ্কিত বিষয়; কিন্তু তেওঁলোকে এই ক্ষেত্ৰত এটি শৃঙ্খলা অনাৰ প্ৰচেষ্টা চলাইছিল। এওঁলোকৰ বৰ্ণবিন্যাস ৰীতি আছিল উচ্চাৰণ ভিত্তিক। অসমীয়াত দন্ত্যবৰ্ণ আৰু দীৰ্ঘস্বৰৰ উচ্চাৰণ নাই বুলিবই পাৰি। সেয়েহে তেওঁলোকে দন্ত্য আৰু হৃস্ব স্বৰহে ৰক্ষা কৰিলে। শ, য, স, ৰ ঠাইত অকল ‘স’, জ, ঝ, য, ৰ সলনি অকল ‘জ’ৰ ব্যৱহাৰ কৰিলে।

পৰাপক্ষত ইংৰাজী শব্দ ব্যৱহাৰ নকৰি তাৰ ঠাইত কিছুমান অসমীয়া শব্দ সাজি উলিয়ালে। যেনে বৰফৰ সলনি শিলপানী, আঙুৰৰ সলনি লতা পনিয়ল, baptismৰ সলনি বুৰ পোৱা ইত্যাদি।

বাক্য গঠন ৰীতিত পোনপটীয়াভাবে ইংৰাজী ঠাচ সোমাই পৰাত বাক্যৰীতি আচহুৱা হৈ পৰিল। যেনে— “পৰমাৰ্থিক মানুহ হৈ ভয় নকৰিবা।” “তেওঁৰ বিৰোধ আচৰা হৈ তেওঁ দিন নিয়াইছিল” ইত্যাদি।

অৰুণোদই কাকতে এক সৰলীকৰণ নীতি মানি লৈ অসমীয়া গদ্যক নতুন ধৰণে গঢ়িব বিচাৰিছিল, পিছে পৰিশেষত তেওঁলোকৰ এই ৰীতিৰ ঠাইত হেমচন্দ্ৰ, গুণাভিৰাম আদিয়ে প্ৰতিষ্ঠা কৰা ৰীতিৰেই আধুনিক অসমীয়া গদ্য পৰিচালিত হ’ল। তথাপি এচাম লেখক গঢ়ি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত আৰু হেৰাই যাব ধৰা ভাষাটোক চুচি-মাজি পোহৰলৈ উলিয়াই অনাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ বৰঙণি সদাস্বীকাৰ্য্য।

১.৭ আধুনিক অসমীয়া গদ্য

আধুনিক অসমীয়া গদ্য আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, গুণাভিৰাম বৰুৱা আদিয়ে প্ৰতিষ্ঠা কৰা ৰীতিৰে পৰিচালিত। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই— “হেমকোষৰ” পাতনিত লিখিছে— “আমাৰ ভাষাৰ বৰ্ণৰ বিন্যাস তিনি প্ৰকাৰৰ কৰা যায়। প্ৰথমে উচ্চাৰণ অনুসৰি, দ্বিতীয় মূল শব্দৰ দৰে, তৃতীয়ত জনালোকসকলে বহুদিন চলোৱা নিয়ম মতে।” বাক্য গঠনৰ ক্ষেত্ৰত কথা ভঙ্গিমাতকৈ এক পৰিমার্জিত ভঙ্গিমাকহে তেখেতে আদৰ্শ হিচাপে গ্ৰহণ কৰে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই ‘অসম নিউচ’ আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাই ‘আসাম বন্ধু’ নামৰ কাকত দুখন উলিয়ায় আৰু ভাষাৰ অন্য কৰ্মৰ লগত ইয়াৰ মাজেৰে নতুন অসমীয়া শৈলী প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ প্ৰচেষ্টা চলায়। বেজবৰুৱাদেৱে “মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ”ত লিখিছে অসমীয়া ভাষাৰ মহাৰথী দ্বয় “আসাম নিউচ” আৰু “আসাম বন্ধু”ৰেই আধুনিক অৰ্থত অসমীয়া গদ্য সাহিত্য সৃষ্টিৰ অৰ্থে কোৰৰ কাম কৰে Spade work অৰ্থাৎ মাটি কুৰি চহাই দিয়ে।

জোনাকী যুগত বেজবৰুৱা অন্যতম শক্তিশালী গদ্যৰচক হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত হয়। পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাও গদ্য ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰধান পৃষ্ঠপোষক। পিছে গোহাঞি বৰুৱা বহু পৰিমাণে ৰক্ষণশীল। যদিও তেখেতে কৈছে যে সাৱধানে নিজৰ জাতীয় সাঁচত মাৰি ল'ব জানিলে বিদেশী বা বিভাষী শব্দই কোনো জীয়া ভাষাৰ ওপৰত বল কৰিব নোৱাৰে, তথাপি তেওঁৰ গদ্যত কিছু ৰক্ষণশীলতা দেখা যায়। আনহাতে বেজবৰুৱা আছিল মুক্ত আৰু উদাৰ। তেওঁ কৈছে “কোনোটো ভাব, কোনোটো চিন্তা আমাৰ ভাষাৰ শব্দৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰিলে, সহজে বুজা বিদেশী ভাষাৰ শব্দ ধাৰকৈ আনি সেই কাৰ্য্যৰ নিমিত্তে তাৰ সহায় ল'লে ভাষাৰ মঙ্গলৰ বাহিৰে অমঙ্গল নহয় আৰু আমাৰ জাতো নাযায়।” বেজবৰুৱাই পূৰ্বৰ সকলোবোৰ গদ্যৰীতিক সামৰি লৈ আধুনিক অসমীয়া গদ্যক সকলো শ্ৰেণীৰ ৰচনাৰ বাবে উপযুক্ত মাধ্যম হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। সেয়েহে ড° কাকতিদেৱে কৈছে “বেজবৰুৱাৰ ৰচনা পদ্ধতিৰ প্ৰতি সবিশেষ মন নিদিয়াকৈ অসমীয়া লিখিবলৈ যোৱাটো ভাষাৰ প্ৰতি অবিচাৰ কৰা হয়।”

ইয়াৰ পৰবৰ্তী স্তৰত অতি নিৰ্ভাজভাৱে অসমীয়া গদ্য ৰচনা কৰে সত্যনাথ বৰাদেৱে। তৎপৰৱৰ্তী অম্বিকাগিৰীৰ ভাষাত পাক লগা অথবা এক বলিষ্ঠ শব্দগাঁথনি পৰিলক্ষিত হয়। বাণীকান্ত কাকতিৰ গদ্য অতি সুসংহত; পিছে তেওঁৰ গদ্যত তৎসম, তদ্ভৱ শব্দৰ পয়োভৰ দেখা যায়। বেণুধৰ শৰ্মাৰ গদ্য থলুৱা প্ৰকাশভঙ্গীৰ সৌন্দৰ্যৰে সমৃদ্ধ। অসমীয়া সংস্কৃতিৰ সাধক জ্যোতি প্ৰসাদৰ ভাষাত এক কাব্যিক অনুভূতি আৰু বিষুং ৰাভাৰ গদ্যত সৰল গাঁৱলীয়া ৰাইজৰ শব্দৰ উদ্ভাপ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ ভাষাত এক পোনপটীয়া প্ৰকাশ ৰীতি লক্ষ্য কৰা যায়। চৈয়দ আব্দুল মালিক, যোগেশ দাস আদি ঔপন্যাসিকসকলেও একোটা নিজস্ব ৰীতি প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে।

সমালোচকসকলৰ ভিতৰত ড° মহেশ্বৰ নেওগ, ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, ড° মহেন্দ্ৰ বৰা, তীৰ্থনাথ শৰ্মা, ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামী আদি প্ৰত্যেকৰে গদ্যত একোটা নিজস্ব ঠাঁচ ফুটি উঠিছে।

আধুনিক যুগৰ আন এজন বিশিষ্ট গদ্যকাৰ হ'ল বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা। তেখেতৰ সমালোচনা, প্ৰবন্ধসমূহৰ ভাষা যেনে নিখুঁত আৰু স্পষ্ট উপন্যাসসমূহৰ ভাষা তেনে মিঠা আৰু আৰেগপূৰ্ণ। হেম বৰুৱাৰ গদ্যত কোনো খোকোজা নলগা প্ৰাঞ্জল ৰীতি এটি স্পষ্ট হৈ পৰিছে। হোমেন বৰগোহাঞিৰ গদ্যও অতি প্ৰকাশক্ষম, পিছে শব্দৰ নিৰ্বাচন দুয়োৰে সুকীয়া।

ষাঠিৰ দশকৰ পিছত মাৰ্ক্সবাদৰ টোৱে ক্ৰমে অসমতো গা কৰি উঠাত গদ্যৰীতিত আকৌ এক নতুন ৰূপ আহিছে। বিশেষকৈ মাৰ্ক্সবাদ অধ্যয়নৰ বাবেই বা আইন অধ্যয়নৰ বাবেই বাংলা প্ৰবন্ধপাতি বেছিকৈ অধ্যয়ন কৰাৰ ফলস্বৰূপে মাৰ্ক্সবাদী লিখকসকলৰ বহুতৰে গদ্যত বাংলা ভাষাৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়। অৱশ্যে অসমত মাৰ্ক্সবাদ সমালোচনাৰ প্ৰতিষ্ঠাতা আৰু বৰ্তমান অসমৰ বিশিষ্ট সমালোচক ড° হীৰেণ গোহাঁইৰ গদ্যত তেনে প্ৰভাৱ নাই। তেখেতৰ বিশ্বায়তন, সাহিত্য আৰু চেতনা, সৃষ্টি আৰু যুক্তি আদি গ্ৰন্থত অতি সহনশীল ৰচনাৰ পৰিচয় স্পষ্ট হৈ উঠিছে। প্ৰকাশভঙ্গীত এক বুদ্ধি দীপ্ততা আৰু শব্দৰ নিখুঁত নিৰ্বাচন তেখেতৰ গদ্যৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য। তেখেতৰ বৰ্তমানে প্ৰকাশিত প্ৰবন্ধবোৰ ক্ৰমে সৰল আৰু প্ৰাম্য শব্দৰ প্ৰাচুৰ্য্যৰে মহীয়ান হৈ উঠিছে।

শেহতীয়াভাবে অসমীয়া গদ্যত আমেৰিকা যাম, ফুৰিব যাম, স্কুল আহিবি আদি বিভক্তিহীন কিছুমান ৰূপ চলিব লাগিছে। বিভিন্ন উপভাষাসমূহৰ উপাদানো বৰ্তমান গদ্যত

সোমাই পৰিছে। ভাষা এক স্থবিৰ ৰূপ নহয়। সময়ৰ পৰিবৰ্তনে ভাষাকো নতুন নতুন ৰূপেৰে সমৃদ্ধ কৰি তোলে। অসমীয়া ভাষাও এইদৰে বহু ক্ৰম-বিবৰ্তনৰ মাজেৰে সমৃদ্ধ হৈ আহিছে— আৰু এনেদৰেই ই বিকশিত হৈ থাকিব।

১.৮ সাৰাংশ (Summing up)

অসমীয়া গদ্যৰ সূচনা হৈছিল শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ হাতত। অংকীয়া নাটত ব্যৱহৃত এই গদ্য আছিল ব্ৰজাৱলী ঠাঁচৰ। তাৰ পৰা মুক্ত হৈ ভট্টদেৱৰ হাতত অসমীয়া গদ্যই প্ৰকাশৰ সাৰ্থক মাধ্যমৰূপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে। সেই সময়তে ভট্টদেৱৰ এই প্ৰচেষ্টা আছিল অত্যন্ত প্ৰশংসনীয়। তাৰ পিছত বুৰঞ্জী আৰু চৰিতপুথিৰ মাজেৰে গঢ় পাতি লোৱা ভাষাটোৱে অৰুণোদইৰ পাতত এক নতুন ৰূপ পায়। পিছে অৰুণোদইৰ গদ্যৰ পৰা আঁতৰাই আনি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই অসমীয়া গদ্যক নতুন ঠাঁচত বান্ধে। তেতিয়াই আৰম্ভ হোৱা এই যাত্ৰা আজিও অব্যাহত আছে। সময়ৰ লগে লগে নতুন বিভিন্ন বিষয়ৰ লগত ৰজিতা খোৱাকৈ অসমীয়া গদ্যই নিজকে উপযুক্ত প্ৰকাশৰ মাধ্যম হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পাৰিছে।

১.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

- ১) অসমীয়া গদ্যৰ জন্ম আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে এটি আলোচনা যুগুত কৰক।
- ২) অংকীয়া নাটৰ গদ্যৰ পৰা বুৰঞ্জীৰ গদ্যলৈকে অসমীয়া গদ্যৰ এটি ইতিহাস দিয়ক।
- ৩) অৰুণোদইৰ পিছৰ অসমীয়া গদ্যৰ বিকাশ সম্পৰ্কে এটি ৰূপৰেখা প্ৰস্তুত কৰক।

১.১০ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

মহেশ্বৰ নেওগ	:	অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	:	অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত
বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা	:	অসমীয়া কথা সাহিত্য
প্ৰফুল্ল কটকী	:	ক্ৰমবিকাশত অসমীয়া কথাশৈলী
হৰিনাথ শৰ্মা দলৈ	:	অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ গতি পথ

* * *

দ্বিতীয় বিভাগ
কথা-ভাগৱতৰ গদ্য : 'তৃতীয় স্কন্ধৰ দ্বিতীয় অধ্যায়'

বিভাগৰ গঠন :

- ২.১ ভূমিকা (Introduction)
- ২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ২.৩ ভট্টদেৱৰ পৰিচয়
- ২.৪ অসমীয়া কথা-সাহিত্যৰ ইতিহাসত ভট্টদেৱৰ স্থান
- ২.৫ ভট্টদেৱৰ গদ্যৰীতি
- ২.৬ কথা-ভাগৱতৰ তৃতীয় স্কন্ধৰ দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ বিষয়বস্তু
- ২.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ২.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ২.৯ প্ৰসংগ পুথি (References/Suggested Readings)

২.১ ভূমিকা (Introduction)

মানৱ সভ্যতাৰ অগ্ৰগতিত ভাষাৰ যে এক বিশেষ ভূমিকা আছে সেই কথা আমি আটাইয়ে জানোঁ। সমাজ বিশেষৰ উন্নতি-অৱনতিৰ গতি-গোত্ৰ সেই সমাজত প্ৰচলিত ভাষা-ৰূপৰ পৰা সহজে বুজিব পাৰি। অসমীয়া ভাষাৰ গদ্যক ভাৱ প্ৰকাশৰ এক উন্নত মাধ্যমৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰা ব্যক্তিজন হ'ল ভট্টদেৱ। তেওঁ কথাগীতা আৰু কথাভাগৱত ৰচনা কৰি অসমীয়া গদ্যৰ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠা কৰে।

আমাৰ আলোচ্য পাঠ 'কথা-ভাগৱত'ৰ দ্বিতীয় স্কন্ধৰ তৃতীয় অধ্যায়ত কেইটামান জটিল দাৰ্শনিক তত্ত্বৰ অৱতাৰণা কৰা হৈছে। সৰ্বমুঠ দহোটা অধ্যায়ত পুৰুষৰ কৰ্তব্য, অকৰ্তব্য, ভজন, জপন, চিন্তন, শ্ৰৱণ আদি বিষয়ৰ তাত্ত্বিক বিশ্লেষণ দাঙি ধৰাটো এইটো স্কন্ধৰ ঘাই বৈশিষ্ট্য।

পুথিখনিত ভট্টদেৱে নিজকে 'শ্ৰীদামোদৰ পাদপদ্মধূৱত কৰিৰত্ন' বুলি আত্ম-পৰিচয় দাঙি ধৰিছে। দামোদৰদেৱে 'পূৰ্বে মহাপুৰুষে কৰিলা দশ স্কন্ধ' বুলি নিঃসন্দেহে শঙ্কৰদেৱৰ ভাগৱত অনুবাদৰ কথা কৈছে। ইয়াৰ দ্বাৰা পূৰ্ব কবি গুৰুজনাৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা নিবেদন তথা তেওঁৰ আদৰ্শৰ প্ৰতি যথাযোগ্য সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰাটো "ধৰ্মমত আৰু ৰচনাশৈলীৰ দৃষ্টিৰ পৰা সাৰ্থকতাপূৰ্ণ"।

ভট্টদেৱৰ কথা ভাগৱতৰ তৃতীয় স্কন্ধত মূলতঃ শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশুলালা বৰ্ণিত হৈছে। ইয়াতে দ্বিতীয় অধ্যায়টো তেনেই চমু, তথাপি হাতী মাৰি ভুৰুকাত ভৰোৱাদি ভট্টদেৱে গোটেই কথাখিনি অতি সংক্ষেপে সুন্দৰভাবে বৰ্ণনা কৰিছে।

২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপুনি—

- অসমীয়া গদ্যৰ জনক হিচাপে ভট্টদেৱৰ পৰিচয় জ্ঞাপন কৰিব পাৰিব;
- গদ্য সাহিত্যৰ ইতিহাসত ভট্টদেৱৰ স্থান নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিব;
- তেওঁৰ গদ্যৰীতিৰ বৈশিষ্ট্যৰাজি ফঁহিয়াই দেখুৱাব পাৰিব;
- ভট্টদেৱৰ কথা ভাগৱতৰ বিষয়বস্তুৰ আভাস পাব পাৰিব;
- ভাগৱতৰ দৰে জটিল বিষয় এটাক তেওঁ কিমান সহজ-সৰল আৰু সুন্দৰভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে তাক উপলব্ধি কৰিব পাৰিব; আৰু
- কথা ভাগৱতৰ তৃতীয় স্কন্ধৰ দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ মূল বিষয় শিশুলীলা সম্পৰ্কে এক সম্যক ধাৰণা গ্ৰহণ কৰিব পাৰিব।

২.৩ ভট্টদেৱৰ পৰিচয়

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ইতিহাসত ভট্টদেৱৰ স্থান অতিশয় গুৰুত্বপূৰ্ণ। তেৱেঁই প্ৰথমে অসমীয়া গদ্যক সাহিত্যৰ মাধ্যম হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰে। আন কথাত, “তেওঁৰ হাততেই অসমীয়া গদ্য-ৰীতিৰ বান্ধ দৃঢ় হৈ গদ্য সাহিত্যই পৰিপুষ্টি লভে; আৰু চিন্তা-বস্তু পৰিস্ফুটভাৱে প্ৰকাশ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়।” ইয়াৰ পূৰ্বে মাথোন অক্ষীয়া নাট, মন্ত্ৰ পুথি আৰু কেইখনমান লিপিবৰ মাজত অসমীয়া গদ্যৰ চানেকি পোৱা যায়। কিন্তু অক্ষীয়া নাটৰ ভাষা আছিল ব্ৰজাৱলী মিশ্ৰিত; আনহাতে, মন্ত্ৰপুথি আৰু লিপিসমূহক বিশুদ্ধ সাহিত্যৰ ভিতৰলৈ কৰিবলৈ টান। এইফালৰ পৰা ভট্টদেৱক নিঃসন্দেহে অসমীয়া গদ্য-সাহিত্যৰ পিতৃ-পুৰুষ আখ্যা দিব পাৰি।

ভট্টদেৱৰ প্ৰকৃত নাম বৈকুণ্ঠনাথ। নিজ পাণ্ডিত্যৰ গুণে তেওঁ ভক্ত পাণ্ডিত-সজ্জনৰ পৰা ‘কবিৰত্ন’ আৰু ‘ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য’ উপাধি লাভ কৰিছিল। ভট্টদেৱৰ জন্ম আৰু মৃত্যুৰ চন-তাৰিখ পাবলৈ নাই। পাণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে আভ্যন্তৰীণ প্ৰমাণৰ ভিত্তিত ১৪৮০-১৫৬০ (১৫৫৮-১৬৩৮ খ্ৰীঃ) শককে ভট্টদেৱৰ সময় বুলি অনুমান কৰিছে। ‘দেৱদামোদৰ-চৰিত’ত উল্লেখ থকা মতে ভট্টদেৱৰ পূৰ্বপুৰুষৰ ঘৰ আছিল পাঠশালাৰ ওচৰৰ বিছানকুছি (বিজনকুছি)ত। পাছলৈ তেওঁলোক বৰনগৰ অঞ্চলৰ ভেৰাগ্ৰাম বা ভেৰাগাঁৱত বসবাস কৰিবলৈ লয়। বৰ্তমান এই গাঁৱৰ চিন-মোকাম পাবলৈ নাই; বেকী নৈৰ প্ৰবল খহনীয়াত ই সম্পূৰ্ণৰূপে জাহ গৈছে। ভট্টদেৱৰ ককাক আছিল শ্ৰীচন্দ্ৰ ভাৰতী, পিতৃৰ নাম সঙ্কৰ্ণ ওৰফে কবি সৰস্বতী আৰু মাকৰ নাম তাৰাদেৱী। ‘বিষ্ণু সহস্ৰ নাম’ত তেওঁ নিজ বংশ পৰিচয় এনেদৰে দিছে—

কহে কবিৰত্ন বৰ ওজা পৰিনাতি।

যাৰ পিতামহ ভৈলা শ্ৰীচন্দ্ৰ ভাৰতী।।

পিতা কবি সৰস্বতী জগতে প্ৰখ্যাত।

মহা শান্ত, যান্ত আছে গুণ অসংখ্যাত।।

বৈকুণ্ঠনাথে গোপাল দেৱ আচাৰ্যৰ টোলত শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু কালক্ৰমত এজন শাস্ত্ৰজ্ঞ পাণ্ডিতৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত হৈছিল। তেওঁৰ শাস্ত্ৰজ্ঞানত মুগ্ধ হৈ বৰনগৰবাসী ৰাইজে তেওঁক ‘কবিৰত্ন’ উপাধিৰে বিভূষিত কৰে। ইতিমধ্যে তেওঁ আমগুৰিৰ ৰাজপুৰোহিত কৃষ্ণ

মিশ্ৰৰ দুহিতাৰ সৈতে বিবাহ-বন্ধনত সোমায় আৰু বৰপেটাৰ মেটুৰাকুছিত থাকিবলৈ লয়। তাৰে পৰা বৰপেটা সত্ৰৰ অধিকাৰ মথুৰাদাস বুঢ়া আতাই তেওঁক ভাগৱত ব্যাখ্যা কৰিবলৈ বুলি মাতি নিয়ে। তাৰ পিছত তেওঁ পাটবাউসীত বৈষ্ণৱ গুৰু দামোদৰদেৱৰ ওচৰত শৰণ লয় আৰু ভাগৱতী নাম-ধৰ্মত দীক্ষিত হয়। তেতিয়াৰে পৰা তেওঁ একাণপতীয়াকৈ নামধৰ্মৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰত মনোনিৱেশ কৰে।

ইতিমধ্যে লোকৰ লগনীয়া কথাত পতিয়ন গৈ কামৰূপৰ ৰজা পৰীক্ষিত নাৰায়ণে দামোদৰদেৱক দেৱী পূজা নকৰাৰ অপৰাধত দোষী সাব্যস্ত কৰি নিজ ৰাজ্য এৰি যাবলৈ আজ্ঞা শুনায়। দামোদৰদেৱে উপায় বিহীন হৈ বয়োবৃদ্ধ হৰি আতাক সত্ৰৰ ভাৰ দি প্ৰথমে ৰাজধানী বিজয়পুৰত এবছৰ কটায় আৰু শেষলৈ কোচবেহাৰলৈ ৰাওনা হয়। সকলোৱে জনা কথা যে বৈষ্ণৱ গুৰু শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ দৰে দামোদৰদেৱেও কোচবেহাৰৰ ভেলা মধুপুৰতে নৰনাট সামৰে।

ৰাজ্য এৰাৰ পূৰ্বে গুৰুজনে সত্ৰৰ পঞ্চ প্ৰসঙ্গৰ বিয়লি বেলাৰ দায়িত্বত থকা বৈকুণ্ঠনাথক বৰনগৰ এৰি পাটবাউসীলৈ আহিবলৈ কয় আৰু কথাবন্ধে ভাগৱতখন ভাঙনি কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ে,—

শুনা ভট্টদেৱ তুমি ব্যাস-সমসৰ।
 তুমি মোৰ বান্ধৱ অপৰ দামোদৰ।।
 আমাৰ বচনে এৰি আহা নগৰক।
 আসিবাহা তুমি বৰপেটাৰ সত্ৰক।।
 .....
 আৰু এক জগত-ঈশ্বৰ আজ্ঞা ধৰা।
 কথাবন্ধে একখণ্ড ভাগৱত কৰা।।
 পূৰ্বে মহাপুৰুষে কৰিলা দশস্কন্ধ।
 কীৰ্তন ভটিমা ছবি দুলড়ি সুছন্দ।।
 তাত কৰি সুগম কৰিয়ো ভাগৱত।
 স্ত্ৰী শূদ্ৰ সৰ্বলোকে বুজে যেনমত।।

গুৰুজনাৰ শ্ৰদ্ধামিহলি আজ্ঞা আৰু পুথি-ভাঙনিৰ নিৰ্দিষ্ট চৰ্ত উভয়কে শিৰোগত কৰি বৰনগৰতে কবিৰত্নই ভাগৱত-ভাঙনিৰ কাম আৰম্ভ কৰে। দামোদৰদেৱ বিজয়পুৰত থকা কালতে প্ৰথম স্কন্ধৰ ভাঙনি আনি কবিৰত্নই তেওঁক দেখুৱায়। গুৰুজনাই ভাঙনিৰ বিস্তৃত ৰূপ দেখি তেওঁক পুনৰ সংক্ষেপ কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ে,—

কিন্তু এতখানি বহু কথা ভৈলে
 পুথিও হুইবে বৰ।
 বাহুয় স্কন্ধৰ কথাক লিখিতে
 লাগিবে পাত বিস্তৰ।।
 এতেকে ইহাক কহিতে নপাৰি
 নকৰিবে কেহো যত্ন।
 সংক্ষেপ কৰিয়া সাৰ মাত্ৰ লৈয়া
 কৰা কথা কবিৰত্ন।।

অৱশেষত গুৰুৰ এই নিৰ্দেশ মানি ভট্টদেৱে সমগ্ৰ ভাগৱতখন গদ্যৰ মাধ্যমেৰে অতি সংক্ষেপে ভাঙি উলিয়ায়। মূলৰ আটাইবোৰ শ্লোক আত্মস্থ কৰি বিষয়ৰ হানি-বিঘিনি নঘটাকৈ তাৰ সাৰমৰ্ম ভাঙি উলিয়াব পৰাতেই ভট্টদেৱৰ কৃতিত্ব। মুঠতে ভট্টদেৱৰ ভাগৱত-ভাঙনিৰ মূলতে আছিল দামোদৰদেৱ। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে যথার্থ মন্তব্যকে কৰিছে— “অসমীয়া গদ্য-সাহিত্যৰ সৃষ্টি কাৰ্যত ভট্টদেৱ যন্ত্ৰ মাথোন, দামোদৰ-দেৱহে যন্ত্ৰী।”

ভট্টদেৱৰ গদ্য-ভাঙনি কিমান পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ হৈছিল সেই সম্পৰ্কে নীলকণ্ঠ দাসৰ চৰিতত উল্লেখ থকা এটা কাহিনীৰ পৰা জানিব পাৰি। আপোনালোকে হয়তো ইতিমধ্যে পঢ়িবলৈ পাইছেই যে ভেলামধুপুৰত থকা কালছোৱাতে দামোদৰদেৱে প্ৰিয়শিষ্য ভট্টদেৱ আৰু ভতিজাক শ্ৰীকৃষ্ণৰ ওচৰত ‘সন্দেশ’ বিচাৰে। শ্ৰীকৃষ্ণই লাডু-চিৰাৰ টোপোলা এটি দিলে আৰু ভট্টদেৱে দিলে ভাগৱতৰ সাতোটা স্কন্ধৰ ভাঙনি। স্বাভাৱিকতে দামোদৰদেৱে চিৰা-লাডু একাষৰীয়াকৈ থৈ ভাগৱতৰ অনুবাদক প্ৰকৃত ‘সন্দেশ’ বুলিলে, তদুপৰি বলদেৱ নামৰ পণ্ডিত-শিষ্য এজনাক ভট্টদেৱৰ ভাঙনি সমালোচনাৰ দৃষ্টিৰে বিচাৰ কৰিবলৈ দিলে। বলদেৱে দুটা বুঢ়া অক্ষৰ পাই কাটিবলৈ দিলে। কিন্তু দামোদৰদেৱৰ কবিৰত্নৰ পাণ্ডিত্যত ইমানেই বিশ্বাস আছিল যে উক্ত অক্ষৰ দুটা তেওঁ বচকক নোসোধাকৈ কাটিবলৈ নিদিলে, বৰং চিন দি থ’বলৈ ক’লে। ইয়াৰ পিছত কবিৰত্নক পাটবাউসী সত্ৰৰ অধিকাৰ পতা হয়। তেওঁ অলপ দিনৰ ভিতৰতে বাকী থকা পাঁচ স্কন্ধ ভাঙনি কৰি উলিয়াই ভাগৱতখন সম্পূৰ্ণ কৰে। দামোদৰদেৱৰ হাতত এই পাঁচ স্কন্ধ সমৰ্পণ কৰাৰ পিছত সকলোৱে শুনি ভূয়সী প্ৰশংসা কৰে। ইতিপূৰ্বে চিন দি থোৱা আখৰ দুটাক লৈ এদিন বলদেৱ আৰু ভট্টদেৱ— দুই পণ্ডিতৰ মহাতৰ্ক যুদ্ধ হ’ল। শেষত বলদেৱে হাৰ মানি আখৰ দুটাৰ বেৰ গুচালে। তাৰ পাছত গুৰুজনাই দুয়োৰে মাজত সখি পতাই দিলে। গুণীৰ গুণক যথোপযুক্ত সন্মান দি নিজৰ পশুৰ সাধু-সন্তজনক কবিৰত্নৰ ওচৰত ‘ধৰ্ম-কৰ’ সোধাবলৈ দামোদৰদেৱে অনুৰোধ জনায়—

সৱে কবিৰত্নক কৰিয়া সন্মান।

ধৰ্মৰ কৰক যোগাইবাহা সেই থান।।

তাহাঙ্ক থাপিলো পাটবাউসীৰ থানত।

খাটিবা থানত সৱে নুয়া একমত।।— নীলকণ্ঠ

গুৰুজনাৰ ওচৰৰ পৰা উভতি আহি কবিৰত্নই শ্ৰীমদ্ভাগৱত-গীতা কথাবন্ধে বচনা কৰাৰ উদ্যোগ হাতত লয়। যথা সময়ত এই শাস্ত্ৰ গুৰুৰ ওচৰলৈ প্ৰেৰণ কৰাত গুৰুজনে অতিশয় সন্তোষ হৈ হৰি মিশ্ৰক পঠিয়াই নানান উপহাৰেৰে তেওঁক ভট্টাচাৰ্য উপাধিৰে বিভূষিত কৰে। ইয়াৰ কিছুদিন পিছতে দামোদৰদেৱে ইহলীলা সম্বৰণ কৰে। ভট্টদেৱে অন্যান্য ভক্তসকলেৰে মিলি কোচবেহাৰতে তেওঁৰ ঔৰ্ধদেহিকৰ কৰ্ম সমাপন কৰে। কাৰো কাৰো মতে কবিৰত্নক ভাগৱত-ভট্টাচাৰ্য নাম দিছিল গোপাল মিশ্ৰই।

ভট্টদেৱ আছিল শাস্ত্ৰজ্ঞানত অদ্বিতীয়। শাৰীৰিক সৌন্দৰ্যতো তেওঁ আছিল অতুলনীয়। তদুপৰি তেওঁ আছিল সুকণ্ঠৰ অধিকাৰী। নিত্য-প্ৰসঙ্গত তেওঁ নিজে গীতা-ভাগৱত ব্যাখ্যা কৰিছিল আৰু বিয়লি বেলা ছাত্ৰসকলক পঢ়ুৱাইছিল। সংসাৰ-পাশত আৱদ্ধ হৈ অনেক ঘাত-প্ৰতিঘাত সহ্য কৰিও গীতাৰ স্থিতপ্ৰজ্ঞ পুৰুষৰ দৰে সুখ-দুখ, হৰ্ষ-বিষাদ সকলোকে সমভাবে লৈ অবিচলিত চিন্তে তেওঁ এক সুস্থ আধ্যাত্মিক জীৱন-যাপন কৰিছিল। তেওঁৰ একমাত্ৰ পুত্ৰ আছিল শ্ৰীনিবাস কবিৰাজ। লিখা-পঢ়া শিকি সংসাৰ বন্ধনত সোমোৱাৰ পাছতে শ্ৰীনিবাসক

অকালতে কালে হৰণ কৰে আৰু দুয়োজনী বোৱাৰী তৎকালীন সামাজিক প্ৰথা অনুসাৰে স্বামীৰ অনুগামী হয়। ইমানতো কিন্তু জন্ম-মৃত্যুৰ বহস্যৰ ওৰ পোৱা ভট্টদেৱৰ অলপো বিচলিত নহ'ল। তেওঁ পূৰ্বৰ দৰে নিয়মিত পাঠ-প্ৰসঙ্গৰ দ্বাৰা ঈশ্বৰ সেৱা, নামধৰ্ম চলাই গ'ল—

শ্ৰীনিবাস হেন   তনয় মৰিল
দুই ভাৰ্যা লগে গৈলা।
ভকতৰ কিনো   আশ্চৰ্য মহিমা
বিৰক্ত তভো নভৈল।।

ভট্টদেৱে পাটবাউসী থানত নামধৰ্ম প্ৰকাশ কৰি থকা সময়ত দামোদৰ পাটোৱাৰীয়ে ভকত সমাজক নিগ্ৰহ কৰিবৰ চেষ্টা চলোৱাত তেওঁ জীৱনৰ শেষৰ ফালে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰৰ ব্যাসকুছিত সত্ৰ পাতি থাকিবলৈ লয় আৰু শেষত ভতিজাক ভানুদেৱ বিদ্যাৰিশাৰদক দুয়োখন সত্ৰৰ মেধি পাতি ধৰ্মবস্ত্ৰ সমৰ্পি বৈকুণ্ঠগামী হয়।

গাৰ্হস্থ্য-জীৱনৰ গধুৰ দায়িত্ব, ছাত্ৰশালৰ অধ্যাপনা, সত্ৰাধিকাৰৰ দায়িত্ব, পাঠ-প্ৰসঙ্গ— এই আটাইবোৰ কাৰ্য নিয়াৰিকৈ সম্পাদন কৰিও তাৰ মাজতে অৱসৰ উলিয়াই সংস্কৃত আৰু অসমীয়া দুয়োটা ভাষাতে গদ্য-পদ্য ৰচনা কৰি থৈ গ'ল, সেয়া অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত চিৰকাল জিলিকি থাকিব।

এইখিনিতে আমি ভট্টদেৱৰ ৰচনাৰাজিৰ এটি লেখ লোৱাটো সমীচীন হ'ব। প্ৰসঙ্গক্ৰমে উল্লেখ কৰা উচিত হ'ব যে ভট্টদেৱৰ ৰচনাৰাজিৰ বিজ্ঞানসন্মত অধ্যয়ন হ'বলৈ এতিয়াও বাকী। এনে কিছু ৰচনাও পোৱা যায় যিবোৰৰ ভিত্তিত ভট্টদেৱৰ নাম আছে কিন্তু ৰচনাশৈলীৰ বিচাৰত সিবিৰ তেওঁৰ কাপনিসৃত হয় নে নহয় সেয়া সন্দেহৰ আৰত। সি যি কি নহওক ৰচনা বুলি ক'ব পাৰি : 'শ্ৰীভাগৱত-কথা', 'গীতা-কথা' বা 'কথাগীতা', 'ৰত্নাৱলী-কথা', 'শ্ৰীমদ্ভক্তিবিৱেক', 'ভক্তিসাৰ', 'প্ৰসঙ্গ-মালা', বা 'প্ৰসঙ্গ প্ৰণালী', 'গুৰু-বংশাৱলী', 'ভাগৱতাদিকৰণ', 'শৰণমালিকা' বা 'শৰণসংগ্ৰহ', 'বিষ্ণু-সহস্ৰ-নাম'। ইয়াৰে 'শ্ৰীভাগৱত-কথা', 'গীতাকথা' আৰু 'ৰত্নাৱলী কথা' গদ্যবন্ধে ৰচিত। আনহাতে 'শ্ৰীমদ্ভক্তিবিৱেক', 'ভক্তিসাৰ', 'ভাগৱতাদিকৰণ' আৰু 'শৰণমালিকা' বা 'শৰণসংগ্ৰহ'ৰ ভাষা সংস্কৃত। এইবোৰৰ উপৰি 'দ্বিজ ভট্টদেৱ'ৰ ভিত্তিত যুক্ত মাধৱদেৱৰ গুৰু-ভটিমাৰ পৰ্যায়ৰ 'গুৰু ভটিমা' এটি আৰু কবিৰত্ন বা ভট্টদেৱৰ ভিত্তিত 'নন্দোৎসৱ' নামৰ ঘোষা এখনিও পোৱা গৈছে। ভট্টদেৱৰ ৰচনা বুলি প্ৰচলিত আটাইবোৰ দুখ্ৰাপ্য গ্ৰন্থৰ আধুনিক পদ্ধতিৰে সমুচিত বিচাৰ হোৱা বাঞ্ছনীয়। কাৰণ, ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগৰ ভাষাত "যি ৰচনাই ভট্টদেৱৰ পবিত্ৰ নামক গৌৰৱাধিত নকৰি তেওঁক নিম্ন খাপৰ অনুকৰণকাৰীৰ শাৰীলৈ নমায়, তেনে ৰচনা তেওঁৰ নামত অঁৰা নিতান্ত অনুচিত।"

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

ভট্টদেৱৰ কৃতিৰ যথার্থ মূল্যায়ন হৈছে বুলি আপুনি ভাবেনে? (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

.....
.....
.....

২.৪ অসমীয়া কথা-সাহিত্যৰ ইতিহাসত ভট্টদেৱৰ স্থান

পৃথিৱীৰ যি কোনো জাতিৰ সাহিত্যিক পৰম্পৰালৈ দৃষ্টি দিলে এটা কথা স্পষ্ট হয় যে গদ্য-ৰচনা পদ্যতকৈ পিছৰ। মানুহৰ সুকুমাৰ মনৰ ভাব-অনুভূতিৰ আবেগময় প্ৰকাশে কঠিন গদ্যৰে বাট নুবুলি ছন্দৰ লয়লাস বিচাৰে। মানৱ-সমাজত সুদূৰ অতীতৰে পৰা মৌখিক পৰম্পৰাৰে প্ৰবাহিত লোক-সাহিত্যলৈ লক্ষ্য কৰিলেই এই কথা স্পষ্ট হৈ পৰে। এইবিধ সাহিত্যৰ অধিকাংশ ছন্দোবদ্ধ হোৱাৰ এইটোৱেই কাৰণ। অসমীয়া সাহিত্যও ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। মৌখিক-সাহিত্যৰ কথা বাদেই, এনেকি অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰো অতীত ৰূপটো ছন্দোবদ্ধ ৰূপতহে পোৱা যায়। খ্ৰীষ্টীয় নৱম-দশম শতিকামানত ৰচিত অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰত্নৰূপ চৰ্যাগীতবোৰকে ধৰি শঙ্কৰী যুগৰ বিশাল তথা বৰ্ণাঢ্য সাহিত্যৰাজিয়েও সেই কথাকে প্ৰমাণ কৰে।

অসমীয়া সাহিত্যত গদ্যৰ প্ৰৱেশ কিছু পলমকৈ হোৱাটো মন কৰিবলগীয়া। গদ্যক সাহিত্যৰ মাধ্যম হিচাপে বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টদেৱেই প্ৰথমে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। তেওঁৰ পূৰ্বে মন্ত্ৰ-পুথি, অক্ষীয়া নাট আৰু কেইখনমান শিলৰ ফলিত মাত্ৰ গদ্যৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। মন্ত্ৰবোৰ আদিত পদ্যধৰ্মী আছিল বুলি অনুমান হয়। মানুহৰ মুখ বাগৰিহে সি কিছু গদ্যৰ ৰূপ লৈছিল। সেয়ে হ'লেও, অন্ত্যমিলৰ পৰা সি হাত সাৰিব পৰা নাই। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ আৰু তেওঁলোকৰ অনুগামী দুই-চাৰি প্ৰতিভাবান শিষ্যই বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মাধ্যম হিচাপে যিবোৰ নাট ৰচনা কৰিছিল সেইবোৰত গদ্যৰ চানেকি আছে যদিও যিবোৰৰ ভাষা পৰিশুদ্ধ অসমীয়া নহয়। সেই ভাষা ব্ৰজাৱলী বা ব্ৰজংলিৰূপে জনাজাত। তদুপৰি এই গদ্য বৃত্তগন্ধী হোৱা হেতুকে তাত গদ্যৰ কাঠিন্য পাবলৈ নাই। গুৰুজনাতকৈ মাধৱদেৱৰ নাটৰ গদ্যত অসমীয়া ভাষাৰ ঠাঁচ অধিক পৰিমাণে সংৰক্ষিত যদিও সেই ভাষাও বহুলাংশে পদ্যধৰ্মী।

অসমীয়া লিপি আৰু গদ্যৰ ইতিহাসত ১৩৬২ খৃঃত (১২৮৪ শক) লিখিত গছতল শিলালিপিখন অতিশয় গুৰুত্বপূৰ্ণ হিচাপে বিবেচিত। অধুনা পৰ্যন্ত প্ৰাপ্ত শিল আৰু তামৰ ফলিসমূহৰ ভিতৰত এইখনতে প্ৰথমবাৰৰ বাবে বিশুদ্ধ অসমীয়া গদ্য ব্যৱহৃত হৈছে। সংস্কৃত কিংবা সংস্কৃত মিহলি ভাষাৰ সলনি ইয়াত অসমীয়া ভাষাৰ ব্যৱহাৰ মন কৰিবলগীয়া। দুই-এটা ব্ৰজাৱলী ঠাঁচৰ শব্দৰ প্ৰয়োগে তৎকালীনভাবে অসমত ব্ৰজাৱলী সদৃশ ভাষা এটাৰ প্ৰচলন থকাৰো ইঙ্গিত দিয়ে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

অংকীয়া নাটৰ গদ্যক বিশুদ্ধ গদ্য বুলিব পাৰিনে? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

.....
.....
.....

আপোনালোকে নিশ্চয় এটা কথা অনুমান কৰিব পাৰিছে যে ইতিমধ্যে অসমীয়া গদ্য সম্পৰ্কে যিখিনি কথা কোৱা হ'ল তাৰ ভিতৰত অক্ষীয়া নাটৰ বাহিৰে বাকী দুটা বিষয়ক, অৰ্থাৎ মন্ত্ৰ পুথি আৰু শিলৰ ফলিক বিশুদ্ধ সাহিত্যৰ ভিতৰত কৰিব নোৱাৰি। অক্ষীয়া নাটৰ

ভাষা বজাৰলী হোৱা হেতুকে অসমীয়া গদ্যৰ ইতিহাসত তাৰো স্থান গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলিব নোৱাৰি। দৰাচলতে অসমীয়াক গদ্য সাহিত্যৰ মাধ্যম হিচাপে ভট্টদেৱেহে প্ৰথম ব্যৱহাৰ কৰে। তেওঁ গুৰু দামোদৰদেৱৰ আঙানুসাৰে সংস্কৃত ভাগৱতখন কথাবন্ধে অসমীয়ালৈ ভাঙনি কৰে। পাছলৈ পৰ্যায়ক্ৰমে গীতা আৰু বত্নাৱলী এই দুখন শাস্ত্ৰও গদ্যৰ মাধ্যমেৰে লিখি উলিয়ায়। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে ভাষা-ৰীতিৰ তুলনামূলক বিচাৰৰ আধাৰত ‘কথা-ভাগৱত’ক ‘কথা-গীতা’তকৈ আগৰ ৰচনা বুলিছে।

দামোদৰদেৱে তত্ত্বগধুৰ ভাগৱত শাস্ত্ৰখন স্ত্ৰী, শূদ্ৰ, চণ্ডালকে ধৰি সকলোৱে পঢ়িব পৰাকৈ কথাবন্ধে ভাঙি উলিওৱাৰ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰাৰ সময়ত ভট্টদেৱৰ সন্মুখত দৈনন্দিন জীৱনৰ কথোপকথনত প্ৰচলিত কথ্যৰূপটোৰ বাহিৰে আন কোনো লিখিত আদৰ্শ সম্ভৱতঃ নাছিল। কথ্যৰূপটোৱে ভাগৱত-শাস্ত্ৰৰ তাত্ত্বিক কথাবোৰ ধৰি ৰাখিবলৈ কিমানদূৰ সাৰ্থক হ’ব সেই সম্পৰ্কে তেওঁৰ মনত সন্দেহো নিশ্চয় জন্মিছিল। তদুপৰি ভাগৱতৰ দৰে পবিত্ৰ শাস্ত্ৰ এখন সাধাৰণ মানুহৰ মুখৰ ভাষাৰে ৰচনা কৰিলে ‘উদাত্তক অৰ্বাচীনলৈ নমাই পুণ্যবস্ত্ৰক দূষিত কৰা’ বুলিও কোনোৱে অভিযোগ কৰিব পাৰে। এতেকে সাতে সোতৰই মিলি তেওঁ পূৰ্বৱৰ্তী লেখকসকলৰ কাপ-মৈলামেৰে প্ৰবাহিত কাব্য-সাহিত্যৰ ভাষাকে ঘঁহি-মাজি সংস্কৃত শব্দ-চয়ন আৰু ব্যাকৰণৰ ৰং ৰূপ চৰাই এক নতুন কৃত্ৰিম সাহিত্যিক ভাষাৰ সৃষ্টি কৰি ল’লে। এই ভাষাক আমি ভট্টদেৱী ভাষা বুলিব পাৰোঁ। ডক্টৰ বাণীকান্ত কাকতিয়ে এই কৃত্ৰিমতাৰ বাবেই ‘শব্দচয়ন সংস্কৃতীয়া শব্দেৰে ভাৰাভ্ৰান্ত’ আৰু ‘ব্যাকৰণগত ৰূপবিলাকেও আধুনিকতাৰ ফালে সৰলীকৰণ নেদেখুৱাই’ বুলি ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ কঠোৰ সমালোচনা কৰিছে। আনহাতে ডক্টৰ বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই ‘ইমান দিনলৈকে অসমীয়া চলিত ভাষা মৌখিক ভাব আদান-প্ৰদানতহে আৱদ্ধ আছিল। ভট্টদেৱৰ হাতত ই নতুন জীৱন পালে; এইদৰেই ক’ব পৰা যায় যে অসমীয়া কথ্য ভাষাই ভট্টদেৱৰ হাতত দ্বিজত্ব লভিলে’ বুলি ‘কথা-গীতা’ৰ গদ্যশৈলীৰ প্ৰসঙ্গত ভট্টদেৱৰ ভাষাৰ উচ্চ-প্ৰশংসা কৰিছে।

ভট্টদেৱৰ ভাষা সংস্কৃতীয়া হোৱাৰ ঘাই কাৰণ কি সেই বিষয়ৰ আলোচনা পিছলৈ থৈ আমি অসমীয়া কথা-সাহিত্যৰ বিৱৰ্তনাত্মক দিশটোত চকু ফুৰাই লওঁ। কাৰণ তেনে কৰিলেহে ভট্টদেৱৰ ভাষা আৰু ৰচনাৰীতিৰ মূল্যায়ন সহজ হ’ব।

ভট্টদেৱে আনুমানিক ১৫৯৪-১৫৯৬ খ্ৰীঃত ‘কথা-ভাগৱত’ আৰু ১৫৯৭-১৫৯৮ খ্ৰীঃত ‘কথা-গীতা’ ৰচনা কৰে। ইয়াৰ এটা মান শতিকাৰ ব্যৱধানত আহোম ৰজাঘৰৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ৰজাঘৰীয়া ঘটনাৰ ধাৰাবাহিক বিৱৰণ সম্বলিত এক শ্ৰেণীৰ ধৰ্মনিৰপেক্ষ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হয়। এই সাহিত্যিক বুৰঞ্জী সাহিত্য আখ্যা দিয়া হৈছে। অসমীয়াত বুৰঞ্জী, ইতিহাস আৰু History— এই তিনিওটা শব্দ সমাৰ্থকৰূপে ব্যৱহাৰ হৈ আহিলেও তিনিওটাৰ মাজত মৌলিক প্ৰভেদ আছে। বুৰঞ্জী আহোম ভাষাৰ পৰা আহৰিত শব্দ। ইয়াত আহোমৰ ৰজাদিনীয়া ঘটনাৱলীৰ বিৱৰণ থাকিলেও ই সাহিত্য-ৰস বিৱৰ্জিত নহয়। বৰং ইয়াৰ ৰচনা-ৰীতি আৰু বিষয়বস্তুৰ উপস্থাপন-ৰীতিৰ বিচাৰত ই এবিধ অনুপম সাহিত্য। ইংৰাজ কবি কাৰ্লাইলে History-ক ‘Half literature’ বুলিছে। অসমীয়া বুৰঞ্জীসমূহ কিন্তু Pure literature—বিশুদ্ধ সাহিত্য। ইয়াক History নুবুলি সেইবাবেই Chronicle আখ্যা দিয়া হৈছে।

আহোমসকলে বুৰঞ্জী লিখাৰ পৰম্পৰা চীনাৰূপৰ পৰা লাভ কৰিছিল। উজনি ব্ৰহ্মদেশৰ পৰা ১২২৮ খ্ৰীঃত পাটকাই পৰ্বতৰ গিৰিপথেদি অসমত প্ৰৱেশ কৰাৰ সময়ত আহোমসকলৰ দলপতি চুকাফাই লগত অহা পণ্ডিতক বিধান দিছিল ‘যি ঘটে, যি মৰে, যাক

লগ পাওঁ সকল কথা পণ্ডিতে লেখি ৰাখিব।’ আমি জানো যে অসমীয়া বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ উৎস এই বাক্যটোতে নিহিত আছে। তেতিয়াৰে পৰা বুৰঞ্জীকাৰসকলে আহোম ৰাজত্বৰ বেলি লহিওৱাৰ পৰলৈকে বিবিধ শ্ৰেণীৰ অসংখ্য বুৰঞ্জী ৰচনা কৰিছে। নিজৰ ৰাজ্যৰ উপৰি তেওঁলোকে দাঁতি কাষৰীয়া ৰাজ্যবিলাকৰো বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰিছে। পোনতে তেওঁলোকে আহোম ভাষাতে বুৰঞ্জী ৰচনা কৰিছিল যদিও পিছলৈ নিজ ভাষা এৰি অসমীয়া ভাষা-সংস্কৃতি গ্ৰহণ কৰাত অসমীয়া ভাষাতে বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰিবলৈ লয়। আনকি নিজ ভাষাৰ পুৰণি বুৰঞ্জীসমূহো তেওঁলোকে অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰাই লয়।

আহোম ৰাজত্বত ৰচিত এই বুৰঞ্জী সাহিত্যিক তিনিটা শ্ৰেণীত ভাগ কৰিব পাৰি :

- (১) নিজ ৰাজ্যৰ বুৰঞ্জী,
- (২) দাঁতিয়লীয়া ৰাজ্যৰ বুৰঞ্জী, আৰু
- (৩) কাৰিকৰী বুৰঞ্জী

শেষৰ বিধ বুৰঞ্জীত ৰজাঘৰীয়া স্থপতি চাংৰুং ফুকনৰ তত্ত্বাৱধানত নিৰ্মিত মৈদাম, কাৰেংঘৰ, পানীৰ চোন্দ আদিৰ পুংখানুপুংখ বিৱৰণ পোৱা যায়। এই বুৰঞ্জীৰ আন এটি নাম চাংৰুং ফুকনৰ বুৰঞ্জী।

গদ্য আৰু পদ্য উভয় শৈলীৰে ৰচিত হ’লেও পদ্য বুৰঞ্জীৰ সংখ্যা তুলনামূলকভাৱে তাকৰ। গদ্যৰ মাধ্যমেৰে ৰচিত বুৰঞ্জীসমূহত তৎকালীনভাৱে প্ৰচলিত অসমীয়া কথিত ভাষাৰ নিটোল ৰূপ এটি সংৰক্ষিত হৈছে। অনাড়ম্বৰ আৰু খাৰাংখাচ হ’লেও এই ভাষা সাহিত্যিক গুণ বিৰজিত নহয়; বৰং স্বভাৱোক্তিৰ মাধুৰ্যেৰে ই অতিশয় পল্লৱিত। ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক, সামাজিক ইত্যাদি প্ৰতিটো দিশৰ জ্ঞান থকা পণ্ডিত ব্যক্তিৰ হতুৱাই লিখোৱা হেতুকে বুৰঞ্জীৰ ভাষাত প্ৰয়োজনীয় গাভীৰ্য প্ৰত্যক্ষ কৰা যায়। তদুপৰি “বিষয়বস্তু সত্য ঘটনাৰ বিবৃতি হোৱাত ভাষাই ভৱপ্ৰৱণতা আৰু অত্যধিক বাক্যলঙ্কাৰৰ পৰা অব্যাহতি লভিছে।” চুটি-চুটি বাক্যৰ ব্যৱহাৰেৰে সহজ-সৰলভাৱে বৰ্ণনা কৰা হেতুকে ইয়াৰ ভাষাই পাঠকক সহজেই আকৰ্ষণ কৰে। পোনপটীয়া ব্যঞ্জনবিহীন প্ৰকাশ ভঙ্গীমাই ইয়াৰ ভাষাক যথেষ্ট শক্তিশালী কৰি তুলিছে। এই বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ আধাৰতে অৰুণোদইৰ সহজ-সৰল গদ্যৰ সৃষ্টি হৈছিল।

বুৰঞ্জীৰ প্ৰায় সমসাময়িক ভট্টদেৱী গদ্যত প্ৰচুৰ তৎসম শব্দ আৰু সংস্কৃতীয়া ৰচনাভঙ্গী লক্ষ্য কৰা যায়। ভট্টদেৱ নিজে সংস্কৃতৰ বিদগ্ধ পণ্ডিত আছিল। তেওঁ ভাঙনি কৰা গ্ৰন্থও আছিল তত্ত্বগধুৰ সংস্কৃত শাস্ত্ৰ। সেইবাবে তেওঁৰ গদ্যভঙ্গীত সংস্কৃতৰ ঠাঁচ সোমাই পৰাটো অস্বাভাৱিক নাছিল। কিন্তু বিষয়বস্তুৰ ফালৰ পৰা বুৰঞ্জীসমূহৰ সম্পৰ্ক ঐহিক জীৱনৰ স’তে। গতিকে ইয়াৰ ভাষাই স্বাভাৱিক কথ্য ভাষাৰে গতি কৰিছে। বাক্য-ৰীতি, শব্দ-বিন্যাস, উপমা, দৃষ্টান্ত, জতুৱা ঠাঁচ আদি ভাষাগত আটাইবোৰ দিশতে এই কথা স্পষ্ট।

আলোচ্য বিষয়, পৰিস্থিতি আৰু পাত্ৰ অনুসাৰে ভিন ভিন কথন-শৈলী ব্যৱহাৰ কৰিব পৰাটো বুৰঞ্জী লেখকসকলৰ এক প্ৰধান কৃতিত্ব। উদাহৰণস্বৰূপে শাস্ত্ৰ সম্বন্ধীয় কোনো কথা উল্লেখ কৰিবৰ বেলিকা সংস্কৃতগন্ধী ভাষাৰ আশ্ৰয় লোৱা হৈছে। ‘পুৰণি অসম বুৰঞ্জীৰ নিম্নোক্ত উদ্ধৃতিটোৱে তাৰেই সাক্ষ্য বহন কৰে— “বিশেষতঃ উদয়গিৰি ৰাজ্যৰো শক্তি হ্রাস নাই দেখি, আৰু অস্তগিৰিৰ পাৎসাৰ ও শক্তি হ্রাস নাই হয়। তথাপি উভয় পক্ষ মৃত সূৰ্য সদৃশ যে বুলিছে, সিতো দিবাকৰ নিদাঘ কালত, প্ৰচণ্ড শিশিৰ কালত মৃদুহে। এতেকে ইগোট দৈবেসে কাৰণ।”

অনুরূপভাবে মোগল সেনাপতি বা তেওঁৰ প্ৰতিনিধিৰ সৈতে হোৱা যোগাযোগ ব্যৱস্থাত, অথবা তজ্জনিত আলোচনাত আৰু চিঠি-পত্ৰত আৰবী-ফাৰ্চী শব্দৰ বহুল ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। শব্দ-বিন্যাসৰ এনে ভিন্নতাই স্বাভাৱিকতে বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ প্ৰকাশিকা শক্তি ভালেখিনি বৃদ্ধি কৰিছে। কেতবোৰ প্ৰসঙ্গত উপকথাৰ অৱতাৰণাই বৰ্ণনীয় বিষয় সৰস আৰু হৃদয়গ্ৰাহী কৰি তুলিছে।

বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ সবাতোকৈ মনোৰম দিশটো হৈছে ইয়াৰ বাক্যৰীতি। চুটি চুটি বাক্যৰ ব্যৱহাৰে ভাষাক শ্ৰুতিমধুৰ কৰাই নহয় একেসময়তে ভাবৰ ঘনত্বও প্ৰদান কৰিছে। একে বিশেষ্য পদৰ বাৰম্বাৰ ব্যৱহাৰত ঘটা একঘেয়ামি গুচাবলৈ লেখকে বহুলভাৱে সৰ্বনাম পদৰ আশ্ৰয় লৈছে। এনে কেতবোৰ সৰ্বনাম হ'ল ঃ মঞি, তঞি, ই, ইও, এখেলৈ, এখেৰ, আখেৰ, তেঞি, তোমৰা, তৈৰ, তাৰ আদি।

সাধাৰণতে পাচে, বোলে, পূৰ্বে আদি শব্দেৰে বাক্য আৰম্ভ কৰা হৈছে। প্ৰকাশভঙ্গী সৰল কৰাৰ অৰ্থে একেটা বাক্যৰ ভিতৰত একাধিক স্বাধীন বাক্যাংশৰ প্ৰয়োগ কৰাটো বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰীতিৰ এক প্ৰধান বৈশিষ্ট্য। ঠায়ে ঠায়ে সংলাপধৰ্মী ৰচনাই ইয়াৰ ভাষাক নাটকীয়ত্বও প্ৰদান কৰিছে। কথ্য ভাষাৰ ধাতুৰ সুপ্ৰয়োগ আৰু ঘৰুৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰে বিষয়বস্তু সহজবোধ্য কৰি তোলাটো এই গদ্যৰীতিৰ আন এক মনোৰম দিশ। ব্যাকৰণগত দিশত বুৰঞ্জীৰ ভাষা আধুনিক অসমীয়াৰ ওচৰ চপা।

অসমীয়া বাক্যৰীতিৰ শব্দৰ ক্ৰম সম্পূৰ্ণ নিকপকপীয়া নহয়। বক্তাৰ অভিপ্ৰায় অনুসাৰে বাক্যৰ অংশ আগ পিছ হ'ব পাৰে। বুৰঞ্জীৰ বাক্যৰীতিত বহুলভাৱে নহ'লেও এনে অনিয়মিত বাক্যৰ ব্যৱহাৰ আছে যেনে—

“এইৰূপে কুকুৰা, হস্তীকো মেলিলে লগত লোকজন দি।” (কছাৰী বুৰঞ্জী)

“এইবুলি তেঞি ওচৰলৈ হাতী নি খোচাই মাউত গোহাঞিক মৰালে আগৰ কথাকে লৈ।” (পুৰণি অসম বুৰঞ্জী)

অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰ প্ৰয়োগত বুৰঞ্জী লেখকসকল আছিল সিদ্ধহস্ত। ইয়াৰ সহায়ত বক্তব্য বিষয়ে চুম্বকীয় গতি লাভ কৰিছে। উদাহৰণ হিচাপে ‘সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী’ৰ এই বাক্যটোলৈ আঙুলিয়াব পাৰি ঃ ‘এই নিবন্ধ কৰি নিতান্তে ৰাজাদেৱ ওলাই কাণ্ডীকো কাণ্ডী মৰাই, হিলৈদাৰিকো হিলৈ মৰাই নাওশাল, খাৰঘৰলৈকো অহা-যোৱা কৰি আহিলা-পাতি সমস্তকো নিয়ম কৰি তিনিজনা ডাঙ্গৰীয়া প্ৰমুখে সকলকো আনি বোলে, নিবন্ধৰ হ'ব লগা বস্তু সকলো হৈছে।”

আধুনিক অসমীয়াত ‘আছ’ অসম্পূৰ্ণ ধাতু ‘থাক’ ৰূপে ব্যৱহাৰ হয়। বুৰঞ্জীত কিন্তু ‘আছ’ ধাতু অকলেই প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায় (যেনে— আছোতে) ন পূৰ্বসৰ্গৰ সহায়ত নঞৰ্থক ক্ৰিয়াৰূপ গঠন কৰা হৈছে যদিও কামৰূপী উপভাষাৰ প্ৰভাৱৰ হেতু কেতিয়াবা ইবোৰৰ সংক্ষিপ্ত ৰূপৰ প্ৰয়োগো লক্ষ্য কৰিব পাৰি, যেনে— নাপা (নাপায়/নেপাই), নেদা (নিদায়) ইত্যাদি।

নাম শব্দক ধাতুলৈ ৰূপান্তৰিত কৰাৰ ক্ষেত্ৰতো বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰীতিৰ স্বকীয়ত্ব লক্ষ্যণীয়, যেনে— খঙিলে, গডিয়ালে, ডৰিয়ালে ইত্যাদি। অভ্যাস বা যুৰীয়া শব্দ, যেনে— লৰা-লুৰি, ৰণ-বন, নাও-নাওৰা, বোল-বচন, দেউ-কুটুম্ব ইত্যাদি; তদ্বিত প্ৰত্যয়ান্ত শব্দ, যেনে— কোঞৰালি (ডেকা কাল), দহেকিয়া (দহ বছৰীয়া) আদি শব্দৰ গঠন আৰু উপমা, দৃষ্টান্ত ফকৰা-যোজনাৰ ব্যৱহাৰৰ মাজেৰে লেখকসকলৰ ভাষাগত দক্ষতা সুন্দৰকৈ ফুটি উঠিছে।

মুঠতে ভট্টদেৱৰ স্বনিৰ্মিত গদ্যৰীতিৰ পিছত আমি বুৰঞ্জীবোৰৰ মাজতে কথ্যৰূপ নিৰ্ভৰশীল এক বলিষ্ঠ আৰু সম্ভ্ৰান্ত গদ্যৰ সংৰক্ষণ লক্ষ্য কৰিব পাৰোঁ।

বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ সমসাময়িকভাৱে মধ্যযুগত বৈষ্ণৱ সত্ৰসমূহৰ পৃষ্ঠপোষকতাত আন এবিধ উৎকৃষ্ট সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈছিল। মহাপুৰুষ দুজনাকৈ ধৰি বৈষ্ণৱ-সন্ত-মহাস্তসকলৰ জীৱনবৃত্ত সম্বলিত এইবিধ সাহিত্যও গদ্য আৰু পদ্য দুয়োটা ৰূপত পোৱা যায়। গদ্য-চৰিতৰ ভিতৰত আটাইতকৈ উল্লেখযোগ্য হৈছে বৰপেটা সত্ৰত পোৱা কথাগুৰুচৰিত বা গুৰুচৰিত কথা নামৰ বৃহদাকাৰৰ গ্ৰন্থখন। ৰচকৰ নামবিহীন এই গ্ৰন্থখনিত ‘প্ৰথমে আদি-পুৰুষ : দুজনা গুৰু : নজনা আতা : আকে মুখ্যকৈ আনোসৰ সেৱক’ৰ জীৱন-বৃত্তান্ত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। গ্ৰন্থখনিক মধ্যযুগীয় অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ এক প্ৰামাণ্য দলিল বুলিলেও বঢ়াই কোৱা নহয়। ভকতীয়া ঠাঁচৰ সংমিশ্ৰণেৰে সম্পূৰ্ণ ঘৰুৱা ভাষাৰে গদ্যবন্ধে ৰচিত এই অপূৰ্ব গ্ৰন্থখনিত সেই সময়ৰ কোচবেহাৰ, কামৰূপ তথা অসমৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাপনা, অৰ্থনৈতিক অৱস্থা, সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু ধৰ্মীয় পৰিৱেশ ইত্যাদি সমস্ত দিশৰ প্ৰতিচ্ছবি সুমধুৰ গদ্যভঙ্গীৰে বিবৃত হৈছে।

অসমীয়া চৰিত-সাহিত্যৰ গঠন-প্ৰণালীৰ সৈতে বুদ্ধদেৱৰ চৰিতসমূহৰ বিস্তৰ সাদৃশ্য বৰ্তমান। ইয়াৰ উপৰি, মধ্যযুগীয় ইউৰোপীয় সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ যাজকসকলৰ অলৌকিক, অতিৰঞ্জিত জীৱন-গাঁথৰাৰ সৈতেও ইয়াৰ মিল লক্ষ্য কৰিব পাৰি। লোক-পৰম্পৰাৰ পৰা আহৰিত বৈষ্ণৱ গুৰুসকলৰ অতিপ্ৰাকৃত তথা অলৌকিক ঘটনাৱলীৰ সন্নিৱেশলৈ লক্ষ্য ৰাখি অসমীয়া চৰিতপুথিসমূহক ড° গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মাই সেইবাবেই প্ৰকৃত জীৱনী আখ্যা নিদি, ‘হেগিঅ’গ্ৰাফী’ বুলিছে।

চৰিত পুথিৰ বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ সৈতে অসমীয়া জন-জীৱনৰ সম্বন্ধ তেনেই ওচৰ চপা। তদুপৰি গুৰুসকলৰ জীৱন বৃত্তান্ত কথনৰ জৰিয়তে সৰ্বসাধাৰণক তেৰাসৱৰ ধৰ্মমতৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ কৰোৱাৰ এক পৰোক্ষ চিন্তাও এই পুথিবোৰে বহন কৰিছে। সেইবাবে ইবোৰৰ মাজত পোৱা যায় সহজ-সৰল আবেগময় কথ্য ভাষাৰ নিদৰ্শন। ড° বিৰিঞ্চ কুমাৰ বৰুৱাৰ মতে, “কথিত ভাষাৰ ব্যৱহাৰ মূলতে তিনিটা বিষয়ত নিৰ্ভৰ কৰে— কথা-বতৰাৰ বাক্য ভঙ্গিমাৰ প্ৰয়োগত, চলিত সৰ্বনাম ক্ৰিয়া পদৰ সংযোগত আৰু ঘৰুৱা শব্দৰ প্ৰাচুৰ্যত।” চৰিত পুথিৰ গদ্য চৰিত কেইখনৰ প্ৰায় সকলো কথা। কথোপকথনৰ মাজেৰে প্ৰকাশিত হৈছে। ফলত এই পুথিৰ মাজৰ নাটকীয় গঢ়ৰ কথা-ৰীতিৰ মনোৰম প্ৰকাশ লক্ষ্য কৰা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে ‘গুৰু চৰিত কথা’ৰ নিম্নোক্ত কথাখিনিলৈ আঙুলিয়াব পাৰি : “আৰু এদিন শ্ৰীৰাম আতা জাএতে বেলা হল : তেহে চোট আতা বোলে দেখো বেলা হয় : বোলে, বাপ, আচিলো খেদ কৰিছিলে গুৰুজনে : বোলে কি খেদ কৰিছিল দেখিলা : বোলে,

সিয়ান চৰাই ভাও
লাম্ফ দি দি আহাৰ খাই
খান্দত নিদিএ পাও।।
নাএও দিলো, বঠা দিলো
আৰু দিলো চৰি :
বাট বাট খাব নুৱাৰে
কাৰ কোন বৈবী।।

আমি গীত ঘোষা পদ, ভটিম কৰিলোঁ : এডোলতোজে জীৱক লগাব নুৰাইলো :
এই চাৰি আঙ্গুলৰ পৰা আন্তৰাব নপৰিলো।

ঠৌ তলে ৰৌ যায়,
মিছাকৈ টোপলি বায়।

এই বুলি দেখো খেদ কৰিছিল : বোলে, কালৈ কৰিছিল দেখিলা : বোলে বাপ
জানো : বোলে কালৈ কৰিব আৰু তোমা আমালকে কৰিছিল।। তেহে পাচদিনা দুওজনা আতা
গুৰুজনৰ পাসে নিশা ৰৈ খেদ গুচাইচে।।” উদাহৰণটিলৈ লক্ষ্য কৰিলে আমি দেখিম যে দৈনন্দিন
জীৱন-প্ৰবাহত লোক-জীৱনে ফকৰা-যোজোনা, প্ৰবাদ-পটন্তৰ সহ যি ধৰণে কথা-বতৰা পাতে
তাৰ হুবহু ৰূপ এটি ইয়াৰ মাজত সংৰক্ষিত হৈছে। সমগ্ৰ পুথিখনতে এনে নাটকীয় ঠাচ সততে
লক্ষ্য কৰা হয়।

বৈচিত্ৰ্যহীন গদ্যই পাঠকক বিৰক্ত কৰে। কথা চৰিতত ইয়াৰ বিপৰীতে একোটি দফাতে,
নিৰ্দেশক, আঞ্জাসূচক, প্ৰশ্নসূচক, বিবৃতিমূলক ইত্যাদি বিবিধ প্ৰকাৰৰ বাক্যৰীতিৰ সমাহাৰ প্ৰত্যক্ষ
কৰিব পাৰি। ভাব অনুসাৰে চুটি বাক্যৰ লগে লগে দীঘল বাক্যৰো সমাগম ঘটিছে যদিও সি
বিৰক্তিকৰ হৈ পৰা নাই।

‘গুৰুচৰিত কথা’ৰ আটাইতকৈ মনোমোহা দিশটো হৈছে অনিয়মিত বাক্যৰ বহুল
প্ৰয়োগ। স্বাভাৱিক বাক্যৰীতিত আৰম্ভণিতে কৰ্তা, শেষত ক্ৰিয়া আৰু মাজত অন্যান্য কাৰক
পদ বহে। কিন্তু অনিয়মিত বাক্যত যিটো পদক প্ৰাধান্য দিবৰ ইচ্ছা সেই পদ হয় বাক্যৰ আৰম্ভণিত
নহয় শেষত প্ৰয়োগ কৰা হয়। সাধাৰণতে লোক-সমাজত এনে নিয়মিত বাক্যৰ ব্যৱহাৰেই
বেছিকৈ চলে। স্বাভাৱিক কথ্য ভাষাৰ পৰা আহৰিত হোৱা বাবে চৰিত পুথিতো অপূৰ্ব সাহিত্যিক
নিপুণতাৰে এনে বাক্য বহুলভাবে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে, যেনে—

- (১) নিতে কৃষ্ণ কথা সুনৈ দুও বেলা আহি গৈ।
- (২) আৰু একদিনা দুওজনা গুৰু ঠাকুৰ আতা জতি-মধাই আনো ভক্তসবেৰে
গৈছো বুৰি লুইতে ভটিয়াই।
- (৩) গাঁজিয়াঘাটতে এটা মৰা খৰি দিচে জ্ঞাতি বংশে : তাৰে স্ত্ৰীটে অন্তৰতে বসি
কান্দিব লাগিছে ইনাই বিনাই।

বহু সময়ত ৰচনা সংক্ষিপ্ত কৰিবৰ বাবে এটা বা দুটা শব্দেৰেও বাক্য ৰচনা কৰা হৈছে
আৰু তেনে বাক্যৰ মাজেৰেই একোটা হুঁত দীঘলীয়া বৰ্ণনা প্ৰকাশ পাইছে, যেনে—

- (১) এতিয়া চাউল সিজকগৈ : হল, দুওজনা গুৰু আনন্দসুখে ভোজন কৈলে।
- (২) এক বুৰা-বুৰি ছন্ন অৰণ্যত গৃহ, পুত্ৰ হ’ল.....।

প্ৰথমটো বাক্যত ‘হল’ শব্দটোৱে যিদৰে ৰক্ষা-বঢ়াৰ সমস্ত প্ৰক্ৰিয়াটো সামৰি লৈছে,
তেনেদৰে দ্বিতীয় বাক্যটোৱে এটা দীঘলীয়া কাহিনী প্ৰকাশ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। ভাষা-
ব্যৱহাৰৰ এনে অপূৰ্ব নিদৰ্শন অসময়ী গদ্য-সাহিত্যৰ ইতিহাসত বিৰল নহ’লেও তেনেই সুলভো
নহয়।

বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ যুৰীয়া শব্দৰ ব্যৱহাৰে অনাড়ম্বৰ আৰু অকৃত্ৰিম গদ্যভঙ্গীক প্ৰাণৱন্ত
আৰু ঘৰুৱা কৰি তুলিছে। এনে অভ্যাসজাত (Reduplicated) শব্দৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য

কেইটিমান হ'ল— খেতি-কৃষি, হোম-আছতি, গীত-বাগ, খান-পিন্ধন, কাশী-বাবানসী, খুজি-বাড়ি, বিৰকত-বৈৰাগ্য, বিস্ময়-বিশ্ৰুতি, জাল-জকাই, ঘাটৰ-বাটৰ, শোণিত-কৰ্দম, আশ্চৰ্য-অদ্ভুত ইত্যাদি। এইবোৰৰ উপৰিও ক্ৰিয়া পদৰ যথোপযুক্ত ব্যৱহাৰ, খণ্ডবাক্য আৰু জতুৱা ঠাঁচৰ সুপ্ৰয়োগ তথা লোকজীৱনৰ অভিজ্ঞতালব্ধ প্ৰবাদ-প্ৰবচন, যোজনা-পটন্তৰৰ ব্যঞ্জনাই চৰিত পুথিৰ ভাষাক সৰল অথচ সৰল ৰূপ প্ৰদান কৰিছে। ছন্দবদ্ধ ফকৰা-যোজনা আৰু দৃষ্টান্ত, উপমা আদি দৈনন্দিন কথ্য ভাষাত যি ৰূপেৰে পোৱা যায়, চৰিত পুথিত সি অবিকলভাবে ব্যৱহৃত হৈছে। তলৰ উদাহৰণকেইটা তাৰেই উজ্জ্বল নিদৰ্শন :

- (ক) আমাৰেসে কৰ্মতৰে পণ্ডিতৰো বাক্য লৰে।
- (খ) সিয়ান চৰাই ভাও : লাফ দি দি আহাৰ খাই ফান্দত নিদিএ পাও।।
- (গ) পশু নকৰিবা শৰ : মৰাও নানিবা জীয়াও নানিবা সুখা হাতে নপসিবা ঘৰ।
- (ঘ) গাও ভাই গাও অইনে খাই ডাব নাৰিকল মাথএ খাই লাও।
- (ঙ) কতো চিন মাৰি কতো ধন ভৰি লেকাই চেটিয়াত শূদ্ৰে বামুণ হ'ল।

এইবোৰৰ মাজত স্বতঃস্ফূৰ্তভাবে ফুটি ওলোৱা অনুপ্ৰাস অলঙ্কাৰে নীৰস গদ্যভঙ্গীক সাহিত্য-ৰসেৰে সিক্ত কৰি তুলিছে।

মুঠতে ৰচকৰ সৰলতা আৰু অকৃত্ৰিম গদ্যভঙ্গীৰ মাধ্যমেৰে গুৰুচৰিত কথাৰ বৰ্ণনীয় বিষয়ক মনোৰম ৰূপ দিছে। 'মই'ৰ সলনি 'আমি' সৰ্বনামৰ সঘন ব্যৱহাৰ আৰু ভকতীয়া সমাজত ব্যৱহৃত ঠাঁচে ইয়াৰ ভাষাক এক সুকীয়া মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিছে। এই মৰ্যাদা ভট্টদেৱী কিংবা বুৰঞ্জীৰ গদ্যত পোৱা নাযায়। মধ্যযুগৰ এইবিধ গদ্যৰ প্ৰসঙ্গত ড° বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই লিখিছে—

“কথা গীতা আৰু বুৰঞ্জীৰ বিষয় বস্তুনিষ্ঠ আৰু নৈৰ্ব্যক্তিক। দাৰ্শনিক বিষয়ৰ ব্যাখ্যা আৰু ব্যক্তিগত জীৱনৰ লগত সম্বন্ধবিহীন ঘটনাৱলীৰ বিবৃতি এয়ে এই দুই শ্ৰেণী সাহিত্যৰ উদ্দেশ্য। চৰিত পুথিৰ বিষয়বস্তু যৎ সামান্যভাবে হ'লেও আত্মনিষ্ঠ; পুথিৰ 'চৰিত্ৰ'ৰ লগত ভক্ত ৰচকৰ হৃদয়ৰ পৰিচয় আছে।” সম্ভৱত সেইবাবেই এইবিধ সাহিত্যৰ মাজেৰে এক অন্তৰপৰশা গদ্যৰীতিৰ আত্মপ্ৰকাশ ঘটিছে। মুঠ কথাত অসমীয়া কথা সাহিত্যৰ ইতিহাসত চৰিত পুথিৰ গদ্যই এক গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান দখল কৰি আছে।

‘গুৰুচৰিত কথা’ৰ সমসাময়িকভাবে ৰঘুনাথ মহন্তই ‘কথা ৰামায়ণ’ৰ ৰচনাৰে অসমীয়া কথা-সাহিত্যলৈ বিশিষ্ট বৰঙণি আগবঢ়াইছে। গ্ৰন্থখনি ভট্টদেৱৰ ‘কথা-ভাগৱত’ আৰু ‘কথা-গীতা’ৰ অনুপ্ৰেৰণাৰে ৰচিত হ'লেও ইয়াত ভট্টদেৱী গদ্য কিংবা তৎপৰৱৰ্তী কথ্য ভাষা-আধাৰিত গদ্যৰ নমুনা পাবলৈ টান। বৰং মহাপুৰুষ দুজনাৰ নাটৰ ভাষাৰ সৈতেহে ইয়াৰ কিছু সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰিব পাৰি।

‘কথা ৰামায়ণ’ৰ মাত্ৰ চাৰিটা কাণ্ডে উদ্ধাৰ হৈছে। সম্ভৱত বাকীকেইটা কাণ্ড লেখকে ৰচনা কৰাই নাছিল। ভট্টদেৱে গতানুগতিক পদ্য ৰচনাৰ পৰা আঁতৰি গদ্য-ৰচনাত হাত দিলেও তেওঁ ভাষাৰ জুমুখিটো সমকালীন পদ্য ৰচনাৰ পৰাই আহৰণ কৰিছিল। ৰঘুনাথ মহন্তই সেই ৰীতিৰ পৰাও ফালৰি কাটি ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ ঠাঁচ অনুসৰণ কৰা হেতুকে তেওঁৰ কথাশৈলী যথেষ্ট দুৰ্বল হৈ ৰ'ল। অৱশ্যে অন্যান্য গদ্য ৰচনাৰ দৰে ইয়াতো কথোপকথনৰ নাটকীয় ভঙ্গী বিদ্যমান। উদাহৰণ হিচাপে ‘অযোধ্যা কাণ্ড’ৰ নিম্নোক্ত বচন দুফাঁকিলৈ আঙুলিয়াব পাৰি :

“কৈকেয়ী বোলন্তঃ ‘হে চেড়ী, কেনে হেন বোল বোলস? মহাৰাজকে উচিত বামচন্দ্ৰ মাতৃতোধিক মোত ভক্তি কৰে। মোৰো বামত ভৰততোধিক স্নেহ। অয়ে পামৰী কি নিমিত্ত অমৃতত বিষ ঢাল?’ কুঁজী বোলেঃ ‘তই চক্ষু খাইলি। তোৰ বাপে ভাতুক ৰাজ্য নেদি যুদ্ধাদিত্য পুত্ৰক ৰাজা পাতিল। ৰামে কি ৰাজ্য-সম্পত্তি পুত্ৰক নেদি ভৰতক দিব? এভো পুনু পুনু বোলো আপদত নমজিবি। ৰাজাক পূৰ্বসত্য সুমতাই ৰামক বনে পঠাই ভৰতক ৰাজা কৰ’।”

চুটি চুটি বিবিধ শ্ৰেণীৰ বাক্যৰে নাটকীয় সংলাপধৰ্মী গদ্য ৰচনাত ৰঘুনাথ মহন্তৰ প্ৰতিভা যে প্ৰকাশ পাইছে তাৰ উল্লেখ নকৰিলেও চলে। শব্দ বিন্যাসৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ ব্ৰজাৱলী ঠাঁচৰ শব্দৰ উপৰি প্ৰচুৰ পৰিমাণে তৎসম শব্দও ব্যৱহাৰ কৰিছে। তদুপৰি ‘ৰামায়ণ’ বিষয়বস্তুক বৈষ্ণৱ ৰূপ দিবলৈ যাওঁতে ভালেমান বৰ্ণনাও লেখকৰ নিজৰ হৈ পৰিছে।

‘কথা-ৰামায়ণ’ৰ ৰচনা-ৰীতি আৰু বিষয়বস্তুত পূৰ্বকবি মাধৱ কন্দলি, শঙ্কৰদেৱ, অনন্ত কন্দলিৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। প্ৰাচীন অসমীয়া আৰু ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ সংমিশ্ৰণত ৰচিত হ’লেও আলোচ্য পুথিখনৰ ভাষাই ঠায়ে ঠায়ে প্ৰাচীনতা পৰিহাৰ কৰি নতুনৰ ফালেও বাট পোনোৱা যেন অনুভৱ হয়।

মধ্যযুগত ৰজাঘৰীয়া চিঠি-পত্ৰ, ভূমিদান ফলি, মানুহ আৰু মাটি পিয়লৰ হিচাপ পত্ৰ লেখা-পঢ়া কামত; ‘নামঘোষা’ৰ পৰশুৰামকৃত কথা-ভাঙনি ‘কথা-ঘোষা’; ‘সাত্ৰত তন্ত্ৰ’; আচাৰ-পদ্ধতি সম্পৰ্কীয় পদ্মপুৰাণ; ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ পুথি— সুকুমাৰ বৰকাথৰ ‘হস্তি বিদ্যাৰ্ণৱ’; ‘ঘোৰা নিদান’; ‘কামৰত্নতন্ত্ৰ’, অভিনয়ত ব্যৱহৃত মুদ্ৰা সম্পৰ্কীয় ‘শ্ৰীহস্ত মুক্তাৱলী’, জ্যোতিষ শাস্ত্ৰ ‘ভাস্বতি’; পুৰাণ ইতিহাসৰ শাৰীৰ ‘হৰ-গৌৰী সম্বাদ’ আদি ৰচনাৰ মাজেৰে অসমীয়া গদ্যই আৱশ্যকীয় বিকাশ লাভ কৰে।

ভট্টদেৱৰ পৰৱৰ্তী দুশ বছৰত অসমীয়া গদ্য ধৰ্মশাস্ত্ৰৰ অনুবাদতে আবদ্ধ নাথাকি বিবিধ বিষয়লৈ প্ৰসাৰিত হয়। ইয়াৰে কেতবোৰ পুথিৰ সংস্কৃতৰ গভীৰ প্ৰভাৱ অনুভৱ কৰা যায়। সংস্কৃতজ্ঞ পণ্ডিতৰ অনুবাদ হোৱা হেতুকে আৰু তদুৰ তথা দেশী শব্দৰ সুনিৰ্দিষ্ট প্ৰয়োগ প্ৰথা নথকা হেতুকে কিংবা ব্যাকৰণ আৰু প্ৰকাশভঙ্গীৰ আদৰ্শ ল’বলৈ সংস্কৃতৰ বাহিৰে অন্য কোনো গদ্য-ৰচনা নথকা হেতুকে এইবোৰ পুথিত সংস্কৃতকে আদৰ্শ হিচাপে লোৱা হৈছে। অসমীয়া কথা-ৰীতিৰ বিকাশৰ বাবে ই সম্ভৱত অপৰিহাৰ্য্যও আছিল। সেয়ে হ’লেও, লেখকসকলে সংস্কৃতৰ সমাসবদ্ধ ৰচনাৰ বাহুল্য আৰু অচিনাকি শব্দৰ প্ৰয়োগ সমতলে পৰিহাৰ কৰিছে। এইবোৰৰ বাক্যৰীতি সৰল, পোনপটীয়া আৰু স্পষ্ট। ভাব-প্ৰকাশৰ চুম্বকীয় ৰীতি এই পুথিসমূহত যোল অনাই বিদ্যমান।

১৮২৬ খ্ৰীঃত অসমৰ শাসনভাৰ ইংৰাজৰ হাতলৈ হস্তান্তৰিত হোৱাৰ পৰা অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত আধুনিক যুগৰ সূচনা হয়। ইংৰাজ প্ৰশাসনৰ ছত্ৰছায়াত খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলে ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰিবলৈ আহি মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহ আৰু মানৰ আক্ৰমণে বিধ্বস্ত কৰি থৈ যোৱা অসমীয়া সাহিত্যৰ বৰভেটিত পুনৰ নতুন নিৰ্মাণৰ অৰিহণা যোগাবলৈ লয়।

অসমত ১৮২৯ চনতে শ্ৰীৰামপুৰীয়া ৰোমান কেথলিক মিছনৰ যত্নত ‘বুৰপোআ’ স্কটিছ সৈনিক জেমছ ৰেইৰ নেতৃত্বত মিছনেৰী কাম-কাজৰ আৰম্ভণি হৈছিল যদিও পৰৱৰ্তী সময়ত এই কামৰ ভাৰ বহন কৰে আমেৰিকান মিছনেৰীসকলে। চীন, ব্ৰহ্মদেশ, শ্যাম আদি দেশত ধৰ্ম-প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্য লৈ ১৮৩৬ চনত অসমত সোমোৱা এইসকল মিছনেৰীয়ে পোনতে শদিয়াত খোপনি পোতে আৰু পিছত নানান বেমেজালিৰ হেতু ভটিয়াই আহি শিৱসাগৰত

স্থায়ীভাবে আস্থান পাতে। দুৰ্ভাগ্যবশতঃ ইংৰাজৰ ভুল ভাষা-নীতিৰ বলি হৈ অসমীয়া ভাষা সেইটো চনতে পঢ়াশালি আৰু আদালতৰ পৰা বহিস্কৃত হয়। ইয়াৰ ফলত অস্তিত্বও বিপদাপন্ন হৈ পৰে। এই দুৰ্যোগপূৰ্ণ ঘটনাৰ মূল হোতা ইংৰাজসকলৰ অভিসন্ধি আৰু সাম্ৰাজ্যবাদী স্থিতিৰ বিৰুদ্ধে কিন্তু অসমীয়া মানুহৰ সজাগ-সচেতন দৃষ্টি তথা আবেগ-অনুভূতি কোনোটোৱেই ক্ৰিয়াশীল নহ'ল। ইয়াৰ পৰিণতিস্বৰূপে অসমীয়া ভাষা নিজ ঘৰতে আলহী হ'ল আৰু চুবুৰীয়া বাংলা ভাষা গৃহস্থৰূপে বৰপীৰা পাৰি বহিল। এনে এক যুগসন্ধিতে খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলৰ আগমন ঘটিল।

মিছনেৰীসকলে ইতিমধ্যে ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন প্ৰান্তীয় ভাষালৈ বাইবেলখন অনুবাদ কৰিছিল। তেওঁলোকৰ কৰ্মীসকলেও প্ৰান্তীয় ভাষা আয়ত্ত কৰাৰ যত্ন কৰিছিল। ইতিপূৰ্বে কলিয়াবৰৰ আত্মাৰাম শৰ্মাৰ হতুৱাই শ্ৰীৰামপুৰীয়া মিছনেৰীসকলে ১৮১৩ চনত বাইবেলখন অসমীয়ালৈ ভাঙনি কৰি থৈছিল। অসমলৈ আহি আমেৰিকান মিছনেৰীসকল পোনতেই এই ত্ৰুটিপূৰ্ণ ভাষা-সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'ল। তেওঁলোকে গভীৰ মনোযোগেৰে লক্ষ্য কৰিছিল যে অসমীয়া মানুহে ঘৰুৱা জীৱনত ব্যৱহাৰ কৰে এটা ভাষা আৰু পঢ়াশালি, আদালত আদিত ব্যৱহাৰ কৰে আন এটা ভাষা। তেওঁলোকৰ বুজিবলৈ বাকী নাথাকিল যে অসমীয়া ভাষাই ন্যায্য অধিকাৰৰ পৰা বঞ্চিত হৈছে। গতিকে অসমীয়া মানুহৰ হৃদয় জিনিবলৈ পোনতে ভাষা-সমস্যাটোৰ সমাধানত যথোচিত গুৰুত্ব দিয়া প্ৰয়োজন। গতিকে বেভাৰেণ্ড ড° নেথান ব্ৰাউন, মাইলছ ব্ৰনছন আদিয়ে আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনেৰে সহযোগ হৈ অসমীয়া ভাষা পূৰ্ণবাসনৰ কামত ধৰিলে।

১৮৪০ চনত মিছনেৰীসকলে শিৱসাগৰৰ দিখৌ নদীৰ পাৰত এটি ছপাকল বহুৱাই তাৰে পৰা এখন দুখনকৈ খ্ৰীষ্টধৰ্ম বিষয়ক পুথি প্ৰকাশৰ কাম আৰম্ভ কৰে। ১৮৪৬ চনত এই ছপাখানাৰ পৰাই তেওঁলোকে 'অৰুনোদই' নামৰ মাহেকীয়া আলোচনী কাকত এখন প্ৰকাশ কৰি উলিয়ায়। ইতিপূৰ্বে ১৮৩৯ চনত উইলিয়াম বৰিনছন নামৰ বৃটিছ মিছনৰ জনৈক কৰ্মী তথা 'গৌহাটী ছেমিনাৰী'ৰ দ্বিতীয় গৰাকী প্ৰধান শিক্ষকে (পাছলৈ স্কুলসমূহৰ পৰিদৰ্শক) বৃটিছ বনিজাৰুসকলৰ হাতপুথি হিচাপে এখন ব্যাকৰণ পুথি ৰচনা কৰে। এইখন অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম ব্যাকৰণ। ইয়াৰ পিছত ড° নেথান ব্ৰাউনে ১৮৪৮ চনত দ্বিতীয়খন অসমীয়া ব্যাকৰণ ৰচনা কৰে। অসমীয়া অভিধানৰ সূঁতি এটা পূৰ্বৰে পৰা প্ৰবাহিত হ'লেও ইয়াক ছপা ৰূপত প্ৰথমতে তুলি ধৰে মাইলছ ব্ৰনছন নামৰ আন এগৰাকী মিছনেৰীয়ে। এনেদৰে অসমৰ মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাৰ পুনঃপ্ৰতিষ্ঠাৰ দাবী সুদৃঢ় কৰি তোলে। ব্ৰাউন, ব্ৰনছনৰ লেখা আৰু আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ A Native ছদ্মনামত লেখা A Few Remarks on the Assamese Language and Vernacular Education in Assam নামৰ স্বল্পকায় পুস্তিকাৰ জৰিয়তে ভাষা পুনৰ্বাসনৰ যি আন্দোলনৰ সৃষ্টি হৈছিল তাৰ ভিত্তিত ১৮৫৩-৫৪ চনত এ. জে. মফাট মিলছে তেওঁৰ Report on the Province of Assamত প্ৰকাশ কৰিছিল যে অসমৰ পঢ়াশালি আৰু কাছাৰীঘৰত অসমীয়া গুচাই বাংলা ভাষা প্ৰচলন কৰোৱাৰ কোনো হেতু নাছিল। অৱশেষত ১৮৭৩ চনত এই দুৰৱস্থাৰ অন্ত পৰে আৰু অসমীয়া ভাষা মৰ্যাদা সহকাৰে পুনৰ স্বস্থানত স্থাপিত হয়।

মিছনেৰীসকলে বৃহৎ সংখ্যক ৰচনাৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল টনকিয়াল কৰা নাছিল। তদুপৰি তেওঁলোকে ৰচনা কৰা পুথিসমূহৰ সাহিত্যিক মূল্য বিচাৰিলেও হয়তো হতাশ হোৱা যাব। কিন্তু ভাষা-প্ৰতিষ্ঠাৰ দিশত এইবোৰৰ গুৰুত্ব যে অসীম তাক কোনেও অস্বীকাৰ নকৰিব।

অৰুনোদই কাকতত বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ আৰ্হিত শিৱসাগৰ আৰু তাৰ ওচৰ-পাজৰৰ শব্দ-চয়নক ভিত্তি কৰি এক স্বকীয় বৈশিষ্ট্যসম্পন্ন গদ্যশৈলীৰ আৰিভাৰ ঘটিল। বৰ্ণ-বিন্যাসৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকে স্থানীয় পণ্ডিত জদুৰাম দেকা বৰুৱা প্ৰতিষ্ঠিত উচ্চাৰণানুগ ৰীতি মানি চলিছিল। উল্লেখনীয় যে দেকা বৰুৱা ডাঙৰীয়াই ১৮৩৯ চনত ‘অসমীয়া বঙলা অভিধান’ নামেৰে এখন শব্দকোষ লিখি তৎকালীন কমিছনাৰ জেনেৰেল জেন্‌কিনছৰ হাতত দিছিল। জেন্‌কিনছৰ পৰা এই অভিধান মিছনেৰীসকললৈ হস্তান্তৰিত হৈছিল। তাৰ পিছৰে পৰা এই অভিধানখনৰ গুংসূত্ৰ হেৰায়। পৰৱৰ্তী সময়ত মাইলছ ব্ৰনছনে এই অভিধানখনৰ ভিত্তিতে চৈধ্য হেজাৰমান শব্দেৰে ‘অচমিয়া ইংৰাজি অভিধান’ প্ৰণয়ন কৰে। সি যি কি নহওক, দেকা বৰুৱাই সংস্কৃতৰ পৰা উচ্চাৰণৰ দিশত ভালেখিনি ফালৰি কাটি অহা অসমীয়া ভাষাৰ আখৰ-জোঁটনি উচ্চাৰণভিত্তিক হোৱাৰ নীতিৰ পোষকতা কৰিছিল। মিছনেৰীসকলে এই নীতিকে ‘অৰুনোদই’ আৰু বিভিন্ন পুথি-পাঁজিৰ ৰচনাত প্ৰয়োগ কৰিছিল। কিন্তু অসমীয়া ভাষা সংস্কৃত মূলৰ হোৱাৰ অজুহাতত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ নীতিকে গ্ৰহণ কৰি সংস্কৃতানুগ আখৰ-জোঁটনিৰ প্ৰচলন ঘটোৱা হয়। তেতিয়াৰে পৰা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ৰীতিয়েই অসমীয়া আখৰ-জোঁটনিৰ মূল আধাৰ হৈ পৰিল। ফলত অৰুনোদইৰ হেনা-ছা লেখকা গদ্যৰ সলনি ওজঃগুণসম্পন্ন শক্তিশালী গদ্যৰ আত্মপ্ৰকাশ ঘটিল। পৰৱৰ্তীকালত বিশেষকৈ ‘জোনাকী’ যুগৰ লেখকসকলৰ গদ্যৰচনাসমূহলৈ লক্ষ্য কৰিলেই এই কথাৰ সত্যতা ওলাই পৰে। ভাষাৰ এই নতুন ৰীতিয়ে অসমীয়া কথা-সাহিত্যক সবল ৰূপ প্ৰদান কৰাই নহয়, একে সময়তে ভাব প্ৰকাশৰ এক শক্তিশালী মাধ্যম ৰূপেও ইয়াক গঢ় দি তোলে। সেয়ে হ’লেও, অৰুনোদইৰ মাধ্যমেৰে অসমীয়া ভাষাত নতুন শব্দ নিৰ্মাণৰ কিংবা অনুবাদগত শব্দ আহৰণৰ যি সুস্থ পৰম্পৰা গা কৰি উঠিছিল পৰৱৰ্তীকালত সেই পৰম্পৰা জীয়াই ৰখাৰ কোনো প্ৰচেষ্টা হাতত লোৱা দেখা নাযায়। ফলস্বৰূপে পাৰিভাষিক তথ্য অন্যান্য শব্দ আহৰণৰ ক্ষেত্ৰত লেখকসকলৰ সংস্কৃত নিৰ্ভৰতা বৃদ্ধি পায় আৰু লিখিত অসমীয়া ভাষাটোত অসমীয়া জন-জীৱনৰ হৃদ-স্পন্দন ক্ৰমাগতভাৱে টুটি আহে। ‘অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ’ (১৮৫৯) আৰু ‘হেমকোষ’ (১৯০০) ৰচনাৰে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই উচ্চাৰণ-নিৰ্ভৰ ভাষা গুচাই সংস্কৃত-নিৰ্ভৰ অসমীয়া লিখাৰ ৰীতি প্ৰবৰ্তন কৰিলেও ভাষাটোৰ উল্লিখিত দিশটো লক্ষ্য নকৰাকৈ থকা নাছিল। সেইবাবে তেওঁ ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ’ (১৮৭৩) প্ৰণয়ন কৰোঁতে শেষৰ ফালে ‘অসমীয়া ভাষা’ শীৰ্ষক লেখা এটি সংযোগ কৰি মাত্ৰাধিক সংস্কৃত নিৰ্ভৰতাৰ বিৰুদ্ধে কঠোৰভাৱে সৰ্কীয়াই দিছিল। কিন্তু অসমীয়া লিখিত ভাষাই স্বাভাৱিকভাৱেই সেই সৰ্কীয়নিলৈ কৰ্ণপাত নকৰি আপোন মনে বাট বুলি বৰ্তমান অৱস্থাত উপনীত হ’ল। আজিও অসমীয়া ভাষা হেমচন্দ্ৰ নিৰ্দেশিত পথেৰেই গতি কৰি আছে। অৱশ্যে তাত নিশ্চিতভাৱে সময়ৰ বোল লাগিছে।

আমি ওপৰত অসমীয়া কথা-সাহিত্যৰ যি বিৱৰ্তনাত্মক ইতিহাস পালোঁ তাতে ভট্টদেৱৰ স্থান যে অতিশয় গুৰুত্বপূৰ্ণ সেই সম্পৰ্কে সন্দেহৰ অৱকাশ নাই। যি সময়ত অসমীয়া সাহিত্য হৃদৰ ৰাংকাৰ যুক্ত, সাংগীতিক লয় সমৃদ্ধ ভাষাৰ মাধ্যমেৰে এক নিৰ্দিষ্ট গতিৰে আগবাঢ়িছিল, সেই সময়তে ভট্টদেৱে কঠিন গদ্যৰ বাট দেখুৱাই ইয়াক আৰু অধিক বৰ্ণাঢ্য কৰি তুলিছিল। আন কথাত অসমীয়া সাহিত্যক কবিতাৰ গুণীৰ পৰা গদ্যৰ পৰিধিলৈ ভট্টদেৱে লৈ গৈছিল। তেৱেঁই প্ৰথমে সংস্কৃতৰ তত্ত্বগধুৰ শাস্ত্ৰ ভাগৱত আৰু গীতাক কথাবন্ধে অসমীয়ালৈ ভাঙনি কৰে। অৱশ্যে এই কথা সত্য যে পৰৱৰ্তীকালৰ বুৰঞ্জী সাহিত্য অথবা চৰিত্ৰ সাহিত্যতকৈ ভট্টদেৱৰ ভাষা আপেক্ষিকভাৱে কম ঘৰুৱা। প্ৰথম কথা বুৰঞ্জীসমূহ দৈনন্দিত জীৱনৰ চলিত ঘটনা প্ৰৱাহৰ ভিত্তিত ৰচিত; আনহাতে চৰিত পুথিসমূহ হৈছে গুৰু দুজনা আৰু তেওঁলোকৰ প্ৰধান শিষ্যবৰ্গৰ জীৱন-সোঁৱৰণ। গতিকে এইবোৰৰ ৰচনা-ৰীতি প্ৰচলিত কথ্য ভাষাৰ ওপৰত আধাৰিত হোৱাই

স্বাভাৱিক। ইয়াৰ বিপৰীতে ভট্টদেৱৰ কথা-ভাগৱত আৰু কথা-গীতা মূল সংস্কৃত শাস্ত্ৰৰ পোনপটীয়া ভাঙনি। তদুপৰি তেওঁৰ সন্মুখত আৰ্হি বুলিবলৈ আছিল মাত্ৰ অক্ষীয়া নাটৰ পদ্যগন্ধী ব্ৰজালী গদ্যশৈলী। গতিকে কোনোফালৰ সহায় অবিহনেই তেওঁ তৎকালীন পদ্যৰ ভাষাৰ সৈতে সংস্কৃত শব্দ-চয়ন আৰু ব্যাকৰণ-বৈশিষ্ট্যৰ মিশ্ৰণ ঘটাই উদাত্তক অৰ্বাচীনলৈ ননমোৱাকৈ, পুণ্যবস্তুক দূষিত নকৰাকৈ এক নতুন গদ্য শৈলীৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল। বাটকটীয়াৰ কামত কিছু ক্ৰটি বৈ যোৱাটো স্বাভাৱিক। ভট্টদেৱেও অসমীয়া গদ্যৰ বাবে বাট মোকলাইছিল মাত্ৰ। তেওঁৰ পদাংক অনুসৰণ কৰিয়েই পৰৱৰ্তীকালৰ গদ্যকাৰসকলে সেই বাট চিকুণাই নতুন সৃষ্টিত বত হৈছিল।

মুঠতে অসমীয়া কথা সাহিত্যৰ ইতিহাসত ভট্টদেৱৰ গদ্যভঙ্গী প্ৰধান মাইলৰ খুঁটি হিচাপে চিৰকাল চিহ্নিত হৈ ৰ'ব।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

অসমীয়া পদ্যৰ বিকাশৰ স্তৰ কেইটা কি কি? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

.....

.....

.....

২.৫ ভট্টদেৱৰ গদ্যৰীতি

আমি ইতিমধ্যে ভট্টদেৱৰ 'কথা ভাগৱত' আৰু 'কথা-গীতা' সৃষ্টিৰ অন্তৰালৰ ঘটনাৱলী ওপৰত পাই আহিছোঁ। ইয়াত সেই বিষয়ে নতুনকৈ আলোচনা নকৰি পোনছাতে কথা সাহিত্যিকজনাৰ গদ্যৰ বিশেষত্বসমূহ ফাঁহিয়াই চাবৰ যত্ন কৰিম।

ভট্টদেৱে কেনে পৰিস্থিতিত গদ্য-ৰচনাত হাত দিছিল সেই কথা আপোনালোকে জানে। গতিকে সেই পৰিস্থিতিৰ তাড়নাত ভাগৱত আৰু গীতাৰ দৰে উচ্চস্তৰৰ তত্ত্বগধুৰ গ্ৰন্থ দুখন কথাবন্ধে সংক্ষেপ লিখি উলিয়াবলৈ সংস্কৃতগন্ধী ভাষাক আশ্ৰয় কৰাৰ বাহিৰে তেওঁৰ গতান্তৰ নাছিল। অৱশ্যে তেওঁ তৎকালীনভাবে জনসমাজত প্ৰচলিত ভাষাটোকে ঘাঁহি-মাজি সাহিত্য-ৰচনাৰ উপযোগীকৈ তৈয়াৰ কৰি ল'ব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু, তেতিয়াও তেওঁৰ সমস্যাৰ শেষ নহয়। তেনে কৰিলে উল্লিখিত বৈষণ্ণ শাস্ত্ৰ কেইখন কথিত ভাষাৰে ৰচনা কৰি সিবোৰক লঘু কৰা বুলি ভৱিষ্যত পুৰুষে তেওঁক দোষাৰোপ কৰাৰ সম্ভাৱনা আছিল। সম্ভৱতঃ এনে কাৰণতে তেওঁ গদ্যৰূপ বিধৃত কৰিব পৰাকৈ এটা নতুন ভাষাৰ সন্ধান কৰিছিল আৰু তাৰ সমাধান সূত্ৰ বিচাৰি পাইছিল তৎকালীন পদ্য-সাহিত্যৰ ভাষাৰ মাজত। শঙ্কৰদেৱ প্ৰমুখ্যে তেওঁৰ পূৰ্বৱৰ্তী সাহিত্যিকবৃন্দই কাব্য-ৰচনাত যি ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছিল, সেই ভাষাটোকে তেওঁ পৰিমাৰ্জন কৰি সংস্কৃত ব্যাকৰণৰ বৈশিষ্ট্য মিহলাই এক শাস্ত্ৰোপযোগী গুৰু গম্ভীৰ ৰূপ প্ৰদান কৰিছিল।

ভট্টদেৱে 'কথা-ভাগৱত', 'কথা-গীতা' আৰু 'কথা-ৰত্নাৱলী'— এই তিনিখন সংস্কৃত শাস্ত্ৰক অসমীয়া গদ্যৰূপ দিছিল। ইয়াৰ ভিতৰত কথা-ভাগৱত তেওঁৰ প্ৰথম ৰচনা। গুৰু দামোদৰদেৱৰ আঞ্জা মানি তেওঁ বিশাল সংস্কৃত ভাগৱতখন গদ্যৰ মাধ্যমেৰে চুম্বকীয় ৰীতিৰে অসমীয়ালৈ ভাঙি উলিয়াইছিল। প্ৰথম গ্ৰন্থ হোৱা হেতুকে কথা-ভাগৱতত অপ্ৰচলিত ৰূপৰ

পয়োভৰ বেছি। ইয়াৰ বিপৰীতে কথা-গীতাৰ ৰচনাসৈলীত তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ সৰ্বোত্তম বিকাশ ঘটিছে। ভাগৱতৰ দৰে গীতা শাস্ত্ৰৰ অনুবাদত তেওঁ কাৰো নীতি-নিৰ্দেশ মানি চলিবলগীয়া হোৱা নাই। সেইবাবে কথা-গীতাৰ ভাষা অধিক প্ৰাঞ্জল আৰু প্ৰকাশভঙ্গীও আঁৰ নলগা। আমাৰ আলোচ্য পাঠ্য-বিষয় যিহেতু কথা-ভাগৱতহে, এতেকে এইজনা মহাপুৰুষৰ কথা-ৰীতিৰ বিচাৰ-বিশ্লেষণে সেইখন পুথিৰ আধাৰতে কৰা হ'ব। আলোচনা ফলপ্ৰসূ কৰিবলৈ আৱশ্যক বোধ হ'লেহে কথা-গীতাৰ প্ৰসঙ্গ বিচাৰি চোৱা হ'ব।

ভট্টদেৱৰ 'ভাগৱত-কথা', 'গীতা-কথা' আদি পুথিত 'কথা' শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰাটো লক্ষ্য কৰিবলগীয়া। সংস্কৃত ভাষাত 'কথা' নামৰ এক শ্ৰেণীৰ সাহিত্য আছে। এইবিধ সাহিত্যত "বসযুক্ত বিষয়-বস্তু গদ্যত ৰচনা কৰা হয়, আৰু ঠায়ে ঠায়ে ছন্দৰো প্ৰয়োগ ঘটে।" সাহিত্য-দৰ্পণ কাৰৰ মতে এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যত আদিতো পদ্যত নমস্কাৰ কৰি খলৰ বৃত্তান্ত কীৰ্তন কৰি যোৱা হয়— 'আদৌ পদৈৰ্নমস্কাৰ ঃ খলাদেব্বৰ্ত্তকীৰ্তনম্'। সংস্কৃতৰ এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ সৈতে ভট্টদেৱৰ 'কথা' শব্দৰ কোনো সম্বন্ধ নাই। দৰাচলতে উল্লিখিত কথা শব্দৰ অৰ্থ 'কথাবন্ধ' বা গদ্য ৰচনাকে। ভট্টদেৱৰ দৰে গোপালচৰণ (ৰত্নাকৰ কথা), ৰামৰায়ণ আদিয়েও 'কথা' শব্দটো গদ্য-ৰচনা বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰাটো এই প্ৰসঙ্গত মন কৰিবলগীয়া। অৱশ্যে ড° মহেশ্বৰ নেওগে 'ভাগৱত-কথা'ৰ সৈতে সংস্কৃতৰ 'কথা'ৰ এটা বিষয়ত সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰিছে— সেয়া হ'ল 'কবিত্বময় বিষয় আৰু ছন্দস্পন্দ যুক্ত ভাষা।' ড° বেণীমাধৱ বৰুৱায়ো ভট্টদেৱৰ গদ্যক বাক্য-প্ৰণালীহীন ছন্দ-স্পন্দনযুক্ত ৰচনা বুলি অভিহিত কৰাটো প্ৰসঙ্গক্ৰমে উল্লেখযোগ্য। সি যি কি নহওক, কথাবন্ধ বা গদ্য-ৰচনা হিচাপেই ভট্টদেৱৰ ভাগৱত-কথা বা গীতা-কথাৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত অপৰিসীম মূল্য আছে।

পুৰণি অসমীয়া কথা-সাহিত্যৰ দুটা স্পষ্ট ধাৰা পোৱা যায়,— ধৰ্মীয় আৰু বাস্তৱবাদী। প্ৰথম ধাৰাটোৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে— 'ভাগৱত-কথা', 'গীতা-কথা', 'ৰত্নাকৰ-কথা', 'ৰামায়ণ কথা' আদি ধৰ্মপুথিয়ে; আনহাতে দ্বিতীয় ধাৰাটোত পোৱা যায়— কথা-চৰিতসমূহ, 'হস্তী-বিদ্যাৰ্ণৱ'কৈ ধৰি ব্যৱহাৰিক বিষয়ৰ পুথিসমূহ, শ্ৰীহস্ত-মুক্তাৱলী আদি ললিত-কলাৰ পুথি আৰু বুৰঞ্জীসমূহ। কথা-চৰিত আৰু বুৰঞ্জীসমূহত কথিত ভাষাৰ মাৰ্জিত ৰূপৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। অসমীয়া আধুনিক গদ্যৰ বিকাশত এই দুবিধ পুথিয়ে বিশেষ অৰিহণা যোগাইছে। 'কথা-ভাগৱত' আদি ধৰ্মপুথিৰ গদ্যৰ ভাষা সমকালীন পদ্য সাহিত্যৰ ভাষাৰ পৰা আহৰিত। তাৰ আগতে মাত্ৰ অক্ষীয়া নাটসমূহতহে কাব্য-সূলভ কৃত্ৰিম ভাষাৰূপ এটি গদ্যৰ মাধ্যমেৰে সংৰক্ষিত হোৱা দেখা যায়। অক্ষীয়া নাটৰ ব্ৰজাৱলী গদ্যৰ যে এক সুকীয়া মাধুৰ্য আছে তাক অস্বীকাৰ কৰিবলৈ টান। কিন্তু, সেয়ে হ'লেও, দামোদৰদেৱৰ আজ্ঞানুসাৰে কথাবন্ধে বিৰাট ভাগৱতখন সেই ভাষাত ভাঙি উলিওৱাটো ভট্টদেৱৰ পক্ষে সম্ভৱ নাছিল। ইয়াৰ বিপৰীতে কথা-চৰিত আৰু বুৰঞ্জীবোৰৰ দৰে তৎকালীন কথিত ভাষাক আশ্ৰয় কৰি সংস্কৃতৰ তত্ত্বগধূৰ শাস্ত্ৰখনি অনুবাদ কৰাটোও সহজসাধ্য নাছিল। হোৱাৰ ভয়। এনে এক সংকটত কবিৰত্নই হেম সৰস্বতী, মাধৱ কন্দলি, শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ আদি অগ্ৰজ কবিৰ কাপ-মৈলামেৰে নিসৃত সাহিত্যিক ভাষা-পৰম্পৰাকে গ্ৰহণ কৰাটো অধিক সমীচীন হ'ব বুলি সম্ভৱতঃ বিবেচনা কৰিলে। এনেদৰে তেওঁ ব্ৰজাৱলীৰ দৰে আচহুৱা ভাষা-ৰূপলৈ নগৈ অথবা কথিত ৰূপকো গ্ৰহণ নকৰি এক মধ্যম পন্থা অৱলম্বন কৰিলে আৰু তৎকালীন কাব্যৰ ভাষা-ৰূপটোকে তেওঁৰ গদ্যৰ মাধ্যম হিচাপে গ্ৰহণ কৰিলে। ড° মহেশ্বৰ নেওগৰ ভাষাত "ভাষা বিষয়ত তেওঁ নৱোন্মেষ নঘটালে সঁচা; কিন্তু তেওঁৰ কৃতিত্ব পুৰণি ভাষা-পৰম্পৰাৰে নব্য প্ৰয়োগত।"

ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ ভাষা গুৰু গম্ভীৰ সাধুভাষা। চুটি চুটি বাক্যৰ সহায়ত গধুৰ বিষয়বস্তু বুজোৱাত ৰচনা-ৰীতিয়ে অভিনৱত্ব লাভ কৰিছে। কথোপকথন, প্ৰশ্ন-উত্তৰ আৰু বাদানুবাদৰ মাধ্যমেৰে ৰচিত হোৱা হেতুকে গোটেই পুথিখনিত কথকতাৰ অপূৰ্ব শৈলী অনুভৱ কৰা যায়। জটিল আৰু দাৰ্শনিক তত্ত্বকথা সহজ সৰল ভাষাৰে প্ৰাঞ্জল কৰি তুলিবলৈ চেষ্টা কৰিছে যদিও 'বিস্তৰ পাত নলগাকৈ' সংক্ষেপে লিখিবলৈ যোৱা হেতুকে ঠায়ে ঠায়ে সেই চেষ্টা কিছু ব্যাহতও হৈছে। এই কথা 'কথা-গীতা'তকৈ কথা ভাগৱতৰ ক্ষেত্ৰত অধিক প্ৰযোজ্য।

ভট্টদেৱৰ ৰচনা মূলতঃ অনুবাদমূলক। তেওঁ আছিল সংস্কৃত শাস্ত্ৰৰ অগাধ পণ্ডিত। তদুপৰি মূল ৰচনাৰ টীকা-ভাষ্যৰ কথাবোৰো তেওঁ বিচাৰ কৰি চাইছিল। সেই হেতুকে মূল আৰু টীকাৰ সৈতে সংযুক্ত বিশেষ অৰ্থব্যঞ্জনাযুক্ত শব্দ-চয়নৰ পৰা দৃষ্টি আঁতৰাই অনা অসম্ভৱ প্ৰায় আছিল। এনে সংস্কৃতীয়া শব্দ-চয়নৰ সৈতে দৈনন্দিন কথ্য ভাষাৰ ঘৰুৱা ঠাঁচৰ সম্পৰ্ক তেল-পানীৰ দৰে হ'ব বুলিয়েই তেওঁ ঘৰুৱা শব্দ, খণ্ডবাক্য আদিৰ ব্যৱহাৰ যথাসম্ভৱ পৰিহাৰ কৰি চলিছে। টীকা-ভাষ্যৰ সঘন সাহচৰ্যত থকা হেতুকে তেওঁ সমাসবহুল সংস্কৃতীয়া শব্দ আৰু বাক্য-ৰীতিৰ মোহ ত্যাগ কৰিব নোৱাৰিলে। সেই বুলি ভট্টদেৱৰ ৰচনাৰ মাজেৰে যে মৌলিকতা প্ৰকাশ পোৱা নাই, তেনে নহয়। বিষয়বস্তুক আত্মসাৎ কৰি মূলৰ হানি-বিঘিনি নঘটাকৈ নিজৰ ধৰণে প্ৰকাশ কৰিব পৰাতেই তেওঁৰ কৃতিত্ব প্ৰকাশ পাইছে। সংস্কৃতীয়া শব্দৰ প্ৰাচুৰ্য ঘটিলেও, বহু ক্ষেত্ৰত ই তেওঁৰ ৰচনা-শৈলীক গাম্ভীৰ্যপূৰ্ণ আৰু ওজস্বী কৰিছে তুলিছে।

ভট্টদেৱৰ কথা-শৈলীৰ প্ৰসঙ্গত আন এটি উল্লেখনীয় কথা হ'ল মূল ভাগৱতৰ কাব্যিকতা। ভগৱৎ ভক্তিৰ আৱেগময় ধৰ্ম এই শাস্ত্ৰখনৰ মাজেৰে বিধৃত হৈছে। এতেকে, ইয়াৰ সৈতে কাব্যিকতাৰ সম্পৰ্ক থকাটো নিতান্তই স্বাভাৱিক। এনে শাস্ত্ৰক গদ্যৰূপ প্ৰদান কৰিলেও তাৰ অন্তৰালৰ কাব্যিকতাৰ হেৰ-ফেৰ নহয়। ভট্টদেৱৰ গদ্যৰীতি ছন্দস্পন্দনযুক্ত হোৱাৰ মূল কাৰণো এইটোৱে। বিষয়বস্তুৰ সৈতে প্ৰকাশভঙ্গিমাৰ সমন্বয় সাধনৰ চেষ্টাতে ভট্টদেৱৰ ৰচনাৰ বিশেষত্ব ফুটি উঠিছে।

যুক্তি-তৰ্কৰ দ্বাৰা বস্তু-প্ৰতিপাদনৰ অসীম ক্ষমতাৰ অধিকাৰী শ্ৰীধৰস্বামীয়ে আঁৰ নলগাকৈ ব্যাখ্যা কৰিছে আৰু সকলো সংশয়ৰ সমাধানো দিছে। কবিৰত্নৰ কাম হ'ল সংক্ষেপে তাৰ সাৰোদ্ধাৰ কৰি কথাখিনি সহজকৈ বুজোৱা। এই জটিল সমস্যাৰ সমাধানৰ উদ্দেশ্যে কবিৰত্নই এক মধ্যম পন্থা অৱলম্বন কৰিছে। ইয়াৰ বাবে তেওঁ 'যদি বোলা' বাক্যখণ্ডৰ দ্বাৰা সংশয়াত্মক প্ৰশ্নৰ উপস্থাপন কৰি 'তা শুনা' বাক্যখণ্ডৰ জৰিয়তে সংশয় নিবৃত্তিৰ চেষ্টা কৰিছে। তলৰ উদাহৰণটিলৈ লক্ষ্য কৰিলে কথাখিনি অধিক স্পষ্ট হ'ব :

যদি বোলা, 'অনীশ্বৰ কেনে নুবুলি', তাত শুনা, —যাৰ কটাক্ষে ভূ-ভাৰ হৰিলেক, যাৰ চৰণ-পদ্ম-গন্ধ পায় পূৰুষে পাসৰিতে নপাৰে, যাক দেখ কৰিও শিশুপালে মহাগতি পাইলৈ তাক কোনে অধীশ্বৰ বুলিব ?

'সংক্ষেপ কৰিয়া সাৰ মাত্ৰ লৈয়া কৰা কথা কবিৰত্ন' বুলি গুৰু দামোদৰদেৱে যি উপদেশ দিছিল, ভট্টদেৱে ভাগৱতৰ গদ্য ভাঙনিত তাক সকলো সময়তে মানি চলিছে। বহু সময়ত মূল গ্ৰন্থৰ নাইবা টীকা-ভাষ্যৰ অনেক কথা তেওঁ এৰাই গৈছে। কেতিয়াবা আকৌ মূল কথাবোৰৰ আভাস মাত্ৰ দিছে। এনে ৰীতিয়ে কেতিয়াবা বিষয়বস্তু কিছু দুৰ্বোধ্য কৰিও তুলিছে। মূল ভাগৱতৰ নিম্নোদ্ধৃত শ্লোকটি তেওঁ কেনেদৰে চুম্বকীয় ৰীতিৰে অনুবাদ কৰিছে তালৈ লক্ষ্য কৰিলেই এই কথাৰ সত্যতা ওলাই পৰিব :

তৎ তস্য কৈষ্কৰ্যমলং ভূতান্ নো বিপ্লাপয়ত্যঙ্গ! যদুগ্রসেনেনম্।
তিষ্ঠন্ নিষল্লং পৰমেষ্ঠিধিষেগ ব্যবোধয়দেৱ! নিধাৰয়েতি।।

মূলৰ এই শ্লোকটি ভট্টদেৱে এনেদৰে অনুবাদ কৰিছে : ‘এমন ঐশ্বৰ্য থাকিতেও উগ্রসেন ৰজাক অনুৱৰ্তন দেখি মোৰ মনত মহাদুঃখ মিলে।’ ইয়াত ‘অনুৱৰ্তন’ শব্দটোৰ দ্বাৰা শ্লোকটোৰ দ্বিতীয় শাৰীৰ প্ৰায় আটাইখিনি বিশেষ্যৰ লিঙ্গ প্ৰয়োগ কৰা হৈছে, যেনে— চঞ্চলা, দুষ্টা, উত্তমা ইত্যাদি।

সম্বন্ধ পদক ধৰি সাতটা কাৰক পূৰ্ণ ব্যৱহাৰ আৰু সিবোৰ নিৰ্দেশ কৰিবলৈ বিভিন্ন কাৰক-চিহ্নৰ প্ৰয়োগ ভট্টদেৱৰ গদ্যৰীতিৰ অন্যতম বৈয়াকৰণ বৈশিষ্ট্য। দুই এটা ব্যতিক্ৰম বাদ দি কাৰক-চিহ্ন অৰ্থাৎ শব্দ বিভক্তি সমূহ আধুনিক অসমীয়াতকৈ ভিন্ন নহয়। অসমীয়া ব্যাকৰণৰ সূত্ৰ মতে ‘বিশেষ্যভাবে নুবুজালে’ অথবা ‘সংজ্ঞাবোধক শব্দ ক্ৰিয়াৰ কৰ্ম হ’লে’ দ্বিতীয়া বিভক্তি— অক/-ক ব্যৱহাৰ নহয়। এই ক্ষেত্ৰত শূন্য বিভক্তিৰ প্ৰয়োগ হোৱা বুলি ধৰিব লাগে। ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ ভাষাত এই নীতিৰ উলঙ্ঘন স্থানভেদে লক্ষ্য কৰা যায় : যেনে,—‘পাছে তপোবলে প্ৰলয়ৰ জল বায়ুকো পান কৰিলা’, ‘সৃষ্টিক ইচ্ছা নকৰিলা’ ইত্যাদি। সকৰ্মক আৰু অকৰ্মক দুয়ো প্ৰকাৰে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা ক্ৰিয়া শব্দৰ সৈতে সম্বন্ধিত নাম শব্দত আকৌ প্ৰধানতঃ অধিকৰণ কাৰকৰ -ত/-আত- হে প্ৰয়োগ কৰা হৈছে : যেনে,—তাত শুনা, মোত কথা, তোমাত কহিবো, ব্ৰহ্মাত যাক কহিছো ইত্যাদি। নিমিত্তাৰ্থক কাৰক বুজাবলৈ -অক/-ক-ৰ বহুল প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। অপাদান কাৰকৰ ক্ষেত্ৰত সম্বন্ধপদৰ -অৰ/-ৰ পিছত সাধাৰণতে ‘হস্তে’ অনুপদ যোগ দিয়া হৈছে যেনে,—‘দুৰ্জনত হস্তে’। অৱশ্যে ‘পৰা’ৰ প্ৰয়োগো বিৰল নহয়। কৰণ আৰু অধিকৰণ কাৰক বুজাবলৈ যথাক্ৰমে -এৰে/-ৰে আৰু -অত/-তৰ লগে লগে -এ বিভক্তি ব্যৱহাৰো লক্ষণীয়।

সন্ধি আৰু সমাসৰ ক্ষেত্ৰত সংস্কৃত ব্যাকৰণৰ সূত্ৰ সমূহ মানি চলা হৈছে। অৱশ্যে সন্ধিৰ তুলনাত দীঘল সমাসবদ্ধ শব্দৰ ব্যৱহাৰ কিছু সীমিত। আমি আগতেই পাই আহিছোঁ— ভট্টদেৱৰ সংস্কৃত ব্যাকৰণৰ অগাধ পাণ্ডিত্যৰ কথা। সন্ধি-সমাসৰ প্ৰাচুৰ্যৰ সেয়ে কাৰণ।

ভট্টদেৱৰ ভাষাত মৌলিক আৰু যৌগিক দুয়োবিধ ক্ৰিয়াপদৰ যথোচিত ব্যৱহাৰ হৈছে। সংস্কৃত আৰু কথ্য অসমীয়া দুয়ো ভাষাৰ ক্ৰিয়া পদৰ সুসঙ্গত প্ৰয়োগে ৰচনাৰীতি সুললিত কৰাই নহয়, গাভীৰ্যপূৰ্ণ কৰিও তুলিছে। একে ক্ৰিয়া পদৰ বাৰম্বাৰ ব্যৱহাৰে পঢ়োঁতাক বিৰক্ত কৰে। ভট্টদেৱ এই ক্ষেত্ৰত অতিশয় সচেতন আছিল। গতিকে একেই কাৰ্য বুজাবলৈ বিভিন্ন সমাৰ্থক ক্ৰিয়াপদৰ ব্যৱহাৰ কৰি তেওঁ গদ্যভঙ্গীত বৈচিত্ৰ্যৰ সঞ্চাৰ কৰাৰ লগতে প্ৰয়োজনীয় মাধুৰ্যও প্ৰদান কৰিছে। কথা সামৰি লোৱা হৈছে।

গদ্য ৰচনাত সচেতনভাবে ছন্দ-প্ৰয়োগ নিতান্তই আমনিদায়ক কথা। কিন্তু সি যদি স্বতঃস্ফূৰ্ত হয় তেন্তে পাঠক তেনে গদ্যৰীতিৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হয়। এই ক্ষেত্ৰত ভট্টদেৱৰ দক্ষতা অতুলনীয়। তেওঁৰ গদ্যৰীতিত মাজে মাজে যি ছন্দৰ হিল্লোল অনুভৱ হয়, সি আমনিদায়ক নহৈ আকৰ্ষণীয় হৈ উঠিছে।

ভট্টদেৱৰ গদ্য ‘সংস্কৃতীয়া শব্দেৰে ভাৰাক্ৰান্ত’ বুলি অভিযোগ উত্থাপন হ’লেও ইয়াৰ বৈয়াকৰণ ৰীতিত তৎকালীন ভাবে প্ৰচলিত ভাষাটোৰ পোনপটীয়া চাপ প্ৰত্যক্ষ কৰা যায়। তেওঁৰ ৰচনাত প্ৰথমবাৰৰ বাবে প্ৰথম পুৰুষৰ ভৱিষ্যত কালত ‘বো’ প্ৰত্যয়ৰ লগে লগে আধুনিক ‘ম’ প্ৰত্যয়ৰো প্ৰয়োগ হৈছে। তদুপৰি পূৰ্বৱৰ্তী কবিসকলৰ ৰচনাত পোৱা সম্প্ৰসাৰিত ধাতু প্ৰত্যয় -হা, -হি, -হো (যেনে— কৰিলাহা, কৰিবোহো) আদিৰ প্ৰয়োগ ভট্টদেৱে পৰিহাৰ কৰিছে।

যেমনে-তেমনে, যেখনে-তেখনে আদিৰে বাক্য সংলগ্ন কৰি চুটি বাক্যক দীঘল ৰূপ দিয়া হৈছে। ‘সিও, নঘটে’ বাক্যখণ্ডৰ দ্বাৰা বিৰোধ-নিৰাৰণ কৰা হৈছে। প্ৰশ্নাৰ্থে ‘কাত’, ‘কোনে’, ‘কেমনে’ (এতেকে কেমনে উত্তৰ দিবাক পাৰিবা?) আদি ৰূপৰ ব্যৱহাৰ মন কৰিবলগীয়া। নঞাৰ্থক ৰূপ-গঠনত ধাতুৰ আগত ‘ন’ যোগ কৰা হৈছে যদিও আধুনিক অসমীয়াৰ দৰে ‘ন’-ৰ ‘অ’ ধাতুটোৰ প্ৰথম স্বৰৰ সৈতে সমীভূত নোহোৱাকৈয়ে ব্যৱহৃত হৈছে, যথা— নপাৰিলা, নজানিল, নহৈল ইত্যাদি। ব্যক্তিবোধক সৰ্বনামৰ ক্ষেত্ৰত মই, মঞি, আমি, তোৰা, তুমি, তুমাৰ, তাৰা, তাহাংক, তেঞি আদিৰ ঠাইত ঠায়ে ঠায়ে ‘আমি’, ‘আমাৰ’, ‘আমাকৰ’ প্ৰয়োগ ঘটিছে। ইয়াৰ উপৰি ই, ইহা, সি, যা, যি, যাৰ আদি সৰ্বনাম যথাযথভাবে প্ৰয়োগ কৰা হৈছে। সাধাৰণতে ‘-সব’ প্ৰত্যয়ৰ সংযোগত বহুবচন গঠিত হৈছে যদিও -গণ, -সমূহ, -ৰা, -সা, -মানে, ঠে আদিৰ প্ৰয়োগো মন কৰিবলগীয়া। একবচন আৰু পুংলিঙ্গৰ ৰূপ -জন প্ৰত্যয়ৰ সংযোগত সাধিত হৈছে। স্ত্ৰী প্ৰত্যয় হিচাপে -আ, -ই, -ঈ, -নীৰ সংযোগ ঘটিছে। কেতিয়াবা লিঙ্গ-নিৰপেক্ষ ৰূপৰ আগত মতা, মাইকী প্ৰয়োগ কৰিও লিঙ্গ নিৰূপণ কৰা হৈছে।

ভট্টদেৱৰ সমসাময়িক কবিসকলৰ ৰচনাত ক্ৰিয়াৰ বিভিন্ন কালৰ সুপ্ৰয়োগ পাবলৈ নাই। অসমীয়া সাহিত্যৰ ভাষাত ভট্টদেৱেই প্ৰথমবাৰৰ বাবে এই ৰীতিৰ প্ৰবৰ্তন ঘটায়। একেখিনি কথাৰ মাজত ক্ৰিয়াপদৰ বিবিধ কালৰ বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ সংযোগে ভট্টদেৱৰ ৰচনাক এক স্বকীয় মৰ্যাদা দান কৰিছে : যেনে— “কি তাহান কৃপাৰ মহিমা কহিবো, যাতো মাৰিবাক লাগি পুতনা তন দিলেক, তথাপি জননীৰ গতি পাইলেক? এতেকে তাস্ত বিনা কাত শৰণ পশিবো।”

অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰ যথার্থ প্ৰয়োগৰ সহায়ত কেইবাটাও চুটি বাক্য সংযোগ কৰি একোটা দীঘল বাক্য সৃষ্টি কৰাটো ভট্টদেৱী গদ্যৰ আন এক উল্লেখনীয় বৈশিষ্ট্য। তলত উল্লেখ কৰা বাক্যটোৱে তাৰ সাক্ষ্য বহন কৰিব :

“হে সখি, অজৰ জন্ম দেখি, অনন্তবীৰ্যৰ ভয় পলায়ন দেখি ঈশ্বৰতো অনীশ্বৰতা দেখি মোৰ মনে খেদ কৰে।”

বাক্যৰীতিৰ ক্ষেত্ৰত বৰ্ণনাত্মক, আজ্ঞাসূচক, প্ৰশ্নসূচক, নিষেধাৰ্থক আদি বিবিধ বাক্যৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰা যায়। জটিল আৰু মিশ্ৰ বাক্যৰ প্ৰয়োগ আপেক্ষিতভাবে তাকৰ। তাৰ বিপৰীতে সৰল বাক্যৰ ব্যৱহাৰ অধিক। কথিত ভাষাৰ কেতবোৰ খণ্ডবাক্য আৰু জতুৱা ঠাচৰ সুপ্ৰয়োগে বক্তব্য বিষয় স্পষ্ট কৰি তোলাত যথেষ্ট সহায় কৰিছে। ওপৰত উল্লেখ কৰা বিবিধ বাক্যৰ নমুনা তলত দাঙি ধৰা হ’ল :

বৰ্ণনাত্মক বাক্য : ব্ৰহ্মাৰ প্ৰাৰ্থনাত ভূ-ভাৰ হৰিতে ভগৱন্তে দৈৱকীৰ গৰ্ভত উপজিলা।

তহিতে গুঢ় ছয়া বলাভদ্ৰ সহিতে এঘাৰ বৎসৰ আছিল।

আজ্ঞাসূচক বাক্য : দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ উদ্ধৰ কৃষ্ণ-বিয়োগে শোক কৰি
শিশুলীলা কহিবা।

আগে তাহান বাৰ্তা কহা।

প্ৰশ্নসূচক বাক্য : এতেকে কেমনে উত্তৰ দিবাক পাৰিবা?
তাহান বিবহ কোনে সহিবেক?

নিষেধাৰ্থক বাক্য : উত্তৰ দিবাক নপাৰিলা
যাতো একে ঠাই থাকিও কৃষ্ণক ঈশ্বৰ বুলি
নজানিল।

শ্ৰীমদ্ভাগৱত বিৱৰণমূলক শাস্ত্ৰ। এতেকে ভট্টদেৱৰ কথা-ভাঙনিও মূলতঃ বিৱৰণাত্মক। বিৱৰণধৰ্মী গদ্য ৰীতি সফল হ'বলৈ হ'লে সি সৰল, বস্তুনিষ্ঠ, ক্ষীপ্ৰ আৰু চিত্ৰধৰ্মী হোৱা আৱশ্যক। 'বিস্তৰ পাত নলগাকৈ' অতিশয় সংক্ষেপে লিখিবলগীয়া হ'লেও 'ভাগৱত-কথা'ৰ গদ্যৰীতিত এইবোৰ বৈশিষ্ট্যৰ প্ৰতিফলন লক্ষ্য কৰা যায়। "যুক্তিযুক্তভাবে বিষয়বস্তু ব্যাখ্যা কৰায়ে ভট্টদেৱৰ উদ্দেশ্য আছিল; আৰু সেই চেষ্টাত তেওঁ বহু পৰিমাণে সফল হৈছিল।" 'ভাগৱত-কথা' কবিৰত্নৰ প্ৰথম ৰচনা। গতিকে ইয়াৰ ভাষাশৈলীত ব্যাখ্যামূলক কথাৰীতিৰ পয়োভৰ ঘটিলেও ঠায়ে ঠায়ে সি উজুটি খোৱা যেন অনুমান হয়। ইয়াৰ তুলনাত পৰৱৰ্তী শাস্ত্ৰ 'গীতা-কথা'ৰ ভাষা আৰু গদ্যশৈলী বহু বেছি প্ৰাঞ্জল, পূৰ্ণ আৰু ওজস্বী। তদুপৰি 'ভাগৱত-কথা' তেওঁ গুৰু-নিৰ্ধাৰিত নীতি মানি ৰচনা কৰিবলগীয়া হৈছিল। কিন্তু 'গীতা-কথা'ৰ ৰচনাত তেনে বন্ধন নাই। গতিকে তেওঁৰ প্ৰকৃত গদ্যশৈলী 'গীতা-কথা'ৰ ভাষাৰূপৰ মাজেৰেহে প্ৰকাশ পাইছে। অৱশ্যে তৎকালীন জন-সমাজত প্ৰচলিত ধৰ্মশাস্ত্ৰ-চৰ্চাৰ কথকতাৰ ৰীতি পৰিহাৰ কৰি সাহিত্যৰ বুকুৰ পৰা আহৰিত উচ্চ-স্তৰীয় সাধুভাষা ব্যৱহাৰ কৰা হেতুকে ভট্টদেৱৰ ৰচনা জনপ্ৰিয় নহ'ল। ফলস্বৰূপে পৰৱৰ্তী লেখকসকলে গদ্য-ৰচনাৰ প্ৰতি বিশেষ আগ্ৰহ নেদেখুৱাই ছন্দোবদ্ধ কাব্যৰীতিকে আঁকোৱালি ধৰি থাকিল। ড° মহেশ্বৰ নেওগৰ ভাষাত "এই ভাষাৰূপ ত্যাগ কৰি সত্ৰৰ সন্ধান্ত কথাৰীতি গ্ৰহণ কৰা হ'লে কবিৰত্ন কথা-চৰিতৰ পৰ্যায়ৰ উচ্চাঙ্গৰ স্বৰূপ গদ্যৰ স্ৰষ্টা হ'লহেঁতেন।"

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

ভট্টদেৱৰ গুৰুৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ কি কি? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

২.৬ কথা-ভাগৱতৰ তৃতীয় স্কন্ধৰ দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ বিষয়বস্তু

আপোনালোকে আটায়ে জ্ঞান যে ভাগৱত শাস্ত্ৰৰ তৃতীয় স্কন্ধৰ দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ প্ৰতিপাদ্য বিষয় হৈছে শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশুলীলা। শাস্ত্ৰখনিত উল্লেখ থকা মতে বহু তীৰ্থ পৰ্যটন অহা মহাত্মা বিদূৰৰ আগত শ্ৰীকৃষ্ণৰ পৰম ভক্ত উদ্ধৱে কৃষ্ণ-বিয়োগৰ দুখত শোকে-তাপে জৰ্জৰিত হৈ ভগৱন্তৰ পৰম লীলাৰ এক অংশ হিচাপে পৰম ব্ৰহ্মৰ পূৰ্ণ অৱতাৰ দ্বাৰকাৰ নয়নমণি ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ শৈশৱ কালৰ লীলা-মালাৰ এটি বিৱৰণ দাঙি ধৰিছে। এইটো স্কন্ধৰ প্ৰথম অধ্যায়ত বৰ্ণিত বিষয়ানুসাৰে বিদূৰে পাণ্ডৱৰ প্ৰতি কৰা অন্যায়ে; যথা— জতুগৃহ দাহ, কুট পাশাখেল, প্ৰকাশ্য ৰাজসভাত কুলবধু দ্ৰৌপদীক কৰা অভব্য আচৰণ, তেৰ বছৰ বনবাস খপি অহাৰ পিছতো ৰাজ্যৰ প্ৰাপ্য অংশৰ পৰা বঞ্চনা ইত্যাদি কথাৰ প্ৰতি অন্ধৰাজ ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰি পাণ্ডৱক অবিলম্বে ৰাজ্যভাৰ দিবলৈ তেওঁক সকাহীয়াই দিছিল। পাণ্ডৱৰ সহায় যে অসুৰ্য্যামী ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণ সেই কথা উনুকিয়াবলৈকো তেওঁ পাহৰা নাছিল। এই কথাত কোপিত হৈ দুৰ্যোধনে 'ইহাৰ সৰ্বস্ব আগ্ৰহি লয়া ঢফ্ৰাই খেদাওঁ' বুলি বিদূৰক অপমান কৰাত তেওঁ সকলো সহি ভগৱানৰ মায়াৰ মহিমা জানি হাঁহি হাঁহি ৰাজমহলৰ দুৱাৰমুখতে ধনুশৰ থৈ হস্তিনাপুৰ এৰি দেশান্তৰী হ'ল। সম্পূৰ্ণ এটা বছৰ 'অনন্তঃলিঙ্গৈঃ সমলঙ্কৃতেশু চচাৰ তীৰ্থায়তনেষুন্যঃ', অৰ্থাৎ

ভাগৱানৰ অনন্ত-মূৰ্তিৰ দ্বাৰা সমলঙ্কৃত ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন তীৰ্থস্থান অকলশৰে পৰিভ্ৰমণ কৰি তেওঁ প্ৰভাসলৈ আহে। তাতে তেওঁ শুনিবলৈ পালে যে কৌৰৱ আৰু পাণ্ডৱ দুয়ো পক্ষ ঘোৰতৰ বণত লিপ্ত হৈ নাশ পালে আৰু কৃষ্ণৰ সহায়ত যুধিষ্ঠিৰ হস্তিনাপুৰৰ একছত্ৰী ৰজা হ'ল। আত্মীয়-স্বজনৰ বিয়োগ দুখত মৰ্মাহত হৈ বিদূৰ সৰস্বতীলৈ গ'ল আৰু তাত একাদশ তীৰ্থ পৰিভ্ৰমী হৰিৰ নানাবিধ মন্দিৰ দৰ্শন কৰিলে। তাৰ পিছত সুৰাষ্ট্ৰ, সৌবীৰ, মৎস আৰু কুৰুজাঙ্গল ভ্ৰমণৰ অন্তত যমুনা নদীৰ তীৰত কৃষ্ণৰ একান্ত ভক্ত উদ্ধৱক লগ পাই যদুবংশৰ প্ৰতিজনৰে কুশল-বাৰ্তা সুধি, পাণ্ডৱসকলৰ প্ৰতিজনৰে খা-খবৰ লৈ দুষ্টক দমন আৰু সন্তুক পালন কৰিবলৈ, ভূমিৰ ভাৰ হৰণ কৰিবলৈ যদুকুলত অৱতাৰ ধাৰণ কৰা ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ বতৰা সুধিলে। ইতিমধ্যে মুনিসকলক উপালম্ব কৰাৰ অপৰাধত শাপগ্ৰস্ত হৈ যদুকুল ধ্বংস হৈছিল আৰু ভগৱান কৃষ্ণৰো বৈকুণ্ঠপ্ৰয়াণ ঘটিল। বিদূৰৰ আগমনত উদ্ধৱৰ অন্তৰত কৃষ্ণ বিৰহৰ দুখ পুনৰ উত্থলি উঠে যদিও ভগৱন্তৰ পূৰ্বৰ আদেশ অনুসাৰে ভক্তিধৰ্মৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰৰ উদ্দেশ্যে সেই শোকত আৰ্ত হৈ হুমুনিয়াহ কাটি শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশু-লীলাৰ বিৱৰণ দিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

শুকমুনিয়ে পৰীক্ষিত ৰজাক কৈছে যে বিদূৰে পৰম ভাগৱত উদ্ধৱক কৃষ্ণৰ বতৰা সুধিলত উদ্ধৱে প্ৰথমে উত্তৰ দিব পৰা নাছিল। কাৰণ পাঁচ বছৰ বয়সতে উদ্ধৱ কৃষ্ণ-সেৱাত ইমানেই নিমগ্ন হৈছিল যে তেওঁ খাবলৈ-ববলৈকো পাহৰি গৈছিল। সেইজনা উদ্ধৱ কৃষ্ণৰ সেৱা কৰিয়েই বৃদ্ধ হ'ল। সেই হেতুকে পোনতে তেওঁ কোনো উত্তৰ দিব নোৱাৰিলে। নিবিষ্ট মনে কৃষ্ণ-চিন্তাত নিমগ্ন হৈ তেওঁ দেহৰ অস্তিত্বও পাহৰি গ'ল। ভক্তি-সুখত দেহ-মন পুলকিত হৈ তেওঁৰ দুচকুৰে চকুলো ওলাল। কিছু সময় স্তব্ধ হৈ থাকি সন্নিহিত ঘূৰাই পাই চকুলো মচি বিদূৰক ক'বলৈ ধৰিলে যে কৃষ্ণৰ মহাপ্ৰয়াণৰ লগে লগে সকলোকে কাল-অজগৰে গিলিলে। তেওঁনো এতিয়া কুশল-বতৰা কি দিব! তেওঁ নিজ-গৃহতে সকলো হেৰুৱাই হতশ্ৰী হ'ল। জগতৰ সকলো লোক ভাগ্যহীন। তাৰ ভিতৰত যদুকুল আৰু বেছি অভাগী। কাৰণ একেলগে থাকিও দ্বাৰকাবাসী যদুকুলে ভগৱান কৃষ্ণক ঈশ্বৰ বুলি চিনি নাপালে। তেওঁৰ মায়াত মোহিত হৈ কোনোৱে তেওঁক বান্ধৰ বুলি আৰু আন কোনোৱে শত্ৰু বুলি গণ্য কৰিলে। ভগৱানৰ প্ৰসাদত মাত্ৰ ভক্তসকলেহে তেওঁৰ ঈশ্বৰ মূৰ্তি চিনি পালে। পুণ্যবান লোক ভগৱানৰ পৰম লাভণ্যময় ৰূপ দেখি নিজেই বিস্মিত হয়। যুধিষ্ঠিৰৰ দ্বাৰা ইন্দ্ৰপ্ৰস্থত আয়োজিত ৰাজসূয় যজ্ঞত সি মূৰ্তি দেখি তিনিও লোক পৰম আনন্দিত হৈছিল; যাৰ কটাক্ষ-দৃষ্টিত মোহিত হৈ সকলো কৰ্ম এৰি ব্ৰজধামৰ গোপীসকলে তেওঁৰ মুখ-পদ্মৰ মধু পান কৰিবলৈ সকলো সময়তে তেওঁৰ ওপৰতে দৃষ্টি ৰাখিছিল, সেই জনা পৰম ঈশ্বৰৰ এই মাধৱদেহ ধাৰণৰ গুঢ় কাৰণ আছে। উদ্ধৱে ভগৱানৰ অৱতাৰ লীলাৰ এনে কাৰণসমূহ বিদূৰৰ আগত সংক্ষেপে এনেদৰে ব্যাখ্যা কৰিছে :

উদ্ধৱে ক'লে যে দুৰ্জনৰ হাতত সাধুসকলে সদায়েই কষ্ট পায়। গতিকে দুৰ্জনৰ নাশ কৰি সাধুসকলক পৰিত্ৰাণ কৰিবলৈ ভগৱানে অৱতাৰ ধাৰণ কৰে। কৃষ্ণ অৱতাৰো ভগৱানৰ তেনে পৰিক্ৰমাৰেই এক অংশ। ভগৱান অজ, অৰ্থাৎ তেওঁ জন্ম-মৃত্যু ৰহিত আৰু তেওঁ অনন্ত শক্তিৰ অধিকাৰী। কিন্তু দুষ্কৃতিৰ বিনাশ আৰু সাধুসকলৰ পৰিত্ৰাণৰ বাবে এই অজ ভগৱন্তয়ো সাধাৰণ জীৱৰ দৰে জন্ম গ্ৰহণ কৰি জাগতিক চক্ৰক সাময়িকভাবে হ'লেও আঁকোৱালি লয়। অনিত্য প্ৰকৃতিৰ কোলাত জন্ম লাভ কৰি তেওঁ হৈ পৰে অনীশ্বৰ, বিনাশী।

উদ্ধৱে আৰু ক'লে যে অজৰ নশ্বৰ শৰীৰ ধাৰণ দেখি, অনন্ত শক্তিৰ অধিকাৰী ভগৱন্ত পুৰুষৰ সাধাৰণ লোকৰ দৰে ব্যৱহাৰ, যথা— ভয়, পলায়ন দেখি অবিনাশী পৰমাত্মাৰ বিনাশী ৰূপ দেখি তেওঁৰ অন্তৰাত্মা কান্দি উঠে। যাৰ কটাক্ষ ভক্ত পুৰুষে কাহানিও পাহৰিব নোৱাৰে,

যাৰ বিৰুদ্ধে শত্ৰুতা আচৰণ কৰিও চেদিৰাজ শিশুপালে মহাগতি পালে, কুৰুক্ষেত্ৰ-যুদ্ধত যাৰ মুখ-পদ্য দৰশনৰ হেতু অৰ্জুনৰ শৰত মৃত্যু ঘটাই বীৰসকলে ভগৱানৰ সৈতে লীন হোৱাৰ সুযোগ পালে সেইজনা মহাপুৰুষক উদ্ধৰে অৰিনশ্বৰ নুবুলি কি বুলিব? তেওঁৰ বিৰহ-দুখ উদ্ধৰে এতিয়া কেনেকৈ সহ্য কৰে?

ভগৱানৰ অপাৰ মহিমাৰ বিৱৰণ দি উদ্ধৰে ক'লে যে মথুৰাৰ সিংহাসনত উপৰিষ্ট ৰজা উগ্ৰসেনৰ সন্মুখত থিয় হৈ অপাৰ মহিমাৰ অধিকাৰী ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই যেতিয়া তেওঁক 'হে দেৱ অৱধাৰণ কৰক' বুলি নিবেদন কৰে, ভগৱন্তৰ সেই দাসত্বভাবে উদ্ধৰৰ নিচিনা ভৃত্যক বৰ দুখ দিয়ে। কৃষ্ণৰূপী ভগৱানক মাৰিবৰ বাবে কংসৰ নিৰ্দেশত পুতনা ৰাক্ষসীয়ে বিষ-স্কন পান কৰাইছিল। সেই পুতনাই কিন্তু জননীৰূপে পৰম মুক্তি লাভ কৰিলে। গতিকে সেইজনা ঈশ্বৰৰ বাহিৰে আন কাৰ ওচৰত উদ্ধৰে শৰণ ল'ব? উদ্ধৰে অসুৰগণকো পৰম বৈষ্ণৱ বুলিছে। কিয়নো সিহঁতে ক্ৰোধ-পথে বা আন কথাত বৈৰীভাবে হ'লেও সকলো সময়তে ভগৱানকো চিন্তা কৰি থাকে। সেই হেতু অন্তকালত সিহঁতে সন্মুখত ভগৱানৰ শ্ৰীমূৰ্তিকে দেখিবলৈ পায়।

পৰম পুৰুষ ভগৱানে ব্ৰহ্মাৰ প্ৰাৰ্থনাত ভূমিৰ ভাৰ হৰণৰ নিমিত্তে বসুদেৱৰ ঔৰসত দৈৱকীৰ গৰ্ভত জন্ম লাভ কৰিছিল। নিজ ভগ্নী দৈৱকীৰ অষ্টম সন্তানে মথুৰাপতি কংসৰ প্ৰাণ ল'ব বুলি আকাশী বচন যোগে গম পাই বিবাহৰ দিনাই কংসই দৈৱকীক হত্যা কৰিব খুজিছিল। কিন্তু, ভগ্নীপতি বসুদেৱৰ কাতৰ প্ৰাৰ্থনা আৰু জন্ম হোৱা মাত্ৰে প্ৰতিটো সন্তানক কংসৰ হাতত গতাই দিয়াৰ প্ৰতিশ্ৰুতিত ক্ষান্ত হৈ দৈৱকীক প্ৰাণে নামাৰি এৰি দিলে। বসুদেৱে নিজৰ প্ৰতিশ্ৰুতি ৰাখি এটি এটিকৈ ছয়টা সন্তানক কংসৰ হাতত তুলি দিয়ে। কংসই প্ৰতিটোকে শিলত আছৰি হত্যা কৰিলে। দৈৱকীৰ সপ্তম গৰ্ভ ৰোহিনীদেৱীলৈ স্থানান্তৰিত হ'ল। এই বাতৰি অৱশ্যে কংসই নাজানিলে। দৈৱকীয়ে পুনৰ গৰ্ভ ধাৰণ কৰাত ব্ৰহ্মমতি কংসই বসুদেৱৰ সহ দৈৱকীক হাত-ভৰিত নিহল লগাই কাৰাগাৰত বন্দী কৰি থ'লে। তাতেই ভগৱান কৃষ্ণৰ জন্ম হ'ল। ভগৱানৰ মহিমা অপাৰ। যি জন্ম-মৃত্যু ৰহিত তেৱেই এতিয়া সাধাৰণ মানুহৰ দৰে সংসাৰ চক্ৰত আবদ্ধ হ'লহি। ভগৱন্ত পুৰুষৰ জন্মৰ লগে লগে বসুদেৱ-দৈৱকীৰ লোহাৰ শৃঙ্খল আপুনি খোল খালে আৰু তেওঁৰ উপদেশ মতে ঘোৰ অন্ধকাৰ ৰাতি প্ৰকৃতিৰ তাণ্ডৰ মূৰ্তিৰ মাজতে ফেনে ফোটোকাৰে বাঢ়ি অহা যমুনা নদী পাৰ হৈ বসুদেৱে কৃষ্ণক নি গকুলৰ নন্দ ৰজাৰ ঘৰত থৈ আহিল আৰু নন্দপত্নী যশোদাৰ সদ্যজাত কন্যা সন্তানটিক আনি দৈৱকীৰ কোলাত থ'লে। সকলো পুনৰ আগৰ দৰে হ'ল। কংসই দৈৱকীৰ সন্তান ওপজা শুনি লৰি আহি কন্যা সন্তানটি মাৰিবলৈ খোজোতে গম পালে যে তেওঁৰ প্ৰাণ বৈৰী আন ক'ৰবাতহে উপজিছে।

একলা-দুকলাকৈ আন মনুষ্য সন্তানৰ দৰে ভগৱান কৃষ্ণও নন্দৰ ঘৰত ডাঙৰ-দীঘল হ'ল। ৰোহিনীৰ পুত্ৰ বলভদ্ৰ আৰু অন্যান্য লগৰীয়াৰ সৈতে খেলা-ধূলা কৰি তেওঁ গোকুলত এঘাৰ বছৰ আছিল। শিশু কালতে কংসই পঠিওৱা পুতনা ৰাক্ষসী আৰু তৃণাৰ্ত অসুৰক তেওঁ বধ কৰে। কৃষ্ণ আছিল গোকুলৰ নয়নৰ মণি। তেওঁৰ উৎপাতত গোকুলৰ গোপীগণে দৈ, মাখন, লাডু, চিৰা একোকে লুকুৱাই থ'ব পৰা নাছিল। কাৰোবাৰ ঘৰত চুৰি কৰি মাখন খাই, কাৰোবাৰ শুই থকা কেচুৱাক জগাই কৃষ্ণই সকলোৰে ৰং চাইছিল। এনে উৎপাতত গোপীগণে সাময়িকভাবে খং কৰিলেও সকলোৱে তেওঁক স্নেহ যাচিছিল। মুঠতে ভক্তৰূপী ব্ৰজবাসীক কৃষ্ণই সকলো সময়তে আনন্দ দান কৰিছিল। মাখন চুৰিৰ অপৰাধত মাতৃ যশোদাই উড়ালৰ সৈতে বান্ধি খোৱাত সেই উড়াল চোচৰাই নি ঘৰৰ সন্মুখত থকা যমলাৰ্জুন দুজোপাৰ ফাকেৰে সৰকিবলৈ যাওঁতে দুয়োজোপা অৰ্জুন উভালি পৰিল। দৰাচলতে, গছ দুজোপা আছিল

অভিশাপপ্ৰস্তু দুজনা গন্ধৰ্ব। কৃষ্ণৰ স্পৰ্শ পাই দুয়োজনা শাপমুক্ত হ'ল। কৃষ্ণৰ এই লীলাৰ কথা ব্ৰজবাসীয়ে কিন্তু উমানকে নাপালে।

নন্দ আছিল ব্ৰজধামৰ গোরালবিলাকৰ ৰজা। কৃষ্ণই অন্যান্য গৰখীয়া বালকসকলৰ সৈতে মিলি যমুনা নদীৰ পাৰত বৃন্দাবনত গৰু চৰাইছিল আৰু সমনীয়াৰ সৈতে অনেক ৰং-ধেমালি কৰি ল'ৰালি কাল কটাইছিল। এইছোৱা সময়তে তেওঁ কেইবাটাও অসুৰ নিধন কৰিছিল। প্ৰকাণ্ড সৰ্পৰ ৰূপ ধৰি ৰাজআলিত মুখ মেলি পৰি থকা অঘাসুৰৰ পেটৰ ভিতৰত সোমাই অনন্তবীৰ্য ভগৱান কৃষ্ণই তাক বধ কৰে। সেইদৰে বিৰাটাকায় বকপক্ষীৰূপী বকাসুৰ দুয়োটা ঠোঁট মেলি ধৰাত তাৰ প্ৰাণবায়ু উৰি যায়। বৃন্দাবনত গৰু চৰোৱাৰ মাজতে তেওঁ ধেনুকাসুৰ আৰু প্ৰলম্বাসুৰকো নিধন কৰে। কালিন্দী হ্ৰদৰ পানী বিযুক্ত কৰি খোৱাৰ অনুপযোগী কৰি তোলা সহস্ৰ ফণায়ুক্ত কালিনাগক দমন কৰি তাক সেই স্থান এৰি ৰমণক দ্বীপলৈ নিৰ্বাসন দিয়ে। কালিক দমন কৰিবৰ দিনা ৰাতি ঘৰলৈ উভতি আহিব নোৱৰা বৃন্দাবনবাসীক বনজুয়ে আঙুৰি ধৰাত সেই বনজুই পাণ কৰি ভগৱান কৃষ্ণই সকলোকে ৰক্ষা কৰে।

বাত-বৃষ্টিৰ দেৱতা ইন্দ্ৰলৈ গোকুলবাসীয়ে বছৰি পূজা আগবঢ়াইছিল সেইবেলি কৃষ্ণই ইন্দ্ৰ-পূজা এৰি গৌৰৱৰ্দ্ধন পৰ্বতক পূজা কৰিবলৈ সকলোকে আহ্বান জনালে। কৃষ্ণৰ আহ্বান কোনে নেওচা দিব পাৰে? গতিকে গোকুলবাসীয়ে মহা পয়োভৰেৰে গৌৰৱৰ্দ্ধন পৰ্বতৰ পূজা আৰম্ভ কৰিলে। ভগৱন্তৰ ইচ্ছা আছিল ইয়াৰ মাধ্যমেৰে ইন্দ্ৰৰ দৰ্প চূৰ্ণ কৰা। যথা সময়ত পূজা নাপাই ইন্দ্ৰ কোপিত হ'ল আৰু ভয়ঙ্কৰ বাত-বৃষ্টি-বজ্ৰপাতেৰে গোকুলৰ ওপৰত আক্ৰমণ চলালে। ব্ৰজবাসীৰ ভয়ত পেটতে হাত-ভৰি লুকাল। কৃষ্ণই সকলোকে অভয় দি গৌৰৱৰ্দ্ধন পৰ্বতখন দাঙি ধৰি তাৰ তলত সকলোকে আশ্ৰয় দিলে। সাত দিন সাত ৰাতি ধুমুহা-বৰষুণ চলিল; কিন্তু ইন্দ্ৰই গোকুলবাসীৰ সামান্য অনিষ্টও সাধন কৰিব নোৱাৰিলে। ভগৱানৰ আশ্ৰয়ত সকলোটি কুশলে ৰ'ল। অৱশেষত ইন্দ্ৰই হাৰ মানি কৃষ্ণৰ ওচৰত শৰণ ল'লে।

বৃন্দাবনত গৰু চৰাই থকা কালত স্বয়ং ব্ৰহ্মায়ো কৃষ্ণৰ মহিমা পৰীক্ষা কৰিবলৈ গৰখীয়াসহ ধেনু-বৎস সমস্তকে হৰণ কৰি লৈ যায়। কৃষ্ণই ব্ৰহ্মাৰ দুষ্কৰ্মৰ উমান পাই একেখিনি গৰখীয়া, একেখিনি গৰু-বাচৰু সৃষ্টি কৰি ব্ৰহ্মাক এসেকা দিবলৈ যো-জা কৰিলে। বহুদিনৰ অন্তত ব্ৰহ্মাই বৃন্দাবন পূৰ্ববৎ চলি থকা দেখি নিজৰ ভুল বুজিব পাৰি ভগৱান কৃষ্ণৰ ওচৰত আত্মসমৰ্পণ কৰে।

ভগৱান কৃষ্ণই শৈশৱ কালত কৰা লীলা-মালা এইবোৰেই। তেওঁৰ প্ৰেমভক্তি কাতৰ হৈ পৰা গোপীসকলক লৈ তেওঁ শৰৎ কালৰ পূৰ্ণিমাৰ ৰাতি যমুনাৰ তীৰত ৰাসক্ৰীড়া কৰে। কৃষ্ণৰ বংশীৰ মধুৰ ধ্বনিত বাউলী হৈ ভক্তপ্ৰাণা গোপীগণে য'ৰে বন ত'তে এৰি যমুনাৰ তীৰলৈ চাপলি মেলে। শাৰদীয় জ্যোৎস্না বিধৌত ৰাতি কৃষ্ণক কেন্দ্ৰ কৰি গোপিনীসকলে কৰা ৰাসলীলাৰ মাজেৰে ভগৱানৰ সৈতে ভক্ত হৃদয়ৰ মিলন হয়। মায়া বা অবিদ্যাজনিত কাৰণত জীৱই পৰমব্ৰহ্মৰ স্বৰূপ বুজি নাপায়। বৃন্দাবনৰ গোপিনীসকলে এই বন্ধন ছিন্ন কৰি কৃষ্ণৰ কৃপাধন্য হৈছে। চিত্ত-বুদ্ধিৰ ঘাই অন্তৰায় অহঙ্কাৰৰ বিলুপ্তিৰ বাবে গোপীসকলৰ মাজৰ পৰা কৃষ্ণ হঠাৎ অন্তৰ্ধান হৈছে। ইয়াৰ ফলত কৃষ্ণক লাভ কৰাৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা গোপীসকলৰ অহংভাব দূৰ হৈছে। ৰাসলীলাৰ অৰ্থ গোপন অভিসাৰ। কিন্তু ইয়াত সি দৈহিক প্ৰেমৰ সীমা এৰি পৰমানন্দক লাভ কৰাৰ পাৰমাৰ্থিক স্তৰলৈ উন্নীত হৈছে। ইয়াৰ মাজেৰে বিধৃত হৈছে ভগৱৎ প্ৰাপ্তিৰ আনন্দ তথা পূৰ্ণাকাম ভক্তিৰ মহত্ব। প্ৰেম ভক্তিৰেই আন এক নাম। বৃন্দাবনৰ গোপীসকলে শুদ্ধ চিত্তে কৃষ্ণ-প্ৰেমত ৰত হোৱা বাবেই তেওঁলোকৰ চৰম প্ৰাপ্তি ঘটিছে। এনেদৰে ব্ৰজধামৰ

কৃষ্ণই অনেক লীলামালাৰে একান্তভক্ত ব্ৰজবাসীক আনন্দ দিয়াৰ লগে লগে নানান অসুৰ নিধন কৰি ভূমিৰ ভাৰ হৰণৰ নিৰ্দিষ্ট কৰ্তব্য পালন কৰাৰ মাজেৰে দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ সমাপন ঘটিছে।

ইয়াৰ পিছত মথুৰাপতি কংসই অত্ৰুৰক পঠিয়াই কৃষ্ণ আৰু বলৰামক ধনুৰ্যুগত ভাগ ল'বলৈ বুলি মথুৰালৈ লৈ আহে। মথুৰাত কৃষ্ণই কংস নিধনকে ধৰি নানান লীলামালা দেখুৱায়। এই সমস্ত কথা তৃতীয় অধ্যায়ৰ বিষয়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

ভট্টদেৱে অতি সংক্ষেপে শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাল্যলীলাৰ কোনবোৰ কথা উত্থাপন কৰিছে? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....
.....
.....

২.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

আমি ওপৰত ভট্টদেৱৰ 'ভাগৱত-কথা'ৰ আধাৰত অসমীয়া গদ্য-সাহিত্যৰ গতি-প্ৰকৃতি, অসমীয়া গদ্যৰ ইতিহাসত ভট্টদেৱৰ স্থান, ভট্টদেৱৰ গদ্য-ৰীতি, ইত্যাদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিলোঁ। এই আলোচনাৰ পৰা এই কথা স্পষ্ট হয় যে ভট্টদেৱৰ 'ভাগৱত কথা' মূলতঃ অনুবাদমূলক গ্ৰন্থ। কিন্তু, সেয়ে হ'লেও, ইয়াৰ মাত্ৰ মূল বিষয়ৰ সংক্ষিপ্ত ৰূপটোহে পোৱা যায়। ইয়াৰ মাজত ভট্টদেৱৰ গদ্যৰীতিৰ স্বকীয়ত্বও অনুভূত হয়। শঙ্কৰদেৱকে প্ৰমুখ্য কৰি বৈষ্ণৱ নাট্যকাৰসকলৰ নাট্যকৰ্মৰ মাজত আৱদ্ধ ব্ৰজাৱলী ভাষাশ্ৰিত গদ্য এৰি ভট্টদেৱেই পোনতে অসমীয়া গদ্যক প্ৰকাশৰ বাট দেখুৱায়।

ভট্টদেৱৰ 'কথা-ভাগৱত' মূল সংস্কৃত ভাগৱতৰ ভাঙনি। ইয়াৰ তৃতীয় স্কন্ধৰ দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ বিষয়বস্তু হৈছে— 'শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশুলীলা'। ভট্টদেৱৰ অনুবাদক আক্ষৰিক অনুবাদ বুলিব নোৱাৰি। মূলৰ বিষয়বস্তু সম্পূৰ্ণৰূপে আত্মসাৎ কৰি তেওঁ মাথো তাৰ সাৰানুবাদহে কৰিছে। শব্দৰ যথোপযুক্ত ব্যৱহাৰে ইয়াক যথেষ্ট গুৰুগভীৰ কৰি তুলিছে। কংসৰ কাৰাগাৰত জন্ম লাভ কৰিলেও ভগৱান কৃষ্ণ গোপনে গোকুলত ডাঙৰ-দীঘল হৈছিল আৰু নানান লীলা-মালা কৰি ব্ৰজবাসীক আনন্দৰ সাগৰত ডুবাই ৰাখিছিল। অৱশ্যে তাৰ লগে লগে তেওঁ পৃথিৱীৰ ভাৰ-হৰণৰ নিৰ্দিষ্ট কাৰ্যও কৰি গৈছিল।

২.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) অসমীয়া গদ্য সাহিত্যত ভট্টদেৱৰ স্থান নিৰূপণ কৰি এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰা।
- ২) "ভাষা-বিষয়ত তেওঁ নৱোন্মেষ নঘটালে, সঁচা; কিন্তু তেওঁৰ কৃতিত্ব পুৰণি-ভাষা পৰম্পৰাৰে নৱ্য প্ৰয়োগত।" 'ভাগৱত-কথা'ৰ আধাৰত উল্লিখিত উক্তিটোৰ যথার্থতা প্ৰতিপন্ন হোৱাকৈ এটি টোকা লিখা।

- ৩) ভট্টদেৱৰ গদ্য-শৈলীৰ বিষয়ে এটি বিশ্লেষণাত্মক নিবন্ধ লিখা।
- ৪) “অসমীয়া কথা ভাষাই ভট্টদেৱৰ হাতত দ্বিজত্ব লভিলে”— এই উক্তিৰ আধাৰত ভট্টদেৱৰ কথা-শৈলীৰ বিচাৰ কৰা।
- ৫) ‘ভাগৱত-কথা’ৰ দ্বিতীয় অধ্যায়ত বৰ্ণিত ‘শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশু-লীলা’ৰ মাজত ভক্তিধৰ্মৰ কোনবোৰ তত্ত্ব নিহিত হৈ আছে ফাঁহিয়াই দেখুওৱা।

২.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (Reference/Suggested Readings)

মহেশ্বৰ নেওগ	:	অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
(—) (সম্পাঃ)	:	কবিৰত্ন বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য
(—) (সম্পাঃ)	:	শ্ৰীভাগৱত-কথা দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় স্কন্ধ
(—) (সম্পাঃ)	:	অৰুণোদই
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	:	অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত
প্ৰফুল্ল কটকী	:	দ্রুমবিকাশত অসমীয়া কথা-শৈলী
বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা	:	অসমীয়া কথা-সাহিত্য (পূৰ্বণি ভাগ)
দীপ্তি ফুকন পাটগিৰী	:	মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ ৰেঙণি

* * *

তৃতীয় বিভাগ
গুৰুচৰিতৰ গদ্য (দফা ৩১-ৰ পৰা ১০০-লৈ)

বিভাগৰ গঠন :

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ চৰিত পুথিৰ উদ্ভৱ
- ৩.৪ চৰিত তোলা প্ৰথা
- ৩.৫ গুৰু চৰিত কথাৰ সৰ্বশেষ
- ৩.৬ গুৰু চৰিতত প্ৰতিফলিত সমকালীন সমাজ
- ৩.৭ গুৰু চৰিত আৰু গদ্যৰীতি
- ৩.৮ গুৰু চৰিত কথাৰ দফা ৩১-১০০
  - ৩.৮.১ গুৰুজনাৰ বাল্যকাল
  - ৩.৮.২ গুৰুজনাৰ বিদ্যাশিক্ষা
  - ৩.৮.৩ গুৰুজনাৰ প্ৰথম তীৰ্থভ্ৰমণ
  - ৩.৮.৪ নৱবয়স্কৰ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ প্ৰসাৰৰ প্ৰক্ৰিয়া
- ৩.৯ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৩.১১ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (Reference/Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমীয়া গদ্য সাহিত্যিক ভাব প্ৰকাশৰ এক সাৱলীল মাধ্যম হিচাপে গঢ়ি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত ‘গুৰুচৰিত কথা’ৰ এক বিশেষ অৱদান আছে। ‘গুৰুচৰিত কথা’ হ’ল শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ প্ৰমুখ্যে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ধৰ্মগুৰুসকলৰ জীৱন আৰু কৃতিৰ বৰ্ণন। কিন্তু এই বৰ্ণনাৰ মাজতে সেই সময়ৰ সমাজ ইতিহাসৰ বিভিন্ন দিশ ইয়াত অতি প্ৰাঞ্জল ৰূপত প্ৰতিফলিত হৈছে। ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টিৰ পিনৰ পৰাও গুৰুচৰিতৰ ভাষা অসমীয়া কথ্য ভাষাৰে এটি মনোৰম ৰূপ। কিন্তু চৰিত কোৱাৰ পৰম্পৰাই যিহেতু বিভিন্ন স্থানৰ সত্ৰ পৰম্পৰাক সামৰি লৈছিল আৰু বক্তাৰ অভিজ্ঞতাও তাত যুক্ত হৈছিল, গতিকেই গুৰু চৰিতৰ ভাষাত উজনি নামনি, বুৰঞ্জী আদিৰ ভাষাৰ সাৰ্থক সংমিশ্ৰণ ঘটিছে। এই সকলো দিশৰ পৰা গুৰুচৰিত কথা সঁচাকৈয়ে অসমৰ সমাজ ইতিহাসৰ এখন গুৰুত্বপূৰ্ণ দলিল।

‘গুৰু-চৰিত-কথা’ বা ‘কথা-গুৰুচৰিত’ এতিয়ালৈকে উদ্ধাৰ হোৱা গদ্যত ৰচিত প্ৰথম চৰিতপুথি। ইয়াত আছে দহ-এঘাৰ গৰাকী গুৰু বা সন্ত বা বৈষ্ণৱ আতাৰ জীৱন আৰু কাৰ্যাৱলীৰ ধাৰাবাহিক বৃত্তান্ত। সেই সকল হ’ল— শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ, ঠাকুৰ আতা, শ্ৰীৰাম আতা, ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা, মথুৰা দাস বুঢ়া আতা, কেশচৰণ আতা, বৰবিষ্ণু আতা, লক্ষ্মীকান্ত আতা আৰু গোৱিন্দ বা লেচাকনীয়া আতা। তাৰ উপৰিও শংকৰদেৱৰ দুই নাতি পুৰুষোত্তম আৰু চতুৰ্ভূজ আতা দুগৰাকীয়েও অধিক ঠাই অধিকাৰ কৰি আছে। তথাপি ইয়াৰ মূল বিষয়

হ'ল শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ জীৱন। এই দুই মহাপুৰুষৰ ব্যক্তিগত আৰু ৰাজত্ব জীৱনৰ বহুতো গুৰুত্বপূৰ্ণ কথাই চৰিতখনিত ঠাই পাইছে। কিন্তু চৰিতখনিৰ নিৰ্দিষ্ট চমু পাঠ্যক্ৰমৰ মাজেৰে সকলোখিনিৰ উমান ল'ব পৰা নাযায়। তথাপি এনে চমু পাঠ্যক্ৰমৰ মাজতো যথেষ্ট চিন্তাৰ খোৰাক নথকা নহয়। পাঠ্যাংশৰ মাজত অলৌকিকতাই যথেষ্ট ঠাই অধিকাৰ কৰি থকা দেখা যায় যদিও সেইয়া এগৰাকী সন্ত বা ভকতৰ বাবে সাধাৰণ কথা বুলি পতিয়ন নিয়ায়।

৩.২ উদ্দেশ্য (Objective)

এই বিভাগত অসমীয়া গদ্যৰ বিকাশৰ পথত এটি বিশিষ্ট মাইলৰ খুটি হিচাপে বিবেচিত গুৰুচৰিত কথাৰ উদ্ভৱ বিকাশ আৰু ভাষাতাত্ত্বিক দিশৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। এই আলোচনা অধ্যয়নৰ মাজেৰে আপোনালোকে—

- চৰিত পুথিৰ উদ্ভৱ বিকাশ, চৰিত তোলা প্ৰথা আদিৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব;
- গুৰু চৰিত কথাৰ বিষয়ে বিভিন্ন তথ্য অনুধাৱন কৰাৰ লগতে চৰিতখনিত প্ৰতিফলিত তদানীন্তন সমাজখনৰ বিষয়েও জানিব পাৰিব;
- অসমীয়া গদ্যৰ বিকাশত চৰিতপুথিৰ গদ্যৰ অৱদান সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব পাৰিব;
- মহাপুৰুষ গুৰুজনাৰ জন্মৰ পিছত পৰিয়ালে পালন কৰা লোকাচাৰ, শিশু অৱস্থাত গুৰুজনাই দেখুওৱা লীলা, গুৰুজনাৰ সমনীয়াসকলৰ লগত বাল্যলীলা ইত্যাদিৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব;
- গুৰুজনাৰ মহেন্দ্ৰ কন্দলিৰ পঢ়াশালিত বিদ্যাশিক্ষা কৰাৰ কথা, তীৰ্থ-ভ্ৰমণ কৰাৰ কাহিনী, গুৰুজনাৰ সংসাৰ বন্ধন ইত্যাদিৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব;
- কুসুম্বৰৰ সৰিয়হ তলিত হৰি-গৃহ বান্ধি নামধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বিষয়ে জ্ঞাত হ'ব পাৰিব; আৰু
- ছোট আতা মাধৱদেৱৰ জন্ম আদি ঘটনাৰ বৰ্ণনা দিব পাৰিব।

৩.৩ চৰিত পুথিৰ উদ্ভৱ

শংকৰ-মাধৱৰ তিৰোধানৰ পাছৰ এশ বছৰ সপ্তদশ শতিকাৰ আৰম্ভৰ পৰা শেষলৈকে চৰিত-পুথি আৰু গদ্য সাহিত্যৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশৰ সময়। সেয়ে চৰিত পুথিৰ ঐতিহ্য যথেষ্ট প্ৰাচীন। পুৰণি সংস্কৃত সাহিত্যত অশ্বঘোষৰ 'বুদ্ধচৰিত', বাণভট্টৰ 'হৰ্যচৰিত' আৰু অজ্ঞাত লেখকৰ 'অশোকাদান', জৈনসকলৰ 'মহাবীৰচৰিত' (গুণচন্দ্ৰ), 'আদিনাথ চৰিত' (বৰ্দ্ধমান), 'শাস্তিনাথ চৰিত' (দেৱচন্দ্ৰ) আদি সংস্কৃত, পালি আৰু প্ৰাকৃত ভাষাত ৰচিত মহাপুৰুষ আৰু প্ৰখ্যাত পুৰুষসকলৰ জীৱনভিত্তিক কাব্যসমূহে ভাৰতীয় চৰিত-সাহিত্যৰ ঐতিহ্যও বহন কৰে। মধ্যযুগৰ প্ৰাস্তীয় ভাষাসমূহতো প্ৰাচীন চৰিতৰ এই ঐতিহ্য অব্যাহতভাবে চলি থকা দেখা যায়। বঙ্গদেশৰ 'চৈতন্য চৰিতামৃত' 'চৈতন্য-ভাগৱত' এনে ধৰণৰ মধ্যযুগীয় চৰিত পুথিৰ নিদৰ্শন। অসমৰ চৰিত পুথিসমূহ হ'ল— 'শংকৰচৰিত' (ৰামচৰণ ঠাকুৰ), 'শংকৰ চৰিত' (ভূষণদ্বিজ), 'গুৰুচৰিত' বা 'শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱ-চৰিত্ৰ' (দৈত্যাৰি ঠাকুৰ), 'সন্ত নিৰ্ণয়' (কৃষ্ণভাৰতী), 'সন্ত নিৰ্ণয়' (কৃষ্ণচাৰ্য), 'গুৰুচৰিত' (ৰামানন্দ দ্বিজ), 'গুৰুলীলা বা সন্ত-যশামৃত' (ৰামৰায়), 'সন্তমালা' (বৈকুণ্ঠনাথ দ্বিজ), 'বংশী গোপালদেৱ চৰিত (ৰামানন্দ)। ইয়াৰ উপৰিও সপ্তদশ

শতাব্দীৰ শেষৰফালে ৰচনা কৰা উল্লেখযোগ্য চৰিতপুথি হ'ল— ৰমাকান্তৰ 'বনমালীদেৱ চৰিত', ভৱানন্দ দ্বিজৰ 'গোবিন্দ-চৰিত', বিদ্যানন্দ ওজাৰ 'ঠাকুৰ চৰিত'।

বৈষ্ণৱ যুগৰ আগতে অসমত চৰিত পুথি ৰচনা কৰাৰ কোনো নিদৰ্শন পাবলৈ নাই। বৈষ্ণৱ মহাপুৰুষসকলে ভেটি বান্ধি থৈ যোৱা বৈষ্ণৱ অনুষ্ঠান— বিশেষকৈ সত্ৰ অনুষ্ঠানে তেৰাসৰৰ তিৰোধানৰ পিছত বিজুতি লাভ কৰিবলৈ ধৰে। পাছলৈ এই অনুষ্ঠানসমূহত মহাপুৰুষসকলৰ চৰিত্ৰ-কীৰ্তন নিত্য বা নৈমিত্তিক প্ৰসঙ্গৰ অন্তৰ্ভুক্ত হৈ পৰে। শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ, দামোদৰদেৱ আদিৰ তিৰোধানৰ পিছত তেখেতসকলক অৱতাৰী পুৰুষৰূপে গণ্য কৰি তেখেতসকলৰ গুণ-গৰিমা শ্ৰৱণ কৰা ধৰ্ম কাৰ্যৰূপে পৰিগণিত হ'ল। এইদৰে ক্ৰমে বিভিন্ন সত্ৰ-সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰতিষ্ঠাতাসকলৰো চৰিত্ৰ বৰ্ণনা কৰি চৰিত লেখা প্ৰথা প্ৰচলিত হ'বলৈ ধৰে। ফলত চৰিত সাহিত্যই বিজুতি লাভ কৰিবলৈ ধৰে। বেছিভাগ চৰিত-পুথিয়েই পদ, দুলাৰী, ছবি আদি ছন্দত ৰচনা কৰা। আনহাতে দুই-চাৰিখন গদ্যত ৰচনা কৰা চৰিত পুথিও অষ্টাদশ শতিকামানৰ পৰা পোৱা যায়। গদ্যত ৰচনা কৰা চৰিত-পুথিসমূহ ভকতীয়া ঠাচত ৰচনা কৰা; ভাষা মার্জিত আৰু সন্ত-মহন্তই কোৱা কথাৰ আদৰ্শত ৰচনা কৰা।

চৰিত-পুথিসমূহত সন্তসকলৰ আদৰ্শাত্মক ৰূপটোহে পোৱা যায়। ইয়াৰ ঘাই কাৰণ— চৰিতকাৰসকল সাধাৰণতে ভক্ত বা শিষ্য। গতিকে ভক্ত বা শিষ্যৰ দৃষ্টিৰে পৰ্যবেক্ষণ কৰি গুৰুসকলৰ আদৰ্শাত্মক ফালটোহে আলোকিত কৰিছিল। আনকি গুৰুসকলৰ মহিমা প্ৰকাশ কৰিবৰ কাৰণে ঠায়ে ঠায়ে অলৌকিক ঘটনা আৰু ঐশ্বৰিক কাৰ্যকলাপো চৰিত পুথিসমূহত আৰোপ কৰিছিল।

চৰিত পুথিসমূহে বৈষ্ণৱ সমাজত ধৰ্মীয় গ্ৰন্থৰূপেও সমাদৰ পাই আহিছে। গুৰুসকলৰ জীৱনী আৰু তেওঁলোকৰ আদৰ্শনীয় কাৰ্যকলাপৰ জৰিয়তে চৰিতকাৰসকলে বৈষ্ণৱ মাৰ্গীয় তথা সাম্প্ৰদায়িক ধৰ্মীয় বিশ্বাস, নিষ্ঠা, নীতি আৰু আচাৰ সম্পৰ্কে শিক্ষা দিয়াৰ প্ৰচেষ্টা কৰিছে। বিভিন্ন পৰিস্থিতি আৰু সংকটৰ মুহূৰ্তত মহাপুৰুষ গুৰুসকলে কেনেধৰণে প্ৰতিকূল পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হৈও ধৰ্মৰ আদৰ্শ অব্যাহত ৰাখিছিল সেই কথা জানি নিজকে সেইমতে পৰিচালনা কৰি নিবলৈ আদৰ্শ পাইছিল।

চৰিতপুথিত গুৰুসকলৰ ধৰ্মীয় জীৱনৰ সকলোবোৰ খুতি-নাতি, অনুকূল-প্ৰতিকূল অৱস্থা, বৈষ্ণৱ অনুষ্ঠানৰ প্ৰসাৰৰ ইতিহাস, সামাজিক ব্যৱস্থা, ৰজাসকলৰ প্ৰভাৱ, সত্ৰাৰ-প্ৰতিক্ৰিয়া, সত্ৰানুষ্ঠানৰ বিকাশ, বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ উৎপত্তিৰ নেপথ্যত থকা কাহিনী, বৈষ্ণৱ আচাৰ-নীতিৰ আৰ্হিকে আদি কৰি বহুতো সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক ইতিহাসৰ উপাদান পোৱা যায়।

৩.৪ চৰিত তোলা প্ৰথা

আমাৰ দেশৰ বৈষ্ণৱ সত্ৰ-থান আদিত 'চৰিত-তোলা' বা 'চৰিত-চৰ্চা' কৰা প্ৰথা এটি প্ৰচলিত হৈ আহিছে। সত্ৰীয়া চৈধ্য প্ৰসঙ্গৰ শেষত এগৰাকী অভিজ্ঞ ভকতে গুৰুৰ জীৱন-লীলাৰ, খণ্ড বিশেষ ক্ৰমান্বয়ে কয়, উপস্থিত ভক্ত সমাজে পৰম নিষ্ঠা আৰু ভক্তিৰে সৈতে তাক শুনে। কোনো কোনো ভকত-সজ্জনৰ গৃহতো দহ ভকত একেলগ হৈ এনে চৰিত্ৰ-প্ৰসঙ্গ আৰম্ভ কৰে আৰু গুৰুসকলৰ জীৱন-কাহিনী এফালৰ পৰা বিৱৰি কয়। ঠায়ে ঠায়ে পদ চৰিতৰ পৰাও একো একো অংশ সুৰ লগাই আবৃত্তি কৰা হয়। কিবা সন্দেহ বা আসোঁৱাহ পালে আন ভক্তই তাক তুলি ধৰে, প্ৰয়োজনে হ'লে শুধৰাই দিয়ে। কেতিয়াবা কেতিয়াবা ভক্ত, বক্তা-শ্ৰোতাৰ মন

গুৰু মহিমাত মজি, চাৰি-পাঁচদিন ধৰি চৰিত-চৰ্চন কাৰ্য চলাই যায়। মন কৰিবলগীয়া কথা যে চৰিত চৰ্চনৰ মাজেৰে গুৰুসকলৰ উক্তিসমূহ বেদৰ বাণীৰ দৰে লৰচৰ নোহোৱাকৈ অনেক কাল বিভিন্ন থান-সত্ৰত একেদৰে আবৃত্তি কৰা হৈ আহিছে। সত্ৰলৈ শিষ্য বা আন বৰলোক আহিলেও আশীৰ্বাদ দিবৰ বেলিকা এগৰাকী বুঢ়াভকতে এছোৱা চৰিত-কথন কৰে। অতিথিয়েও চৰিত কোৱা কথাখিনি আঠু কাটি থাকি চৰিত চৰ্চনৰ মাধুৰ্য উপভোগ কৰে।

চৰিত পুথিমতে, মাধৱদেৱেই প্ৰথমে ভক্ত সমাজত গুৰুৰ গুণাঙ্ককীৰ্তন কৰি ‘চৰিত-তোলা’ প্ৰথা প্ৰবৰ্তন কৰে। ইয়াৰ পিছৰে পৰা এই ‘চৰিত-তোলা’ প্ৰথা সত্ৰ আৰু ভক্ত সমাজত প্ৰচলিত হয়, গুৰু-পৰম্পৰাৰ জীৱনী আৰু কাৰ্যাৱলী বৰ্ণনা কৰি চৰিত পুথি ৰচিত হ’বলৈ ধৰে। উল্লেখযোগ্য যে— যি গৰাকী বিশিষ্ট বুঢ়াভকতে, আটৈ-বাপুসকলৰ মাজত বা ভক্ত সমাজত চৰিত ব্যাখ্যা কৰে তেওঁক বক্তাহে বুলিব পাৰি, লিখক নহয়। বক্তাগৰাকীৰ কথন-বচন অনুসৰি যিজনে বা যিসকলে পুথিখনি লিখি উলিয়াইছে তেওঁৰ বা তেওঁলোকৰ নাম চৰিত পুথিত পোৱা নাযায়। বৰ্তমান প্ৰাপ্ত কথা-চৰিত পুথিসমূহ এনে ধৰণৰ চৰিত-তোলা প্ৰথাৰ পৰাই উদ্ভূত। কথা-চৰিতৰ দৰে পদ-চৰিতবোৰো একে উৎসৰ পৰা উদ্ভূত। ড° মহেশ্বৰ নেওগৰ ভাষাত— ‘পদচৰিত সকলোখিনিয়েই কথন-চৰিতৰ ছন্দ-সংস্কৰণ মাথোন। কথা-চৰিতবিলাকেই হ’ল— সত্ৰীয়া চৰিত তোলাৰ ঐতিহ্যৰ ঘাই সঁতি; পদ-চৰিতবোৰো সেই ঐতিহ্যৰ সঁতিৰ পৰা তুলি আনি ঘটত খোৱা তীৰ্থজল’।

৩.৫ গুৰু চৰিত কথাৰ সবিশেষ

‘গুৰু-চৰিত-কথা’ এখন সাঁচিপতীয়া পুথি। মূল সাঁচিপতীয়া পুথিখনিৰ যে নিজৰ এক দীঘল ইতিহাস আছে তাক দেখিলেই বুজিব পাৰি। পুথিখন আজিৰ পৰা প্ৰায় আশী বছৰমান আগত ১৯২৭ ইং চন মানত বৰপেটা সত্ৰৰ সত্ৰীয়া চতুৰ্ভুজ মিশ্ৰৰ পৰা শৰণ লোৱাৰ সময়ত ড° বাণীকান্ত কাকতিদেৱে নিৰ্মালিকৰূপে পাইছিল। ১৯৩৮ ইং চনৰ ২০ জানুৱাৰীত কাকতিদেৱে পুথিখনি অসম বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগক ধাৰলৈ দিয়ে। উক্ত বিভাগত পুথিখনিৰ সংখ্যা NO. 288 D.H.A.S. দি চিহ্নিত হৈছিল আৰু এই পুথিখনি ‘শঙ্কৰচৰিত’ বা ‘শঙ্কৰচৰিত গদ্য’ নামে পঞ্জীয়ন কৰা হৈছিল। এই পুথিখনি ইং ১৯৪৫ চনৰ ২ জুলাইত ড° কাকতিদেৱে পুনৰ নিজৰ হাতলৈ নিয়ে। ইং ১৯৪৯-৫০ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হাতে লিখা গ্ৰন্থৰ পুথিভঁৰাল স্থাপিত হোৱাত অসমীয়া বিভাগৰ প্ৰথম অধ্যাপক ড° কাকতিদেৱে তাত উক্ত পুথিখন প্ৰথম হাতে-লিখা পুথিকৰূপে দান কৰে। তেতিয়াৰে পৰা ই গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ সম্পত্তি আৰু ‘গুৰু-চৰিত (শঙ্কৰ)’ নামে পৰিচিত। সমস্ত পুথিখনিৰ আখৰ-পাতি সূক্ষ্মভাৱে নিৰীক্ষণ কৰিলে এই কথা স্পষ্ট হয় যে প্ৰথম লিপিবদ্ধ কৰাৰ পিছত পুথিখনত বহুজনৰ হাত লগাত তাৰ স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰ কিছু পৰিবৰ্তন আৰু পৰিবৰ্ধন ঘটিছে।

‘শঙ্কৰ-চৰিত’ বা ‘শঙ্কৰ-চৰিত গদ্য’ অথবা ‘গুৰু-চৰিত (শঙ্কৰ)’— নামসমূহ দৰাচলতে বিভিন্ন পুথিভঁৰাল বা অনুষ্ঠানে পঞ্জীয়ন তালিকাত দিয়া নাম। চৰিত পুথিখনিৰ নিজৰ এটিও নাম নাই। অৱশ্যে পুথিখনিৰ মাজত ‘গুৰুজশলীলা চৰিত্ৰ’ (দফা নং ০৩) নাইবা ‘দুজনা গুৰু দুজনা ঠাকুৰদেউ নজনা আতা অনেক মহাভাগৱতৰ চৰিত্ৰ অমৃত’ (দফা নং ১১৩০) কথা দুয়াৰি পোৱা যায়। দৰাচলতে ইয়াক নাম বুলি ধৰি ল’ব নোৱাৰি। এই পুথিখনি ড° বাণীকান্ত কাকতিদেৱৰ উপদেশ অনুসৰি অধ্যাপক উপেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ লেখাৰুদেৱে সম্পাদন কৰি ১৯৫২ ইং চনত ছপা কৰি উলিয়ায়। তেখেতে ছপা পুথিখনিৰ নাম ৰাখিছে ‘কথা-গুৰুচৰিত’। সম্ভৱত

উক্ত নামকৰণৰ ভিত্তি আছিল ‘কথা-গীতা’, ‘কথা-ভাগৱত’ আদিৰ অনুকৰণ। সংস্কৃত ‘কাদম্বৰী কথা’, অপভ্ৰংশীয় ‘বৃহৎ-কথা’ আদি নামৰ লগত ‘কথা-গুৰুচৰিত’ নামটোৰ সাদৃশ্য আছে যদিও সংস্কৃতৰ ‘কথা’ৰ সংজ্ঞাৰে ভট্টদেৱৰ ৰচনা বা গুৰুচৰিত খাপ নাখায়। মন কৰিবলগীয়া কথা যে— বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্যদেৱেও কিন্তু নিজৰ পুথিকেইখনিক ‘শ্ৰী গীতা কথা’, ‘শ্ৰী ভাগৱত কথা’, ‘শ্ৰী ভক্তিৰত্নাৱলী কথা’হে বুলিছিল। এই চৰিতখনি ড° মহেশ্বৰ নেওগ ডাঙৰীয়াই পুনঃ সম্পাদনা কৰি ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ নামেৰে ১৯৮৭ ইং চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰকাশন বিভাগৰ দ্বাৰা প্ৰকাশ কৰি উলিয়ায়।

‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ কোনো ৰচক নাই— বক্তাহে আছে। বিভিন্ন গৱেষক-পণ্ডিতে বৰদোৱা ঐতিহ্যৰ বাহক, চক্ৰপাণি বৈৰাগী আতৈকে ইয়াৰ বক্তা বুলি মত পোষণ কৰে। এইগৰাকী যাযাবৰ ভক্তৰ বিষয়ে নগাঁৱৰ বালিসত্ৰত সংৰক্ষিত এখনি চৰিত পুথিৰ পৰা কিছু কথা জানিব পাৰি। উক্ত পুথিখনৰ ১৯৯-২০০ সংখ্যক পাতজুৰি চক্ৰপাণি বৈৰাগী আতৈৰ কিছু কথা বৰ্ণিত হৈছে। ‘বৈৰাগী আতৈএ তিনিৰাজ্য বেৰাই পৰমতত্ত্ব বস্তু গোটাই প্ৰকাশ কৈলে’ৰে আৰম্ভ হৈছে। ইয়াৰ পিছৰ ছটিপাত বালিসত্ৰৰ পুথিৰ পৰা হেৰাইছে, গতিকে তাত চক্ৰপাণি আতৈৰ কথা পুথিখনিত অন্ত পৰিছে। সুখৰ বিষয়— ড° কেশৱানন্দ দেৱ গোস্বামীদেৱে উদ্ধাৰ কৰা আইভেটি ন-সত্ৰৰ পুথিত যাযাবৰ মহাভক্তগৰাকীৰ জীৱনৰ অস্তিম পৰ্যন্ত পাব পৰা হৈছে। সেই পুথিৰ পৰা গোস্বামীদেৱে প্ৰস্তুত কৰা অনুলিপিত ভক্তগৰাকী বৰদোৱাৰ পৰা ওলাই গৈ অসম-কামৰূপ-বেহাৰৰ বিভিন্ন থান, সত্ৰ ভ্ৰমণ কৰি পুনৰ বৰদোৱালৈ উভতি আহে আৰু ভ্ৰমণৰত অৱস্থাতো নানা জন-গণ-ভক্তৰ লগত তেওঁৰ সংসৰ্গ হয়— তাৰ এক সু-বিস্তৃত খতিয়ান আছে। অনুলিপিৰ কথা অনুসৰি আতৈয়ে বলমিত থকা ৰামদেৱৰ পুৰোহিতৰ ওচৰলৈ গৈছে। অনেক ভক্তি-তত্ত্ব-পিপাসু লোকে সিজনাক আঙুৰি ধৰিছে। আতৈ বৰদোৱাৰ পৰা ওলাই দক্ষিণকোণৰ তঙ্গৰা, নবৰি, উৰপোত, বঙ্গৰা, চোপগুৰি, কানুপুৰ, নহাটী, শিকৰহাটী, চমৰীয়া, মালৈবৰি, কাতৰিবাৰিত ফুৰি মধুপুৰ থান পাইছেগৈ। তাত তিনিমাহ ৰৈ ঘিলাজাৰিতো তিনিপক্ষ ৰৈ সুন্দৰীয়েদি চাৰি বছৰৰ মূৰত বৰদোৱালৈ ঘূৰিছে। ইয়াৰ পিছত আতৈ কিছুদিন উজাই গৈছিল। বৰদোৱা সত্ৰৰ অধিকাৰ ৰামচন্দ্ৰ আতাই আতৈৰ পৰা দেৱসঙঘটিকে ধৰি ‘পাঁচোটা সঙঘটি’ৰ সত্ৰসমূহৰ বুৰঞ্জী শুনে। আতৈ মোৱামৰালৈ যোৱাৰ কথাও আছে। তাৰ পিছত বৰদোৱাত দুবছৰ থাকি নানা জনৰ লগত তত্ত্ব আলোচনা কৰে। আতৈয়ে এবাৰ পাঁচজন ভকতক লৈ ভটিয়াই গৈ বুৰুকা, গোমৰা, সুন্দৰী, বৰপেটা, গণককুছি, কানৰা, চাপৰি, বাউসীত থাকি ঘূৰি ফুৰি এবছৰৰ মূৰত বৰদোৱালৈ ঘূৰে। ইয়াৰ পিছত দীঘলী, ধনশিৰিমুখ, মৰঙ্গি, বকতা, সলগুৰি, সাপেখোৱাৰ দক্ষিণ, টিপাম, জৰাবাৰী আদিত ফুৰি কৰামৰাত থিতাপি লয়হি। বকতাৰ কৃষ্ণৰাম বৰশইকীয়াই ‘বোলে দীঘলীৰ বৰাগী আতৈ দুতিয় শঙ্কৰ যেন, সেৱা কৰোগৈ’ বুলি সেৱিলে। এই কাৰ্যৰ দ্বাৰাই বুজিব পাৰি যে আতৈ এজন তত্ত্বদৰ্শী আৰু সন্মানীয় লোক আছিল। মৰঙ্গি আৰু বকতালৈ আতৈ আৰু এবাৰ গৈছিল। এনেভাৱে আতৈৰ সাতানব্বৈ বছৰ হ’লহি। তেওঁ বিদূৰলৈ বুলি মৈত্ৰিয়ত কৃষ্ণই কথাবস্তু থৈ যোৱাৰ দৰে কাষত থকা সহজানন্দ মেধি আতৈৰ কৰ্ণত বাকি কাতিমাহৰ বাৰদিন যোৱাত বুধবাৰে কৃষ্ণ অষ্টমী তিথি, ৰোহিণী নক্ষত্ৰত ‘ৰাম নাম স্মৰি পয়ান কৈলে’। হৰিকথা আৰু গুৰুচৰিতৰ অৰ্থে জীৱন উছৰ্গা কৰা আতৈ গৰাকীয়ে বৰদোৱাত গুৰু-চৰিত-কথনৰ এক শক্তিশালী ঐতিহ্য থাপন কৰি পৃথিৱী এৰিলে। (১৬৮০ শক; ১৭৫৮ ইং চন)

অধ্যাপক উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰুদেৱে ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ পুথিখন খৃষ্টীয় অষ্টাদশ শতিকাৰ আগভাগত (১৭১৬ চনৰ ঠিক পিছত) ৰচিত হোৱা বুলি মত পোষণ কৰিছে। আনহাতে ড° মহেশ্বৰ নেওগে পুথিখনৰ ৰচনাকাল কিছু পিছত বুলিহে যুক্তি দৰ্শায়। ভাটোকুছিয়া কেশৱচৰণ

আতাৰ জন্মৰ সময়ত ভূঞাসকলে ধুৱাঁহাটা বেলগুৰি এৰি কামৰূপলৈ ভটিয়ায়। এই ঘটনাৰ আনুমানিক সময় ১৪৬৫-৬৬ শক। মাধৱদেৱৰ শেষ বয়সতহে কেশৱচৰণে ধৰ্মবস্তু গ্ৰহণ কৰেহি কামৰূপত আৰু মাধৱদেৱৰ পয়ানতহে (১৫১৮ শক) কেশৱচৰণে নিজ ঠাইত সত্ৰ থাপন কৰি ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰে বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। তেতিয়াৰে পৰা বিৰুৱাপু সত্ৰীয়া হোৱালৈকে প্ৰতিজন সত্ৰীয়াত ২৫ বছৰমান হয়, অৰ্থাৎ ১৬৪৩ শকমান (১৭২১ ইং চন) হয় বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। তাৰ আগৰ পিছৰ সময়কে ধনঞ্জয় বা চক্ৰপাণি আতৈৰ সময় আৰু তেওঁৰ কথন চৰিত্ৰ বুলি দাবী কৰা ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ সময় বুলি ধৰিব পাৰি। কিন্তু মূলজনা আতৈৰ চৰিত্ৰ কথন আৰু লিপিবদ্ধ কৰাৰ মাজত এটি সময়ৰ ব্যৱধান হোৱাটো অসম্ভৱ নহয়। ১৬৮০ শক (১৭৫৮ ইং চন)ত বৈৰাগী চক্ৰপাণি আতৈয়ে ইহলীলা সম্বৰণ কৰে। যদি তেওঁৰেই ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ বক্তা, সম্ভৱতঃ তেওঁৰ মৃত্যুৰ পিছতে লিপিবদ্ধ কৰা হৈছিল।

‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ ভাষা এক বিশিষ্ট সম্পদ। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ প্ৰমুখ্যে ভক্ত-লেখকসকলে সেই সময়ত নিজৰ জন্মস্থান এৰি ভাৰতৰ, বিশেষকৈ উত্তৰ-ভাৰতৰ বিভিন্ন তীৰ্থস্থান ভ্ৰমণ কৰে। সেই সময়ত নানা ভাষা-ভাষী লোকসকলক তেওঁলোকে বিভিন্ন স্থানত লগ পায় আৰু সেই ঠাইসমূহৰ বিভিন্ন পণ্ডিত, কবি, গায়ক আদিৰ লগত সংস্পৰ্শ ঘটে। বংগদেশত বঙলা ভাষা, উৰিষ্যাতে ওড়িয়া ভাষা, বৃন্দাবন-মথুৰা আদি উত্তৰ-ভাৰতৰ কেন্দ্ৰবোৰত হিন্দীভাষাৰ পূৰ্বসুৰৰ বিভিন্ন স্থানীয় ৰূপৰ লগত আমাৰ ভক্ত-কবিসকলৰ পৰিচয় ঘটিছিল। ভাষাৰ আদান-প্ৰদানৰ মাধ্যমত তেওঁলোকৰ মুখত বেলেগ বেলেগ ভাষা বা তাৰ শব্দ লাগি আহিছিল। মন কৰিবলগীয়া কথা যে এনে ভাষাৰ ঠাঁচ বা শব্দাৱলী মহাপুৰুষ দুজনাৰ ৰচনাত সীমিত। কিন্তু তেওঁলোকৰ জীৱনকালত হয়তো কথাই কথাই এনেবোৰ বাক্য, খণ্ডবাক্য বা শব্দ সৰি পৰিছিল। শংকৰদেৱে প্ৰথম তীৰ্থযাত্ৰাৰ অভিজ্ঞতা বৰ্ণাওঁতে ‘জি তীৰ্থৰ জি ভাৱ কথা কাট মাত বলি ফাৰ্ছি’ (দফা নং ৬৯) তাৰ কথা কৈ শুনাইছিল, দ্বিতীয় তীৰ্থযাত্ৰাৰ অন্ততো মাধৱদেৱে সখিয়েক নাৰায়ণ ঠাকুৰৰ আগত ‘জত জি খানদান মাতবলি ফাৰ্ছি খোটা বৈৰস্থা ক্ৰম কৈছিল’ (দফা নং ৩১২)। মাধৱদেৱে ‘গৌৰী-সংহিতা’ৰ পৰা পটন্তৰ তোলোতে নানা জাতি-জনজাতিৰ লোকৰ কথা কৈ ‘জাৰ জি ভাও মাত বলি ফাৰ্ছি’ গঢ় লোৱাৰ উল্লেখ কৰিছে। এই ‘মাত বলি ফাৰ্ছি’ বা হিন্দী-হিন্দুস্থানীৰ লগত সংস্পৰ্শৰ যোগেদি মহাপুৰুষৰ সময়ত আৰু তাৰ অব্যবহিত পিছৰ যুগত অসমীয়া ভাষাত কেনেদৰে বিয়পি পৰিছিল তাৰ সাক্ষ্যও চৰিতখনিয়েই বহন কৰে। শব্দ আহৰণৰ উপৰিও বঙলা, ওড়িয়া আদি ভাষাৰ টুকুৰাও ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ও ৰক্ষিত হৈছে। অসমৰ ভিতৰৰ ভাষাৰ মাজত আহোমৰ পৰা অহা শব্দও পুথিখনিত আছে। ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ত অসমৰ বাহিৰৰ ৰং যেনেদৰে তুলিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে, সমকালীন অসমীয়া ভাষী অঞ্চলবোৰৰ কিছু কিছু সুকীয়া ৰূপৰ আভাসো চৰিতখনিৰ ভাষাত ৰৈ গৈছে। ড° মহেশ্বৰ নেওগে পুথিখনিৰ ভাষা সম্পৰ্কে কৈছে— ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ ভাষা মুখ্যত আৰু সম্পূৰ্ণভাবে আজিৰ মান্যভাষা; উজনিৰ আঞ্চলিক কথিতৰূপো তাৰ ভিতৰতে সোমাই আছে; কিন্তু ‘হজ’ আদি নিতান্ত কথ্যৰূপ সহৰ লিপিবদ্ধ হোৱা নাই। আজি নামনিত স্থানীয়ভূত কিছুমান ৰূপ চকুত লগাকৈ মিঠাকৈ ৰৈ গৈছে।’ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ মতে— ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত ড° হৰিনাথ শৰ্মাদলে আৰু বেছি স্পষ্ট। তেখেতৰ মতে ‘কথা-গুৰু-চৰিত’ৰ ভাষা আৰু প্ৰকাশৰীতিৰ সাদৃশ্য কামৰূপী কথিত ভাষা আৰু তাৰ কথন-ভঙ্গীৰ লগতহে মিল বেছি।’ তেনেদৰে ড° গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মাই কৈছে— ‘ইয়াৰ (গুৰু-চৰিত-কথা) ভাষাত বৰপেটা অঞ্চল বা অবিভক্ত কামৰূপৰ ভাষাৰ লগত বহুখিনি মিলে। ‘আপী’ৰ দৰে কামৰূপী শব্দ আৰু ‘দাউৰি’ৰ দৰে অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰ প্ৰয়োগেই যে বৰপেটা অঞ্চল বা কামৰূপৰ ৰচনা সেই অনুমান দৃঢ় কৰে। কিন্তু ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ ভাষাৰ

প্ৰসংগত ড° উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামীদেৱে এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ মন্তব্য আগবঢ়াইছে এনেদৰে— ‘অষ্টাদশ শতিকাৰ পৰাৰ্থত ৰচনা কৰা ‘কথা-গুৰু-চৰিত’খন অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসৰ দৃষ্টিৰে এখন অতি উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ। আহোম যুগত ৰচনা কৰা বুৰঞ্জী আৰু আন বিবিধ বিষয়ক পুথিবোৰত সংৰক্ষিত ভাষাটোৰ পৰম্পৰা ইয়াতো ৰক্ষিত হৈছে। কথা-গুৰু-চৰিতৰ ভাষা বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ নিচিনাই এটা সমন্বয়ৰ ভাষা। ইয়াৰ ভাষাটো পুৰণি অসমীয়া, পশ্চিম-অঞ্চলৰ অসমীয়া আৰু পূব-অঞ্চলৰ অসমীয়াৰ সুন্দৰ মিশ্ৰণ ঘটিছে।’

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

চৰিত পুথিখনক অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি অনুপম যশদ বুলিব পাৰিনে? (৫০ টা শব্দৰ মাজেৰে যুক্তি প্ৰদৰ্শন কৰক)

.....

.....

.....

৩.৬ গুৰু চৰিতত প্ৰতিফলিত সমকালীন সমাজ

‘গুৰু-চৰিত-কথা’— এতিয়ালৈকে উদ্ধাৰ হোৱা গদ্যত ৰচিত প্ৰথম চৰিতপুথি। ইয়াত আছে দহ-এঘাৰ গৰাকী গুৰু বা সন্ত বা বৈষ্ণৱ আতাৰ জীৱন আৰু কাৰ্যাৱলীৰ ধাৰাবাহিক বৃত্তান্ত। তথাপি ইয়াৰ মূল বিষয় হ’ল শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ জীৱন। এই দুই মহাপুৰুষৰ ব্যক্তিগত আৰু ৰাজহুৱা জীৱনৰ বহুতো সৰু-সুৰা অথচ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কথাই ইয়াত স্থান পাইছে। এনে কথাসমূহে মহাপুৰুষ দুজনাক তেজ-মণ্ডহৰ বাস্তৱ মানুহ হিচাপে জীৱন্ত কৰি তুলিছে। তদুপৰি ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ত আছে যুগৰ প্ৰভাৱ। অৰ্থাৎ পঞ্চদশ শতিকাৰ পৰা অষ্টাদশ শতিকাৰ এখন প্ৰামাণ্য সামাজিক ইতিহাস বুলি গণ্য কৰিব পৰাকৈ সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক তথ্য আছে আৰু এই তথ্যসমূহে— ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ সামাজিক গুৰুত্বও বঢ়াইছে।

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ জন্ম হয় ১৪৪৯ ইং চনত আৰু তিবোভাৰ ঘটে ১৫৬৮ ইং চনত। তেওঁৰ জন্মৰ সময়ত কোনো কেন্দ্ৰীয় ৰাজনৈতিক শাসন নাছিল। পূৰ্বে— আহোমসকলৰ ক্ষমতা সীমাবদ্ধ হৈ আছিল নামদাং নদী পৰ্যন্ত। নামদাঙৰ পৰা কলঙলৈকে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণ পাৰটো আছিল কছাৰীসকলৰ ৰাজ্য। তেনেদৰে বিশ্বনাথ পৰ্যন্ত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ-পূব অঞ্চল, দক্ষিণ পূৱৰো কিছু অঞ্চল— চুতীয়াসকলে শাসন কৰিছিল। পশ্চিমে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰে বৰনদী আৰু সম্ভৱতঃ কপিলীৰ পৰা আৰম্ভ কৰি কৰতোৱা নদীলৈকে— এই বিস্তৃত ভূখণ্ড আছিল খেন বংশীয় কমতাসকলৰ ৰাজ্য। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দুয়োপাৰৰ যিবোৰ অঞ্চল কোনো শক্তিশালী ৰজাৰ অধীনত নাছিল— সেইবোৰৰ শাসনকৰ্তা আছিল ভূঞাসকল। ভূঞাসকল একো একোটা ভূখণ্ডৰ জমিদাৰ আছিল। শংকৰদেৱেও উত্তৰাধিকাৰ সূত্ৰে এনে জমিদাৰী পাইছিল। ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ত আছে— তীৰ্থলৈ যোৱাৰ আগতে ‘জয়ন্তক আনি : সাঠি বলদ চই কুৰি ধেনু বৰভূঞা বিসই সোধাই গৃহ কৰি পৰিকৰে সম দিলে : বিপ্ৰকো চই কুৰি বোকণ্ডা ধেনু দান কৈ গ’ল’ (দফা নং ৬৩)। ভূঞাসকলৰ বহুতৰে উপাধি আছিল খাঁ— ‘বুঢ়া খা, কেতাই খা, গাভৰু খা : ৰাম খা, হৰি খা, ৰূপ খা’। চৈধ্য শতিকাৰ কমতা ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণে সাতঘৰ ব্ৰাহ্মণৰ লগতে সাতঘৰ কায়স্থ ভূঞা গৌড়ৰ পৰা আনি তেওঁৰ ৰাজ্যত থাপিছিল বুলি চৰিত পুথিত

উল্লেখ আছে। তাৰে এজন ভূঞা হ'ল শংকৰদেৱৰ উপৰিপুৰুষ চণ্ডীবৰ। পৰৱৰ্তী কালত চণ্ডীবৰৰ বংশধৰসকল ক্ৰমান্বয়ে পূৱলৈ আহিবলৈ লয়। শংকৰদেৱৰ জন্মৰ সময়ত তেওঁৰ পিতৃ কুসুম্বৰে বৰদোৱা অঞ্চলত বাস কৰিছিল। শংকৰদেৱৰ আগ বয়সত সম্ভৱতঃ কলিয়াবৰৰ পৰা কাজলিমুখলৈকে কায়স্থ ভূঞাসকলৰ ৰাজ্য আছিল। চৰিত পুথিত উল্লেখ মতে সেই সময়তে ওচৰৰে কছাৰীসকলৰ লগত ভূঞাসকলৰ খুব সম্ভৱ মাটিৰ সীমা লৈ কাজিয়া-পেচাল লাগি আছিল। কছাৰীৰ লগত হোৱা সংঘৰ্ষত থাকিব নোৱাৰি ১৫১৭ ইং চন মানত শংকৰদেৱে ভূঞা ৰাজ্য ত্যাগ কৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈ বৌতাত ছমাহ থাকে। তাৰ পাছত বিশ্বনাথৰ ওচৰৰ গাংমৌত থিতাপি লয়। গাংমৌত পাঁচ বছৰ থাকি দফলা মাৰণ লাগি উজাই গৈ চাঙ্গিনি কোমৰাকটাত বল (চাৰিমাহ) পানী তল গল : মলৱালৰ আটিত গৈ চাঙ্গ পাতি (চোম গচে) আছিল দুমাহ : ....লুইত পাৰ হৈ বেলগুৰি ধুৱাহাটা গ্ৰামত বহিলহি।' ইয়াতে মাধৱদেৱৰ লগত তেওঁৰ 'মণি-কাঞ্চন সংযোগ' ঘটে। ধুৱাহাটাত প্ৰায় ওঠৰবছৰ কাল থকাৰ পিছত শংকৰদেৱ ভটিয়াই গৈ কামৰূপ ৰাজ্যত সোমায়। তেৰাই কাপলা, চূণপোৰা, গণককুছি, কুমাৰকুচি আদিত কিছুদিন থাকি অৱশেষত পাটবাউসীত থাকিবলৈ লয়। ইতিমধ্যে নীলাম্বৰৰ পতনৰ পিছত কমতা ৰাজ্যৰ অন্ত পৰিছিল আৰু কিছুকালৰ বাবে অৰাজকতাৰ সৃষ্টি হৈছিল। এনে অৰাজকতাৰ সুবিধা লৈ সৰু সৰু ভূঞা ৰজাবোৰ কামৰূপত ঠন ধৰি উঠিছিল। আনহাতে ১৫২৩ ইং চনত আহোমৰ দিহিঙ্গিয়া ৰজাই চুতীয়া ৰাজ্য দখল কৰা, ১৫২৫ ইং চনত আহোম-কছাৰী-ৰণ, ৰণত কছাৰীৰ পৰাজয়, ১৫২৭-৩২ ইং চনত মুছলমানৰ দ্বাৰা তিনিবাৰ আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ, কছাৰী ৰজাক পৰাস্ত কৰি কলংপাৰলৈকে আহোমৰ ৰাজ্যবিস্তাৰ আদি উল্লেখযোগ্য ঐতিহাসিক ঘটনা পৰিলক্ষিত হয়। আনহাতে কামৰূপত উত্থান ঘটা ভূঞা ৰজাসকলক পৰাস্ত কৰি বিশ্বসিংহই অৱশেষত কোচ ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰে ১৫১৫ ইং চনত। বিশ্বসিংহই প্ৰতিষ্ঠা কৰা কোচৰাজ্য তেওঁৰ পুতেক নৰনাৰায়ণৰ দিন বিশাল হৈ পৰিছিল। ১৫৪৬ ইং চনত নৰনাৰায়ণৰ ভায়েক চিলাৰায়ৰ সু-নেতৃত্বত আহোমসকলক পৰাস্ত কৰি কোচবিহাৰৰ পৰা নাৰায়ণপুৰলৈকে চাৰে তিনিশ মাইল দীঘল 'গোহাঁই কমল আলি' সাজি উলিয়ায়। ১৫৬২ ইং চনত চিলাৰায়ে আহোমসকলক দ্বিতীয়বাৰৰ বাবে পৰাস্ত কৰি দিখৌ নৈ পৰ্যন্ত উজাই গৈছিল। এনেদৰে আহোম আৰু কোচসকলৰ ৰাজ্যই উত্তৰ-পূৱ ভাৰতৰ বৃহৎ একোটা ভূখণ্ড সামৰিছিল। নৰনাৰায়ণ-চিলাৰায়ৰ পিছত কোচৰাজ্য সোণকোষ সীমা কৰি দুভাগ হয়— বেহাৰ (কোচবেহাৰ) আৰু কামৰূপ। এনে বিভিন্ন ৰাজ্যবিলাকৰ অৰ্থনীতি বা সমাজব্যৱস্থা একে নাছিল। কমতা ৰাজ্যৰ সমাজ সামন্তীয়; ভূঞাসকলৰ আৰু চুতীয়া ৰাজ্যৰ সমাজৰ বিকাশ ভিন্ ভিন্ পৰ্যায়ত থাকিলেও আৰু কমতাৰ সমান উন্নত নহ'লেও, ই মূলতঃ সামন্তীয়ই আছিল। কছাৰীসকলৰ আৰু আহোমসকলৰ বশীভূত মৰাণ, বৰাহী আৰু ভৈয়ামৰ নগা আদি জনগোষ্ঠীবোৰৰ সমাজ মূলতঃ জনজাতীয়। এই সৰু-বৰ সমাজবিলাকৰ মাজত কোনো ভাষিক, ধৰ্মীয় বা ৰাজনৈতিক ঐক্য নাছিল। সঘনে হৈ থকা যুঁজ-বাগৰৰ বাবে তেওঁলোকৰ নিৰাপত্তাও নোহোৱা হৈছিল আৰু আৰু জনজাতীয় সমাজৰ জনসংখ্যা বৃদ্ধি হৈ অহাত পুৰণি কৃষি পদ্ধতিয়ে তেওঁলোকৰ চাহিদা পূৰণ কৰিব পৰা নাছিল। ইয়াৰ বিপৰীতে ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ জনসাধাৰণে তেতিয়া এটা সুস্থিৰ সমাজ ব্যৱস্থা আৰু ৰাজনৈতিক কৰ্তৃত্ব মানি ল'বলৈ সাজু আছিল। মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ আছিল বহুধা বিভক্ত মধ্যযুগীয় অসমীয়া সমাজৰ প্ৰধান শক্তি। ড° বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ ভাষাত 'A cementing force'। তেওঁৰ ভক্তিদৰ্শন, ভাগ ভাগ হৈ থকা অসমৰ কেৱল সামন্তীয় সমাজবিলাকেই নহয়, সমতল অঞ্চলত থকা জনজাতীয় সমাজ বিলাককো বৃহত্তৰ অসমীয়া সমাজৰ লগত একাকাৰ কৰি পেলাবলৈ বহুপৰিমাণে সক্ষম হৈছিল। আহোম আৰু কোচৰ

নেতৃত্বত ৰাজনৈতিকভাবে অসমখন একত্ৰিত হৈ আহিবলৈ ধৰিছিল যদিও ইয়াৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীবোৰৰ মাজত ভাৱাদৰ্শজনিত ঐক্য তেতিয়ালৈকে প্ৰতিষ্ঠা হোৱা নাছিল। ভক্তিধৰ্মৰ কোবাল সোঁতেৰে বিভেদৰ এই সৰু সৰু গাইগুটীয়া জান-জুৰিবোৰৰ ‘শ্ৰীমন্ত শংকৰে পাৰ ভাঙি দিলা/বহে ব্ৰহ্মাণ্ডক ভেদি’। সমাজ গঠনৰ ক্ষেত্ৰত এইটোৱেই হ’ল শংকৰদেৱৰ শ্ৰেষ্ঠতম বৰঙণি।

এতিয়া ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ত প্ৰতিফলিত তদানীন্তন সমাজখনৰ সামাজিক ব্যৱস্থাৰ এটি খতিয়ান লোৱা যাওক। এই দিশত প্ৰথমতেই ক’ব পাৰি— হিন্দু সমাজখনত জাতৰ বিচাৰ আছিল ডাঙৰ। ব্ৰাহ্মণ, কায়স্থ, কলিতা, দৈৱজ্ঞ আদিবোৰ সেই সমাজৰ ভিন ভিন কোঠা। ব্ৰাহ্মণসকল সেই সময়ৰ নেতা, সামাজিক বিধি-গুৰু, নানাবিধ ধৰ্ম-কৰ্মৰ পুৰোহিত। এসময়ত ভূঞাৰ দৰে দেশ চলোৱা হাবুঙীয়া বামুণৰ ঐতিহ্যৰ কথাও ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ই দাঙি ধৰিছে। কায়স্থসকলক ঘটকৰ্মী অৰ্থাৎ ছয়প্ৰকাৰ সংস্কাৰমনা লোক বুলি কোৱা হৈছে। অৰ্থাৎ কায়স্থসকলৰ মাজতো চূড়াকৰণ, উপনয়ন আদি ছবিধ সংস্কাৰ আছিল। এওঁলোকে হাল নাবায়, ভাৰ নবয়। এই ক্ষেত্ৰত অসম ৰাজ্যৰ কথা সুকীয়া। ‘তোমাৰ ৰাজ্যত কাথ বুলি কয় হাল ভাৰ বই বেটিখানি বিবাহৰ কাল হ’ল— সেই বাবেহে উৰ্বশী আপিৰ বিয়াৰ সময় হ’লত গোবিন্দগিৰি ভৰালি-ডুবিৰ পৰা কামৰূপলৈ ভটিয়াইছিল। কলিতাসকলৰ ভিতৰত সজ-কলিতা বা বৰ-কলিতা আৰু সৰু-কলিতা দুটি ভাগ আছে। ভৱানীপুৰীয়া গোপালআতা বৰকলিতা কুলৰ। নাৰায়ণ দাস ঠাকুৰ আতালৈ খুৰাকে বৰকলিতা ঘৰৰ ছোৱালী চাই আনিছিল। হৰিহৰ আতা, বুঢ়াদৈৱজ্ঞ আতৈ আদি দৈৱজ্ঞ আছিল। সেইকালত জাতৰ বিচাৰ আৰু জাত যোৱাৰ বৰ ভয় আছিল। তিনিদিন শূদিৰৰ চাউল খালে ব্ৰাহ্মণৰ জাত যায়। খোৱা মাছৰ লগত শামুক থাকিলেও জাত মৰে, বৰদলৈ দুহিতাই জাকৈ মাৰি মাছ আনি হৰিহৰ আতাক দিয়ে— ‘আতা চাই শামুক এটি গৈচে; বোলে এই অনাচাৰে এনেকৈহে দি খুৱাই জাত মাইলে বুলি’। কৃষ্ণ পণ্ডিতে মাধৱদেৱক এদিন ধৰিছিল— ‘তোমালোকে পাক অন ঈশ্বৰক দিব নেপাই দোষ হই শূদ্ৰে ঃ আমিহে পাএও’। অসমত শংকৰ প্ৰচাৰিত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মই জাত বিচাৰৰ প্ৰভাৱ ভালোখিনি হ্ৰাস কৰে। ভক্তি-ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ পূৰ্বে এই দেশত শাক্ততন্ত্ৰৰ বিশেষ প্ৰভাৱ আছিল। শংকৰ-মাধৱৰ উপৰিপুৰুষ শাক্ত আছিল। মাধৱদেৱে মাতৃক টান নৰিয়াৰ পৰা বচাবলৈ গোসাঁনীলৈ এযোৰ পঠা মানিছিল। পঠা বিচাৰৰ মাজেৰেই মাধৱদেৱে শংকৰদেৱৰ শিষ্যত্ব গ্ৰহণ কৰিছিল। মাধৱদেৱৰ শংকৰৰ লগত প্ৰথম সাক্ষাততে ‘বেলবন্ধ দুৰ্গোৎসৱ’ৰ উল্লেখৰে যুক্তি-তৰ্ক আৰম্ভ হৈছিল। কোচ ৰজা বিশ্বসিংহই গৰখীয়া কালত ‘গৃহকৈ মাটিৰ দুৰ্গা সাজি ফৰিঙ্গ কাটি বলি দি, পূজা কৰিছিল। গোবিন্দ গৰমলিয়ে নিজৰ গাৰ তেজ দি দেৱীক পূজা কৰিছিল। খহটা পাষণ্ড সন্ন্যাসী ‘পঞ্চবটি বামা কালি কৰ্মি’ আছিল। মাধৱ কন্দলীয়ে ছাত্ৰশালত থকা শিষ্য শ্ৰীশংকৰক ‘বোলে ডেকাগিৰি দুৰ্গৰ ৰিচ আছিল সিখাএও’ বুলিছিল। বেহাৰত বিশেষভাবে দুৰ্গাপূজা হৈছিল। তেনেকৈ প্ৰাচীন কামৰূপত শৈৱধৰ্ম অতি পুৰণি। শংকৰদেৱৰ জন্মৰ পূৰ্বে পিতৃ কুসুম্বৰৰ কপিলীগায়ে গৈ সিঙ্গৰিৰ গোপেশ্বৰ সদাশিৱক দুগ্ধেৰে স্নান কৰাইছিল। শংকৰদেৱৰ নাম শংকৰ হোৱাটোও শৈৱধৰ্মৰে ফলশ্ৰুতি। ব্যাসকলাই নামৰ বৈষ্ণৱজনে ৰুগীয়া পুত্ৰৰ স্নেহত থাকি একশৰণ নামধৰ্ম পাহৰি, পত্নীক বাধা নকৰাত, পত্নীয়ে চপৰাৰ শিৱথানলৈ পাৰ এযুৰি উৰুৱাইছিল। এনেদৰে শংকৰদেৱৰ যুগতো দেৱীধৰ্মৰ লগতে শৈৱধৰ্ময়ো নিজৰ প্ৰকাশ ঘটাইছিল।

‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ বৰ্ণনা অনুসৰি তৰুণ শংকৰদেৱে যোগশাস্ত্ৰ পঢ়িছিল, যোগ চৰ্চাও কৰিছিল। হৰিহৰ আতাই ‘যোগ সাধনা কৰি’ সমাধি লাভ কৰে। সেই কালত ভ্ৰাম্যমান যোগীও

পোৱা গৈছিল। নৰনাৰায়ণৰ ৰাজকাৰেঙৰ ভিতৰত তেনে এজন আছিল। চিলাৰায়ৰ টোলতো খহটা নামে এক 'বৌদ্ধ' অৰ্থাৎ বামাচাৰী তান্ত্ৰিক সন্ন্যাসী আছিল, সেই সন্ন্যাসীয়ে 'বাৰেপতি কই বোলে হামু এক ব্ৰহ্মক চিন্তো'। তেনেকৈ কপিলা গৰুৰ ওপৰত শাস্ত্ৰ তুলি তাৰ ওপৰত উঠি বাদ কৰিবলৈ অহা খগেশ্বৰ সন্ন্যাসীৰ দাবী 'গো শাস্ত্ৰ হামুস্বৰে ব্ৰহ্ম'। বামাচাৰী 'বৌদ্ধ' সকলে নানা তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ আৰু যাদুৰ আশ্ৰয় লৈছিল। গুৰুজন ধুৱাহাতাত থকা সময়ত 'সেই গ্ৰামে দুটা বৌধমতিয়া টাটকিয়াই' এটাই বেমাৰ আৰু এটাই বেজ হৈ জাৰি-ফুকি মানুহৰ পৰা ধন-ধান উলিয়াইছিল। মাধৱদেৱেও লগ পোৱা ক্ষেত্ৰবিলাইতত বিদ্যাধৰ নামে সজ মহন্ত বৈশ ধৰি ফুৰা এজনে স্বীকাৰ কৰিছিল— 'হামু কাক চিন্তিম বাকু গুৰু মন্ত্ৰ চিন্তো গাএও ভাবো', তেতিয়া মাধৱদেৱে ঘোষণা কৰিছিল— এনেসকলেই 'অৰীতি বৌধমতে দেশ নষ্ট বেদ এৰি কৰে'। ড° মহেশ্বৰ নেওগে— এই সকলেই অসমৰ ৰাজনৈতিক বুৰঞ্জীতো বীতীয়া বা অৰীতীয়া বুলি নানা কু-কৰ্মৰ অভিলেখ ৰাখিছিল বুলি কয়।

'গুৰু-চৰিত-কথা'ত অন্ত্যোষ্টি-কৰ্ম, সৰু-ডাঙৰ প্ৰায়শ্চিত্ত বিধান, ... উছৰ্গা আদি কৰ্মৰ বৰ্ণনাও পোৱা যায়। শ্ৰাদ্ধ আদি মৃতকৰ হকে কৰিবলগীয়া কাৰ্য স্মাৰ্ত বিধান অনুসৰি চলিছিল। তাৎপৰ্যৰ কথা শংকৰদেৱৰ ভক্তিধৰ্ম প্ৰচাৰৰ আন্দোলনত নাৰীসকলো আগবাঢ়িছিল। ড° শিৱনাথ বৰ্মনে দেখুৱাইছে— 'শঙ্কৰী যুগত, জনজাতীয়বাদৰ পৰা সামন্তবাদলৈ অসমৰ যেতিয়া উত্তৰণ ঘটিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিলহে মাথোন, তেনে অৱস্থাত— অন্ততঃ ব্যৱহাৰিক স্তৰত, নাৰীৰ প্ৰতি উৎকট অৱহেলা অসমীয়া বৈষ্ণৱসকলৰ নিশ্চয় নাছিল, কাৰণ সমাজ বৈজ্ঞানিকভাবে ই সম্ভৱ নাছিল। নাৰীৰ প্ৰতি উৎকট অৱহেলা থকা হ'লে শংকৰদেৱৰ নাতি বোৱাৰীয়েক কনকলতা বা হৰিদেৱৰ জীয়েক ভূৱনেশ্বৰীয়ে সত্ৰ পৰিচালনা কৰাৰ অধিকাৰ পোৱা নিশ্চয় সম্ভৱ নহ'লহেঁতেন'। শংকৰদেৱৰ পৰিয়ালত লাচনি-পাচনি কৰি দিয়া চন্দৰী আয়ে বামুণে। তিৰোতা মানুহ মেধি হোৱাৰ দৃষ্টান্তও পুথিখনিত আছে। মাধৱদেৱে কোচবিহাৰৰ তেলী কৃষ্ণ আতৈৰ পত্নী আইদায়ালক লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ ছকুৰি মাদৈৰ মেধি পাতে; তেওঁ মাদৈসকলক প্ৰসংগ গাবলৈ শিকায়, সি সকলৰ কৰ নি গুৰুজনত শোধায়। সেই কালৰ বিয়াৰ নীতি-নিয়মৰো সামান্য আভাস 'গুৰু-চৰিত-কথা'ত আছে। পিতৃ-মাতৃয়ে কন্যাক 'সাদৰে সম্প্ৰদানকৈ মূলমন্ত্ৰেৰে টিক ধৰি বিবাহ দিলে। সেয়েহে স্বামী হয় 'টিকৰ স্বামী'। কইনাক বিয়াত 'মণি খাৰু টাৰ হাৰ আঙ্গুঠি উৰাণ্টি কুণ্ডল হোডৰ সাঙ্খ সিন্দুৰ পাটনি পাট ৰিহা' পিন্ধাই সজোৱা হয়। কইনাৰ জোৰোণৰ বাবে কোচবেহাৰৰ আইধায়ে মুঠ ছকুৰি টকাৰ অলংকাৰ গঢ়াই দিছিল। কেতিয়াবা কইনাঘৰে জোৰোণত 'কুটাগচ নখৰাকৈ সম্প্ৰদানকৈ ছোৱালী দিয়ে। বিয়া বিশেষ বিশেষ প্ৰকাৰৰ হ'ব পাৰে। ঘৰজিয়াকৈ দিয়া আৰিয়ে বিয়া ইত্যাদি পাছবিয়া শিশু-জন্মৰ 'চাই দিনত স্ত্ৰীসবে পাচটি মঙ্গল কৰা এটি লোক-উৎসৱ।

আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়— সমাজৰ অৰ্থনৈতিক বিকাশত শঙ্কৰী ধৰ্মই কি ভূমিকা লৈছিল— তাৰ খতিয়ানো 'গুৰু-চৰিত-কথা'ৰ বুকুতে পোৱা যায়। 'শঙ্কৰী আদৰ্শ আছিল মূলতঃ শ্ৰমবিমুখী। শংকৰ-মাধৱৰ দিনত ভকতসকলে খাদ্য উৎপাদন নিজে নকৰি আদিয়েগৰ বৌদ্ধ ভিক্ষুসকলৰ দৰে ভিক্ষা কৰি ভাত মোকলাইছিল। পিছলৈ শিষ্যসকলে দিয়া গুৰুকৰ আৰু ৰাজঘৰে দিয়া অনুদান আদি নিয়মিতভাবে পাই থকাৰ ফলত ঠিক পৰৱৰ্তী বৌদ্ধভিক্ষুসকলৰ দৰেই বিয়া আয়াসেৰে জীৱন-নিৰ্বাহ কৰাৰ তেওঁলোকৰ সূচল ওলাল আৰু শ্ৰমৰ মৰ্যাদা তেওঁলোকে পাহৰি পেলালে। যি সময়ত খেতিয়েই আছিল উৎপাদনৰ মুখ্য আহিলা সেই সময়ত শংকৰ-মাধৱে প্ৰথম দৃষ্টিতে আওকণীয়া মনোভাৱ প্ৰদৰ্শন কৰিছে। খেতিত বা বণিজত বেছিকৈ লাগি থকাতকৈ শংকৰদেৱে হৰিভক্তিৰ দোকান খুলিবলৈ মানুহক অনুৰোধ জনাইছিল।

শংকৰ-মাধৱে পাৰ্থিৱ সম্পদৰ প্ৰতি অনুৎসাহ দেখুৱালেও তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ শিষ্যক খেতি-বাতি বা ব্যৱসায়-বাণিজ্য এৰি পেলাবলৈ কোৱা নাছিল। কিয়নো কামৰূপত ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰি থকা কালত শংকৰদেৱৰ নিজৰেই সাতহাল গৰু আছিল। ঠগ-প্ৰৱঞ্চনা নকৰাকৈ, পশুধনক কষ্ট নিদিয়াকৈ, তদুপৰি শুদ্ধমতে অৰ্থাৎ ভকতক দান কৰাৰ উদ্দেশ্য লৈ খেতি আৰু ব্যৱসায় কৰিবলৈ তেওঁলোকে শিষ্যসকলক নিৰ্দেশ দিছিল। ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ এঠাইত আছে— মাধৱদেৱৰ সঙ্গ লাভ কৰাৰ পিছত লেচাকনীয়া গোৱিন্দই ‘বোলে বাপ গৰু গাহৰি ভাৰ্যা পুত্ৰহে পোষা হ’ব’ বুলি কৃষি কৰ্মত পুনৰ মনোবিবেশ কৰিবলৈ ইচ্ছা কৰা নাছিল। তেতিয়া মাধৱদেৱে এই বুলি উপদেশ দিছিল— ‘গৃহস্থৰ ভণ্ডাৰত অনেক এন্দুৰ সলিয়া নিঙ্গনি থাকি খাই তালৈ কোনে আৰ্জে : খাবলৈহে আৰ্জে সি মাজতে খাই : তুমিও গুৰু ভক্তলৈ আৰ্জাগৈ’। এনেকৈ হৈদাহ বনিয়া আতৈএ ‘ৰজত সুবৰ্ণ বিচিত্ৰ বন কৰে’ লাভ অলপ বেছি লয়, এই কাৰণে ভকতসকলে, গুৰুজনে হৈদাহৰ কঠখন ভকতৰ শাৰীৰে পৰাই ৰখাত অসূয়া কৰে। গুৰুৱে ভকতৰ অসূয়াৰ কাৰণ জানি, এদিনাখন গুৰুজনে আতৈসবত সুধিলে— ‘বোলে বেহাৰে নিয়া জগৰাতে টকা কিছু ধাৰে ভৰা হল : এতিয়া গলে ধৰিব কাৰ হাতে কি আছে টকা মহা দিয়াহক : পৰে দিম আমি : পাচে জাৰ দহ বাৰ সোল কুৰি : আছে তাৰ আদখানি কলে মোহ মায়াত থাকি : গুৰু অন্তৰ্যামী বোলে বাৰু।। তেহে দুজনে ভক্ত পঠাইছে বোলে হৈদাহত কোৱাগৈ’ .... হৈদাহক কোৱাত, পিচদিনা গুৰুক সম্ভাৱ্য বিপদৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ টকা লৈ গুৰুৰ ঠাইত উপস্থিত হ’ল। গুৰুৱে ‘বোলে আতৈসব দেখিচা বিতেহে চিন্তক লেখি’ বুলি আন ভকতসকলক ভৰ্সনা কৰিলে। এনে দৃষ্টান্ত বিলাকৰ সাৰমৰ্ম এইটোৱেই যে— বিষয়ত আসক্তি নাৰাখি, গুৰুভক্তক দান-দক্ষিণা দিয়াৰ উদ্দেশ্য সন্মুখত ৰাখি, খেতি-বাতি বা ব্যৱসায় বাণিজ্যৰ দ্বাৰা সম্পত্তি আহৰণ কৰাত শংকৰী ধৰ্ম-গুৰুসকলৰ আপত্তি নাছিল— এনে কাৰ্যত উৎসাহ প্ৰদৰ্শনহে কৰিছিল। ইয়াৰ আন এটি নিদৰ্শন হ’ল— নাৰায়ণ দাস বা ঠাকুৰ আতা। মহাপুৰুষৰ সান্নিধ্যলৈ অহাৰ আগত নাৰায়ণ দাস আছিল ‘বৰসদাগৰ’। তেওঁৰ বেহা-শ্ৰেত্ৰ আছিল আহোম, কামৰূপ, গাৰোপাহাৰ, ভূটান পৰ্যন্ত। ধৰ্মবস্তু লোৱাৰ পাছতো তেওঁ বিষয় বৈভৱ ত্যাগ কৰা নাছিল। ইয়াৰ কাৰণে গুৰু শংকৰ আৰু সখিয়েক মাধৱৰ লগত কোনো সংঘাত নাছিল। কাৰণ যেতিয়াই প্ৰয়োজন তেতিয়াই ভকতসকলক সহায় কৰিছিল। মাধৱদেৱৰ মাকৰ শ্ৰাদ্ধত ধন-বিতৰে তেওঁ মাধৱদেৱক সহায় কৰিছিল। শংকৰদেৱ পাটবাউসীত থকা কালত ‘ঠাকুৰআতা নিতে নকঠি চাউল লৈ জাই’।

অৰ্থনৈতিক দিশৰ লগত— মৃদু প্ৰকৃতিৰ দাসত্ব-প্ৰথা দেশত প্ৰচলিত আছিল। টকাৰ কাৰণে আনৰ ঘৰত দাসৰূপে থাকিবলগীয়া হৈছিল আৰু সেই টকা ওভোতাই দিব পাৰিলে দাসত্বৰ পৰা মুকলি হৈছিল। তপাৰ বলোৰাম আতৈ আগতে পথালিকুচিত পাঁচটকাৰ কাৰণে এক গৃহস্থৰ বান্ধা হৈ আছিল; ঠাকুৰ আতাই নিজকে তেওঁৰ মমা বুলি চিনাকি দি টকাকেইটি ওভোতাই তেওঁক মুকলি কৰি আনে। শ্ৰীৰাম আতাও প্ৰথমতে সিমলুৱাৰ এঘৰ ভকতৰ ঘৰত পাৰিশ্ৰমিক লৈ ধান দোৱা দাৰনি আছিল; তেওঁকো ঠাকুৰ আতাই কে-মেলি লৈ আহে। তেনেকৈ বদুলা আতাৰ ওচৰলৈ ভিক্ষা বিচাৰি অহা বাসুদেউ প্ৰিয়ৰ ‘গেৰেলা মেৰেলা ওকণিএ লাৰু’ পতা ল’ৰাটো চাৰি কাৰ কড়িলৈ বন্ধুৱা আছিল; আতাই ‘কড়ি দিলত মুকলি কৰি আনি বিপ্ৰই আতাক দিলেহি’। উক্ত দাসত্ব প্ৰথা আজিও অব্যাহত।

‘গুৰু-চৰিত-কথা’ সমগ্ৰ বৈষ্ণৱ সংস্কৃতিৰ বৰপেড়া। শংকৰদেৱে একুৰি চৈধ্য বছৰ বয়সত প্ৰথম বিবাহ কৰোৱাৰ পিছত আলিপুখুৰীত থাকি হৰিকীৰ্তন কৰি কৃষ্ণ কথা চৰ্চে আৰু তাত অসুবিধা পাই গ্ৰামৰ পৰা দূৰৰ কুসুম্বৰৰ সৰিয়হতলিত ‘চাৰি হাটি কৰি : হৰিগৃহ বান্ধে’।

এইয়ে পিছৰ পৰিৱৰ্তিত সত্ৰ অনুষ্ঠানৰ আদি ৰূপ। এই ক্ষেত্ৰত ড° হীৰেণ গোহাঁইদেৱৰ মন্তব্য প্ৰণিধানযোগ্য। তেখেতৰ ভাষাত— ‘অসমৰ বৈষ্ণৱ সংস্কৃতিৰ এটা আনুষ্ঠানিক ৰূপ আছে, যাৰ কেন্দ্ৰ হ’ল সত্ৰ। এই সত্ৰ কিন্তু শংকৰদেৱৰ সৃষ্টি নহয়। তেওঁৰ দিনতে অৱশ্যে সকলো ভকত মিলি তেওঁৰ নেতৃত্বত নিয়মিতভাবে নামঘৰত বহি নামকীৰ্তন কৰা, আৰু সৰু-সুৰা সমাজ হিচাপে বাস কৰা প্ৰথা আৰম্ভ হয়। সি আছিল এক স্বতঃস্ফূৰ্ত প্ৰয়াস। দামোদৰদেৱৰ হাততেই সত্ৰই তাৰ বিশিষ্ট আনুষ্ঠানিক ৰূপ পায়। শীঘ্ৰে সি তাৰ ধৰ্মীয় পৰিধি অতিক্ৰম কৰি সমাজ ব্যৱস্থাৰ এক প্ৰধান অংগ হৈ পৰে। সামাজিক অনুশাসন তথা শৃঙ্খলা, বিচাৰ আৰু দণ্ডশিক্ষা আৰু শিল্পকলা সকলো ক্ষেত্ৰতে সি অসমীয়া জনসাধাৰণক নেতৃত্ব দিবলৈ ধৰে’। এইদৰে দেখা যায় ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ই সমকালীন সমাজৰ সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক সমস্যাৰাজিৰ বাস্তৱ চিত্ৰখনি দাঙি ধৰে। আনহাতে বৰ্তমান সমাজত দেখা দিয়া বহু সামাজিক সমস্যা নিৰসন ঘটোৱাৰ পথ-নিৰ্দেশনাও ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ই দিয়ে। সেইফালৰ পৰাও এই পুথিৰ সামাজিক গুৰুত্ব নিঃসন্দেহে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

চৰিত পুথি নিঃসন্দেহে মধ্যযুগৰ সমাজ ইতিহাসৰ এখন গুৰুত্বপূৰ্ণ দলিল। ইয়াত সমাজৰ কেইটামান যুক্তি দিয়ক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

.....

.....

.....

৩.৭ গুৰু চৰিত আৰু গদ্যৰীতি

আমাৰ দৈনন্দিত জীৱন গদ্যময়। তথাপি লিখিত ক্ৰমত গদ্যতকৈ পদ্য বহুদিন আগৰ। অসমীয়া গদ্য সাহিত্যও তাৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। শংকৰীযুগৰ অংকীয়া নাটসমূহতে প্ৰথম অসমীয়া গদ্যৰ সাহিত্যিক ৰূপৰ উন্মেষ ঘটে। তেনেকৈ অংকীয়া নাটৰ সমসাময়িক বা তাতকৈ অলপ আগৰ গদ্যৰ আভাস পোৱা যায় মন্ত্ৰ সাহিত্যত। অংকীয়া নাট আৰু মন্ত্ৰপুথিৰ গদ্য কেৱল প্ৰাচীনতাৰ নিদৰ্শনহে মাত্ৰ। আচলতে বৈকুণ্ঠ নাথ কবিৰত্ন ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য (১৪৮০-১৫৬০ শক) দেৱেহে অসমীয়া গদ্যক পোনপটীয়া আৰু প্ৰধানকৈ সাহিত্য ৰচনাত ব্যৱহাৰ কৰে। ভট্টদেৱৰ সময়ৰ পৰাই অসমীয়া গদ্যই বিভিন্ন গতি-প্ৰকৃতিৰে অসমীয়া গদ্য-সাহিত্যক সমৃদ্ধ কৰিব লাগিছে। সময়ৰ জোখেৰে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য প্ৰায় হাজাৰ বছৰীয়া ইতিহাস সমৃদ্ধ। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ উত্তৰ শংকৰীযুগৰ দুটি বিশিষ্ট দান হ’ল— চৰিতপুথি আৰু বুৰঞ্জীসমূহ। চৰিত পুথিসমূহৰ ভিতৰত ‘কথা-গুৰুচৰিত’ বা ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ এখনি উল্লেখযোগ্য গদ্যত লিখা চৰিতপুথি, মহাপুৰুষ দুজনাৰ চৰিত্ৰ কীৰ্তন কৰি সাধাৰণ জন-গণ-ভক্তৰ, তেৰা-সৱৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা ভক্তি আকৰ্ষণ কৰোৱাটোৱেই ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য। সেয়ে ‘চৰিতপুথিৰ ভাষা ভট্টদেৱী অসমীয়া আৰু ৰজাঘৰীয়া বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ পৰা ভালেখিনি পৃথক’। ভট্টদেৱৰ ৰচনাৰ ভাষাগত মূল উৎস আছিল সংস্কৃত। বুৰঞ্জীৰ মুখ্য সমল আহৰণ কৰা হৈছিল ৰজাঘৰীয়া কাকত-পত্ৰ, তামৰ ফলি আদিৰ পৰা। কিন্তু চৰিতপুথি উক্ত উৎসৰ প্ৰভাৱৰ পৰা মুক্ত। বিৰিঞ্চি

কুমাৰ বৰুৱাই কৈছে— ‘গুৰু-চৰিত কথা’ৰ বিষয়বস্তু মহাপুৰুষ দুজনৰ জীৱন আৰু তেৰাসৰৰ লগত সম্বন্ধ থকা সন্ত-মহন্তৰ বৃত্তান্ত। গতিকে চৰিত পুথিখনিত সমকালীন অসমীয়া গাঁৱলীয়া জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি, আচাৰ-অনুষ্ঠানৰ বিৱৰণ, তীৰ্থযাত্ৰাৰ মনোৰম কাহিনী আদি পুঞ্জীভূত হৈছে। বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ লগত প্ৰকৃত অসমীয়া জীৱনৰ সম্বন্ধ হোৱাত, সাধাৰণ জন-গণৰ অনুপ্ৰেৰণাৰ কাৰণে সংকলিত কৰাৰ হেতু চৰিত পুথিত সৰল আৱেগময়ী কথ্য ভাষা ব্যৱহৃত হৈছে। কথিত ভাষাৰ ব্যৱহাৰৰ প্ৰধানকৈ তিনিটা বিষয়ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। ‘কথা-বতৰাৰ বাক্য ভঙ্গিমাৰ প্ৰয়োগত, চলিত সৰ্বনাম-দ্ৰিগ্যাপদৰ সংযোগত আৰু ঘৰুৱা শব্দৰ প্ৰাচুৰ্যত’। ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ অন্তৰ্গত সকলো কথা গুৰু-ভক্তৰ কথা-বতৰাৰ মাজেদি প্ৰকাশিত। সেই কথা-বতৰাৰ মাজত কোনো কৃত্ৰিমতা নাই, সম্পূৰ্ণ স্বাভাৱিকতাৰ মাজেদি তেৰাসৰৰ ভাৱ অনুভূতি ব্যক্ত হৈছে। এজনে কয়, তাৰ প্ৰসঙ্গত সুধিবলগীয়া আন কথা এজনে সোধে, সিপিনে আকৌ তাৰ উত্তৰ দিয়ে। এই ধৰণৰ কথোপকথন অথবা নাটকীয়তা ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ সকলো ঠাইতে পোৱা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে তলত চৰিতপুথিখনৰ পৰা এটা দফা তুলি দিয়া হ’ল—

‘আৰু একদিনা বুৰি লুইতে জাই দুওজনা গুৰু
ভক্তে সমে নৌকাৰে গৈচে ভটিয়াই :
গজিয়াঘাটতে এটা মৰা খৰি দিচে জ্ঞাতিবংশে :
তাৰে স্ত্ৰীটে অন্তৰতে বসি কান্দিবে লাগিছে বিনাই
ইনাই।। দেখি গুৰুজনে বোলে বৰাপো মৰা মৈল
কিৰ কান্দিচে : এবোলে বাপ : জিহে মৰিছে সি
জিয়াৰে পৰা মৰা : এই জি কান্দিচে ইও সপ্ৰাই
মৰাহে। এ বাপ পূৰ্বেই জীৱ বাজকে প্ৰকৃতি
মায়াৰঃ হাতে দিলা আয়াজাতকৈ ভু হৰাই
অজ্ঞানভুমত পৰি মৰাকে লাগি মৰাই কান্দিচে
আপুনাৰ মায়াত।। বোলে বৰাপো আমাৰো কান্দা
এফেৰি : তেহে শ্ৰীমাধদেএ আত্মাক মনে ধৰি পৰম
গুৰু চৰণত বিনাই কান্দিচে : কাকুতিকৈ : কিমতে
ভকতি কৰিবো তোমাত হৰিএ : মই মুঢ়মতি
নজানো তাৰ উপাই ৰাম ৰাম।।’

উক্ত কথোপকথনৰ গদ্যৰ সকলো ঠাইতে এটা বিনস্ৰ ভকতীয়া ঠাঁচ লক্ষ্য কৰা যায়। হৰিনাথ শৰ্মাদলেয়ে কৈছে— ‘বক্তা, শ্ৰোতা আৰু বিষয়বস্তুৰ বিশেষত্বই প্ৰকাশৰীতি বিনস্ৰ কৰি তুলিছে বুলিব পাৰি। ইয়াত বৰ্ণিত বিষয় পৰমাৰ্থৰ পহু দিয়া গুৰুৰ অলৌকিক জীৱনলীলা; বক্তা আৰু শ্ৰোতা উভয়েই গুৰু-ভক্তি-বিনস্ৰ দাস্য ভাৱাপন্ন ভকত। সেয়েহে ইয়াৰ ভাষা আৰু প্ৰকাশ ৰীতিত ওজস্বিতা, কাঠিন্য বা কটুতা পাবলৈ নাই, সৰ্বত্ৰই ই মৃদু আৰু বিনস্ৰ’।

বুৰঞ্জীৰ কোনো খণ্ডত বাক্যবোৰ ‘পাচে’, ‘এইবুলি’ৰ দ্বাৰা আৰম্ভ হোৱাৰ দৰে ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰো নানা ঠাইত বাক্যবোৰ ‘বোলে’ৰ দ্বাৰা আৰম্ভ হোৱা দেখা যায়। চুটি চুটি বাক্যই সমগ্ৰ পুথিখনৰে প্ৰকাশ ৰীতি সৰল কৰি তুলিছে। বহুতো বাক্যৰ কৰ্তাপদ উহ্য থাকে, ঠায়ে

ঠায়ে একোটি বাক্যৰ লগত আন এটা বাক্যৰ অৰ্থ বুজোৱাৰ কাৰণে এটা বাক্যাংশ বা এটা মাত্ৰ শব্দ সংযোগ কৰি ৰচনা-ৰীতি সংক্ষিপ্ত কিন্তু সুস্পষ্ট কৰি তোলা দেখা যায়। যেনে—

‘আৰু গীত কৰি গোটাই লিখিলে বাৰেও কুৰি :
কমলা গায়নে নিলে আৰৰাবলৈ : চতমহা
বনপোৰা বতাহত ঘৰ পোৰাত পুইলে : গুৰুজনে
খেদকৈ বোলে বৰাপো : অনেক শ্ৰমকৈ গীতখানি
কৈলো পুইলে গীত কিছু কৰা আমি নকৰো আৰু
: তেহে শ্ৰীমাধৱদেৱে গুৰু-বাক্য ধৰি কৰিছে :
আতৈসবৰ মুখত ৰোৱা আগেগুৰি বিহাগাৰি ক্ৰমে
দি মাজত চোট আতাই গীত কৈলে নকুৰি এঘাৰটা
বৰগীত চহৰসে চোৰ চাতুৰি।।’

ওপৰৰ ছেদৰ পুৰণি পুথিৰ কূটচিহ্ন গুটাই আধুনিক গঢ়লৈ আনিলে— ‘আৰু গীত কৰি গোটাই লিখিলে বাৰেও কুৰি’, ‘কমলা গায়নে নিলে আৰৰাবলৈ’ আৰু ‘চতমহা বনপোৰা বতাহত ঘৰ পোৰাত পুইলে’— এই বাক্য খণ্ডবোৰ একোটি বাক্যৰূপেই গৰিগণিত হ’ব লাগে। সেইদৰে ‘অনেক শ্ৰমকৈ গীতখানি কৈলো/পুইলে/গীত কিছু কৰা/আমি নকৰো আৰু’ৰ মাজে মাজে দাড়ি পৰ্যন্ত হ’ব পাৰে। ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ত চলিত সৰ্বনাম, ত্ৰিণ্যাপদৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া। যেনে—

সৰ্বনাম পদ : মন্ত্ৰ, আমি, যামাক, মোৰ, মই, তই, আৰা, আমাৰ, তোমায়, আমালৌ, তোমাকে, আৰাটি, আলকে, আৰন্তে, ৰাৰ, অৎ, তৎ, তও, কোনু, জি, জৎ, সেই, কাহা, কলুবা, সেএ, সেইখিতে, এহেলৈ, তাৰপৰা, তৈৰপৰা, এইখিত্তে, এখেত, এখেৎ, সিহত, সেই, সেইটে, অহিকত ইত্যাদি।

ত্ৰিণ্য : নিত্য বৰ্তমান কাল : পাৰো কি চাৰো, ফুৰু, সুনু, দেখু, সোধু, নপাঙ্গ, কিলান্গ, জা, নজা, জোৱাহক, পাৰ, পুৰা, নপতিওৱা, সোধে, নুসুধে, ইত্যাদি। স্বৰূপবৰ্তমানকাল : আচো, কৰিচো, আচে, কৰিচন্ত, কৈচে, আহিচে, নাইকিচে, খুইচে ইত্যাদি। স্বৰূপ ভূত কাল : ললু, কলু, সুলু, নবলু, মুইলো, কৈলি, কৈলিহক, পৈলগৈ, তাৰিলাক, মৰিলাক, মৈল ইত্যাদি। অপূৰ্ণ ভূত কাল : হুইচিল, আহিচিল ইত্যাদি। সম্ভাৰ্য ভূতকাল : হলুহতে, দিলোহতে, থাকিলন্ত, ৰহিলহতে ইত্যাদি।

‘গুৰু-চৰিত-কথা’ত ঘৰুৱা শব্দৰ প্ৰাচুৰ্যও মন কৰিবলগীয়া। যেনে— আতা, আবু, জল, গণাই, আপী, নুসুমাএৎ, লোম, ভিঙকাৰ, সাপেখাব, ৰাজা, খৰ্চা, লোহা, গুৱা, চোট, লম্বা, গুৱাল, চুৰা, কাতো, মূলনাঠি, বালা, ভুহৰ, জানদি, বালাভাত, ছৱা, আদখান, খান-দান, হানি, জোখা, বাটি দি, গাছ, স্ত্ৰী এটা, ভিৰি লৰ মাৰ, লাৰ্, ভুনি, পাচৰা, আটাহপাৰ, মহপাল, ডাউৰি, গেৰিদি, সাৰা, খচ্, ইন্দুৰ, সিন্দুৰ, বাদি মোকচ, টাকা, বয়া, পেটাকাঢ়, কুৱা, ডাবৰ, চাগল, লাগপা, নৈবেদ, আৱাসূতা, বনকৰা, লৰু, জুইপুৱা, পুন্না, মাথা, হলু, মৈ, জুৰ, নেল, চিলিঙ্গা, বান্ধা, হাই-হিহনি, দীঘলা, কলা, নাঙল, সিথান, মমা, কাস্তে, চাৰা, লঘুকৰ, বেৰাই, আধ্যা, ধূলা, আটাল, কম্‌লি, সাজ কৰ, জেঙ্গামাৰ, ৰাগউঠ ইত্যাদি।

তেনেদৰে কথিত ভাষাৰ লগত সম্বন্ধ থকা অনুৰূপ আৰু যুৰীয়া শব্দবোৰৰ ব্যৱহাৰে পুথিখনিক সবল কৰা পৰিলক্ষিত হয়। যেনে— হেনা-ছচা, তৰ্জি-গৰ্জি, হোম-আছতি, বিবাদ-

সংগ্ৰাম, গীত-বাগ, খেতি-কৃষি, খান-পিন্ধন, বিস্ময়-বিশ্ৰুতি, শোণিত-কৰ্দমে, ঘাটৰ-বাটৰ, চোৱা-চুই ইত্যাদি। পুথিখনিৰ জৰিয়তে ভক্তসকলে লৌকিক, পৰম্পৰাগত, ধৰ্মশাস্ত্ৰ আশ্ৰিত আৰু গুৰু-মুখ-নিসৃত আদি নানা বিষয়ক জ্ঞান-অভিজ্ঞতা লাভ কৰাৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়। এনে বৰ্ণনাৰ মাজত নীতি-বচন, প্ৰবাদবাক্য, যোজনা-পটন্তৰ, খণ্ডবাক্যৰ প্ৰয়োগে পুথিখনিৰ গদ্যক সৰল কৰি তুলিছে। তেনেদৰে কথনৰীতিত কিছুমান অলংকাৰ বিশেষকৈ উপমা আৰু অনুপ্ৰাসৰ সঘন প্ৰয়োগে ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ক সমৃদ্ধও কৰিছে।

অসমীয়া ভাষাৰ পুৰণি সাহিত্যৰ গতিপথত ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ ভাষা আৰু গদ্যৰীতি এক বিশিষ্ট ধাৰা। এই শ্ৰেণী কথোপকথনমূলক গদ্যৰ আকৰ্ষণীয়তাৰ মূল কাৰণ অকল বিষয়বস্তুৱেই নহয়, সেই বিষয়বস্তু উপলব্ধিৰ যোগেদি বক্তা আৰু শ্ৰোতাৰ অন্তৰৰ আবেগ উচ্ছ্বাসেও যথেষ্ট সহায় কৰিছে। এই প্ৰসংগত ড° বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাদেৱৰ মন্তব্য উল্লেখনীয়— ‘কথা-গীতা’ আৰু বুৰঞ্জীৰ বিষয় বস্তুনিষ্ঠ আৰু নৈৰ্ব্যক্তিক। দাৰ্শনিক বিষয়ৰ ব্যাখ্যা আৰু ব্যক্তিগত জীৱনৰ লগত সম্বন্ধহীন ঘটনাৱলীৰ বিবৃতি— এয়ে দুই শ্ৰেণী সাহিত্যৰ উদ্দেশ্য। চৰিতপুথিৰ বিষয়বস্তু যৎসামান্যভাবে হ’লেও আত্মনিষ্ঠ, পুথিৰ ‘চৰিত্ৰ’ৰ লগত উক্ত ৰচকৰ হৃদয়ৰ পৰিচয় আছে। কেৱল যথাযথ ঘটনাৰ বৰ্ণনা দিয়ায়ে চৰিত লেখকৰ উদ্দেশ্য নহয়। মহাপুৰুষৰ জীৱনৰ ঘটনাৱলীয়ে তেওঁৰ অন্তৰ যিভাবে স্পৰ্শ কৰিছে, সেই তেনে ভাব, তেনে অনুভূতি ভক্তবৃন্দৰ অন্তৰত গোচৰীভূত কৰি মহাপুৰুষৰ মহান আদৰ্শক জীৱন্ত ৰূপ দিয়াহে তেওঁৰ উদ্দেশ্য। সুখ-দুখ, গ্লানি-গৰিমা, স্বলন-পতন আদি সাধাৰণ শ্ৰদ্ধা সহানুভূতি উদ্ৰেক কৰিব পৰা ‘মানুহ’ আখ্যানৰে চৰিতপুথি সজীৱ হৈ আছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

চৰিতপুথিৰ গদ্যক অসমীয়া গদ্যৰ অনুপম বুলি আপুনি ভাবেন? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

.....

.....

.....

৩.৮ গুৰু চৰিত কথাৰ দফা ৩১-১০০

পাঠ্যক্ৰমত ‘গুৰুচৰিত কথা’ৰ কেইটামান নিৰ্দিষ্ট দফাহে সামৰি লোৱা হৈছে। সেই দফাকেইটা ৩১-ৰ পৰা ১০০-লৈ। এই দফাকেইটা বহুকেইটা দিশত উল্লেখযোগ্য। সেই উল্লেখযোগ্য দিশসমূহ তলত চমুকৈ আলোচনা কৰা হ’ল।

৩.৮.১ গুৰুজনাৰ বাল্যকাল

‘গুৰুচৰিত কথা’ত মহাপুৰুষ গুৰুজনাৰ বাল্যকালৰ বৰ্ণনা স্পষ্ট। তেওঁ আন দহজন শিশুৰ দৰে উমলি-যামলি শৈশৱ অতিক্ৰম কৰিছে। শৈশৱৰ খেলৰ লগৰী বাৰভূঞা বংশৰ জইৰাম, বিতোপন, চান্দ, তিতাৰাম, ভেকুৰি, কেতাই, সনাতন, হৰিবৰ, সত্যানন্দ, ৰামৰাম, ৰামৰায় আদিৰ লগতে অন্যান্য শিশুসকল। চৰিতবক্তাৰ ভাষাত ‘এই বাহু ও ভূঞাৰ শিশুসবকে

মুখ্যকৈ আনোসব অসংখ্যা ঃ বৃন্দাবনত জি লীলা কৃষ্ণদেএ সেইৰূপে গুৰুজনো কৰিব ধৰিলে’ (দফা নং ৩৯)। গোকুলৰ গোপ শিশুসকলৰ মাজত ‘কানাই’ৰ যি ভূমিকা, তেনেদৰে বাৰভূঞা বংশকে ধৰি আন শিশুসকলৰ মাজত মহাপুৰুষ গুৰুজনৰো একে স্থান। শিশু-মানসিকতাৰ সৰ্বদিশকে পূৰ্ণ কৰি মহাপুৰুষে লীলা-খেলা কৰিছে। সমনীয়া শিশুসকলৰ কথাত জিদ্ ধৰি লুইতত বুৰ মাৰি একদণ্ড সময় বৈ কাছ ধৰি আনিছে। বাই বন গঞাই মহাপুৰুষজনৰ কাৰ্যত ভয় খাই কান্দিছিল। এই গৰাকী শিশুৱে এদিন পিতৃ কুসুম্বৰ ভূঞাৰ চণ্ডীখন উলিয়াই আনি, সেইখনকে পাৰি বহিছে। তাকে দেখি মাতৃ সত্যসন্ধা আইয়ে ‘স্বামীক বোলে তোমাৰ পুত্ৰৰ কাম চোৱাহি’ বুলি সকিয়াইছে। পিতৃয়ে তাকে দেখি ‘বোলে তাকে গুচাবলৈ আহিচা’ বুলি চণ্ডীখন লৈ গৈছে (দফা নং ৪০)। আন শিশুৰ লগত বটা চৰাই ধৰিবলৈকেও যায় শিশু শংকৰদেৱ। আন শিশুসকলে দুই এটি পায়। কিন্তু আমাৰ গুৰুজনাই একো কোচ ধৰে। সেই চৰাইবোৰ ধৰি, চাই, পুনৰ মেলি দিয়ে (দফা নং ৪১)। এদিন কৃষ্ণদেউৱে বাৰীত ধান চাবলৈ গৈ দেখে— বাৰীত এটি অজগৰ সাপে উদঙীয়া গৰু খেদি ফুৰিছে। এই কথা শিশু শংকৰদেৱে জানিলত চাটিবাৰু (ছাটি মাৰি পতা ঢাল) পাতি অজগৰ সৰ্পক কাটিলে (দফা নং ৪১)। শিশু কৃষ্ণই গোপিনীৰ ঘৰত লৰণু চোৰ কৰি খোৱাৰ দৰে শিশু শংকৰদেৱে-মুকুতাবৰি আইৰ ঘৰত চাঙৰ চিৰা, সিকিয়াত আঁৰি থোৱা দধি খাইছে। মুকুতা বৰি আইয়ে সোধাত— ‘বোলে বাপু থৈ গলু চিৰা কিয় খালা ঃ বোলে তোমাৰ বেটা দিয়াত হে খালো হই বামৰামে দেখাইছে’ বুলি কৈফিয়ৎ দিছে (দফা নং ৪২)। এই গৰাকী শিশু শংকৰদেৱে ভাদমাহৰ লুইত সাঁতুৰি ইপাৰ-সিপাৰ হৈছে। সমনীয়াৰ লগত অনেক খেল খেলে, সকলোতে জয় লাভ কৰে। এদিনাখন ডুগডুগলি খেলোতে ভেকুৰি নামৰ সমনীয়াজনৰ হাত এখন ভাঙিল। ঘৰত মাক-পিতাকে এইকথা জানি আন লগৰীয়াবোৰক শাপিলে। গুৰুজনাই ক’তনো ভাগিল বুলি হাতখন ধৰি চালে। গুৰুজনৰ কৃপাত হাতখনত ধৰাৰ লগে লগে সুস্থ হৈ উঠিল (দফা নং ৪৩)। আন এদিনাখনৰ কথা। শিশুসকল চোপ খেলি আছিল। চোপ খেলোতে চান্দ নামৰ লগৰীয়াজনৰ বস্ত্ৰ চিৰি-ফাটি গ’ল। পিছত চান্দৰ বাপেকে কেতাই খা ভূঞাত গোচৰ দিলে। সেই কথা শুনি শংকৰমাতৃয়ে মনত দুখ পাই শাঁপিলে। তেতিয়া শংকৰগুৰুৱে নিজ হাতেৰে চান্দৰ বস্ত্ৰ চুই দিয়াত বস্ত্ৰখন ‘সজ হল’ (দফা নং ৪৪)। তেনেদৰে এদিন গুৰুজনাই ভণ্টা খেলি থাকোতে তিতাৰাম আতৈৰ কাণ ছিগিল। পিতৃ কুসুম্বৰ ভূঞাই গুৰুজনৰ এনে কৰ্মৰ কথা শুনি ডাবি মাৰি খেদি গ’ল। গুৰুজনাই পিতৃৰ হাতৰ পৰা কোনো মতে পলাই গৈ— ‘চাঞচোন কংনো ছিগিল’ বুলি আতৈৰ কাণ টিপা মাৰি ধৰাত কাণ জোৰা খাই আগৰদৰে হ’ল (দফা নং ৪৫)। শিশু শংকৰদেৱৰ পাকৈত বান্ধনিও আছিল। এবাৰ মাঘমহা হিঁদগুৰিৰ বৰদলনিত সকলো ল’ৰা লগলাগি, ঘৰৰ পৰা চাউলপাত লৈ বালিভাত খাইছিল। সিজাইছিল গুৰুজনাই। বিভিন্ন মাছৰ আঞ্জা অমৃতৰ লেখীয়া হৈছিল, চৰিত পুথিৰ ভাষাত ‘গুৰুজনে সিজাই দিছে সবাকে ঃ ডেমদেউকা মাগুৰ মাছৰ গৰি দি ঃ বালিচুকা সল মৎস্যে বালিচুকা লাঙ্গি ভাঙ্গন দি বালিবাৰিএ বৰিৱালা মাছে অমৃতপ্ৰাই হৈছিল’ (দফা নং ৪৮)। এনেদৰে ‘গুৰুচৰিত কথা’ পুথিখনিত গুৰুজনৰ বাল্যকালৰ স্মৃতি-বিজড়িত ঘটনা অনেক আছে। চৰিত বক্তাৰ কথাবোৰৰ পৰা দেখা যায়— গোকুলত শিশু-কৃষ্ণই যি ৰূপে লীলা-খেলা কৰিছিল তেনেদৰে মহাপুৰুষ গুৰুজনাই বাল্যকালটো খেলা-ধূলাৰ মাজেৰে অতিবাহিত কৰিছিল। বৰ্ণনাবোৰৰ মাজত অলৌকিকতাৰে প্ৰলেপ দেখা গ’লেও— সেই বৰ্ণনাবোৰে গুৰু-ভক্তিত গদ্ গদ্ হৈ ভক্তৰ অন্তৰত কোনো প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিব পৰা নাছিল।

৩.৮.২ গুৰুজনৰ বিদ্যাশিক্ষা

গুৰুজনৰ বিদ্যাবৃত্ত বহুত পলমকৈ হৈছিল। অৱশ্যে ইয়াৰ যথোপযুক্ত কাৰণ নথকা নহয়। তেনে এক কাৰণ হ'ল— গুৰুজনৰ বাৰ বছৰ নৌহওঁতেই পিতৃ কুসুম্বৰ ভূঞাৰ মৃত্যু হৈছিল, স্বামীৰ মৃত্যুত 'সান্তি সত্যসন্ধা আই স্বামী সঙ্গে অনুগামী গল : কতো মুখভেদে কই প্ৰসূতা দোষে আগে চলিছে পোন্ধৰ দিনত পোৰাগাম হৈ (দফা নং ৪৬)। গতিকে শৈশৱত গুৰুজনৰ পিতৃ-মাতৃৰ বিয়োগে অভিভাৱকহীন কৰি তুলিছিল। পিতৃ-মাতৃৰ বিয়োগৰ পাচত সূৰ্যবৰৰ পত্নী খেৰসুতিয়ে শংকৰদেৱৰ দায়িত্ব ল'ব লগা হৈছিল। খেৰসুতি বুঢ়ীমাকৰ তত্বাৱধানত থকাত গুৰুজনাই সমনীয়াসকলৰ লগত খেল-ধেমালি কৰিয়েই দিন অতিবাহিত কৰিছিল। অৱশ্যে গুৰুজনৰ এনে কৰ্ম-কাণ্ডই বুঢ়ীমাকৰ অন্তৰত যথেষ্ট আঘাত দিছিল। সেয়ে এদিনাখন আইয়ে গুৰুজনাক স্নান-ভোজন কৰাই— 'বোলে টামন তোৰ আৰু পঢ়িবৰ মন নাই : ভণ্টাখৈৰি গৰুজাকতহে চিত্ত : বাৰেবৎসৰিয়া হলিকে ।। আমাৰ বংশত অপণ্ডিত নাই : তই মূৰ্খ হব খুইছনে : দৈবজ্ঞ চাই পণ্ডিত হ'ব বুলি ক'লে সিও দেখা মিছা হল : আমাৰেবে কৰ্ম তৰে পণ্ডিতৰো বাক্য লৰে। বাজাক স্বদেশেহে পূজে : বিদ্যাবৃত্ত সৰ্বদেশে পূজ্য ।। মাতা শত্ৰু পিতা বৈৰী : জেন বালা ন পাঠিতা : সভা মध्ये নোশোভন্তি হংসমাজে বকো জথা ।।' (দফা নং ৪৯) বুলি খেদ প্ৰকাশ কৰিলে। গুৰুজনাই বুঢ়ীমাকৰ মনৰ বেদনা বুজি ক'লে— 'বোলে আই চোন পঢ়িব পাৰো নপাৰো পঢ়াসালিতে থোৱানি'। গুৰুজনৰ মনৰ দৃঢ়তা বুজি এদিন বুঢ়ীমাকে গুৰু মহেন্দ্ৰ কন্দলীৰ পঢ়াশালিলৈ নি পঢ়াৰ ব্যৱস্থা কৰি দিয়ে। গুৰুজনাইও মনপুতি পঢ়া-শুনাত মনোযোগ দি গুৰুৰ প্ৰিয় হৈ পৰে। পুথিৰ ভাষাত— 'পাচে বিপ্ৰে সজ বাৰ তিথি চাই ফলি দিলে : একবাৰ মাত্ৰ দিএ দেখাই মাত আখ সবে আহে : পাচে পুথি দিলে। পুথিতো সেইমতে আহিল : পাছে দিবা নিশা আঠোপাৰে পঢ়িব ধৰিলে : দোৱাল পিহাতে সৰন কৰে এফালে এক শাস্ত্ৰ বন্তি : ইওফালে সেইমতে গুৱাটো দুবাগৰে দুফালে পঢ়ে অবিচেদে : (দফা নং ৫০)। কন্দলীৰ টোলত শংকৰদেৱে আন ছাত্ৰৰ দৰে পঢ়াশালিও মচিব লগা হৈছিল। এদিন গুৰু কন্দলীয়ে এক অদ্ভুত দৃশ্য দেখিলে। গুৰুজনাই বহাৰ সন্মুখৰ শিলচটাত গা ধুই উঠি বহি দুই হাতেৰে মূৰ ফনীয়াইছে আৰু দুই হাতেৰে গা মচিছে। এনে দৃশ্য দেখি শংকৰদেৱে সাধাৰণ মানুহ নহৈ সাক্ষাত ঈশ্বৰহে নৰ ভাও ধৰিছে বুলি ভৱিত পৰিব গৈছিল। শেষত যেনিবা 'পাচে দুই হাত ছদ্মকৈ বোলে গুৰু কি কৰা বুলি' শংকৰদেৱে বাৰণ কৰিছে। এনে দৃশ্য দেখাৰ পিচত কন্দলীয়ে এইগৰাকী শিষ্যক পঢ়াশালি মচিব দিবনে— সেয়ে 'পাঠসাল মচিবৰ নিবাৰ কৰি ওঝা ছাত্ৰ পাতিলে।' লগতে শংকৰদেৱক ঈশ্বৰ বোধে মানিব ধৰিলে। পঢ়াশালিত শংকৰদেৱৰ দ্বাৰাই পাঠদান কৰাৰ ব্যৱস্থাও মাজে সময়ে কৰালে। এনে কাৰ্যত বহু ব্ৰাহ্মণে ছাত্ৰ ক্ষুণ্ণ হৈছিল যদিও পিচলৈ মানি ল'ব লগা হ'ল (দফা নং ৫০)। এনে এজনা ঈশ্বৰ ভাও দেখুওৱা শিষ্যই মহেন্দ্ৰ কন্দলীৰ শস্যক্ষেত্ৰও হাতীৰ পৰা ৰক্ষা কৰিছিল। চৰিতৰ ভাষাত— 'আৰু কন্দলিৰ ধান এফেৰি বৈচিল : জেঠমহা পকাত হাতি সাতোটা খাইচেহি : একোৰূপে খেদিব নুৱাৰি এৰি গল গোলাম : সুনি গুৰুজন খেদি গল : দেখিএ বিয়ুতসম্মে ভিৰি গৈ দল পলসত সোমাই মাৰ গল জন্ম নিবাৰি ।। (দফা নং ৫১) ছাত্ৰশালত থকা ছাত্ৰৰ কেতিয়াবা ঘৰলৈ, চুবুৰীয়া লগ বন্ধুবোৰলৈ মনত পৰা অস্বাভাৱিক নহয়। মহাপুৰুষ গুৰুজনাও তাৰ ব্যতিক্ৰম নাছিল। এবাৰ গুৰুজনাই ঘৰৰ কোনেও গম নোপোৱাকৈ টকা-বস্ত্ৰ আনি গুৰু কন্দলীক দি কেইদিনমানৰ কাৰণে ঘৰলৈ আহিল। কন্দলীয়ে আন ছাত্ৰৰ হাতত টকা বস্ত্ৰ আইলৈ ওভোতাই দি পঠোৱাত শংকৰদেৱ ধৰা পৰিল। আইয়ে শংকৰক 'এই টকা বস্ত্ৰ চুবকৈ নি গৰুজাকত ফুৰগৈ' বুলি ককৰ্থনা কৰিলে। (দফা নং ৫২)। এনে কাৰ্যত শংকৰদেৱ 'অধোমুখে তলমুণ্ডে বল'। গুৰুৰ পঢ়াশালিত শংকৰদেৱে যুক্তাক্ষৰ

নোহোৱাকৈ কবিতা ৰচি ভূয়সী প্ৰশংসাও পাইছিল। আন ছাত্ৰকো দিছিল কিন্তু শংকৰত বাহিৰে আন কোনেও কবিতা পূৰ্ণ কৰিব নোৱাৰিলে। কিন্তু ‘গুৰুজনে কৰি দিলে : বৈকুণ্ঠৰ পৰা পাত মহি মৈলাম চাইটা বস্তু নমাইছে। আৰু সংখ অক্ষৰশক্তি নমাই গদ্য কৰিলে : খগক্ষৰ নগচৰ : আকাৰ ইকাৰ নাই সুদা অৰ্থে পৃথিৱী পাতাল বৈকুণ্ঠ স্বৰ্গ ভেদি গ’ল : অধ্যাপকে চাই : তৈল লোন নাই সুদা বেঞ্জৰ এনে স্বাদ : বিনা জৰু বন্ধন : আৰা সুদা শক্তি মনুষ্য নুহি : কিবা হৰিহৰ ছদ্মে আছেহি।।” (দফা নং ৫৩) বুলি গুৰুজনাক প্ৰশংসা কৰিছে। পঢ়াশালিত এদিন কন্দলীয়ে দুৰ্গাৰ মন্ত্ৰ শিকাবলৈ আগবাঢ়িল। সেয়ে গুৰু কন্দলীয়ে ক’লে— ‘বোলে ডেকাগিৰি দুৰ্গাৰ ৰিচ আৰ্হিক সিখাঞ : মাহ চাউল জৰা পুৰা হাহ পাৰ কি পোৱা আনা চপাই :’ বিনয়ী শংকৰে সেইবোৰ কত পাম, দুৰ্গাৰ স্তৱৰ সলনি কৃষ্ণস্তৱকে দিয়ক, তুলসী পাতেৰে কৃষ্ণ সন্তুষ্ট হ’ব— দুৰ্গাক পূজিবৰ শক্তি আমাৰ নাই বুলি জনালে। শংকৰৰ এনে যুক্তিপূৰ্ণ উত্তৰত গুৰুৱে দুৰ্গাস্তৱ এনেয়ে শিকাবলৈ আগবাঢ়িল যদিও ‘কৃষ্ণৰ কৃপাত চণ্ডীতত্ত্ব পাসৰি কৃষ্ণৰিচ সিকালে।’ (দফা নং ৫৪)। মহেন্দ্ৰ কন্দলীৰ টোলত গুৰুজনা এবছৰ পঢ়িছিল। এই এটা বছৰৰ ভিতৰত আনে এশ বছৰ পঢ়িও শেষ কৰিব নোৱাৰাখিনি শংকৰদেৱে আয়ত্ত কৰিলে। এই সময়ছোৱাত শংকৰদেৱে— চাৰিবেদ, চৈধ্যশাস্ত্ৰ, অষ্টাদশ পুৰাণ, অষ্টাদশ ভাৰত, অষ্টাদশ সংহিতা, চৈধ্য ব্যাকৰণ, অষ্টাদশ তন্ত্ৰ, অষ্টাদশ কাব্য, অৰ্ঠৰ কোশ ইত্যাদি আয়ত্ত কৰে। পুথিৰ ভাষাত— ‘গুৰু কন্দলীএ বোলে জিখিনি জানো পঢ়ালো একা নাও আৰ : আৰু আনে শং বৰ্ষেও অত পঢ়িব নাপাৰে : একা মই কাৰণহে’ (দফা নং ৬০) এই বুলি গুৰু কন্দলীয়ে শংকৰদেৱক বিদায় দিলে। শংকৰদেৱে গুৰু-গৃহৰ পৰা বিদায় লৈ অহাৰ পিছদিনাখন বুঢ়ীমাক খেৰসুতীয়ে গুৰু কন্দলীক অনাই ভোজন কৰাই দান-দক্ষিণা কৰিছে (দফা নং ৬০)। চৰিতখনিত উল্লেখ থকা মতে গুৰু গৃহত শংকৰদেৱৰ যোগশাস্ত্ৰ পঢ়া হোৱা নাছিল। সেয়ে যোগশাস্ত্ৰ অধ্যয়নৰ ব্যৱস্থা নিজৰ গৃহতে কৰিছিল (দফা নং ৬১)।

৩.৮.৩ গুৰুজনাৰ প্ৰথম তীৰ্থভ্ৰমণ

মহাপুৰুষ গুৰুজনাই একৈশ বছৰ বয়সত বিবাহপাশত আৱদ্ধ হয় চৈধ্য বছৰীয়া সূৰ্য্যৱতীৰ লগত। সূৰ্য্যৱতীৰ সোতৰ বৰ্ষত কন্যা মনুৰ জন্ম হয়। দুখৰ বিষয় মনুৰ নমাহ বয়সত মাতৃ সূৰ্য্যৱতীৰ মৃত্যু হয়। মনুৰ তেৰ বছৰ হোৱাত ৰামচন্দ্ৰ কায়স্থৰ বেটা হৰিলৈ মনু কন্যাক বিয়া দিয়ে। দেখা যায় গুৰুজনাৰ সংসাৰ যাত্ৰা বৰ সুখকৰ নহ’ল। এনে ক্ৰিয়াৰ পৰিণতিয়েই গুৰুজনাৰ প্ৰথম তীৰ্থ ভ্ৰমণ। সাতত্ৰিশ বছৰীয়া শংকৰদেৱে— ‘বাহুজন ভক্তেৰে পচিম ক্ষেত্ৰ কৰিবলৈ যাত্ৰা কৰিলে।’ ভক্তসকল হ’ল— ৰামৰাম, সৰ্ব্বজই, পশ্চানন্দ, বলোৰাম, বলোভদ্ৰ, গোবিন্দ, নাৰায়ণ, বৰশ্ৰীৰাম, গোপাল, চোটবলোৰাম, মুকুন্দ আৰু মুৰাৰি (দফা নং ৬২)। গুৰু শংকৰদেৱে নিজৰ বৰভূঞা বিষয় বংশৰ জয়ন্তক সোধাই যাত্ৰ আৰম্ভ কৰিছে। নাৱেৰে গৈ তেলকুপিত উঠিছে। ইয়াতে সুমালিনি নামৰ পোহাৰীয়ে সপোন দেখি, ৰাতিপুৱা ভোজন সম্ভাৰ, দুশ টকা, দুকুৰি সোনা, জপা দুটা গুৰু-ভক্তক দান দি ৰামনাম লৈ দেহত্যাগ কৰিছে। গুৰু-ভক্ত সকলোৱে পোহাৰীৰ কাঠ সংস্কাৰ কৰাই গৈছে। ইয়াৰ পিচত মদাৰগঞ্জ পাইছে; ইয়াৰ পৰা জগন্নাথলৈ গৈছে। জগন্নাথৰ পৰা ‘মাহিন্দ্ৰি কন্দলি আদি অনেক জাতুক দেশে পঠাই আঠজনে সৈতে গৈচে’। (দফা নং ৬৩)। ইয়াৰ পৰা গৈ পূৰ্ণভৰা ‘কৰতিয়া’ স্নান কৰিছে; তাৰ পৰা ভাগিৰথী নদীৰ চিলিপুৰ ঘাটত স্নান-দান কৰিছে। ইয়াৰ পৰা গয়ালৈ গৈ ফল্গুনদীৰ পাৰত চৈধ্যপুৰুষৰ পিণ্ডদান কৰি দান-দক্ষিণা কৰিছে (দফা নং ৬৪)। তাৰ পৰা ক্ৰমে বাৰাণসী, কাশীলৈ গৈছে।

প্ৰয়াগত মুগুন কৰি ব্ৰহ্মবট দৰ্শন কৰি তাৰ পৰা পুষ্কৰ তীৰ্থলৈ গৈ স্নান-দান কৰিছে। ইয়াতেই কবি গোপীনাথে গুৰুজনাত শৰণ লৈছে। ইয়াৰ পৰাই গুৰুজনাই প্ৰভু শ্ৰীৰামৰ স্থান অযোধ্যালৈ গৈছে। অযোধ্যাত কিছুদিন ফুৰি-চাকি কুশৰ নগৰ কুশাৰতীপুৰ পাইছে, ইয়াতো নিশা কটাইছে; তাৰে পৰা লৱৰ প্ৰস্নাৱতিনগৰলৈ গৈও ৰাতি কটাইছে। ইয়াৰ পৰা ভৰদ্বাজ মুনিৰ আশ্ৰম নদী গ্ৰামতো কিছুদিন থাকে। ইয়াৰ পিছত কৃষ্ণদেৱৰ লীলা-খেলাৰ ঠাই বৃন্দাবন, গোকুল পাইছেগৈ। ইয়াতে ৰেধা নামৰ সন্ন্যাসীয়ে গুৰুজনাত শৰণ লৈছে। তাৰ পিচত গুৰুজনাই কালিন্দীৰ পাৰৰ কালীয়হৃদত স্নান কৰি কদম্ব বৃক্ষৰ তলত কিছুদিনৰ বাবে থাকে। ইয়াতেই ৰূপ সনাতন, বৃন্দাবন দাসে শংকৰদেৱক গুৰু মানি শৰণ লয় (দফা নং ৬৫)। ইয়াৰ পৰা গৈ বাৰবন দৰ্শন কৰি গৌৰদৰ্শন পাই কিছুদিন ৰৈ ক্ৰমে হস্তিনাপুৰ, ইন্দ্ৰপ্ৰস্থ, কুৰুক্ষেত্ৰ পাইছেগৈ (দফা নং ৬৬)। ইয়াৰ পৰা গুৰুজনা বদৰিকা শ্ৰম উঠিছে। ইয়াতে সৰ্বজই আতৈৰ দক্ষিণ বাহু লৰিছে; ই আচলতে শুভবাৰ্তা লাভৰ ইংগিত। সেয়ে অন্ত্যৰ্যামী গুৰুজনাই ‘আমাৰে সখা ইষ্ট এজন পুৰুষ মাধৱ নামে জন্মিছে’ বুলি শুভবাৰ্তা জনাইছে। তাৰে পৰা হিমালয় পাইছে; গংগাৰ উৎপত্তি স্থানত স্নান কৰি ক্ৰমে নেপাল, নৈষধ, কৈকেয়, কোশল, দ্ৰাবিড়, পাঞ্চাল, শ্বেতদ্বীপ আদি দেশ গ্ৰাম ৰাজ্য ফুৰি-চাকি কৰ্মনাশা কাষেৰে বৈদ্যনাথ পাইছে। তাৰপৰা ক্ৰমে কেসৰি, কাৰ্বেৰী, মাৰ্গকাশী, বিন্দুকাশী, পয়োম্বিনি দৰ্শন কৰিছে। ইয়াৰ পৰা মহাতীৰ্থ কৌশিক পাই কেইদিনমান আছে। ইয়াৰ পৰা গৈ মুকণ্ড আশ্ৰম পাই চাই-চিতি পুণ্ড্ৰভদ্রাত স্নান কৰিছে। তাৰপৰা সোনাৰুত স্নাত কৰি কপিল পাইছে; কপিলৰ পৰা গণ্ডুকি, মথুৰা, উপদ্বাৰকা আদিত কিছুদিন কটায়। উপদ্বাৰকাত থকা কালতেই ৰমাকান্ত নামে এজন ক্ষত্ৰিয়ই গুৰুজনাক গুৰু মানি শৰণ লৈছে। (দফা নং ৬৭)।

তাৰ পাছত গুৰুজনাই ভক্ত-শিষ্যসকলৰ লগত ক্ৰমে লক্ষ্ণণ পুত্ৰৰ দেশ অঙ্গদিয়ানগৰ, চন্দ্ৰকেতুৰ নগৰ চন্দ্ৰাৱতী নামে ঠাই পাই কিছুদিন থাকে। ইয়াৰে পৰা ৰামেশ্বৰ সেতুখণ্ড পাই, চাই সাগৰত স্নান কৰিছে। ইয়াৰ পিছত যিবোৰ স্নান দৰ্শন কৰিছে সেইবোৰ ৰামকথাৰ লগত বিজড়িত। তেনে স্থান সমূহ হ’ল— সীতাকুণ্ড (শ্ৰীৰামে সীতাক অগ্নি পৰীক্ষা কৰা স্থান), সুবাহু (শত্ৰুঘ্ন পুত্ৰৰ দেশ), কৌশিকৰ যজ্ঞভূমি (মাৰুচ সুবাহু বধক্ষেত্ৰ), বিদিশনগৰ, দণ্ডুকা, চিত্ৰকূট, শ্ৰীৰাম থানভিটা, খৰ দুসনৰ যুদ্ধস্থান, শূৰ্পনশা দণ্ডস্থান আদি। এইবোৰ চাই গোদাবৰী নদী পাই তাত স্নান কৰিছে; তাৰ পৰা গোমতী গংগা পাই তাতো স্নান-দান কৰি তক্ষক নগৰ উঠিছে; তাত কেইদিনমান আছে। তাৰ পিছত পঞ্চবটী তীৰ্থ পাইছে, বাৰণ আৰু জটায়ুৰ যুদ্ধস্থান চাই বিষ্যমুখ পৰ্বত পাইছে। তাৰপৰা শ্ৰীৰামৰ ওচৰত পঞ্চ বান্দৰে শৰণ লোৱা তালভেদা নামৰ স্থান পাই, চাই তাত কিছুদিন থাকি, কিষ্কিন্দা নগৰ উঠিছে। তাৰ পৰা ক্ৰমে পুষ্কৰাৱতী (ভৰতৰ পুত্ৰৰ দেশ), ভৰদ্বাজ, হৰিদ্বাৰ, জয়দ্বাৰ চাই কিছুদিনৰ মূৰত নৰ্মদা পাইছে; নৰ্মদাৰ পৰা মহানন্দা পাই স্নান কৰি কৰি কটক নগৰ পাইছে। ইয়াৰ পৰা ‘ওৰেয়াপুৰী শ্ৰীপুৰ্যোত্তম ক্ষেত্ৰ পৃথিৱীৰ বৈকুণ্ঠপূৰ্ণ জগন্নাথ দৰ্শন হলহি।’ জগন্নাথ ক্ষেত্ৰকে ধৰি ওচৰ-পাজৰৰ বিভিন্ন তীৰ্থ, মন্দিৰ আদি চাই-চিতি এবছৰ কাট কটায়। দিনত সেইবোৰ চায় আৰু ‘নিশা জতমানে পাণ্ডা চাপে গুৰুজনে ব্ৰহ্মপুৰাণ কই।’ ‘এই ক্ৰমে একবৰ্ষ ৰহি চাই কৃষ্ণ বলভদ্ৰ সুভদ্ৰা ব্ৰহ্মবট সমুদ্ৰা স্নানি পাণ্ডাসৰক দখিনাকৈ আহিল।’ তাৰ পৰা গংগাসংগমনত স্নান কৰি কপিল মুনিৰ আশ্ৰম, ভগীৰথৰ আশ্ৰম চাই পূৰ্ণভৰা কৰতোৱাত স্নান পান কৰি সুদীৰ্ঘ বাৰ বছৰৰ মূৰত আঘোণ মাহত আলিপুখুৰীলৈ উভতিছে। চৰিতৰ ভাষাত— ‘জত পৃথিৱীৰ তীৰ্থক্ষেত্ৰ আছে দেশ ৰাজ্য দ্বীপ দ্বীপান্তৰ পূণ্যভূমি চাই চিন্তি ফুৰি বেটাই বাহু বৰ্ষে আহি আলিপুখুৰী আশ্ৰমহা এপৰ নিশা জোয়াৎ বুঢ়ি আইক মাত লগাইচেহি।’ (দফা নং ৬৮)। বুঢ়ীমাকে গুৰুজনাৰ মাত বুজি পাই দৌৰাদৌৰি কৰি উঠি আমি ‘মোৰ বাপু বলি’ সাৰটি ধৰিলে। নিশা খোৱা-বোৱাকৈ শুই থাকিল। ৰাতিপুৱা জ্ঞাতি-বন্ধু, বাৰভূঞা বংশৰ

সকলোৱে আহি মহাপুৰুষ গুৰুজনাৰ খা-খবৰ লৈছে। মহাপুৰুষ গুৰুজনাই 'জি তীৰ্থৰ জি ভাৱ কথা কাৰ্য মাত বলি ফাৰ্ছি মহাত্মা জি দেশত জি ধাৰা নীতি', খাৱন-পিন্ধন সকলো কথা কৈছে। তীৰ্থক্ষেত্ৰৰ পৰা অনা জল, মৃতিকা, প্ৰসাদ-নিৰ্মালি সকলোকে ভগাই দিছে। বাৰভূঞা বংশৰ লোকে গুৰুজনাক প্ৰশংসা কৰিলে 'বোলে বাপু তুমিহে আমাৰ বংশত পদ্ম প্ৰদীপ হল। পুৰুষকো উদ্ধাৰিলা' (দফা নং ৬৯)। তীৰ্থক্ষেত্ৰৰ পৰা গুৰুজনাই চেনীও আনিছিল। সেই চেনী বংশৰে জয়ন্তুক খাবলৈ দিছিল। জয়ন্তুই সেই চেনী পোৰা মাছেৰে সানি খোৱা বুলি কোৱাত গুৰুজনে পগা দৈৰে খাবলৈ পৰামৰ্শ দিছে।

মহাপুৰুষ গুৰুজনাৰ প্ৰথম তীৰ্থভ্ৰমণৰ বাৰ বছৰ কালৰ যি অভিজ্ঞতা, সেইয়া পৰৱৰ্তীকালৰ নৱ বৈষ্ণৱধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মূল সম্পদ হিচাপে চিহ্নিত হৈছে। গুৰুজনাই ভাৰতৰ প্ৰায় সমগ্ৰ তীৰ্থক্ষেত্ৰ ভূমি, যত যি নিয়ম তাকো পালন কৰিছে। এনে অৱস্থাতো ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন ভক্তই বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত গুৰুজনাত শৰণ লোৱাটো কম আচৰিত কথা নহয়। তাতোকৈ ডাঙৰ কথা যি ঠাইৰ যি মাত-কথা সেইয়া আয়ত্ত কৰিব পৰাটো : এনে কাৰ্যৰ দ্বাৰা পৰৱৰ্তী সময়ত ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ গঠনত সহায়ক হোৱা বুলি ভাবিব পাৰি।

৩.৮.৪ নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ-প্ৰসাৰৰ প্ৰক্ৰিয়া

নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ দুটা প্ৰধান বৈশিষ্ট্য হ'ল একেশ্বৰবাদ আৰু ভক্তিৰ ধাৰণা। নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম অনুসৰি ৰাম, কৃষ্ণ, নাৰায়ণ, হৰি আদি ঈশ্বৰৰ সহস্ৰ নাম থাকিলেও তেওঁ মূলতে একেজনাই আৰু কেৱল তেওঁইহে পূজনীয়। ভক্তিবাদী আন্দোলনৰ নেতাসকলে যুক্তি, বুদ্ধি, কৰ্মমাৰ্গৰ বিপৰীতে প্ৰেম, বিশ্বাস, আৰু অকুণ্ঠ আত্মসমৰ্পণৰ দ্বাৰাহে ঈশ্বৰোপলব্ধি সম্ভৱ বুলি কয়। ভক্তিধৰ্মত ভক্তিয়েই সকলো। ভক্ত আৰু ভগৱানৰ মাজত এটা পোনপটীয়া আৰু শিশুদ্বাৰা আনুভূতিক সম্পৰ্ক গঢ়ি তোলাত ভক্তি-আন্দোলনৰ নেতাসকল সততে উদ্যোগী আছিল। ভক্তিৰ সম্পৰ্কটো প্ৰকাশ পাইছিল কেতিয়াবা দাস্য, সখ্য আৰু প্ৰেমৰ ভাৱত। ভাগৱত-পুৰাণৰ অনুকৰণত শংকৰদেৱে তেওঁৰ 'কীৰ্ত্তন' পুথিত শ্ৰৱণ, কীৰ্ত্তন, স্মৰণ, অৰ্চন, পদসেৱন, দাস্য, সখিত্ব, বন্ধন আৰু দেহ অৰ্পণ— এই নৱবিধ ভক্তিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে যদিও তেওঁ গুৰুত্ব দিছিল শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনতহে। 'যদ্যপি নৱবিধা ভক্তি মাধৱৰ। শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তনেসে জানা শ্ৰেত্বতৰ।।' (ভাগৱত ১/৩৮) মহাপুৰুষ গুৰুজনাই মহেন্দ্ৰ কন্দলীৰ পঢ়াশালিতেই এনে ভাৱনাৰে সমৃদ্ধ হোৱাৰ প্ৰয়াস কৰিছিল; বিশেষকৈ দেৱ-দেৱীৰ সম্পৰ্কত কৃষ্ণকে শ্ৰেষ্ঠ বুলি মানি লৈছিল। প্ৰথম সংসাৰ যাত্ৰাত পোৱা বিৰক্তিয়ে— তেওঁক তীৰ্থভ্ৰমণৰ যি অনুপ্ৰেৰণা যোগালে, সেই অনুপ্ৰেৰণাই তেওঁৰ হৃদয় ৰাম-কৃষ্ণময় কৰি তুলিছিল। কিন্তু এইখিনিতে গুৰুজনা তীৰ্থভ্ৰমণৰ পৰা দ্বিতীয়বাৰৰ বাবে সংসাৰ বন্ধনত আৱদ্ধ হ'ব লগা হ'ল। গুৰুজনে আপত্তি কৰিছিল, আপত্তি নৰজিল। শেষত 'গুৰুজনে সবাৰে বাক্য পেলাব নপাৰি কষ্টেৰে বোলে বাৰু' (দফা নং-৭০) বুলি সন্মতি জনাই চৌৱন বছৰত দ্বিতীয়বাৰ বিবাহ কৰাব লগা হ'ল। এনেকৈ সংসাৰ বন্ধন লৈও সংসাৰত নিমজ্জিত নহৈ 'অনেক শাস্ত্ৰ ৰস তত্ব লৈ হৰিকীৰ্ত্তন কৰি কৃষ্ণকথা চৰ্চিবলৈ ধৰিলে।' কিন্তু এনেকৈ কৃষ্ণকথা চৰ্চা কৰি বিৰক্তি পাই, লগৰ ভক্তসকলৰ লগত আলোচনা কৰি আলিপুখুৰীৰ পৰা অলপ দূৰত, কুসুমদেৱৰ সৰিয়হতলিত চাৰিহাটি কৰি হৰিগৃহ বান্ধি কৃষ্ণ-কথা চৰ্চা কৰিবলৈ ধৰিলে। (দফা নং-৭১)। কৃষ্ণ ভক্তিৰ কেন্দ্ৰ হ'ল নামঘৰ। এই নামঘৰ পিচলৈ ভক্তিধৰ্মৰ কেন্দ্ৰই হৈ নাথাকিল— ই হ'ল গাঁৱৰ ৰাইজৰ বাবে এখন বিচৰালয় (Court)। এই সৰিয়হতলিতে ভক্তসকলে তিনিপক্ষ হৰিগুণ গাইছে। কিন্তু ইয়াত ভক্তসকলে পানীৰ অভাৱ

বোধ কৰিছে। ভক্তসকলে পানীৰ কষ্টৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ গুৰুজনাক প্ৰাৰ্থনা জনাইছে। গুৰুজনাই সকলো ভক্তকে নিশা নাম গাবলৈ দিলে; ভক্তসকলে নাম গাই থাকিল। মহাপুৰুষ গুৰু দুপৰ-নিশা ধনুত কাঁড় জুৰি আকাশলৈ নিক্ষেপ কৰিলে। ‘গিৰগিড় শব্দে আকাশী গঙ্গা নামিলহি পূৰ্বৰো নিমিত’। ভক্তসকলে পুৰা দেখে— চাৰিওফালে কেৱল পানী। সকলো ভক্তই আচৰিত হৈ গুৰুজনত কোৱাত— গুৰুজনাই ‘বোলে ঈশ্বৰে কৃপাকৈ তোমাসবক নাম জল দান কৰিছে’ (দফা নং-৭২) বুলি ক’লে। এইয়া নামমাহাত্ম্য তথা গুৰুজনাৰ কৃপাৰ বলতে হোৱা বুলি ভক্তসকলে দুগুণ উৎসাহত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মত দীক্ষিত হোৱাৰ সুচল পালে। এইস্থানতে গুৰুজনাই ‘গৰুড়পুৰাণ’ চাই ‘ভক্তিপ্ৰদীপ’ কৰিছে; ‘হৰিবংশ’ৰ পৰা ‘ৰুক্মিনীহৰণ’ কাব্য কৰিছে। গুৰুজনাৰ দ্বাদশস্কন্ধ ভাগৱত ভাঙনি কৰিবৰ মন হ’ল। কিন্তু হাতত মূল পুথি নোহোৱাত গুৰুজনা বিপাণ্ডত পৰিছে। তেনেতে পশ্চিমৰ পৰা বাৰস্কন্ধ ভাগৱত লৈ জগদীশ মিশ্ৰ আহি পালেহি। গাঁৱৰ মূৰতে ৰায়আতাক লগ পাই বাৰ্তা সুধি, শংকৰদেৱ ক’ত থাকে সুধিলে। ৰায় আতাই অকণমান ৰব দি, গুৰুজনাৰ অনুমতি লৈ তেওঁক গুৰুজনাৰ ওচৰলৈ নিলে। মহাপুৰুষ গুৰুৱে চাৰিখোজ আগবাঢ়ি আদৰি আনিলে, ঠাই মচাই ঠগা দিয়াত শাস্ত্ৰখন থলে। বিপ্ৰক বহিবৰ বাবে আসন দিছে, বহিল, দুই চাকৰে পাও ধুৱাই দিলে। পাছত গুৰুৱে গোটেই কথাখিনি সুধিলে, উত্তৰত বিপ্ৰই ক’লে— ‘বাৰাণসীৰ তিৰুতিয়া গ্ৰামত আমাৰ ঘৰ, ব্ৰহ্মানন্দৰ ছাত্ৰশালত বাৰ বছৰ অধ্যয়ন কৰিলো, গুৰুৱে মোৰ নাম দিলে জগদীশ। বাৰস্কন্ধ ভাগৱত মুখস্থ কৰি— মহাপ্ৰভু জগন্নাথৰ মন্দিৰত পাঠ কৰিবলৈ গৈছিলো; কিন্তু স্বপ্নাদেশ হ’ল যে আমি জড় জগন্নাথ, ইয়াত পাঠ কৰিলে কি উপকাৰ হ’ব? শংকৰ নামে চৈতন্য জগন্নাথ পূৱ দিশে অৱতাৰ হৈছে; তাৰ ওচৰত গৈ ভাগৱত শুনাতে অসংখ্য প্ৰাণীৰ মহৎ উপকাৰ হ’ব। সেয়েহে ছয়মাহে সুধি সুধি আপোনাক পাইছোঁ।’ গুৰুজনাই ৰামৰামৰ ঘৰতে থকা-খোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰালে। প্ৰথম অৱস্থাত শংকৰদেৱে ৰচনা কৰা গীত পদ শুনি জগদীশ মিশ্ৰ মোহিত হৈ পৰিছে। তাৰ পিছত ভাল তিথি বাৰ চাই ভাগৱত পাঠ আৰম্ভ কৰিছে। প্ৰতি মাহত একোটা স্কন্ধ শেষ হৈছে; বাৰ মাহত দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত পাঠ শেষ হৈছে। ভাগৱত পাঠ শেষ হোৱা মাত্ৰকতে জগদীশ মিশ্ৰইও মানৱলীলা সম্বৰণ কৰিলে। দেখা-শুনা লোকে এনে কাৰ্যত আচৰিত মানিলে। গুৰুজনাই ৰামৰায় গুৰু হতুৱাই দহন, কুয়া কৰ্ম শেষ কৰালে। ইয়াৰ পিছত গুৰুজনাই মূল ভাগৱত চাই দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত অনুবাদ কৰিলে (দফা নং-৭৩)। নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্ম ‘পুৰাণ-সূৰ্য’ ভাগৱত প্ৰতিষ্ঠিত। গতিকে গুৰুজনাৰ হাতলৈ মূল ভাগৱত অহাৰ কাহিনীটো নিঃসন্দেহে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। এদিনাখন দশম পঢ়োতে ওলাল—

বিষ্ণু বুদ্ধি কৰি নন্দৰ পোক।।

দেখাইলা বৈকুণ্ঠ ব্ৰজৰ লোক।।

এনে পদ শুনি ভক্তসকল, ভূঞাসকলে গুৰুজনাক ধৰিলে— যে নন্দৰ গোপ-গোপীয়ে কৃষক দেখিলে, আমাৰ কৃষক চোৱাৰ মন। গুৰুজনা কৃষক অৱতাৰ। ভক্তৰ মনোবঞ্ছা পূৰ্ণ কৰিবলৈ মান্তি হ’ল। ভূঞাসকলে যাত্ৰা কৰিবলৈ দল সাজিলে। গুৰুজনাই কপিলীমুখৰ কুমাৰক মতাই আনি খোল গঢ়ালে, জোখ দিলে ডাইনা সাত আঙুল, বায়া তেৰ আঙুল। খোল চামৰাৰে ছিয়ালে। ঘুন লগোৱাৰ দিহা নজনাতে খোলৰ মাত নোলায়। গুৰুজনাৰ মনত অসন্তোষ। এনেতে এটি কাউৰীয়ে কিছুমান কৰকৰা ভাত ঠোঁটতকৈ আনি খোলত ঘহা দেখা পালে। গুৰুজনাই এই দৃশ্য দেখি কৰকৰা ভাতৰ লগত খোলা গুৰি বাটি খোলত ঘুন দিছে। গুৰুজনাই তুলাপাতত সাত বৈকুণ্ঠ আঁকিছে, কল্পতৰু বৃক্ষজুপি দিবৰ বাবে চিন্তা কৰি আছে। এনেতে ধান শুকাই থকা চন্দৰী আইয়ে দেখুৱাই দিয়া অনুসৰি কল্পতৰু বৃক্ষক আঁকিছে। এনেকৈ বিভিন্নজনৰ সহযোগত চিহ্নযাত্ৰা ভাঙনা পাতিলে। গুৰুজন সাত বৈকুণ্ঠৰ ঈশ্বৰ। গুৰুজনে বায়ুমণ্ডলি ৰাগ দিয়াত প্ৰবলভাবে বায়ু প্ৰবাহিত হৈ পাটিসোন্দা গছৰ পাত সৰি গৈছে; তাৰ পিছত মেঘমণ্ডলি

বাগ দিয়া গছৰ পাত পুনৰ লাগি ধৰিছে। দৰ্শকসকলে গায়ন, বায়ন, ভাৰবীয়া সকলো ঠাইত কেৱল শংকৰৰ ৰূপকহে দেখি আচৰিত হৈছিল। এই যাত্ৰা সাতদিন সাতৰাতি চলিছিল। এনেদৰে চিহ্নযাত্ৰা শেষ হোৱাত অধিকাংশ লোকে ডেকাগিৰিক ঈশ্বৰ পুৰুষ বুলি জ্ঞান কৰি শৰণ ল'লে। আনকি ব্ৰাহ্মণসকলেও শংকৰত শৰণ ল'বলৈ আহিল। 'গুৰুজনে বোলে দেৱী দুৰ্গা, সেৱাপূজা এৰিলেহে সম্ভৱ বুলি কৈ দান-দক্ষিণা দি ব্ৰাহ্মণসকলক বিদায় দিলে। পিছদিনাখন এনে চৰ্ত পূৰণ কৰি হ'লেও কবিৰত্ন, বিদ্যাৰত্ন, সৰস্বতী, ৰাম আদি ব্ৰাহ্মণে শৰণ লৈছে (দফা নং ৭৪)।

অনন্ত কন্দলী বেদ-পুৰাণ-ভাগৱতত বিদগ্ধ পণ্ডিত; কিন্তু হৰি বিমুখ শাক্ত। ধৰ্মদেৱতাক পূজে; ধৰ্মদেৱতাই বৃষভ ৰূপে পূজা গ্ৰহণ কৰে। আনহাতে কন্দলীৰ পত্নী গৰাকী 'মহাসান্তি বিষণ্ডজ্ঞা'। বিষণ্ডজ্ঞা পত্নীয়ে হৰি-গুণ গাই গুৰুজনাৰ মাহাত্ম্য কীৰ্ত্তন কৰে। এই লৈ কন্দলীৰ মহা অশান্তি, এদিন অইন কথা লৈ কন্দলীয়ে ঘৈণীয়েকক মাৰিলে। ঘৈণীয়েকক মৰা দিনৰে পৰা ধৰ্মদেৱতাক পূজে হয় কিন্তু ধৰ্মদেৱতাই নোলায়-পূজাও নাখায়। সেয়ে কন্দলীৰ মনত অশান্তি। ঘৈণীয়েকে সমস্ত কথা জানি যৰে বস্ত তলৈ গৈচে বুলি ক'লে। তেতিয়া কন্দলীয়ে কাৰ বস্তনো বুলি সোধাত— 'বোলে শ্ৰী শঙ্কৰৰূপে হৰি অৱতাৰ পুন্নে বৰদৱাত গল বুলি ক'লে। এই কথা জানি কন্দলী গুৰুজনাৰ ঠাই পালে, দেখে হয় 'গুৰুজন বসি আছে হৰিকথা চচ্চি ভক্তে সমে : পাচতে ধৰ্ম পৰি আচে কপিলা গোৰূপে।' গুৰুজনাই কন্দলীৰ পৰা সবিস্তৰে ঘটনাটো জানি— বৃষভক লৈ যাবলৈ ক'লে। কন্দলীয়ে বৃষভক আনিব দূৰৰ কথা বৃষভৰ এডাল নোমো লৰাব নোৱাৰি অধোমুখে গুচি আহি, গুৰুজনা যে ঈশ্বৰ গুণশীল সেই কথা ঘৈণীয়েকৰ আগত স্বীকাৰ কৰিলে। (দফা নং- ৭৯)। পিছত ধ্বজা আতৈৰ জৰিয়তে গুৰুজনাৰ পৰা শৰণ বস্ত ল'বলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰিলে। ধ্বজা আতৈ গুৰুজনাৰ ঠাইলৈ নিয়াত— গুৰুজনাক পাই 'দগুৱতে পৰি বোলে বাপ অৱশেষ প্ৰাৰ্থনা কৰিছো। মহাপুৰুষ গুৰু হস্ত হাঙ্গি বোলে বিপ্ৰ উঠা জাক পাবা।' সেই সময়ত গুৰুজনাই ভাগৱতৰ দশমস্কন্ধ ভাঙনি কৰি আছিল। আদ্য দশম শেষ হৈছে। সেয়ে অৱশেষ স্বৰূপ দশমৰ মধ্য আৰু শেষ ভাগ ভাঙনি কৰিবলৈ নিৰ্দেশ কৰিছে। চৰিতৰ ভাষাত— 'বোলে আমি আদ্য কৰিম মধ্য শেষ কৰিবা তুমি : কৃষ্ণৰ ভক্তিনীলা বনাই গাছিবা। সম্পূৰ্ণে কৰিব খুইছিলো তুমিজে প্ৰাৰ্থনা কৰাগৈঃ।' কন্দলীয়ে শেষত গুৰুজনাক 'ঈশ্বৰ কৃষ্ণ নৰদেহা ছদ্মকৈ ধৰিছে' বুলি নিশ্চিত হৈ গুৰু মানি শৰণ ল'লে। (দফা নং-৮০) গুৰুজনা গাঙ্গমৌত থাকোতে জয়ন্তৰ পৰিণতি তুলসীৰামৰ শ্বেত ৰোগ হোৱাত, গুৰুজনাৰ ওচৰত উপায় বিচাৰিলে। গুৰুজনাই প্ৰথমতে ভিক্ষা কৰি খাবলৈ দিহা দিছিল যদিও সেইদৰে জীৱিকা চলোৱা সম্ভৱ নোহোৱাত পুনৰ বাৰ মানুহ চলাচল কৰা ঠাইত গৃহ সাজি, এশ তুলসী ৰুই নাম গাবলৈ পৰামৰ্শ দিলে। এনেদৰে চলিবলৈ আৰম্ভ কৰাত খাব নোৱাৰাকৈ খাদ্য মিলিল। শেষত আৰু দুই-চাৰিও তুলসীৰামৰ লগ হৈ খোৱা-বোৱা কৰিছে। কালৰ প্ৰমাণে তুলসীৰাম সেই শৰীৰেৰে চলিল। গাঁৱৰ লোকে ৰথৰ প্ৰকাশ জ্যোতি দেখি আহি চালে, দেখে— 'তুলসী হালি আচে তাৰা গল : নামৰ মহাত্মা দেখি আচৰ্য্য হল' (দফা নং-৮৬)।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

গুৰুজনৰ কৰ্মই তেওঁৰ এক মহৎ প্ৰতিভা বুলি প্ৰতীতি জন্মায়নে? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

৩.৯ সাৰাংশ (Summing Up)

পাঠ্য ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ প্ৰসংগত অসমত চৰিত পুথিৰ উদ্ভৱ ক’ত, কেতিয়া, কি প্ৰেক্ষাপটত হ’ল তাৰ এটি চমু আভাস দিয়া হৈছে চৰিতপুথিৰ উদ্ভৱ অধ্যায়ত। কোনো সন্দেহ নাই সত্ৰীয়া চৈধ্য প্ৰসংগৰ শেষত ‘চৰিত-তোলা’ অনুষ্ঠানৰ উৎকৃষ্ট ফচল হ’ল চৰিতপুথি সমূহ। সেয়ে ‘চৰিত-তোলা’ বা ‘চৰিত-চৰ্চা কৰা’ বিষয়টো সম্পৰ্কত চৰিত-তোলা প্ৰথা অধ্যায়ত বিতংভাবে আলোচনা কৰা হৈছে। পাঠ্য চৰিতখন এতিয়ালৈকে প্ৰাপ্ত বৃহৎ আকাৰৰ গদ্যত লিখা চৰিত। সেয়েহে এই চৰিতখনিৰ সবিশেষ— শীৰ্ষক আলোচনাত পুথিখনিৰ প্ৰাপ্তি বৃত্তান্ত, নামকৰণ; পুথিখনিৰ বক্তা-সময়; ভাষাৰ ওপৰত বিতং আলোচনা কৰা হৈছে। কোনো সন্দেহ নাই— বেহা-বেপাৰ, শিক্ষা-ব্যৱস্থা, অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক ব্যৱস্থা আৰু স্থানবিশেষে বজা আৰু ৰাজবিষয়াৰ কাৰ্যকলাপৰ ওপৰত চৰিতপুথিসমূহে ভালেখিনি পোহৰ পেলায়। এনে এক ধাৰণা লৈয়ে— ‘গুৰু-চৰিত-কথাত প্ৰতিফলিত অসমৰ মধ্যযুগীয় সমাজ অধ্যায়ত— সমকালীন সমাজৰ প্ৰতিফলন কেনেদৰে ঘটিছে তাৰ পৰ্যালোচনা কৰা হৈছে। অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ গতিপথত চৰিতপুথিৰ গদ্যৰ ওপৰত বিশেষভাবে আলোচনা কৰা হৈছে। ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ গদ্যৰীতি অধ্যায়ত পুথিখনিৰ গদ্যৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ বিস্তৃতভাবে আলোচনা কৰি তাক যথোপযুক্ত উদাহৰণৰে সৈতে প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে।

নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ-প্ৰসাৰৰ ক্ষেত্ৰত সংশ্লিষ্ট পাঠ্যক্ৰমৰ মাজত ইয়াতকৈ আৰু অধিক কথা পোৱা নাযায়। পাঠ্যক্ৰমে গুৰুজনাৰ, পিচলৈ একান্ত শিষ্যৰ ভাও লোৱা মাধৱদেৱৰ জন্মলৈ সামৰি লৈছে। আচলতে মহাপুৰুষ গুৰুজনাই এই সময়ছোৱাৰ ভিতৰত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ-প্ৰসাৰৰ বাটত অকলশৰেহে অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছে। প্ৰকৃতপক্ষে মাধৱদেৱৰ শিষ্যত্ব গ্ৰহণৰ পিচতহে নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ-প্ৰসাৰে পূৰ্ণগতি লাভ কৰিছে।

পাঠ্যাংশ ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ নং ৩১ দফাৰ পৰা ১০০ নং দফাৰ আধাৰত ‘গুৰুজনাৰ বাল্যকাল’ প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। ইয়াত গুৰুজনাৰ শিশুকালৰ পৰা প্ৰায় বাৰ বছৰ কালছোৱাকৈ, লগৰীয়াসকলৰ লগত যি খেল-ধেমালি কৰিছিল তাৰ এটি বৰ্ণনা দিয়া হৈছে। ‘গুৰুজনাৰ বিদ্যাশিক্ষা’ অধ্যায়ত আন শিশুই এশ বছৰতো শিকিব নোৱাৰাখিনি মহাপুৰুষজনাই এবছৰতে কেনেকৈ আয়ত্ত কৰিলে, গুৰুজনাৰ কাম-কাজত মহেন্দ্ৰ কন্দলী কেনেকৈ মোহিত গ’ল, ওজা ছাত্ৰ পতাৰ গুৰি কথা ক’ত আদি বিস্তৃতভাবে আলোচিত হৈছে। ‘গুৰুজনাৰ প্ৰথম তীৰ্থভ্ৰমণ’ত প্ৰথম সংসাৰ বন্ধনৰ বিৰুদ্ধে উপজি, বাৰ বছৰ ক’ত, কেনেদৰে তীৰ্থস্থান-পুণ্যক্ষেত্ৰ দৰ্শন কৰিলে তাৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে। তেনেকৈ ‘নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ-প্ৰক্ৰিয়া’ত গুৰুজনাই অকলশৰে নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ যি অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল তাৰ সুবিস্তৃত বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

৩.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) চৰিতপুথিৰ উদ্ভৱ, চৰিতকাৰৰ পৰিচয়জ্ঞাপক এটি প্ৰৱন্ধ যুগুত কৰা।
- ২) তোমাৰ পাঠ্য— ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ পৰিচয়, সময় আৰু বক্তা সম্পৰ্কত এটি প্ৰৱন্ধ যুগুত কৰা।
- ৩) ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ ভাষা এক বিশিষ্ট সম্পদ’— তোমাৰ পাঠ্যপুথিৰ আধাৰত বিচাৰ কৰা।

- ৪) ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ত প্ৰতিফলিত অসমৰ মধ্যযুগীয় সমাজ-জীৱনৰ এটি আভাস দিয়া।
- ৫) ‘গুৰু-চৰিত-কথা’ৰ গদ্যবীতিৰ ওপৰত এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰা।
- ৬) চৰিত পুথিৰ গদ্য আৰু বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ এটি তুলনামূলক আলোচনা কৰা।
- ৭) ‘চৰিত-তোলা’ৰ ওপৰত এটি টোকা যুগুত কৰা।
- ৮) মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ বাল্যকাল, বিদ্যাশিক্ষাৰ ওপৰত এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰা।
- ৯) মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ প্ৰথম তীৰ্থভ্ৰমণে নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ-প্ৰসাৰত অৰিহণা যোগোৱা বুলি ভাবিব পাৰিনে— বহলাই আলোচনা কৰা।
- ১০) নিৰ্দিষ্ট পাঠ্যাংশৰ মাজেৰে নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ-প্ৰসাৰ কেনেদৰে হৈছিল তাৰ এটি বৰ্ণনা দিয়া, লগতে এই সময়ছোৱাৰ ভিতৰত নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰত শংকৰদেৱেহে অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল বুলি ভাবিব পাৰি নেকি তাকো আলোচনা কৰিবা।
- ১১) চমু টোকা লিখা—
আকাশীগঙ্গা, বাধিকাশান্তী, জগদীশ মিশ্ৰ, চিহ্নযাত্ৰা।
- ১২) প্ৰসংগ সংগতি দৰ্শাই ব্যাখ্যা কৰা :
ক) আমাৰেসে কৰ্ম তৰে পণ্ডিতৰো বাক্য লৰে। ৰাজাক স্বদেশেহে পূজে : বিদ্যাৰন্ত সৰ্বদেশে পূজ্য। মাতা শত্ৰু পিতা বৈৰী : জেন বাল্য ন পাঠিতা : সভামধ্যে নোশোভন্তি হংস মাজে বকো জথা।। (দফা নং ৪৯)
খ) আকাৰ ইকাৰ নাই সুদা অৰ্থে পৃথিৱী পাতাল বৈকুণ্ঠ স্বৰ্গ ভেদি গল : অধ্যাপকে চাই তৈল লোন নাই সুদা ব্যঞ্জনৰ এনে স্বাদ : বিনা জৰু বন্ধন : আৰা সুদা শক্তি মনুষ্য নুহি : কিবা হৰিহৰ ছন্দে আছেহি। (দফা নং ৫০)
গ) বোলে আমি আদ্য কৰিম মধ্য শেষ কৰিব তুলি : কৃষ্ণৰ ভক্তিলীলা বলাই গাষ্টিবা। সম্পূৰ্ণে কৰিব খুইচিলো তুমিজে প্ৰাৰ্থিলা কৰাগৈ। (দফা নং ৮০)
ঘ) সৱাৰে উপৰি দলৈ হ’ল : গৃহকৈ মাটিৰ দুৰ্গা সাজি ফৰিঙ্গ কাটি বলি দি পূজে নিতে। (দফা নং ৯২)
ঙ) গুৰু বোলে এইটে নামহক যাব পাইছেহি। নাম গৈছে জাগ্ৰ থালে যমুনা নন্দক সমুদ্ৰে ৰামক পথ দিয়াদি ব্ৰহ্মপুত্ৰ অগাধ জলে গুৰু বাক্যে তৰাঙ্গ হৈ পথ দিলে।। (দফা নং ৮৪)

৩.১১ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামী	:	অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ
হীৰেন গোহাঁই	:	অসমীয়া জাতীয় জীৱনত মহাপুৰুষীয়া পৰম্পৰা
মুকুল চক্ৰৱৰ্তী	:	গুৰু-চৰিত-কথা অধ্যয়ন
মহেশ্বৰ নেওগ (সম্পা.)	:	গুৰু-চৰিত-কথাৰ ৰূপ ৰস গুৰু-চৰিত-কথা

শিৱনাথ বৰ্মন	:	শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ কৃতি আৰু কৃতিত্ব
বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা	:	অসমীয়া কথা-সাহিত্য (পুৰণি ভাগ)
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	:	অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত
গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মা	:	জীৱনী আৰু অসমীয়া জীৱনী
হৰিনাথ শৰ্মাদলৈ	:	অসমীয়া গদ্য-সাহিত্যৰ গতি-পথ, প্ৰথম খণ্ড
মহেশ্বৰ নেওগ (সম্পা.)	:	গুৰু-চৰিত-কথা

* * *

চতুৰ্থ বিভাগ
বুৰঞ্জীৰ গদ্য : দিহিঙ্গীয়া ৰজা

বিভাগৰ গঠন :

- ৪.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৪.৩ বুৰঞ্জী সাহিত্য পৰিচয়
- ৪.৪ বুৰঞ্জী সন্দৰ্ভত বিভিন্ন পণ্ডিতৰ মন্তব্য
- ৪.৫ বুৰঞ্জীক সাহিত্য বোলাৰ কাৰণ
- ৪.৬ বুৰঞ্জীৰ সংখ্যা
- ৪.৭ বুৰঞ্জীৰ শ্ৰেণীবিভাগ
- ৪.৮ বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ বিশেষত্ব
- ৪.৯ ‘দিহিঙ্গীয়া ৰজা’ পাঠটিৰ উৎস গ্ৰন্থ
- ৪.১০ ‘দিহিঙ্গীয়া ৰজা’ পাঠটিৰ বিষয়বস্তু
- ৪.১১ ‘দিহিঙ্গীয়া ৰজা’ পাঠটিত প্ৰতিফলিত সমাজ-চিত্ৰ
- ৪.১২ ‘দিহিঙ্গীয়া ৰজা’ পাঠটিৰ গদ্যৰীতিৰ বৈশিষ্ট্য
- ৪.১৩ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৪.১৪ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৪.১৫ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৪.১ ভূমিকা (Introduction)

আগৰ বিভাগটিত চৰিত পুথিৰ গদ্য সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি অহা হৈছে। এই বিভাগটিত চৰিত পুথিৰ সমসাময়িক বুৰঞ্জীৰ গদ্য সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ’ব।

আহোমসকলৰ অসমীয়া সাহিত্যলৈ উল্লেখযোগ্য অৱদান হ’ল ‘বুৰঞ্জী সাহিত্য’। ‘বুৰঞ্জী সাহিত্য’ৰ গদ্যই অসমীয়া গদ্য সাহিত্যক এক বিশেষ ৰূপ দিছিল। আধুনিক গদ্যৰ বিকাশ বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ যোগেদিয়ে হৈছে বুলি ক’ব পৰা যায়। ইয়াৰ ভাষা সৰ্বসাধাৰণৰ ভাষা আৰু খাচ অসমীয়া ঠাঁচৰ। সংস্কৃত, পাৰ্চী বা আন বিদেশী শব্দ আৰু প্ৰাচীন অসমীয়া শব্দৰ প্ৰয়োগ ইয়াৰ গদ্যত মন কৰা যায়। এই বিভাগটিত ‘বুৰঞ্জী সাহিত্য’ৰ সকলো দিশ সামৰি ইয়াৰ গদ্যৰীতি সম্পৰ্কে আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। পাঠ্যক্রমত নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া ‘অসম বুৰঞ্জী’ পুথিখনৰ ‘দিহিঙ্গীয়া ৰজা’ নামৰ পাঠটিৰ বিষয়বস্তু আৰু গদ্যৰীতি সম্পৰ্কেও এই বিভাগটিত পৰ্যালোচনা কৰা হৈছে।

৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপুনি—

- অসমীয়া ‘বুৰঞ্জী সাহিত্য’ৰ পৰিচয় লাভ কৰাৰ লগতে প্ৰাপ্ত বুৰঞ্জীৰ সংখ্যা আৰু বুৰঞ্জীৰ শ্ৰেণীবিভাজন সম্পৰ্কে আলোচনা দাঙি ধৰিব পাৰিব;

- ‘দিহিঙ্গীয়া ৰজা’ পাঠটিৰ উৎস গ্ৰন্থ সম্পৰ্কে বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব;
- পাঠটিৰ বিষয়বস্তু সম্পৰ্কে পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব;
- পাঠটিত প্ৰতিফলিত হোৱা সমাজ-জীৱনৰ চিত্ৰসমূহ চালি-জাৰি চাব পাৰিব; আৰু
- পাঠটিৰ গদ্যৰীতিৰ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰিব পাৰিব।

৪.৩ বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ পৰিচয়

অসমীয়া সাহিত্যৰ শংকৰোত্তৰ যুগৰ এটি বিশিষ্ট ধাৰা হ’ল ‘বুৰঞ্জী সাহিত্য’। এই বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ প্ৰসঙ্গ অহাৰ লগে লগে আহোমসকলৰ কথাই প্ৰথমে মনত ভুমুকি মাৰে। কিয়নো বুৰঞ্জী সাহিত্য অসমীয়া সাহিত্যলৈ আহোমসকলৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ অৱদান। বুৰঞ্জী সাহিত্য আহোমসকলে আগবঢ়োৱা বৈয়কিক সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত। ১২২৮ খ্ৰীষ্টাব্দত চুকাফাই সৌমাৰ পীঠত পদাৰ্পণ কৰাৰে পৰা বৰ্তমানলৈকে অসমত সংঘটিত ঘটনাৱলীৰ ধাৰাবাহিক বিৱৰণ পোৱা যায়। আহোমৰ প্ৰথম স্বৰ্গদেউ চুকাফাই কৈছিল— “যি মৰে, যাক পাওঁ, বাটত যি কথা হয়, পণ্ডিতে লিখি থ’ব।” চুকাফাৰ এই হুকুমৰ ফলত আহোম শাসন কালত আমি মূল্যবান বুৰঞ্জী সাহিত্য লাভ কৰোঁ।

বুৰঞ্জী শব্দটোৰ সমাৰ্থক ৰূপে অসমীয়াত, সংস্কৃত ‘ইতিহাস’ শব্দৰ প্ৰচলন আছে। ভাষাৰ ওজা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই হেমকোষত বুৰঞ্জী শব্দৰ অৰ্থ কৰিছে এনেদৰে— “বুৰঞ্জী-বি, (আহোম-বু. পুৰণি কথা + ৰঞ্জ বা লঞ্জ, বৰ্ণনা) পুৰণি কথাৰ বৰ্ণনা বা বিৱৰণ।” পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে বুৰঞ্জী শব্দৰ অৰ্থ কৰিছে এনেদৰে— “আহোম ভাষাত ‘বু’ মানে মূৰ্খ, ‘ৰণ্’ মানে শিক্ষা আৰু ‘জী’ মানে ভঁৰাল, অৰ্থাৎ বুৰঞ্জী মানে ‘মূৰ্খৰ শিক্ষাৰ ভঁৰাল।” আহোমসকলে প্ৰথমতে টাই ভাষাতে বুৰঞ্জী লিখাৰ কাম আৰম্ভ কৰে। প্ৰায় ষোড়শ শতিকালৈকে আহোমসকলে টাই ভাষাতে বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰিছিল। কিন্তু সপ্তদশ শতিকাৰ পৰা আহোম ভাষাৰ উপৰিও অসমীয়া গদ্য ভাষাতো আহোমসকলে বুৰঞ্জী লিখিবলৈ লয়। অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশত এই বুৰঞ্জীসমূহৰ বিশেষ স্থান আছে। মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ অংকীয়া নাটতেই অসমীয়া গদ্যৰ শুভাৰম্ভণি ঘটে। সেয়ে মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ অসমীয়া গদ্যৰ জনক। অংকীয়া নাটৰ গদ্য, মন্ত্ৰপুথিৰ গদ্য আৰু ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ পিছতেই বুৰঞ্জীৰ গদ্যই হ’ল অসমীয়া গদ্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ মাইলৰ খুঁটি। কিয়নো আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ শুভ আৰম্ভণি এই বুৰঞ্জী গদ্যৰ যোগেদিয়েই ঘটিছে বুলি ক’ব পৰা যায়।

অকল বুৰঞ্জী সমূহতহে অসমৰ প্ৰসিদ্ধ ঘটনাৱলীৰ বুজ পোৱা যায় এনে নহয়, প্ৰাচীন অসমৰ বিষয়ে জানিবলৈ আমাৰ হাতত অনেক প্ৰসিদ্ধ গ্ৰন্থ আছে। সেইবোৰৰ ভিতৰত দৰঙ্গ ৰাজ বংশাৱলী, যোগিনীতন্ত্ৰ, আদি প্ৰধান। এই গ্ৰন্থবোৰত প্ৰাচীন কামৰূপ, প্ৰাগজ্যোতিষপুৰৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। কিন্তু এই গ্ৰন্থবোৰক বুৰঞ্জী আখ্যা দিয়া হোৱা নাই। এই গ্ৰন্থবোৰত উল্লেখ থকা ঘটনাৱলীৰ সঠিক সময় নিৰ্দ্ধাৰণ কৰা দুৰূহ। ধৰ্মীয় গ্ৰন্থৰ প্ৰভাৱৰ পৰা এইবোৰ গ্ৰন্থ মুকলি নহয়। আনহাতে বুৰঞ্জী সত্য ঘটনাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। ইয়াত সঠিক চন-তাৰিখ পোৱা যায়। অলৌকিক কথাৰ অৱতাৰণা নাই বুলিয়েই ক’ব পাৰি। সোণৰ জখলাৰে স্বৰ্গৰ পৰা আহোমসকলৰ পূৰ্বপুৰুষ মৰ্ত্যলৈ নামি অহা, লাউৰ পেটৰ পৰা মানুহৰ জন্ম হোৱা আদি দুই এটা অলৌকিক কথাৰ অৱতাৰণা বুৰঞ্জীত নথকা নহয়। সেয়ে হ’লেও এই ঘটনাসমূহে বুৰঞ্জীৰ সত্যতাক ঢাকিব

পৰা নাই। বৰঞ্চ তেনে অলৌকিক ঘটনা কেইটি বুৰঞ্জীৰ পৰা আঁতৰাই দিলেও বুৰঞ্জীৰ মান অক্ষুণ্ণ থাকিব।

৪.৪ বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ গুৰুত্ব/বুৰঞ্জী সম্পৰ্কে বিভিন্ন পণ্ডিতৰ মন্তব্য

বুৰঞ্জী সাহিত্য অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি অমূল্য সম্পদ। অকল অসমীয়াৰে নহয় ই ভাৰতীয় সাহিত্যৰ ভঁৰালৰো অমূল্য সম্পদ। এই কথাত অকল অসমৰ পণ্ডিত নহলেই যে মূল দাবীদাৰ তেনে নহয়, বঙ্গীয় পণ্ডিত আচাৰ্য প্ৰফুল্ল চন্দ্ৰ ৰয়, জৰ্জ আব্ৰাহাম গ্ৰীয়াৰ্চন প্ৰভৃতি পণ্ডিতে অসমৰ বুৰঞ্জী সাহিত্য সম্পৰ্কে কেনে মত আগবঢ়াইছে তাক উল্লেখ কৰা হ'ল। প্ৰত্নতাত্ত্বিক পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে তেজপুৰত বহা অসম সাহিত্য সম্মিলনৰ সভাপতিৰ ভাষণত বুৰঞ্জী সম্পৰ্কে কয়, আমাৰ বুৰঞ্জী সাহিত্যও এটা তুলনাবিহীন সম্পত্তি।” ড° সূৰ্য কুমাৰ ভূঞাই কৈছে, “বুৰঞ্জী লেখকৰ সবাতেকৈ মূল্যবান কীৰ্তি হ'ল অসমীয়া গদ্যৰীতি, যি সময়ত অসমীয়াই নিজৰ ৰীতি-নীতি, ভাৱ-আদৰ্শ, আশা-আকাংক্ষাৰে ব্যঞ্জিত জাতীয় সাহিত্য সৃষ্টি কৰিছিল, সেই যুগত দাঁতিকাষৰীয়া বাংলা সাহিত্যত এনে সাহিত্যৰ সঁচেই নাছিল।” ড° সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে বুৰঞ্জী সাহিত্য সম্পৰ্কে মন্তব্য কৰিছে যে— “বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ ৰীতিত এটা স্পষ্ট বৈশিষ্ট্য লক্ষ্য কৰা যায়, সেইটোৱে হৈছে ইয়াত থলুৱা কথিত ভাষাৰ গোল্ধ আৰু ইয়াৰ ৰীতি সৰল আৰু শক্তিশালী।”^{৪৪} ষোড়শ শতিকাত বুৰঞ্জীকে ধৰি অন্যান্য কথা সাহিত্যৰ বিকাশলৈ লক্ষ্য কৰি বিদগ্ধ বিজ্ঞানী আচাৰ্য প্ৰফুল্ল চন্দ্ৰ ৰয়ে ভূয়সী প্ৰশংসা কৰিছে এনেদৰে— “Assamese prose literature developed to a stage in the far distant sixteenth century which no other literature of the world reached except the writings of Hooker and Latimer in England” পাশ্চাত্য পণ্ডিত জৰ্জ আব্ৰাহাম গ্ৰীয়াৰ্চনে তেখেতৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ Linguistic Survey of India ত দিয়া অসমীয়া সাহিত্যৰ গৌৰৱ প্ৰকাশক মন্তব্যটি প্ৰণিধানযোগ্য— “The Assamese are justly proud of their national literature. In no department have they been more successful than in a branch of study in which India as a rule is curiously deficient. The Historical works or Buranji's are numerous and voluminous. A knowledge of the Buranji's was an indispensable qualification to an Assamese gentleman.”

বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ প্ৰসঙ্গত বিভিন্ন পণ্ডিতে দিয়া এনেবোৰ মন্তব্যই প্ৰতীয়মান কৰে যে বুৰঞ্জী সাহিত্য অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ভঁৰালত এক আপুৰুগীয়া সম্পত্তি।

৪.৫ বুৰঞ্জীক সাহিত্য বোলাৰ কাৰণ

বুৰঞ্জী সত্য ঘটনাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত অসমৰ ৰাজনৈতিক ঘটনাৱলীৰ লিপিবদ্ধৰূপ যদি হয় তেন্তে বুৰঞ্জীক সাহিত্যৰ শ্ৰেণীত ধৰা হ'ল কিয়? বিষয়বস্তুৰ ফালৰ পৰা এই ঘটনাৱলীক বুৰঞ্জী বুলিলেও ভাষা আৰু ৰচনাৰীতিৰ ফালৰ পৰা ই এক শ্ৰেণীৰ সাহিত্য। বিষয়বস্তু বৰ্ণনাৰ সূক্ষ্মতা, উপস্থাপন কৌশল, নানা অলংকাৰপূৰ্ণ ভাষা, আকৰ্ষণীয় ৰচনাৰীতি, ৰসসৃষ্টি, উপকথাৰ সন্নিবেশ আদি দিশবোৰে বুৰঞ্জীৰ বস্তুনিষ্ঠ বিৱৰণক ৰসাত্মক সাহিত্যৰ শ্ৰেণীলৈ উত্তৰণ ঘটাইছে। বুৰঞ্জীবিদ ড° সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাই অসম বুৰঞ্জীৰ সাহিত্যিক বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কত দিয়া এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ মন্তব্য হ'ল— “বুৰঞ্জীৰ কথা শুকান হাড়-ছাল নহয়, তাত ভাৱৰ সমাবেশ আৰু আবেগৰ সৌৰভ

লক্ষ্য কৰিব পাৰি। সেই দেখি এই বুৰঞ্জীসমূহক বুৰঞ্জীৰ শাৰীৰ পৰা বিশুদ্ধ সাহিত্যৰ অঙ্গীভূত কৰা হৈছে। বুৰঞ্জী আৰু সাহিত্যৰ এনে অপূৰ্ব সঙ্গম বৃটিছৰ পূৰ্ব-যুগৰ কোনো ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক সাহিত্যত দেখিবলৈ পোৱা নাযায় বুলি ক'লেও সত্যৰ অপলাপ নহ'ব।” ড° ভূঞাই পাংশাহ বুৰঞ্জী সম্পৰ্কত এই মন্তব্য আগবঢ়ালেও সকলোবোৰ বুৰঞ্জীৰ ক্ষেত্ৰত এই মন্তব্য প্ৰযোজ্য। বুৰঞ্জীক সাহিত্যৰ শ্ৰেণীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা অথবা বুৰঞ্জীক সাহিত্যৰ মৰ্যাদা দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত ড° ভূঞাৰ মন্তব্যই যথেষ্ট।

৪.৬ বুৰঞ্জীৰ সংখ্যা

স্বৰ্গদেউ চুকাফায়েই যিহেতু বুৰঞ্জী লিখাৰ পৰম্পৰাৰ সূত্ৰপাত ঘটাইছে সেয়ে ছশ বছৰীয়া আহোম শাসনকালত অলেখ বুৰঞ্জী লিখা হৈছিল সি ধৰুপ। এই বুৰঞ্জী সমূহ টাই ভাষাত অথবা থলুৱা ভাষাত ৰচনা কৰা হৈছে। কথিত ভাষাত বুৰঞ্জী লিখা সহজ হোৱা বাবে ক্ৰমান্বয়ে অসমীয়া ভাষাত বুৰঞ্জী ৰচিত হ'বলৈ ধৰে। বহু পণ্ডিতে মত প্ৰকাশ কৰে যে ঊনবিংশ শতিকাৰ ষষ্ঠ দশকলৈকে টাই ভাষাতো বুৰঞ্জী লিখা কাম চলিছিল। সাধাৰণতে এটা ধৰাণা হয় যে আহোম ৰাজত্বকালত ৰচিত বুৰঞ্জীৰ সংখ্যা সহস্ৰাধিক হ'ব লাগিছিল। কিন্তু বৰ্তমানে সিমান বুৰঞ্জী পাবলৈ নাই। ইয়াৰ কাৰণ হ'ল—

- ১) বুৰঞ্জী প্ৰসিদ্ধ বিখ্যাত মোৰামৰীয়াৰ তৃতীয় আক্ৰমণত ৰজাৰ গন্ধীয়া ভঁৰালত দিয়া জুইৰ বাবে বহু বুৰঞ্জী ধ্বংস হয়।
- ২) প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগেৰে ভাৰাক্ৰান্ত অসমত বানপানী, ভূইকঁপ আদিৰ বাবেও হয়তো বুৰঞ্জী পুথি লোপ পাইছিল।
- ৩) বুৰঞ্জীসমূহ ৰাজকৰ্তৃত্বৰে সংৰক্ষিত হৈছিল যদিও উপযুক্ত পদ্ধতিৰে হয়তো সংৰক্ষিত হোৱা নাছিল।
- ৪) 'চকৰীফেটা বুৰঞ্জী দাহ' আহোম বুৰঞ্জীৰে এটি কলংকিত অধ্যায়। বুৰঞ্জীদাহৰ অনেক ঘটনা হয়তো পোহৰলৈ অহা নাছিল। বৰ্তমানে উদ্ধাৰ হোৱা অধিকাংশ বুৰঞ্জীপুথি কোনো সদাশয় লোকৰ নিজা প্ৰচেষ্টাত সংৰক্ষিত সম্পত্তিহে।

'বুৰঞ্জী আৰু পূৰাতত্ত্ব বিভাগ' আৰু 'কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি'ৰ সৌজন্যত এতিয়ালৈকে ডেৰশমান বুৰঞ্জী উদ্ধাৰ হৈছে। এতিয়ালৈকে উদ্ধাৰ হোৱা বুৰঞ্জীসমূহৰ ভিতৰত সকলোবোৰ প্ৰকাশ পোৱা নাই। ড° সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে অসমৰ চৰকাৰৰ বুৰঞ্জী আৰু পূৰাতত্ত্ব বিভাগৰ পৰা ধাৰাবাহিকভাৱে বুৰঞ্জীসমূহ প্ৰকাশ কৰিছে।

- ১) অসম বুৰঞ্জী, হৰকান্ত বৰুৱা সদৰামীন, ১৯৩০ (আহোম যুগৰ বুৰঞ্জী, ১২২৮-১৮২৬ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে)
- ২) কামৰূপৰ বুৰঞ্জী, ১৯৩০, প্ৰাচীন কামৰূপৰ বিৱৰণৰ লগতে আহোম-মোগলৰ যুদ্ধৰ বিস্তৃত বিৱৰণ আছে।
- ৩) দেওধাই অসম বুৰঞ্জী, ১৯৩২, আহোম ৰাজত্বৰ আগছোৱাৰ বিৱৰণ আৰু দাঁতিকাষৰীয়া ৰাজ্য আৰু ৰজা পোৱালীবিলাকৰ আহোমৰ লগত ইহঁতৰ ৰাজনৈতিক আদান-প্ৰদানৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

- ৪) তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী, ১৯৩২, আহোম ৰাজত্বৰ ১৬৮১ৰ পৰা ১৮০৬ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে হোৱা বিৱৰণ আছে। আহোমৰ বিখ্যাত দুৱৰা পৰিয়ালৰ শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰুৱাৰ দ্বাৰা সংকলিত।
  - ৫) অসমৰ পদ্য বুৰঞ্জী, ১৯৩৩, দুতিৰাম হাজৰিকা আৰু বিশ্বেশ্বৰ বৈদ্যাধিপৰ দ্বাৰা সংকলিত, ১৬৭৯-১৮২৬ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে অসমৰ ঐতিহাসিক ঘটনাৱলী পদ্যত বৰ্ণিত হৈছে।
  - ৬) কছাৰী বুৰঞ্জী, ১৯৩৬, কাছাৰৰ আৰম্ভণিৰ সময়ৰ পৰা ৰুদ্ৰসিংহৰ সমসাময়িক কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজ নাৰায়ণলৈকে কছাৰী ৰাজ্যৰ ইতিহাস বৰ্ণিত হৈছে। কছাৰী-আহোমৰ সংঘৰ্ষৰ বিৱৰণে বুৰঞ্জীখনৰ যথেষ্ট ঠাই আগুৰিছে।
  - ৭) জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী, ১৯৩৭, জয়ন্তীয়া ৰাজ্যৰ ঐতিহাসিক বিৱৰণ, প্ৰাচীনকালৰ পৰা আহোম স্বৰ্গদেউ শিৱসিংহৰ সমসাময়িক জয়ন্তীয়া ৰজা লক্ষ্মীসিংহৰ দিনলৈকে পোৱা যায়। ইয়াত খৈৰাম (খাচী) ৰাজ্যৰ বিৱৰণো পোৱা যায়। জয়ন্তীয়া ৰাজ্যত প্ৰচলিত মাতৃপ্ৰধান ৰীতিৰো উল্লেখ আছে।
  - ৮) ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী, ১৯৩৮, ১৭১০-১৭১৫ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ ত্ৰিপুৰাৰ ইতিহাস, ৰাজনৈতিক অৱস্থা আৰু ৰীতি-নীতিৰ প্ৰামাণিক বিৱৰণ পোৱা যায়। স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহই ত্ৰিপুৰা দেশলৈ কটকী স্বৰূপে পঠোৱা ৰত্নকন্দলি আৰু অৰ্জুন দাস বৈৰাগীয়ে ১৭২৪ খ্ৰীষ্টাব্দত এই বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰে। ৰুদ্ৰসিংহৰ বৈদেশিক নীতি আৰু বংগজয়ৰ আয়োজন সম্পৰ্কেও ইয়াৰ পৰা জানিব পাৰি।
  - ৯) অসম বুৰঞ্জী, ১৯৪৫, উত্তৰ গুৱাহাটীৰ স্বৰ্গীয় সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত পোৱা পুথিৰ পৰা এই বুৰঞ্জীৰ পাঠ সংগৃহীত। আহোমৰ আৰম্ভণিৰ পৰা অৰ্থাৎ চুকাফাৰ পৰা স্বৰ্গদেউ গদাধৰ সিংহৰ দিনলৈকে (১২২৮-১৬৯৬) আহোম ৰাজ্যৰ ঘটনাৱলীৰ বিৱৰণ আছে।
  - ১০) অসম বুৰঞ্জী, শৰৎ কুমাৰ দত্তৰ ঘৰত পোৱা অসম বুৰঞ্জী নামৰ এখন পুথিত আহোম স্বৰ্গদেউ জয়ধ্বজ সিংহৰ দিনৰ পৰা গদাধৰ সিংহৰ ৰাজত্ব কাললৈকে (১৬৮১-৯৬ খ্ৰীঃ) বিৱৰণ পোৱা যায়।
  - ১১) সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী, এইখন বুৰঞ্জীত বিভিন্ন সময়ত সাতখন বুৰঞ্জী সন্নিৱিষ্ট হৈছে। কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিয়েও দুখন বুৰঞ্জী পুথি প্ৰকাশ কৰিছে। সেইকেইখন হ'ল—
  - ১২) পাদসাহ বুৰঞ্জী, ১৯৩৫, পৃথ্বীৰাজৰ পৰাজয়ৰ পৰা ঔৰংজেবলৈকে ভাৰতত মুছলমানৰ ৰাজত্বৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।
  - ১৩) পুৰণি অসম বুৰঞ্জী, ১৯২২, আহোম ৰাজত্বৰ আৰম্ভণিৰ পৰা গদাধৰ সিংহৰ মৃত্যুলৈকে (১৬৯৬ খ্ৰীঃ) বৰ্ণনা আছে। চুহুংমুং দিহিঙীয়া ৰজা, বুঢ়া ৰজা প্ৰতাপসিংহ, চক্ৰধ্বজ সিংহৰ ৰাজত্ব আৰু শৰাইঘাটৰ যুদ্ধৰ বহল বিৱৰণ পোৱা যায়। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱে এইখন সম্পাদনা কৰে।
- উল্লিখিত বুৰঞ্জীপুথি সমূহৰ উপৰিও পৰৱৰ্তী সময়ত অনেক বুৰঞ্জীপুথি সংগৃহীত হৈছে আৰু বুৰঞ্জী বিষয়ক নানা প্ৰৱন্ধ-পাতি সময়ে সময়ে প্ৰকাশিত হৈছে। উদাহৰণস্বৰূপে—
- শৰাইঘাটৰ যুদ্ধ তেনে এখন উল্লেখযোগ্য বুৰঞ্জী পুথি।

৪.৭ বুৰঞ্জীৰ শ্ৰেণীবিভাগ

বুৰঞ্জীসমূহৰ বিষয়বস্তু অনুধাৰন কৰি সাধাৰণভাবে দুটা ভাগত ভগাব পাৰি— ১। অসম বা আহোম ৰাজ্যৰ বুৰঞ্জী আৰু ২। আহোম ৰাজ্যৰ বহিৰ্ভূত ওচৰ-চুবুৰীয়া আন ৰাজ্য বা দেশৰ বুৰঞ্জী। কছাৰী, জয়ন্তীয়া, ত্ৰিপুৰা, পাদশাহ আদি দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ বুৰঞ্জী। ড° সূৰ্য্য কুমাৰ ভূঞাই অসমীয়া বুৰঞ্জী সাহিত্যিক প্ৰধানকৈ তিনিটা ভাগত ভগাইছে :

- ১) ৰজা ভগদত্তৰ দিনৰ পৰা আহোম ৰাজত্বৰ আৰম্ভলৈকে কামৰূপত ৰাজত্ব কৰা হিন্দু ৰজাসকলৰ খণ্ড-খণ্ড ঘটনাৱলী।
- ২) ১২২৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰ পৰা আহোম ৰাজত্বৰ শেষলৈকে, অৰ্থাৎ ১৮২৬ বা ১৮৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে অসমত ৰাজত্ব কৰা আহোম ৰজাসকলৰ ঘটনাৱলী আৰু
- ৩) অসমৰ বাহিৰৰ আন দেশৰ বুৰঞ্জী।

বুৰঞ্জীবিদ, প্ৰখ্যাত সাহিত্যিক ড° লীলা গগৈয়ে আহোম যুগৰ বুৰঞ্জীবিলাকৰ বিষয়বস্তু অনুধাৰন কৰি এইকেইটা ভাগত ভাগ কৰিছে— (ক) প্ৰাক্ আহোম যুগৰ বুৰঞ্জী, (খ) আহোম যুগৰ বা আহোম ৰজাৰ বুৰঞ্জী, (গ) দাঁতিঅলীয়া বুৰঞ্জী, (ঘ) অন্য ৰাজ্যৰ বুৰঞ্জী, (ঙ) কটকী বুৰঞ্জী, (চ) চকীয়ালৰ বুৰঞ্জী আৰু (ছ) চাংকং ফুকনৰ বুৰঞ্জী। উল্লিখিত বিভাগবোৰৰ ভিতৰত দ্বিতীয়বিধ আহোম যুগৰ বা আহোম ৰজাৰ বুৰঞ্জীত আহোম ৰাজত্বৰ নিৰ্ভৰযোগ্য, তথ্যভিত্তিক বিৱৰণ পোৱা যায়। বিভিন্নধৰণৰ ৰাজনৈতিক আৰু কূটনৈতিক ঘটনাৰ শক, মাহ, বাৰ, তাৰিখ আদিও ইয়াত নিৰ্ভুলকৈ বৰ্ণিত হৈছে।

৪.৮ বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ বিশেষত্ব

অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশত বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ এক বিশেষ ভূমিকা আছে। আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ বিকাশ বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ যোগেদিয়েই হয় বুলি ক'ব পৰা যায়। বুৰঞ্জীৰ ভাষা সৰ্বসাধাৰণৰ ভাষা আৰু ই খাচ অসমীয়া ঠাঁচৰ। ইয়াত ভট্টদেৱৰ গুৰুচৰিত কথাৰ সাদৃশিক নিয়মানুৱৰ্তিতা নাই আৰু আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ নিটোল বৈয়াকৰণিক ৰূপ পাবলৈ টান। বুৰঞ্জীৰ শব্দবোৰ অধিকাংশই থলুৱা অসমীয়া শব্দ; ইয়াৰে কিছুমান আজিও প্ৰচলিত। সংস্কৃত, তন্ত্ৰ, পাৰ্চী বা আন বিদেশী শব্দ আৰু প্ৰাচীন অসমীয়া শব্দৰ প্ৰয়োগ আছে। বুৰঞ্জী লেখকসকলে ভাষাৰ ব্যৱহাৰিক ৰূপটোত বেছি গুৰুত্ব দিছিল। বুৰঞ্জী লেখকৰ দৃষ্টিভংগী আৰু ৰচনা পদ্ধতিত ব্যক্তিনিৰপেক্ষতা মন কৰিবলগীয়া কথা। বৰ্ণনাবোৰ পুংখানুপুংখভাবে অৰ্থাৎ ঘটনাৰ শক, তাৰিখ, পল-দণ্ড পৰ্যন্ত সন্নিৱেশ হৈছে। বুৰঞ্জীত বৰ্ণনাৰ বিৰোধ পোৱা নাযায়। বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ লগত জড়িত ব্যক্তিসকলৰ উক্তি-প্ৰত্যুক্তি ছবুৰূপে দিয়া বাবে বিষয়বস্তু নাট্যধৰ্মী হৈ পৰিছে। গৌণ বা পৰোক্ষ উক্তিতকৈ প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰ প্ৰয়োগ বেছি হৈছিল, লগতে চৰিত্ৰবোৰৰ মানসিক প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰিব পৰাকৈ গদ্যৰ প্ৰয়োগ কৰা হৈছিল। বুৰঞ্জী কথ্য ভাষাৰে ৰচিত হোৱাত ইয়াৰ ভাষা সহজ-সৰল হৈছে। বাক্যৰীতি সৰল। জতুৱা ঠাঁচ, খণ্ডবাক্য, পটন্তৰ আদিৰ প্ৰয়োগে বুৰঞ্জীৰ ভাষাক বেছি কথিত ৰূপ প্ৰদান কৰিছে। বুৰঞ্জীৰ বাক্যবোৰ চুটি চুটি। অসমাপিকা ক্ৰিয়া ব্যৱহাৰ কৰি দীঘলীয়া বাক্য চুটি কৰা দেখা যায়। সাধাৰণতে পাচে, বোলে, পূৰ্বে আদি শব্দৰে বাক্য আৰম্ভ হয়। বুৰঞ্জীৰ গদ্য সন্দৰ্ভত পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে যথার্থতে কৈছে— “ইয়াৰ লিখাত ক'তো বাহুল্য কথা নাই, ক'তো অতিৰঞ্জনৰ চেষ্টা নাই। ৰজাঘৰৰ অনেক চেকা লগা কথাও এই বুৰঞ্জীত খোলাখুলিভাবে লিখা আছে।”

৪.৯ 'দিহিসীয়া ৰজা' অধ্যায়টিৰ উৎস গ্ৰন্থ

অসম বুৰঞ্জী (সুকুমাৰ মহন্ত) নামৰ এই পুথিখন ড° লীলা গগৈয়ে বিভক্ত কৰা ভাগবোৰৰ ভিতৰত আহোম যুগৰ বা আহোম ৰজাৰ বুৰঞ্জীৰ অন্তৰ্গত। প্ৰত্নতাত্ত্বিক পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱে পুৰণি পুথিৰ সন্ধান কাৰ্যত নিযুক্ত কালছোৱাত (১৯১২-১৩ চনত) উত্তৰ গুৱাহাটীৰ সুকুমাৰ মহন্তৰ পৰিয়ালত অসম বুৰঞ্জীৰ এই পাণ্ডুলিপিটো লাভ কৰে। এই পাণ্ডুলিপিটো সাঁচিপাতত লিখিত আৰু প্ৰতিটো পাতৰ জোখ $১৫'' \times ৪''$ । ইয়াত সাঁচিপাতৰ সংখ্যা ১১৪খন আৰু প্ৰতিখনৰে পিঠিতে লিখা আছে। গতিকে এই পুথিৰ মুঠ পৃষ্ঠা সংখ্যা ২২৮। এই বুৰঞ্জীখন চাৰিটা শাখাত বিভক্ত। প্ৰথম শাখাত ১ৰ পৰা ৯৩ সংখ্যক সাঁচিপাত আছে অৰ্থাৎ $৯৩ \times ২ = ১৮৬$ পৃষ্ঠালৈ বিস্তৃত শাখাত আহোম ৰাজ্যৰ উৎপত্তিৰ পৰা স্বৰ্গদেউ গদাধৰ সিংহৰ ৰাজত্বকাললৈ (১৬৮১-৯৬) বিৱৰণ আছে। ইয়াক সামগ্ৰিকভাৱে বৰ্তমানৰ অসম বুৰঞ্জীত স্থান দিয়া হৈছে। দ্বিতীয় শাখাত ৯৪ৰ পৰা ১০১ সংখ্যক সাঁচিপাত আছে, অৰ্থাৎ $৮ \times ২ = ১৬$ টা পৃষ্ঠাত বিস্তৃত। ইয়াত কেবাটাও বিখ্যাত আহোম পৰিয়ালৰ জন্মমূলৰ বৃত্তান্ত আছে। ইয়াত প্ৰাচীনতম আহোম বাসিন্দাৰ ভিতৰত প্ৰথমজনা ৰজা চুকাফাৰ সেনাপতি, মন্ত্ৰী আৰু পালি-পহৰীয়াৰ এটি প্ৰভেদৰ বৰ্ণনা দিছে। এই আঠোটা পাত অথবা ১৬টা পৃষ্ঠাৰ বৰ্ণনা পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ সম্পাদিত পুৰণি অসম বুৰঞ্জীত থকা বাবে ইয়াত পৰিহাৰ কৰা হৈছে। তৃতীয় শাখাত ১০২ৰ পৰা ১১২ সংখ্যক পাত আছে অৰ্থাৎ $১১ \times ২ = ২২$ টা পৃষ্ঠাত বৰ্ণিত। এই শাখাত নৰা, মন্তুৰা, কছাৰী, জয়ন্তীয়া আৰু চুটীয়া ৰজাৰ উৎপত্তিৰ কথা আছে। বুৰঞ্জী আৰু পূৰাতত্ত্ব বিভাগৰ পৰা প্ৰকাশিত দেওধাই অসম বুৰঞ্জীত ১৬২ৰ পৰা ১৯৬ পৃষ্ঠালৈকে এই তৃতীয় শাখাৰ কথাখিনি প্ৰকাশিত হোৱা বাবে এই অসম বুৰঞ্জীত এই শাখাৰ বিৱৰণখিনি বাদ দিয়া হৈছে। চতুৰ্থ শাখাত ১১৩ আৰু ১১৪ সংখ্যক পাত দুটি আছে অৰ্থাৎ $২ \times ২ = ৪$ পৃষ্ঠাত ইয়াৰ ঘটনাৱলী সন্নিৱিষ্ট হৈছে। এই চতুৰ্থ শাখাত গুৱাহাটী আৰু ইয়াৰ ওচৰে-পাজৰে থকা পৰ্বত পাহাৰৰ বৰ্ণনা স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহৰ (১৬৯৬-১৭১৪) আদেশ মতে যোগিনীতন্ত্ৰৰ পৰা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। পবিত্ৰ পৰ্বত পাহাৰবোৰৰ আপেক্ষিক দূৰত যথাক্ৰমে নামসহ দিয়া হৈছে। বুৰঞ্জী আৰু পূৰাতত্ত্ব বিভাগৰ পৰা আগেয়ে প্ৰকাশিত কামৰূপৰ বুৰঞ্জী গ্ৰন্থৰ ১২৮ ৰ পৰা ১৩২ পৃষ্ঠালৈ এই অংশৰ বৰ্ণনা অন্তৰ্ভুক্ত হোৱাত এইখিনিও বৰ্তমানৰ বুৰঞ্জীৰ পৰা বাদ দিয়া হৈছে।

বৰ্তমানৰ বুৰঞ্জীখনৰ পাণ্ডুলিপিটো পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে 'Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts' ত ১১৩ৰ পৰা ১৭৪ পৃষ্ঠালৈকে সংক্ষেপে বৰ্ণনা কৰিছে। এই বুৰঞ্জীখনৰ মূল পাণ্ডুলিপিটোৰ নামকৰণ আছিল 'শ্ৰীশ্ৰীস্বৰ্গনাৰায়ণদেৱ মহাৰাজাৰ জন্ম চৰিত্ৰ'। স্বৰ্গনাৰায়ণদেৱ আছিল অসমৰ আহোম ৰজাসকলৰ উত্তৰপুৰুষ। ১৯২৫ চনত এই বুৰঞ্জীখনৰ মূল পাণ্ডুলিপিটোৰ শুদ্ধ অনুবাদ কৰে যজ্ঞেশ্বৰ শৰ্মা আৰু মাধৱ চন্দ্ৰ বৰুৱাই। ড° সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে পাঠকৰ সুবিধাৰ বাবে এই অসম বুৰঞ্জীখনক ১৩টা অধ্যায়ত বিভক্ত কৰিছে। বংশানুক্ৰমিক গুৰুত্বলৈ লক্ষ্য ৰাখি ড° ভূঞাদেৱে যিদৰে ১৩টা অধ্যায় কৰিছে ঠিক তেনেকৈ ঘটনাক্ৰমৰ আঁত ধৰি ২৮-৬টা দফাত পুনৰবাৰ ভাগ কৰিছে। স্বাধীন অধ্যায়বোৰ যিহেতু মহাৰজাসকলৰ ৰাজত্বৰ তথ্যভিত্তিক প্ৰয়োজনীয়তালৈ লক্ষ্য ৰাখি ভগোৱা হৈছে, গতিকে একাধিক মহাৰাজৰ বিৱৰণীও কেতিয়াবা একেটা অধ্যায়তে দৃষ্টিগোচৰ হয়। তথাপিও মূল পাণ্ডুলিপিৰ বৰ্ণনাৰ ধাৰাবাহিকতা অব্যাহত আছে আৰু মৌলিকতাও তেনেদৰে অক্ষুণ্ণ আছে। বহু প্ৰকাশনৰ দৃষ্টিকোণেৰে বৰ্তমানৰ পুথিখনৰ নাম ৰখা হৈছে সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত পোৱা অসম বুৰঞ্জী। এই নামকৰণে এই বুৰঞ্জীৰ প্ৰাপ্তিস্থান আৰু ইয়াৰ গুৰুত্বৰ কথা সোঁৱৰাব। বিষয়বস্তুৰ

ফালৰ পৰা এইখন আহোম যুগৰ বুৰঞ্জী। ইয়াৰ ৰচিত সময় সপ্তদশ শতিকা। ১৯৪৫ চনত ড° সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাৰ সম্পাদনাত এইখন বুৰঞ্জী আৰু পূৰ্বাতত্ত্ব বিভাগে প্ৰকাশ কৰে।

৪.১০ 'দিহিঙ্গীয়া ৰজা' পাঠটিৰ বিষয়বস্তু

সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰৰ অসম বুৰঞ্জীখনৰ বিষয়বস্তু অনুধাৰন কৰি এইখনক আহোম যুগৰ বুৰঞ্জী বুলি কোৱা হৈছে আৰু এই কথা আগৰ অধ্যায়ত উল্লেখ কৰি অহা হৈছে। লগতে এই কথাও উল্লেখ কৰা হৈছে যে এই গ্ৰন্থ ১৩টা অধ্যায়ত সম্পূৰ্ণ। বুৰঞ্জীখনিৰ চতুৰ্থ অধ্যায়ত থকা দিহিঙ্গীয়া ৰজা পাঠটিৰ বিষয়বস্তুৰ আভাস দিয়া হ'ল। চতুৰ্থ অধ্যায়ত বৰ্ণিত কাহিনী সম্পূৰ্ণ বুৰঞ্জীমূলক। অৱশ্যে বুৰঞ্জীৰ কাহিনীৰ লগতে আখ্যান, উপ-কাহিনী আদিও পোৱা যায়। পাঠটিৰ কাহিনীভাগ বুৰঞ্জীখনৰ ভিতৰত আটাইকেইটা অধ্যায়তকৈ বেছি দীঘলীয়া আৰু ঘটনাবহুল। দিহিঙ্গীয়া ৰজা ৰাজপাটত উঠাৰ পৰা তেওঁৰ মৃত্যুলৈকে হোৱা ঘটনাৰাজিৰ বিস্তৃত বিৱৰণেই এই পাঠৰ মূল কথা।

চুতীয়াৰ ৰণ : এদিনাখন বৃহৎ বৰালি মাছ এটা দিহিঙ্গৰ মাজেদি উটি আহে। নদীৰ মাজভাগত আছে আহোম আৰু চুতীয়া ৰাজ্য সীমা। উত্তৰে চুতীয়া ৰাজ্য আৰু দক্ষিণে আহোমৰ ৰাজ্য। আহোমে নাৱেৰে গৈ মাছ ধৰি আনিলে। তাকে দেখি চুতীয়াৰ মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱাই ক'লে “আমাৰ পানীৰ মাছ ক'ৰ মানুহে নিয়ে? নাও মেলি ধৰগৈ?” চুতীয়া আৰু আহোমৰ মাজত জোটাপুতি লাগিল। আহোমে মাছসহ চুতীয়াৰ ২জন মানুহ ধৰি নিলে। মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱাই ৰজাত গোচৰ দিলে। চুতীয়া ৰজাই আহি দিখৌ মুখত আহোমক ধৰিলেহি। এই খবৰ দিহিঙ্গীয়া ৰজাৰ কাণত পৰিল। স্বৰ্গদেৱে চনখাম গোহাঞিক বৰসন্দিৰকৈ সৈতে যুদ্ধলৈ পঠালে। এই যুদ্ধত অৱশ্যে ৰজাৰ পুত্ৰ এজনৰ মৃত্যু হ'ল। ইয়াৰ পিছত কনচেঙ্গ গোহাঞি যুদ্ধলৈ গ'ল। চুতীয়াৰ মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা, বৰহলৌ বৰুৱা, চেলা ৰজাৰ লগত শদিয়ালৈ পলাই যায়। এই যুদ্ধত চুতীয়াৰ ৪,০০০ লোক ৰণত পৰিল, ১,০০০ লোক যুদ্ধবন্দী হ'ল। পাছত এই এহেজাৰ বন্দীৰ মুণ্ড ছেদ কৰে। ইয়াৰ পাছত ফ্ৰাচেঙ্গমুং বৰগোহাঞি, কনচেঙ্গ, ঘৰসন্দিৰকৈ আদি শদিয়ালৈ গৈ চুতীয়াৰ লগত যুদ্ধ কৰে। চুতীয়া যুদ্ধত হাৰি স্বৰ্গদেৱলৈ সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়ালে। স্বৰ্গদেৱলৈ কুঁৱৰী এজনী, সোণৰ টাৰ ২ যোৰ, খাৰু ১ যোৰ, হাতী এটা, ঘোঁৰা দুটা, পাটী ২ খন ইত্যাদি দি সন্ধি কৰিলে। পিছে স্বৰ্গদেৱলৈ কুঁৱৰীৰ লগত পাটীৰ ভিতৰত ছুৰী এখন দিয়া কথা স্বৰ্গদেৱে গম পোৱাত চুতীয়াৰ অভিপ্ৰায় ভাল নহয় বুলি জানিলে। স্বৰ্গদেৱে নিজে সসৈন্যে গৈ চুতীয়াৰ বৰনগৰ দখল কৰিলেগৈ। পলাই গৈ পৰ্বতত আশ্ৰয় লোৱা চুতীয়া ৰজাকো বধ কৰিলে। ইয়াৰ পাছত ফ্ৰাচেঙ্গমুং বৰগোহাঞিক শদিয়াত শদিয়াখোৱা উপাধি প্ৰদান কৰি শদিয়াৰ অধিপতি পাতি দিলে।

ভূঞা দমন : ভূঞাসকলে আহোমৰ দমননীতি সহ্য কৰিব নোৱাৰি বিদ্ৰোহী হৈ উঠে। এদিন উঠৈ আৰু তমাই নামৰ দুই ভূঞাই হাতীত চূণ ঘৰি কান্ধত আৰোহণ কৰি ক'লে আহোমে চুতীয়াক মাৰি লাই পাইছে। ভূঞাৰ ৰাজ্য সকলো কালেই আছে। চুতীয়াৰ ৰাজ্যখনো ভূঞাৰহে হ'ব লাগে। আহোমে ক'ত পালে? স্বৰ্গদেৱে ভূঞাৰ এই কথা শুনি গৰ্বৰে ক'লে— “ভূঞাহঁত কোন মানুহ? শুকুলা হাতীত উঠি আমাক এনে অৱমাননা কৰে?” স্বৰ্গদেৱে তিনিজন কাড়ীক ভূঞাক ধৰি আনিবলৈ পাচিলে। আহোমৰ আগমনৰ বাৰ্তা পাই বাৰেকুছীয়া বাসুদেউ লক্ষৰে ক'লে— “আহোমৰ লগত যুদ্ধ কৰিব নোৱাৰি। পোৱালী খোৱা আহোম, পেটৰ পোৱালীকো চিৰি মাৰে।” ভূঞাই আহোমৰ শৰণাপন্ন হ'ব খুজিলে। স্বৰ্গদেৱে পঠোৱা কাড়ী কেইজনে ক'লে যে তেওঁলোকে স্বৰ্গদেৱক সেই বিষয়ে বুজাব, কিন্তু ভূঞাৰ কেতবোৰ লোকক স্বৰ্গদেৱৰ খাটনীয়া

হিচাপে পঠাব লাগিব। খাটনীয়াৰ ৰূপে অহা ভূঞা বিলাকক স্বৰ্গদেৱে সুধিলে— “উমাই, তমাই উঠা সেই শুকুলা হাতীটো মোলৈ কিয় নানিলি?” ভূঞাৰ পুত্ৰ চপা সোণবৰে ক’লে— “হাতীৰ গাত পোক হোৱা বাবেহে হাতীৰ গাত চূণ সনা হৈছিল, শুকুলা হাতী সেইটো নাছিল, আমিনো শুকুলা হাতী ক’ত পাম?” ভূঞাই মিছা কথা কোৱা বুলি ভাবি উঠে আৰু তমাই ভূঞাক কাটি মাৰিলে। ইয়াৰ পাছত ভূঞাসকল বশীভূত হ’ল।

কছাৰী আক্ৰমণ : স্বৰ্গদেউ চুকাফাই পূৰ্বতে কছাৰী ৰজা বিচাৰপতি ডেৰচংফাক মহঙ্গৰ পৰা খেদি পৰ্বতত ৰাখিছিলে। ইয়াৰ পাছত কছাৰী আহোমৰ খেদাত ঠাই সলাই থাকিব লগা হ’ল। এবাৰ ইমুং নামে কছাৰীৰ বৰুৱা এটাই ডেৰগাঁৱত প্ৰৱেশ কৰি তিনিটা আহোমক কাটিলে আৰু হাতী তিনিটা নিলে। স্বৰ্গদেৱে দুজন আহোমৰ নেতৃত্বত গৈ কছাৰীক যুদ্ধ ধৰিলেগৈ। যুদ্ধত কছাৰীৰ বৰুৱা চাৰিটা পৰিল। কছাৰী ৰজাই আহোমলৈ খবৰ দিলে যে— “মোৰ ভনীক আহোমলৈ দিম, ময়ো প্ৰীতি হ’লোঁ, গতিকে খেদা-কোৰা নকৰিব।” আহোমে ক’লে যে কছাৰী ৰজাই নিজৰ ভনীয়েকক দিয়াৰ উপৰিও স্বৰ্গদেৱক নিজে সেৱা কৰিবহি লাগিব। পাছত কছাৰী ৰজাৰ ভায়েক ডেৰচায়ে আহোমৰ লগত যুদ্ধ কৰিলেহি। যুদ্ধত ডেৰচাৰ মৃত্যু হ’ল। কছাৰী পলাল। আহোমে খেদাত বিভিন্ন ঠাইত কছাৰী আশ্ৰয় ল’বলগীয়া হ’ল। শেষত কছাৰী মণিপথাৰত ৰ’লগৈ। ইয়াৰে পৰা কছাৰী ৰজাই আহোমৰ লগত সন্ধি কৰাৰ সিদ্ধান্ত ল’লে। নিজৰ ভনীয়েকক আহোম ৰজালৈ পঠালে, নিজেও সেৱা কৰিলেহি আৰু আহোমে বিচৰা নানা বস্তু দি সন্ধি কৰিলে।

কমতেশ্বৰৰ ভাৰ্যা সুশুদ্ধি গড়মা কুঁৱৰী : পূৰ্বতে কমতেশ্বৰ ৰজাৰ সৈতে গৌৰেশ্বৰৰ প্ৰীতি আছিল। গৌৰেশ্বৰে এই প্ৰীতিত বশীভূত হৈ জীয়েক সুশুদ্ধিক কমতেশ্বৰ ৰজালৈ বিয়া দিলে। ৰজাই সুন্দৰী কন্যা দেখি প্ৰধান ৰাণী পাতিলে। ৰজাৰ পুৰোহিত নীলাম্বৰ ব্ৰাহ্মণৰ তিনিজন ল’ৰা— দীননাথ, চন্দ্ৰভাল, চন্দ্ৰশেখৰে হৰ-গৌৰী সন্মাদ ৰজাক শুনাইছিল। এই পুথি গড়মা কুঁৱৰীয়ে লগত লৈ আনিছিল। ৰজাই অভ্যন্তৰত দুই ৰাণীক সেই কাহিনী শুনাইছিল। এদিন চন্দ্ৰভালৰ লগত গড়মা কুঁৱৰীৰ সাক্ষাত হোৱাত দুয়োৰে মাজত প্ৰণয় হ’ল। ৰাণীয়ে বিশ্ব দাসীৰ হতুৱাই ব্ৰাহ্মণক পানী যোৱা সুৰঙ্গৰে অনাই নিশা দুয়ো মিলিত হয়। প্ৰতিনিশাই ব্ৰাহ্মণে পানী যোৱা নলাৰে গোপনে আহি ৰাণীক লগ কৰি পোহৰ হোৱাৰ আগেয়ে ওলাই যায়। এই কথা ৰজাৰ কাণত পৰাত ৰজাই তিনিজন মানুহ নিযুক্ত কৰিলে চন্দ্ৰভালক ধৰিবলৈ। চন্দ্ৰভাল সেইনিশা ৰাণীৰ গৃহত সোমোৱা গম পাই লোক তিনিজনে প্ৰৱেশ পথত ‘খোকা’ পাতি থ’লে। চন্দ্ৰভাল পানী যোৱা নলাৰে চুচৰি ওলাই যাওঁতে খোকাত লাগিল। ৰজাই নিজ ৰাণী গড়মা কুঁৱৰীক চন্দ্ৰভাললৈ বিয়া দিলে। কমতা ৰাজ্যত পাষণময় ভৈৰৱ মন্দিৰ আছে। বিবাহৰ পূৰ্বে বিবিধ দ্ৰব্য সম্ভাৰেৰে সেই মন্দিৰত পূজা দিব লাগে। পিছে সেই নৈবেদ্য আগ নবঢ়োৱাকৈ চন্দ্ৰভালৰ লগত গড়মা কুঁৱৰীৰ বিবাহ হ’ল। এই দোষতে চন্দ্ৰভাল পগলা হ’ল। ৰজাই পাছত ভৈৰৱ মন্দিৰত সকলো নৈবেদ্য দিলে যদিও চন্দ্ৰভাল সুস্থ নহ’ল। ৰজাই সপোনত দেখিলে যে ভৈৰৱ দেৱতাই সেই ৰাজ্য ত্যাগ কৰিলে। ইয়াৰ পাছত কমতাত নানা বিপ্লৱ সংঘটিত হৈছিল। কমতেশ্বৰে এই ঘটনাৰ পাছত ক’লে যে পুৰোহিতৰ ল’ৰাও নষ্ট গ’ল, তেওঁৰ পত্নীও কলঙ্কিত হ’ল, নিজৰ দেশত ব্ৰাহ্মণ নাই, গতিকে গৌড়ৰ পৰা ব্ৰাহ্মণ অনা যাওক। এই বুলি তেওঁ ধনেশ্বৰ গুৰাকটাক গৌড় ৰাজ্যলৈ পঠোৱাত গৌড় ৰজাই সাত ঘৰ ব্ৰাহ্মণ কমতাৰাজ্যলৈ পঠাই দিলে।

গৌৰেশ্বৰলৈ গড়মাৰ গুপ্ত বাতৰি : গৌৰেশ্বৰৰ জীয়েক সুশুদ্ধিয়ে (গড়মা কুঁৱৰী) নীলাম্বৰৰ পুতেক দীননাথৰ যোগে পিতাকলৈ খবৰ পঠালে যে হৰগৌৰী সন্মাদ গ্ৰন্থৰ কাহিনী বহস্যস্থানত

শুনা বাবেহে পুৰোহিতৰ পুতেকৰ লগত কলঙ্ক হ'ল। গতিকে সেই গ্ৰন্থ গৌৰেশ্বৰে কমতাত নাৰাখি নিজৰ ঠাইলৈ নিব লাগে। গৌৰেশ্বৰে জীয়েকৰ বাৰ্তা পাই জুলুখী থানাৰাৰক পঠাই কমতেশ্বৰক কোৱালে যে “হৰগৌৰী সন্মাদ পুথিখন ঘূৰাই দিব লাগে আৰু যিজন ব্ৰাহ্মণৰ মুখে হৰগৌৰী সন্মাদ শুনে তেওঁকো পঠাব লাগে।” আনপিনে এই সন্মাদ পাই গৌৰেশ্বৰৰ জীয়েকে অৰ্থাৎ গড়মা কুঁৱৰীয়ে মানতী নামৰ দাসীকপঠাই নীলাম্বৰ পুৰোহিতক কোৱালে যে বজাই পুথিখন বিচাৰিলে নিদিব আৰু ক'ব যে সেই পুথি আপোনাৰ ভাৰ্য্যাৰ হাততহে আছে। এই কথা শুনি নীলাম্বৰে পুথিখন লুকুৱাই থ'লে। কমতেশ্বৰ বজাই জুলুখীক আনি ক'লে যে তেওঁৰ ঠাইত পুস্তক নাই। জুলুখীই গৌৰেশ্বৰত এই কথা ক'লত বজা ক্ৰোধাধিত হ'ল।

কমতেশ্বৰলৈ গৌৰেশ্বৰৰ কটকী : কমতেশ্বৰৰ দুই ভায়েক সতানন্দ, শচীৰায়, দুৰাৰদাৰৰ দুই বৰুৱা আদি গৌড়লৈ গৈ গৌড় বজাক নিৱেদন কৰিলে যে গৌড়েশ্বৰৰ জীয়েকৰ লগত কলঙ্কিত হোৱা ব্ৰাহ্মণৰ অন্যতম পুত্ৰ চন্দ্ৰশেখৰক বন্দী কৰি থৈ তেওঁক গোপনে বধ কৰি তেওঁৰ মাংস ৰান্ধি নানা পিঠা পৰমান্নৰ লগত পিতাকক খুৱাই দিয়া হৈছে। তেওঁৰ মাক ঘৈণীয়েকে এই কথাৰ প্ৰমাণসহ ধৰা পেলাইছে। নিজৰ জীয়েকক লৈ এনেবোৰ ঘটনা সংঘটিত কৰা বাবে, কমতেশ্বৰৰ কথা-কামৰ ওলট-পালট হোৱা বাবে তাৰ কাৰণ গৌড়েশ্বৰে জানিব বিচাৰিলে। গৌড় বজাই তুৰবকক সসৈন্যে কমতা আক্ৰমণ কৰিবলৈ পঠালে আৰু কমতা বজাক কোৱালে যে গৌড়ৰ বজাই প্ৰীতি ভাৱেৰে নিজৰ জীয়েকক কমতাৰজালৈ বিয়া দিছিল, পিছে তেওঁৰ জীয়েকক অনাদৰ কৰি নিলগাই বসতি কৰিবলৈ দিয়া হ'ল। গতিকে গড়মা কুঁৱৰী আৰু কমতেশ্বৰক বন্দী কৰি নিয়া হ'ব। এই যুদ্ধত কমতেশ্বৰে বলে নোৱাৰিব বুলি জানি স্বৰ্গদেউ দিহিঙ্গীয়া বজাত শৰণ ল'লে। কমতেশ্বৰৰ পত্নী সুলোচনাই দুৰ্গভাইন্দ্ৰ পুতেকৰ সৈতে থাকিল। আনপিনে সুশুদ্ধিয়ে পিতৃৰ মুখ নাচাওঁ বুলি কছাৰী বজালৈ খবৰ পঠালে আৰু ক'লে যে তেওঁক লৈ যাব লাগে কিয়নো সুশুদ্ধিয়ে কছাৰী বজাক স্বামী হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছে। কছাৰী বজাই সুশুদ্ধিক নি ৰাণী পাতিলেগৈ। তেতিয়াৰ পৰাহে সুশুদ্ধি গড়মা কুঁৱৰী হিচাপে প্ৰসিদ্ধ হ'ল।

কছাৰী অভিমুখে তুৰ্বকৰ যুদ্ধযাত্ৰা : তুৰ্বকে সসৈন্যে আহি কমতেশ্বৰক নাপালে আৰু গম পালে যে গড়মা কুঁৱৰী কছাৰী বজালৈ বিয়া হৈ গ'ল। তুৰ্বকে বোলে— “যুদ্ধৰ সমুখে ওলাই যে আহিলোঁ, কিয় ফিৰি যাম?” তুৰ্বকে উত্তৰে দিকৰাই আৰু দক্ষিণে খেৰণিচকী পৰ্যন্ত তাতে থাকিল। এই সময়তে কছাৰীয়ে দুই এবাৰ তুৰ্বকক আক্ৰমণ কৰিছিল। তুৰ্বকে কমতেশ্বৰৰ ওচৰলৈ মানুহ পঠাই গম পালে যে তেওঁৰ ওচৰত গড়মা কুঁৱৰী নাই। তুৰ্বকে গড়মাক নিব খুজিলে কছাৰীৰ ঠাইলৈ যাব লাগিব। তুৰ্বকেও কথা সঁচা বুলি জানি কছাৰীৰ লগত যুঁজিবলৈ গ'ল।

আহোমৰ কছাৰী আক্ৰমণ : আহোম আৰু কছাৰীৰ সংঘৰ্ষ হয়। কছাৰীৰ ত্ৰিপুৰা, ডিমাপুৰ আহোমে দখল কৰে।

গড়মা মুঞ্চ দিহিঙ্গীয়া বজা : কছাৰী ধনশিৰীৰ কাষত কোঠ মাৰি থকা সময়ত স্বৰ্গদেউ দিহিঙ্গীয়া বজাই খেদি গৈ শীতলনেঘেৰী, মৰঙ্গি আদি ঠাই দখল কৰিলেগৈ। সেই সময়তে মিতামণিক দেওপীৰৰ পুতেকৰ লগত গড়মা কুঁৱৰীৰ বাবে কছাৰীৰ লগত যুদ্ধ লাগিছিল। যুদ্ধত হাৰি কছাৰী বজা হেড়ম্বলৈ পলাই যাওঁতে আহোমে হাবিত পাই কছাৰী বজাক খুচি মাৰিলে। গড়মা কুঁৱৰী আৰু কোঁৱৰক পাই স্বৰ্গদেউক ভেটালেনি। গড়মা কুঁৱৰীক পাই স্বৰ্গদেউ মোহিত হৈ তাতে নগৰ কৰি দুই বছৰ থাকিল। বজা বাহিৰলৈকে নোলায়। তেনেতে ফাচেংমুং বৰগোহাঁই কনচেং

বৰপাত্ৰ গোহাঁই, বাকুবুঢ়া গোহাঁই সকলোৱে আলচ কৰি এটি বুদ্ধি সাজিলে। বুঢ়াপাত্ৰই এদিন বলীয়াৰ ভাও ধৰি বাহৰত জুই লগালে। ৰজা বাহিৰলৈ ওলাল। সেই সময়তে পূৰ্ব পৰিকল্পিতভাবে নিৰ্দিষ্ট কৰি থোৱা নাৱেৰে ৰজাক ধনশিৰি পাৰ কৰালে। পাছত সকলোৱে ৰজাক জনালে যে শত্ৰুৰ ৰাজ্যত বাহৰ পাতি দীৰ্ঘদিন থকাটো উচিত হোৱা নাছিল বাবেহে এনে বুদ্ধি কৰি ৰজাক অনা হ'ল। পাছত স্বৰ্গদেউ গড়গাঁৱলৈ আহিল। এই সমস্ত খবৰ মিতমাণিকে গম পালে আৰু গড়মা কুঁৱৰীৰ কাৰণে আহোমৰ মৰঙ্গি গড়ত যুদ্ধ কৰিলেগৈ। যুদ্ধ বলে নোৱাৰি মিতমাণিক গৌৰেশ্বৰৰ ঠাইলৈ ভটিয়াই গ'ল।

তুৰ্বকৰ লগত আহোমৰ যুদ্ধ : তুৰ্বকে দিকৰাইৰ কাষত গড় বান্ধি থকা সময়ত স্বৰ্গদেৱে তিপাম ৰজা, গড়গ ৰজা, তিনিজনা গোহাঁই, চাৰিঙ্গ ৰজা এই সকলক যুদ্ধলৈ পাচিলে। সেই সময়ত কাকু বুঢ়াগোহাঁইয়ে যৈণীয়েক গাভৰুক ৰণুৱা কাপোৰ (কবচ কাপোৰ) খুজিলে। যৈণীয়েকে কবচ কাপোৰ দিব নোৱাৰাত তেনেকৈয়ে যুদ্ধলৈ গ'ল। ধনশিৰী পাৰ হৈ তুৰ্বকৰ লগত আহোমৰ যুদ্ধ হ'ল। যুদ্ধত কাকু বুঢ়াগোহাঁই, চাৰিঙ্গ ৰজা যুদ্ধত পৰিল। গড়গএগ ৰজাৰ ভৰিত কাঁড় লাগিল। গোহাঁইৰ স্নেহত থানি গাভৰু পাচতে গৈছিল যুদ্ধৰ বাবে। তেওঁৰ লগতো ৰণুৱা কাপোৰ নাছিল। গাভৰুৱে হাতীত উঠি যুদ্ধ কৰি থাকোতে যুদ্ধত পৰিল। আহোম যুদ্ধত হাৰি পিছহুকি আহিল। ফ্ৰাচেংমুং গোহাঁইক মন্ত্ৰীপদ ভাঙ্গি দিয়া হৈছিল। পিছত স্বৰ্গদেৱে ফ্ৰাচেংমুং বৰগোহাঁইক মাতি আনি পুনৰ যুদ্ধলৈ পাচিলে। তিনিবছৰীয়া যুদ্ধত ডাঙৰীয়াও যুদ্ধত পৰিল। স্বৰ্গদেৱে ছলনা কৰি কটকীৰ যোগে তুৰ্বকক কোৱালে যে যুদ্ধত বলে নোৱাৰা বাবে আমাৰ বহুতকে স্বৰ্গদেৱে প্ৰাণদণ্ড দিব বিচাৰিছে। সেয়ে প্ৰাণ ৰক্ষাৰ বাবে তেওঁলোকে তুৰ্বকৰ লগত মিত্ৰতা কৰিব খোজে। তুৰ্বক মান্তি হ'ল। কটকীৰ এটা দল তুৰ্বকৰ দলত মিলিত হ'ল। কিন্তু নিশাৰ ভাগত কোঁঠৰ ভিতৰত তেওঁলোকে অতি গোপনে নিয়া অস্ত্ৰেৰে তুৰ্বকক খুঁচি মাৰিলে। অনেক বিষয়াও নিহত হ'ল। আহোমে তুৰ্বকৰ অনেক অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ হস্তগত কৰিলে। এই যুদ্ধতে আহোমে প্ৰথম হিলৈৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

কছাৰী ৰজা আহোমৰ থাপিত-সাধিত : তুৰ্বক নিহত হোৱাৰ সময়তে কছাৰীৰ খুমডাং পাতৰে বৰা-বৰুৱা সমন্বিতে আহি স্বৰ্গদেউক ক'লেহি যে তেওঁলোকৰ ৰজাৰ সতি-সন্ততি নাই। তেওঁলোকৰ ৰজাৰ কোঁৱৰটি তেওঁলোকক দি দিলে ভাল হ'ব। স্বৰ্গদেৱে তেওঁলোকৰ কথামতে গড়মা কুঁৱৰী আৰু কছাৰী ৰজাৰ কোঁৱৰটি কছাৰীসকলক দি দিলে। সেই কোঁৱৰটিক স্বৰ্গদেৱে সোণাৰীৰ জীয়ৰী এটিৰে বিয়া দি ৰজা পাতিহে পঠালে।

দুৰ্লভেন্দ্ৰক মাৰি ফিঙ্গুৱা ৰজা : কমতেশ্বৰৰ বংশত ফিঙ্গুৱা নামৰ একজন লোকে ৰজা দুৰ্লভেন্দ্ৰৰ লগত পাশা-সতৰঞ্চ খেল খেলি কটাই। এদিন দুয়ো ঘোঁৰাত উঠি পছ চিকাৰলৈ গ'ল। ঘূৰি আহোতে এক ৰাজপুত্ৰৰ বোৱাৰীয়েকক খিড়িকিৰে দেখা পালে। সেই ৰাজপুত্ৰৰ বাপেক-পুতেক ৰোমৰ যুদ্ধলৈ গৈছে। দুৰ্লভেন্দ্ৰ আৰু ফিঙ্গুৱাই আলচ কৰি ফিঙ্গুৱাৰ বুদ্ধি, দিহা-পৰামৰ্শ মতে এজন চোৰৰ হতুৱাই সেই বোৱাৰীজনীক চুৰ কৰি অনালে। ফিঙ্গুৱা দুৰ্লভেন্দ্ৰই পাশা খেলি থাকোতে সেই স্ত্ৰীগৰাকীয়ে নানা খাদ্য-দ্রব্য যোগান ধৰে। এই কথাত ফিঙ্গুৱা ঈৰ্ষান্বিত, কিয়নো সিহে স্ত্ৰীগৰাকী চুৰ কৰোৱাই আনিছিল, এতিয়া দুৰ্লভেন্দ্ৰৰ আলপৈচাৰ ধৰিছে। সেয়ে এদিন খেলখেলি থকা সময়ত কঁকালত বান্ধি অনা চুৰিৰে দুৰ্লভেন্দ্ৰক ফিঙ্গুৱাই খুঁচি মাৰিলে। ফিঙ্গুৱা ৰজা হ'ল। সেই ফিঙ্গুৱায়ে আৰিমত্তক যুদ্ধ কৰি মাৰিলে যৈণীয়েকৰ তলত মন্ত্ৰণা কৰি। পাছত ফিঙ্গুৱাও মৰিল। ইয়াৰ পিছত আৰিমত্তৰ পুতেক ৰত্নসিংহ ৰজা হ'ল। দুৰ্লভেন্দ্ৰৰ পুতেক সুচাৰুচান্দক নামাৰি সখীভাবে ৰাখিলে।

স্বৰ্গদেউৰ লগত গৌড়েশ্বৰৰ মিত্ৰতা : কমতেশ্বৰক নিজ ৰাজ্যত প্ৰতিষ্ঠা কৰি ফাচেংমুঙৰ পুতেক চনখাম ঘৰসন্দিকৈয়ে উত্তৰ ফালে ভটিয়াই গৈ কৰতীয়া গঙ্গা পালে। তাত বঙ্গালৰ লগত আহোমৰ সাক্ষাত হয়। বঙ্গালে তেওঁলোকৰ পৰিচয় সোধাত তেওঁলোকে স্বৰ্গৰ ৰজা ইন্দ্ৰদেৱতাই পূৰ্বদেশত ৰজা হোৱা বুলি কয় আৰু ৰজাৰ আদেশমতেই গৌড়েশ্বৰক সাক্ষাত কৰিবলৈ অহা বুলি কয়। তেওঁলোকৰ কথাত ভয় খাই বঙ্গালে সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱ দিয়ে। এই অনুসৰি হাৰমতী, দাৰমতী নামৰ দুই কন্যা স্বৰ্গদেৱলৈ পঠায় আৰু অনেক দ্ৰব্য সম্ভাৰ আগবঢ়াই মিত্ৰতা স্থাপন কৰে।

উৰিষ্যাৰ ৰজা বিক্ৰমসেন : ইন্দ্ৰদুন্দুভ ৰজাৰ বংশধৰ জগন্নাথ গোসাঁইৰ সেৱক পুৰুষোত্তমৰ পুতেক হ'ল বিক্ৰমসেন। আকৌ দখিণি নৰিণিত নামৰ এজন ৰজা আছে। এই দুয়োজন বৰ প্ৰতাপী ৰজা। এদিন বিক্ৰমসেনে হৰিদাহ উজীৰক নৰিণি ৰজাৰ ওচৰলৈ পঠাই কোৱালে যে দুয়ো যিহেতু প্ৰতাপী ৰজা সেয়ে প্ৰীতিৰ বন্ধনৰ কাৰণে নৰিণিৰ জীয়েকক বিক্ৰমসেনৰ পুতেক ইন্দ্ৰভানুলৈ বিয়া দিব লাগে। নৰিণি ৰজাই তেওঁৰ জীয়েক সুধৰ্ম্মাৰ বাবে ইন্দ্ৰভানু মুঠেই উপযুক্ত নহয় এই বুলি অপমানসূচক উত্তৰ দিলে। বিক্ৰমসেনে নৰিণিত ৰজাৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ ঘোষণা কৰি নৰিণিত ৰজাক আগবাড়ি আহিবলৈ ক'লে। প্ৰতাপী নৰিণিত ৰজাই অসংখ্য সৈন্য-সামন্ত, অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ লৈ আগবাড়ি আহিল। এই কথা বিক্ৰমসেনে গম পাই ইষ্ট দেৱতা জগন্নাথ ঠাকুৰক মৌনভাবে বহি জপ কৰিবলৈ লাগিল। এদিন ঠাকুৰ সন্তুষ্ট হৈ স্বপ্নতে ৰজাক ক'লে যে তেওঁ সন্তুষ্ট হৈছে, গতিকে তেওঁৰ কাৰ্য সিদ্ধি হ'ব। জগন্নাথ ঠাকুৰে কৃষ্ণ-বলোৰামৰ ৰূপ ধৰি সশস্ত্ৰে ঘোঁৰাত উঠি নৰিণিত ৰজাৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ কৰিবলৈ গ'ল। বাটত এজনী বুঢ়ীৰ ঘৰত কৃষ্ণ-বলোৰামে ভোকত খাদ্য খুজি খালে আৰু ৰজাৰ বাবে যুদ্ধলৈ যোৱাৰ কথা ক'লে। এটা সোণৰ কলহ কৃষ্ণ-বলোৰামে বুঢ়ীৰ ঘৰত থৈ গ'ল। পিছ মুহূৰ্ততে ৰজাও তাত উপস্থিত হৈ বুঢ়ীৰ পৰা সমস্ত খবৰ পালে আৰু সোণৰ কলহটোৰ বিষয়ে জানিলে। কৃষ্ণ-বলোৰামে বুঢ়ীৰ ঘৰত খাদ্য গ্ৰহণ কৰা কথাটো অবিশ্বাস্য হেন হ'লেও ৰজাই সোণৰ কলহ দেখি প্ৰত্যয় গ'ল যে বুঢ়ী নিশ্চয় লক্ষ্মীৰ অংশ হিচাপেহে ছদ্ম ধৰি আছেহি, কিয়নো ৰজাই ইমান দিন তপস্যা কৰিছে যদিও আজিহে স্বপ্নত দেখা পালে, বুঢ়ীয়ে অন্তত কৃষ্ণ-বলোৰামৰ আলপৈচান ধৰিবলৈ সক্ষম হ'ল। ৰজাই বুঢ়ীক বানচ দি সোণৰ কলহটো ল'লে আৰু যুদ্ধলৈ গ'ল। ৰজা গৈ পোৱাৰ আগেয়েই নৰিণিত ৰজাৰ সৈন্য-হাতী-ঘোঁৰা আদি ৰণত পৰিল। বিক্ৰমৰ দুই চিপাহীয়ে (কৃষ্ণ-বলোৰামে) তামাম কাটিলে। নৰিণিত ৰজা বন্দী হ'ল। বিক্ৰমসেনে ক'লে— “তোৰ জীয়েকক আনিদে, হালাল খোৱত দিব লাগে।” নৰিণিত ৰজাই জীয়েকক আনি দিলেহি। পিছে এদিন জগন্নাথ ঠাকুৰে স্বপ্নতে বিক্ৰমক ক'লে যে তেওঁ বিক্ৰমৰ ওপৰত সন্তুষ্ট কিন্তু ৰজাৰ জীয়েকক হালালখোৱত দিয়াটো তেওঁ ভাল দেখা নাই। ৰজাই ঠাকুৰৰ কথামতে নৰিণিত ৰজাৰ কন্যা সুধৰ্ম্মাক নিজৰ পুত্ৰলৈ বিয়া পাতিলে।

জগন্নাথক্ষেত্ৰত স্বৰ্গদেউৰ পুখুৰী : স্বৰ্গদেৱৰ চনখামৰ লোক কেইজনমান জগন্নাথ দৰ্শনৰ বাবে গৈছিল। শ্ৰীসূৰ্য্যৰ পূবে থকা পৰ্বতৰ গুহাত ৰাতি কটালে। ৰাতি তেওঁলোকে এহাল সাপ দেখা পালে। সাপৰ মূৰত থকা মণি জিলিকি আছে। দিনৰ ভাগত সেই মণি সাপহালে থকা ঠাইতে থৈ চৰিবলৈ যায়। সেই ছেগতে সকলোৱে আলচি মণি আনিলে। তেওঁলোক জগন্নাথলৈ যাত্ৰা কৰিলে। সাপে উলটি আহি থোৱা ঠাইত মণি নেপাই তীব্ৰ বেগে খেদি গৈ সিহঁতক আগচি ধৰিলে। সাপৰ মূৰ্তি দেখি লোক কেইজনে ভয় খাই সাপক প্ৰণিপাত জনাই কাকূতি কৰি ক'লে যে তেওঁলোকে জগন্নাথলৈহে সেই মণি নিব বিচাৰিছিল। নিজৰ বাবে নহয়। সাপে গোসাঁইলৈ

সেৱা জনাই উলটি আহিল। উৰিষ্যাৰ ৰজা বিক্রমক সপোনত এই সকলো কথা ঠাকুৰে জনালে আৰু বিক্রমে সেই লোক ছয়জনক আদৰ-সাদৰ কৰি নি জগন্নাথ দৰ্শন কৰালেগৈ। মণিটো জগন্নাথৰ কঁপালত পিন্ধাই দিলে। লোক কেইজনে বিক্রমসেনক জনালে যে “উদয়গিৰিৰ স্বৰ্গদেৱে ৰণত জয় হৈ কৰতোৱাত অস্ত্ৰ পখালি গৌড়েশ্বৰে মিত্ৰতা কৰিছে। ঠাকুৰৰ দ্বাৰত সেৱা কৰি এটা পুখুৰী উৎসৰ্গা কৰি যাবলৈ স্বৰ্গদেৱে তেওঁলোকক পঠাইছে। এই কথা বিক্রমসেনে শুনি ডাৰভাঙ্গাত পুখুৰী খনাই তেওঁলোকক ঠাকুৰৰ দ্বাৰত সেৱা কৰোৱাই স্বৰ্গদেৱৰ ঠাইলৈ পঠিয়াই দিলে।

কোঁচানৰ ৰজা বিশ্বসিংহঃ চন্দ্ৰমণ গোহাঁই ঘৰসন্দিকৈয়ে কবতীয়াত সাধাৰণ ইটাৰ দ'ল বান্ধিলে, পুখুৰী খান্ধিলে আৰু কৰতোৱাত খাণ্ডা ধুই গৌড়েশ্বৰৰ লগত মিত্ৰতা কৰি ঘূৰি আহোতে বিশ্বসিংহই আহোমক ধৰিবৰ ইচ্ছা কৰিলে। কালকেতু ধূমা চৰ্দাৰে ৰজাক বাধা দি ক'লে যে স্বৰ্গদেৱে আৰু গৌড়েশ্বৰে বন্ধুত্ব কৰিছে। এই সময়ত যদি আক্ৰমণ কৰা হয় তেন্তে অঘটনহে ঘটিব। এই সময়ত আহোমৰ লগত প্ৰীতি কৰাহে যুগুত। বিশ্বসিংহয়ো ধূমা চৰ্দাৰক পঠাই নানা দ্ৰব্য উপহাৰ হিচাপে স্বৰ্গদেৱলৈ দি পঠালে। চন্দ্ৰামণ গোহাঁইয়ে গৌড়েশ্বৰৰ পৰা পোৱা যৌতুক ৰাজ্য অৰ্থাৎ সোণকোষ নদীলৈকে সীমা কৰি যি ৰাজ্য পাইছিল তাক বহুৰি কৰভাৰৰ বিনিময়ত বিশ্বসিংহক দি দিলে। গোহাঁইৰ এই সিদ্ধান্ত পিছত স্বৰ্গদেৱে শুনি বৰ সন্তোষ হ'ল।

দিহিঙ্গীয়া স্বৰ্গদেউৰ হত্যাঃ ১৪৬৪ শকত ওপৰ দিহিঙ্গী স্বৰ্গদেৱে সোণাৰীৰ জীয়েকক আনি বৰকুঁৱৰী পাতিলে। গড়গঞ ৰজাক স্বৰ্গদেৱে মাতি পঠায়, কিন্তু তেওঁ স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰলৈ নাহে। এদিন স্বৰ্গদেৱে জেখামকে, মূৰাৰ কোঁৱৰকে পঠাই গড়গঞ ৰজাক মতাই নিয়ালে। স্বৰ্গদেৱে সোণাৰীৰ জীয়েক বৰকুঁৱৰীৰ ল'ৰাটি লৈ ৰ'দ লৈ আছে আৰু ওচৰতে আইকুঁৱৰী বহিছে। গড়গঞ ৰজাই 'বন্দীৰ জীক' সেৱা কৰিব নোৱাৰি, বুলি খং কৰি উলটি আহিল। স্বৰ্গদেৱে খং কৰি ক'লে “পো হৈ বাপেকক নামানে” আৰু পুতেকক এসেকা দিবলৈ মন কৰিলে। বাপেকৰ এই আলচ গম পাই গড়গঞ ৰজাই লেহেতীয়া পঁচনিক নিয়োগ কৰিলে বাপেকক যিকোনো উপায়ে বধ কৰিবলৈ। এই কথামতে লেহেতীয়াই চুঙাৰ ভিতৰত দা সুমুৱাই ৰাতি স্বৰ্গদেৱক বধিবলৈ সুবিধা বিচাৰি আছিল। সেই সময়ত ৰজাৰ আঁঠুত এটা বিষ হৈছিল। দেৱযোগে সেই আঁঠুৰ বিষ জাৰিবলৈ লেহেতীয়াক মাতিলে। লেহেতীয়াই গৈ বিষ জাৰিলত স্বৰ্গদেৱে কিছু ভাল পালে। বিষ ভাল পোৱাত ৰজা টোপনি গ'ল। সেই ছেগতে লেহেতীয়াই ৰজাক কাটিলে। গড়গঞ ৰজাই ভাবিলে ই লেহেতীয়া জীয়াই থাকিলে তেওঁৰো ভৱিষ্যতে বিপদ হ'ব সেয়ে লেহেতীয়া আৰু তেওঁ সপুত্ৰক বান্ধৰ সকলোকে কাটিলে।

৪.১১ 'দিহিঙ্গীয়া ৰজা' পাঠটিত প্ৰতিফলিত সমাজ-চিত্ৰ

সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত পোৱা অসম বুৰঞ্জীত বৰ্ণিত হৈছে আহোম ছশবছৰীয়া শাসন কালৰ প্ৰায় পাঁচশ বছৰ। স্বৰ্গদেউ চুকাফাৰ পৰা গদাধৰ সিংহৰ ৰাজত্বলৈকে। গতিকে এইখিনি সময়ৰ সমাজ জীৱনৰ এক প্ৰামাণিক দলিল হ'ল এই বুৰঞ্জীখন। এই সময়ছোৱাৰ ভিতৰত প্ৰচলিত আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ৰীতি-নীতি, ধৰ্ম, খাদ্য-অখাদ্য, বাঁটা-বাহন, সা-সম্পত্তি ইত্যাদিবোৰৰ বিষয়ে জানিব পৰা যায়।

স্বৰ্গদেউসকলৰ ৰাজ্য অভিষেক আৰু যুদ্ধৰ আয়োজন হ'ল প্ৰধান ৰাজকীয় উৎসৱ। দিহিঙ্গীয়া ৰজায়ো সিংহাসন আৰোহণৰ পিছত চুতীয়া, কছাৰী, নগা আদিৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ যাত্ৰা

কৰাত এক উৎসৱমুখৰ পৰিৱেশ হৈছে। পাশা আৰু সতৰঞ্চ খেল সমাজত প্ৰচলিত আছিল। বজাঘৰতো এই দুই খেলৰ আদৰ আছিল। কমতেশ্বৰ বজা দুৰ্লভেন্দ্ৰ আৰু তেওঁৰ লগৰ ফিন্দুৱাই পাশা আৰু সতৰঞ্চ খেল খেলাটো এইক্ষেত্ৰত উল্লেখনীয়। ধৰ্মৰ ক্ষেত্ৰত দেৱী দুৰ্গাৰ পূজাৰ প্ৰচলন আৰু নানা দেৱ-দেৱীৰ অৰ্চনা কৰাৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে গড়মা কুঁৱৰী আৰু চন্দ্ৰভালৰ বিয়াৰ পূৰ্বে বিধিগতভাৱে পূজা নকৰা বাবে পাষণময় ভৈৰৱৰ কোপত চন্দ্ৰভাল বাতুল হৈছিল। দেৱী পূজাত নানা ধৰণৰ বলি-বিধানৰ উপৰি নৰবলিৰ প্ৰস্তুতিৰ কথাও পোৱা গৈছে। বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰতি বজাঘৰৰ প্ৰীতি ভাৱ আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্মক স্বীকৃতি দিয়াৰ বিষয়ে গম পোৱা যায়। জগন্নাথ ধামত স্বৰ্গদেৱৰ দিহামতে পুখুৰী খন্দোৱা, জগন্নাথ ঠাকুৰে কৃষ্ণ-বলোৰামৰ বেশেৰে যুদ্ধ কৰি জয় কৰি দিয়া কথাই বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱৰ কথা সোঁৱৰায়। শ্যামাদেৱীৰ ওচৰলৈ নৈৱেদ্য আগবঢ়াবলৈ যোৱা কথাৰ উল্লেখ শ্যামাদেৱীৰ মাহাত্ম্যৰ কথা সোঁৱৰায়।

সাজপাৰৰ প্ৰচলন বেচ চকুত লগা। এই ক্ষেত্ৰত কবচ কাপোৰৰ কথা ক'ব লাগিব। যুদ্ধলৈ যোৱাৰ আগেয়ে নিজ পত্নীয়ে একে নিশাৰ ভিতৰতে কাপোৰ প্ৰস্তুত কৰি স্বামীক দিব লাগিছিল। তেনে কাপোৰে যুঁজাৰু যুদ্ধত অক্ষত কৰি ৰাখে বুলি বিশ্বাস আছে। যি কি নহওক এনে নিশাতে কাপোৰ প্ৰস্তুত কৰা কাৰ্যই আহোম নাৰী যে শিপিনী হিচাপে পাৰ্গত তাৰে ইংগিত দিয়ে। মেখেলা, সোণৰ ৰৰৈয়েৰে ফুলাম ৰিহা, কুস্মিন, কুন্মা, ফুলাম বৰকাপোৰ, সোণ সূতাৰে চাবধৰা চেলেঙ্গ, সোণৰ সূতা দিয়া হাচতি, চামেলবড়া, জালি চোলা, উকা আচু, ফুলাম জাপ কাপোৰ, মূৰ হাচটি, কুহ্মীয়া টঙ্গালি, ইত্যাদি সাজপাৰৰ উল্লেখ পোৱা যায়।

বুৰঞ্জীখনত অয়-অলংকাৰৰ অলেখ প্ৰয়োগ হোৱা দেখা পোৱা যায়। সোণৰ বাখৰ পৰা আঙঠি, সোণৰ কঁড়ীয়া, মেখনৰ হাড়মালা, মুকুতা, পোৱাল, হীৰাপতা দুগদুগী, গাঠিয়ান, কেৰু, খাৰু ইত্যাদি অলংকাৰৰ প্ৰচলন আছিল।

বটা-বাহন-উপটোকন আদিৰ ক্ষেত্ৰতো বিবিধ দ্ৰব্যৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। যুদ্ধত হাৰি বশ্যতা স্বীকাৰ কৰা সময়ত, বন্ধুত্ব স্থাপনৰ ক্ষেত্ৰত, যৌতুক হিচাপে নানা দ্ৰব্যৰ আদান-প্ৰদান হৈছিল। সোণৰ হাৰ, কঁড়ীয়া, পাটী, সোণৰ দণ্ড থকা মেকুৰীজাপি, মাকুন্দী আৰু অন্যান্য হাতী, সোণৰ দণ্ড থকা খাট, সোণৰ টাৰ, খাৰু, ঘোঁৰা, সোণোৱালী পয়জাৰ, সুণীয়া খাপৰ, ৰূপৰ চৰু, সোণৰ চৰু, তাও, উকা কাপোৰ, লো-লোৱাল, সান্ধি, হেঙ্গদান, ৰূপীয়া দা, গাৰ পামৰু, চাল, মৰৈ চাল, কমৰবন্ধ, ইজাৰ, ইত্যাদি দ্ৰব্যৰ আদান-প্ৰদানৰ নিদৰ্শন আছে। উল্লেখযোগ্য যে বটা-বাহন হিচাপে ৰজাৰ কন্যা বা আন ধুনীয়া গাভৰু আদান-প্ৰদান কৰাটো এটা স্বাভাৱিক কথা হিচাপে গণ্য কৰা হৈছিল। বাচন-বৰ্তনৰ অনেক প্ৰচলন আছিল কঁড়ীয়া, সোণৰ হাৰ, ৰূপৰ বটা, পিতলৰ বটা, বেঢ়া কাঁহী, বেলা ইত্যাদি।

প্ৰজাৰ মাজত বিভিন্ন ধৰণৰ বৃত্তিগত বিভাগ দেখিবলৈ পোৱা যায়। বিভিন্ন বিষয়াৰ সৃষ্টি আৰু কৰ্মবিভাজন এই বুৰঞ্জীত পোৱা যায়। তিনিজন মন্ত্ৰী, ফুকন, হাজৰিকা, বৰা-বৰুৱা, কাঁড়ী, ঘূৰীয়া বাৰুৱতী, মেদেলিয়ান কাঁড়ী, কটকী, ঘৰসন্দিকৈ, দেওখাই ইত্যাদি বিবিধ পদবী-বিষয়াৰ প্ৰচলন আছিল।

সেই সময়ত যাতায়ত ব্যৱস্থা আছিল কঠিন। এঠাইৰ পৰা আনঠাইলৈ যাবলৈ ঘোঁৰা, হাতীত গৈছিল। ৰজা, ৰাণী, কুঁৱৰী আৰু উচ্চপদস্থ লোক দোলাত গৈছিল। নদীৰে যাতায়ত কৰাৰ ব্যৱস্থাও আছিল। যুদ্ধযাত্ৰা, বৰযাত্ৰা আদিত খোজেৰেই গতি কৰিছিল। আন্তৰ্জাতিক যোগাযোগ নাছিল বুলিলেই হয়। কিন্তু কমতেশ্বৰ দুৰ্লভেন্দ্ৰই চুৰ কৰি অনা ৰজাৰ বোৱাৰীজনীৰ

গিৰিয়েক-বাপেক 'ৰুমৰ যুদ্ধ'লৈ যোৱাৰ উল্লেখ পোৱা যায়। সেইসময়ত পাৰস্যক 'ৰুম' নামেৰে জনা গৈছিল।

আহোম স্বৰ্গদেউসকলৰ ৰাজসভাৰ পণ্ডিতসকলে অৰ্থশাস্ত্ৰ, দণ্ডনীতি আদিৰ ক্ষেত্ৰত হিন্দুৰ বিধানসমূহ মানি চলিছিল। গুৰুত্বপূৰ্ণ ৰাজনৈতিক সমস্যাৰ ৰায়দান তেওঁলোকে স্মৃতিচাৰণৰ দ্বাৰা দিছিল। দৌৰীক দণ্ড বা শাস্তি দিয়াৰ নিদৰ্শন অতি কঠোৰ আছিল। ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিতক বিদেশী কটকী হিচাপে নিয়োগ কৰিছিল। গণনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত কুকুৰাৰ ঠেঙেৰে মংগল চাইছিল। সমাজত ব্ৰাহ্মণসকলৰ স্থান উচ্চ আছিল। বৈদ্যসকল আছিল প্ৰধান চিকিৎসক। পাশা, সতৰঞ্চ আদি খেল ৰজাঘৰতো প্ৰচলিত আছিল। প্ৰধান খাদ্য আছিল ভাত, ইয়াৰ বাহিৰেও পায়স-পৰমান্ন আদি কৰি অনেক খাদ্যৰ প্ৰচলন আছিল। মুঠতে দিহিঙ্গীয়া ৰজা পাঠটিৰ জৰিয়তে সমসাময়িক অসমীয়া সমাজৰ ছবি স্পষ্টভাবে দেখা পোৱা যায়।

৪.১২ 'দিহিঙ্গীয়া ৰজা' পাঠটিৰ গদ্যৰীতিৰ বৈশিষ্ট্য

অসমীয়া বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ ভিতৰত সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত পোৱা বুৰঞ্জীখনে গদ্যৰ বিশেষত্বৰ বাবেই একক আসন দখল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। অসম বুৰঞ্জীখনৰ গদ্যশৈলী পৰ্যবেক্ষণ কৰিলে কেতবোৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য চকুত পৰে। সেই বৈশিষ্ট্যবোৰ তলত আলোচনা কৰা হ'ল।

ধ্বনিগত বৈশিষ্ট্য : বুৰঞ্জীখনৰ ধ্বনিগত প্ৰয়োগত কিছু শিথিলতা দেখা যায়। শব্দত ধ্বনি পৰিৱৰ্তন হোৱাটো এক বিশেষ বৈশিষ্ট্য।

- (ক) মহাপ্ৰাণ ধ্বনি 'খ' অল্পপ্ৰাণধ্বনি 'ক' লৈ পৰিৱৰ্তন হৈছে। যেনেঃ মাখুন্দী > মাকুন্দী।
- (খ) অল্পপ্ৰাণ ধ্বনি মহাপ্ৰাণ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হৈছেঃ ক > খ, যেনেঃ শিকাই > শিখাই। ত > থ, সাতুৰিব > সাথুৰিব
- (গ) উচ্চ স্বৰধ্বনি নিম্ন স্বৰধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেখা যায়। কাপোৰ > কাপৰ, গধূলি > গধুলা
- (ঘ) প্ৰায়বিলাক ক্ৰিয়াপদতে 'চন্দ্রবিন্দু' প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায়। যেনেঃ কৰোঁ, ক্ষেমিলোঁ, পাৰোঁ।
- (ঙ) স্বৰ্গদেউ বুজাবলৈ 'ব্যৱহাৰ' কৰিছে। যেনে 'দেৱৰ'।
- (চ) মধ্য আৰু অন্ত্য স্বৰ-বঞ্জন লোপ হোৱা দেখা যায়। যেনেঃ সমালোচন, মা-নিশা, নৰ-নাৰাণ।
- (ছ) ক্ষ ধ্বনিৰ ঠাইত খ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। যেনেঃ দক্ষিণ > দখিন।
- (জ) জ ধ্বনিৰ ঠাইত ঝ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ হৈছে। যেনেঃ জাপ > ঝাপ।
- (ঝ) ঝ আৰু ঙ ধ্বনিৰ ঠাই এও, এও ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ হৈছে। যেনেঃ তেওঁৰ > তেএওৰ, ৰাজমাৰে > ৰাজমাএও, বৰকুঁৱৰী > বৰকুএওৰী।
- (ঞ) অয়ত বিকল্পৰ প্ৰয়োগ আছে। যেনেঃ মাহ~মাস

ৰূপগত বৈশিষ্ট্য : সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰৰ অসম বুৰঞ্জীৰ ৰূপগত বৈশিষ্ট্যবোৰ ধ্বনিগত বৈশিষ্ট্যৰ দৰেই লেখতল'বলগীয়া।

সৰ্বনাম : সৰ্বনামৰ বিভিন্নৰূপৰ প্ৰয়োগ বুৰঞ্জীখনত পোৱা যায়।

উত্তম পুৰুষ : মই, মঞি, আমি, আমাক, আমাৰ।

মধ্যম পুৰুষ : তই-তোৰ, তোত-তঞি, তহঁত, তোমাৰ, তোমাক, তোমালোকক।

নামপুৰুষ : তেঞি, তেঞিৰ, তঞিৰ, সিহঁত।

বিশেষণ : বৃহৎ, অনেক মঙ্গল, সত্যে-সত্যে, উত্তম, পাষণময়, প্ৰতাপী, তপস্বী, ইত্যাদি।

ক্ৰিয়া : বুৰঞ্জীখনত ব্যৱহৃত ক্ৰিয়াৰূপবোৰ হ'ল— পাঁচিলে, আহিল, য'ক, গ'ল, ল'লে, ধৰিলে, পালেহি, মাৰিলে, দিছিল, হ'লো, কৰিব পাৰোঁ, নানিলিহঁক, পাম, খেদিলে, ইত্যাদি। ক্ৰিয়াৰূপৰ এনে আধুনিক ৰূপে বুৰঞ্জীখনৰ গদ্যক আধুনিক গদ্যৰ ওচৰ চপাই আনিছে। প্ৰাচীন ক্ৰিয়াৰূপৰ প্ৰয়োগো বুৰঞ্জীখনত আছে— আনিবাক পাৰে, বান্ধিবাক খোজে, খাৰাপ গেল, লগালেনি, খলেনি, ৰহিলগৈ, ভেটালেগৈ, যুঁজিবাক গৈল, ৰহিলহি, আনিলেক, ইত্যাদি।

নঞৰ্থক ক্ৰিয়া : আধুনিক ক্ৰিয়াৰ নঞৰ্থক ৰূপ বুৰঞ্জীখনতো দেখা যায়। যেনে— নকৰিব, নুছুইছিল, নানিলিহঁক, নকৰে, নহে, নুই, ইত্যাদি।

কৃদন্ত ৰূপ : আহিবৰ শুনি, আমাক লাগি, মোক লাগি, আহিবৰ দেখি, কহিবৰ দেখি, ইত্যাদি।

অসমাপিকা ক্ৰিয়া : শুনি, দেখি, আনি, কৰি, খেদি, জানি, দি, জনাই, ইত্যাদি।

কাৰক আৰু শব্দ বিভক্তি : প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত নিজস্ব ৰীতি থাকিলেও আধুনিক অসমীয়াৰ কাৰক শব্দ বিভক্তিয়েই বুৰঞ্জীখন দেখা যায়।

কাৰক	বিভক্তি	বিভক্তিৰ চিন	উদাহৰণ
কৰ্তা	প্ৰথমা	-এ	কছাৰীয়ে, তহঁতে, আহোমে
কৰ্ম	দ্বিতীয়া	-ক	ভাৰ্য্যাক, পুতেকক, মানুহক
		-ত	গাভৰুত পুজিলি, ফুকনত ক'লত
কৰণ	তৃতীয়া	-ৰে	জখলাৰে
নিমিত্তাৰ্থক	চতুৰ্থী	-লৈ	নামৰূপলৈ, কোঁচলৈ
		-ক	ৰণক যাওঁ
অপাদান		-ৰ + পৰা	খেৰণি চকীৰ পৰা
অধিকৰণ	সপ্তমী	-ত	দেৱৰ চৰণত, দেওৰ গাঁৱত
সম্বন্ধ পদ	ষষ্ঠী	-ৰ	কমতেশ্বৰৰ পত্ৰৰ উত্তৰ।

নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় : -টে, -টা, -টো, -টি, -খন, -খান, -খানি, -যোৰ,
-সাজ, -জন, -জনা; উদাহৰণ : ১ যোৰ, কঁৰীয়া ১ যোৰ, কুঁৱৰী
১ জনা

স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয় : -গৈ, -গৈ, -নি, -হে, -হঁক; উদাহৰণ : পালেগৈ,
ধৰিলেগৈ, পালেহি, ধৰিলেহি, থাকিলেহে, দিয়াহঁক ইত্যাদি।

শব্দ সম্ভাৰ : বুৰঞ্জীখনত প্ৰয়োগ হোৱা বিবিধ প্ৰকাৰৰ শব্দৰ প্ৰয়োগে ইয়াৰ গদ্যক
শ্ৰুতিমধুৰ কৰি তুলিছে।

তৎসম শব্দ : ভুঞ্জ, দ্বাৰ, অঙ্গীকাৰ, পুষ্কৰিণী, বৌদ্ৰ, মুণ্ড, উৰ্মী, কৰ্ণভূষণ, পদ্ম,
যৰঞ্জ, মৃগঃ ভস্মসাৎ।

তদ্ভৱ শব্দ : বোহাৰী, দেউদীপ্যমান, মচ্ছ, মুকুতা, ৰূপীয়া, সুণীয়া, অচোক্রান্ত
ইত্যাদি।

প্ৰাচীন অসমীয়া শব্দ : কেহেনি, আৰিয়া, চুহি, খেৰেপ, আকলিব, বিৰ্তিয়াল, বেহেৰুৱা, এনয়,
ঘঞ্চল, অখন, মহৰি, কতিপয়, বাটলু, নুৰিয়া ইত্যাদি।

অনুৰূপ শব্দ : বৰা-বুৰুক, সাধি-পাতি, থাপি-সাধি, লোক-জন, বাদ্য-ভণ্ড, তিৰি-
ভাৰ্যা, কৰ-ভাৰ, সত্য-শপত, হাট-বাট, ভাল-মন্দ, নাৱে-তৰে, বটা-
বাহন, লোক-লক্ষৰ, লৰা-লুৰি, বঙ্গ-চঙ্গ ইত্যাদি।

বিদেশী (যাৱনিক শব্দ) শব্দ : হমেছা, হাৰামখোৰ, হালালখোৰ, হাৰামজাদী, থানা, ছকুম,
তামচা, দৰবাৰ, সমাচাৰ, উকীল, আফৰ্চিচি, কবুল, পাংশা, নবাব, জেমা,
পাৰ্গ, চৰ্দাৰ ইত্যাদি।

আহোম শব্দ : ফুকন, গোহাঁই, মৈদাম, মাইহাং, কুনখা, চেলেং, হাচটি, টঙ্গালী, কিংখাং,
কনচেঙ্গ, চেলেং, জালিচোলা, পুলিন-পুখাও ইত্যাদি অলেখ আহোম
শব্দৰ সমাহাৰ দেখা যায়।

জতুৱা ঠাচৰ ক্ৰিয়াৰূপ : মুখ দৰ্শন হ'ল, বেশ ধৰা, ৰাজাসহিত ৰহিল, ডকাই আনিলে, দুৱাৰ
বান্ধি আছিল, সেলে হানি মাৰিলে, গড়বন্ধা, যুদ্ধত পৰা, কাণ্ড লাগি
মৰিল, নগৰ পাতিলে, থানাৰি ৰ'লহি, হাত-পাতি, সেলে-হানি মাৰিলে,
ভেঁটাই দিলে, স্বস্থ হৈল ইত্যাদি।

বুৰঞ্জীখনত সংস্কৃত শব্দৰ প্ৰয়োগেই নহয়, সংস্কৃত শ্লোকৰো অনেক উল্লেখ পোৱা যায়।
যেনে—

“মৃগঃ কুত্র হিৰণ্ময়ঃ?” (ছে. ৩৮)

“ৰাজা বৈদ্যঃ গুৰুশ্বেৰ নক্ষত্ৰ গ্ৰহ পাঠকাঃ।

বিক্তহস্তে নগন্তব্যং যথাবিক্তং তথা ফলম্।” (ছে. ৪৫)

বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ সবাতোকৈ আকৰ্ষণীয় বিষয়টো হৈছে বুৰঞ্জীৰ ঘটনা বৰ্ণনা কৰোঁতে কোনো
পৰিস্থিতিৰ লগত খাপখোৱাকৈ দৃষ্টান্ত, জনপ্ৰিয় প্ৰবচন আৰু নীতি-উপদেশমূলক মহৎ উক্তি
আদি মনোৰমকৈ সংযোগ কৰা হৈছে। এনে উক্তিবিলক পৰম্পৰাগতভাৱে মানুহৰ মুখে মুখে
প্ৰচলিত আৰু বুৰঞ্জী লেখকে ঘটনাৰ লগত সংগতি ৰাখি ৰচনা কৰিছে। নিদৰ্শনস্বৰূপে—

“উত্তমজনক বাক্য গজহস্তৰ তুল্য, সিটো গজদন্ত নেকি কোনো কাল ফিৰে?” (ছে. ৩৮)

“কোপিত সৰ্পৰ মস্তকৰ বন্ধক ইতৰজনে বাধিলে নেকি তাক পাই?” (ছে. ৪২)

“উত্তৰ বৈদ্যৰ দৃষ্টিৰ সাৰকাশ হৈলে আছোক বহু আপোনাৰ শৰীৰো যে বক্ষা নপৰে।”
(ছে. ৪২)

“মাথাত শিল বান্ধি কধুৰ সাথুৰিব?” (ছে. ৪২)

“মঞি পাৰিলোঁ নাৰিকল দুল্লভইন্দ্রে ভুঞ্জে সাহ।” (ছে. ৪৬)

“বায়সে কেহেনি কোকিল হৈবাক খোজে, বাজহংসে কেহেনি ঘৰচৰাইৰ গমনক লভে?”
(ছে. ৪৮)

“বালকে চন্দ্ৰক হাত মেলি ধৰিবাক খোজে, এতেকে নেকি চন্দ্ৰক হাতে আনিবাক
পাৰে? অগ্নিক বস্ত্ৰাধলে বান্ধিবাক খোজে, আছোক বান্ধি নিবাক চাহন্তে পাচে শৰীৰক
বক্ষা কৰণো যে বালকৰ টান।” (ছে. ৪৮) ইত্যাদি

বাক্যগত বৈশিষ্ট্য :

অসম বুৰঞ্জী (সুকুমাৰ মহন্ত)ৰ বাক্যগত বৈশিষ্ট্য এক আলোচ্য বিষয়। বুৰঞ্জীৰ আন
পুথিৰ দৰে এইখনতো—

১) চুটি বাক্যৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰা যায়। উদাহৰণ—

“মই তেওঁকে স্বামী বৰিছোঁ। এই সময়তে মোক নিয়কহি।”

ৰাজাত বৰ সাহলাদ কৰি মুখ্য পটেশ্বৰী পাতি ৰাখিলে। পাচে গৌডমা নাম প্ৰসিদ্ধ
হৈল।” (ছেদ ৪০)

২) বাক্য চুটি কৰিবৰ কাৰণে কেবাটাও কৰ্তাপদ একেলগে ব্যৱহাৰ কৰি শেষত এটা ক্ৰিয়াপদ
ব্যৱহাৰ কৰি বাক্য সামৰণি মাৰিছে। যেনে— “এহি বুলি একদিন খেল খেদোতে কঙ্কালত
চুৰি বান্ধি খেল খেদিতে চুৰি হানি ৰাজাক মাৰি ফেঙ্গুৰা ৰাজা হৈল।” (ছে. ৪৬)

৩) কেবাটাও অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰ প্ৰয়োগেৰে দীঘল বাক্য গঠন কৰাটোও বুৰঞ্জীৰ বাক্যৰ
অন্যতম বিশেষত্ব। উদাহৰণ—

“এইৰূপে থাকোতে একদিন গৌৰ পাংশাৰ জীয়েক ৰাজমহিষীৰ চক্ষুৰে ব্ৰাহ্মণৰ চক্ষুৰে
দৰশন হৈ ইঙ্গিতাকাৰে ক্ষোভিতা হৈ বিশ্বদাসীক পঠাই ব্ৰাহ্মণক ৰাজাৰ গড়ৰ পাৰাণৰ
পানী নলায়ে আনি ব্ৰাহ্মণ সহিতে ৰতিৰঙ্গ কৰি চাৰিদণ্ড নিশা থাকোঁতে ওলাই যায়।”
(ছে. ৩২)

৪) পাচে, বোলে, তাতপাচে, সেইসময়, আৰু পূৰ্বে, আৰ, অনন্তৰে, সেইবেলা, এহিবুলি,
এইৰূপে আদি শব্দৰে বাক্য আৰম্ভ কৰা বিশেষত্ব এইখন বুৰঞ্জীতো আছে। উদাহৰণ—

পাচে চুটিয়ায়ে গোহাঞিবোৰৰ গালৈ কটকী পঠালে। (ছে. ২৬)

এই ৰূপে কটকীতকৈ কৈ পঠালত .....। (ছে. ২৬)

সেই সময় উঠে তমাই দুই ভূঞায়ে হস্তিত চূণ ঘহি কান্ধত চৰি। (ছে. ২৯)

এনে সময়তে পূৰ্বে কমতেশ্বৰ ৰাজাৰে গৌৰেশ্বৰ সহিতে প্ৰীতি আছিল। (ছে. ৩২)

তাতপাচে 'এ কমতেশ্বৰক থাপি-সাধি থ'বলৈ ফ্ৰাচেংমুনৰ পুতেক চনখাম ঘৰসন্দি কৈক পাঁচিলে। (ছে. ৪৭) ইত্যাদি।

- ৫) বাক্য সংযোগ কৰোঁতে ভট্টদেৱৰ গদ্য আৰু গুৰুচৰিত কথাৰ গদ্যত ব্যৱহাৰ কৰাৰ দৰে এই বুৰঞ্জীখনতো যেমনে-তেমনে, যেখন-তেখন, যেমত-তেমত আদি শব্দৰ ব্যৱহাৰ দেখা যা। উদাহৰণ— “এখনে যদি এইৰূপ কৰিবা সমস্ত অকাৰ্য্য মিলিব।” (ছে. ৫০)
- “গুৰু-গোসাঁইক সুমৰি আগবাঢ়ি আহক তেবে ৪ মানুহক এৰি দিব পাৰি।” (ছে. ১৭)
- ৬) বুৰঞ্জীখনত বাক্যৰ গঠন অনুসৰি বিবিধ প্ৰকাৰৰ বাক্য পোৱা যায়। এইবোৰৰ উপৰিও কৰ্তাহীন, কৰ্মহীন আৰু ক্ৰিয়াহীন বাক্যৰ ব্যৱহাৰ বুৰঞ্জীখনত আছে।

উদাহৰণ—

সৰল বাক্য : ১৩৯০ শকত শ্ৰীশ্ৰী চুহুম্ফা ৰাজা হ'ল। এওঁকে দিহিঙ্গীয়া ৰাজা বোলে। (ছে. ২৩)

যৌগিক বাক্য : “খাটনীয়াৰূপে 'ৰ চৰণত সেৱা কৰি থাকক গৈ, তেবেসে আমি উলটি যাব পাৰে।” (ছে. ২৯)

মিশ্ৰ বাক্য : সেই সময় উঠে তমাই দুই ভূঞায়ে হস্তিত চূণ ঘহি কান্ধত চৰি, বোলে, “সৰ্বকালে আমাৰ ৰাজ্য, চুতীয়াক মাৰি বৰলাই পালে। গুৰু হস্তিত যি বহে তাৰহে ৰাজ্য, আহোমে ক'ত পালে?” (ছে. ২৯)

বৰ্ণনামূলক বাক্য : এনে সময়তে পূৰ্বে কমতেশ্বৰ ৰাজাৰে গৌৰেশ্বৰ সহিতে প্ৰীতি আছিল। পাচে গৌৰেশ্বৰে প্ৰীতিত বশ হৈ জীয়েক সুশুদ্ধি নামে কন্যাক কমতেশ্বৰত বিবাহ দিলে সুন্দৰী কন্যা দেকি মুখ্য পাটেশ্বৰী পাতিলে। (ছে. ৩২)

প্ৰশ্নসূচক বাক্য : “বন্দীহঁতে টোপাই মাৰিব পাই নেকি?” (ছে. ২৯)

“তোমালোকে ক'ৰ মানুহ, ক'লৈ যোৱা?” (ছে. ৪৭)

আজ্ঞাসূচক বাক্য : “তোমালোকক মেললৈ মাতিছে।”

নিষেধাত্মক বাক্য : “মোলৈ খেদাকোৰা নকৰিব।” (ছে. ৩০)

কৰ্তাহীন বাক্য : বাধাকো নগনি ৰণলৈ গ'ল। (ছে. ৪৪)

কৰ্মহীন বাক্য : এহি বুলি ৰাজা পৰি পৰি দণ্ডৱত কৰিলে। পাছে ৰাজা ৫০০ সূৰণৰ মোহৰ ভূঙ্গাৰৰ বানাচ দিল। (ছে. ৪৮)

ক্ৰিয়াহীন বাক্য : কুকুৰা ঠেঙ্গ পাতি যাৰ নামে আহে তাকেহে পাধিবলৈ ভাল। (ছে. ২৫)

- ৭) প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰ প্ৰয়োগে বুৰঞ্জীৰ গদ্যক নাটকীয় ৰূপ দিছে। এনেহে লাগে যেন দুজন মানুহে সমুখা-সমুখিকৈ বাৰ্তালাপ কৰিছে। উদাহৰণ—

কছাৰী ৰজায়ে বোলে— “মোৰ ৰাজ্য খোড়ায়ে বল কৰি খাইছে, এতেকে মোৰ ভনীকো দিম, ময়ো 'সেৱা কৰিমগৈ।” বোলে— “ভাল, আৰু ৰূপ দিব ২০০০, হাতী দিব ৩ টা।” (ছে. ৩১)

অসম বুৰঞ্জী (সুকুমাৰ মহন্ত)খনৰ গদ্যৰ উল্লিখিত বৈশিষ্ট্যৰ উপৰিও অনেক বিশিষ্ট লক্ষণ বিশ্লেষণ কৰিলে পোহৰলৈ আহিব। মুঠতে আধুনিক অসমীয়া গদ্যশৈলীৰ প্ৰাৰম্ভিক কালত এই বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ অৱদান অতুলনীয়।

8.17 সাৰাংশ (Summing Up)

অসমীয়া সাহিত্যলৈ আহোমসকলৰ শ্ৰেষ্ঠ দান হ'ল 'বুৰঞ্জী সাহিত্য'। প্ৰাপ্ত বুৰঞ্জীৰ পুথিসমূহৰ ভিতৰত এখন উল্লেখযোগ্য পুথি হ'ল উত্তৰ গুৱাহাটীৰ সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত প্ৰাপ্ত 'অসম বুৰঞ্জী'। বুৰঞ্জীখনৰ ৰচনাৰ সময় সপ্তদশ শতিকা। ১৯৪৫ চনত সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাই এই গ্ৰন্থখন সম্পাদনা কৰি উলিয়ায়।

আমাৰ পাঠ্যক্ৰমত এই বুৰঞ্জীখনৰ অন্তৰ্গত 'দিহিঙ্গীয়া ৰজা' নামৰ পাঠটি অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। দিহিঙ্গীয়া ৰজাৰ সময়ছোৱা আহোম ৰাজশাসনৰ উল্লেখযোগ্য সময়। বিশেষকৈ বিভিন্ন ওচৰচুবুৰীয়া ৰজাৰ লগত যুদ্ধ-বিগ্ৰহৰ মাজেৰে এই সময়ছোৱা ভাৰাত্ৰাস্ত। চুটীয়াৰ ৰণ, ভূঞা দমন, গৌৰ ৰজাৰ লগত যুদ্ধ, কছাৰী ৰাজ্য আক্ৰমণ আদি এই সময়ছোৱাৰ উল্লেখযোগ্য ঘটনা। এই ঘটনাসমূহৰ মাজেৰে সেই সময়ছোৱাৰ অসম ৰাজ্যৰ ৰাজনৈতিক বাতাবৰণ এই পাঠটোৰ যোগেৰে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। পাঠটোৰ মাজেৰে সমসাময়িক সামাজিক বিভিন্ন দিশৰ চিত্ৰও প্ৰতিফলিত হৈছে। ধৰ্ম, সাজপাৰ, আ-অলংকাৰ, বাচন-বৰ্তন, বৃত্তি, যাতায়ত ব্যৱস্থা, আইনী ব্যৱস্থা আদি বিভিন্ন দিশৰ বৰ্ণনা পাঠটিৰ মাজত বিধৌত হৈছে। গদ্যৰীতিৰ ফালৰ পৰাও পাঠটি গুৰুত্বপূৰ্ণ। অসমীয়া গদ্যৰ ক্ৰমবিকাশ পাঠটিৰ গদ্যৰ মাজেৰে বিচাৰ কৰিব পাৰি।

8.18 আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) বুৰঞ্জী সাহিত্য মানে কি? বুৰঞ্জী সাহিত্যই অসমীয়া সাহিত্যক কেনেদৰে চহকী কৰিছে আলোচনা কৰক।
- ২) অসমীয়া বুৰঞ্জী সাহিত্যক কেইটা শ্ৰেণীত ভাগ কৰিব পাৰি? আলোচনা কৰক।
- ৩) 'দিহিঙ্গীয়া ৰজা' পাঠটিৰ উৎস গ্ৰন্থ কি? পাঠটিৰ বিষয়বস্তু বিশ্লেষণ কৰক।
- ৪) 'দিহিঙ্গীয়া ৰজা' পাঠটিত উল্লেখ থকা আহোম ৰাজ্যৰ প্ৰধান ঘটনাসমূহৰ বিষয়ে পৰ্যালোচনা কৰক।
- ৫) 'দিহিঙ্গীয়া ৰজা' পাঠটিৰ ঘটনাসমূহৰ মাজেৰে সমসাময়িক সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক দিশসমূহ কেনেদৰে প্ৰতিফলিত হৈছে পৰ্যালোচনা কৰক।
- ৬) 'দিহিঙ্গীয়া ৰজা' পাঠটিৰ গদ্যৰীতি সম্পৰ্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

8.19 প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা (সম্পা.)	:	সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী
(—)	:	পুৰণি অসমীয়া বুৰঞ্জীৰ পাতনি
লীলা গগৈ	:	বুৰঞ্জী সাহিত্য

- বিৰিধি কুমাৰ বৰুৱা : অসমীয়া কথা সাহিত্য (পুৰণি ভাগ)
S. K. Bhuyan : *Studies in the Literature of Assam*
S. K. Chatterjee : *Place of Assam in the History and
Civilization of India*

* * *

পঞ্চম বিভাগ

অৰুণোদইৰ গদ্য : 'অচম দেস সত্ৰুএ আক্ৰমণ কৰা কথা' আৰু 'অচমিয়া ভাসা'

বিভাগৰ গঠন :

- ৫.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৫.৩ অৰুণোদই যুগৰ ঐতিহাসিক পটভূমি
- ৫.৪ অৰুণোদই সম্বাদ পত্ৰ
- ৫.৫ অৰুণোদই যুগৰ গদ্যৰীতি
- ৫.৬ অচম দেস সত্ৰুএ আক্ৰমণ কৰা কথা
  - ৫.৬.১ লিখকৰ পৰিচয়
  - ৫.৬.২ মূল পাঠ
  - ৫.৬.৩ সাধাৰণ আলোচনা
- ৫.৭ অচমিয়া ভাসা
  - ৫.৭.১ লিখকৰ পৰিচয়
  - ৫.৭.২ মূল পাঠ
  - ৫.৭.৩ সাধাৰণ আলোচনা
- ৫.৮ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৫.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৫.১০ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৫.১ ভূমিকা (Introduction)

উনবিংশ শতিকাৰ চতুৰ্থ দশকটো অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ অতি বিপৰ্যয়ৰ সময়। ১৮৩৬ ত অসমৰ স্কুল, আদালত আদিত অসমীয়া ভাষাৰ পৰিৱৰ্তে বঙলা ভাষাৰ প্ৰচলন হয়। সেই বছৰতে আমেৰিকান মিছনেৰীসকল খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰাৰ বাবে অসমলৈ আহে। অসমত মাতৃভাষাৰ পৰিৱৰ্তে বঙলা ভাষা প্ৰচলন হৈ থকাৰ বাবে তেওঁলোকৰ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কাৰ্যত বাধাৰ সৃষ্টি হয়। সেইবাবে তেওঁলোকে অসমীয়া ভাষা পুনৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ কাৰণে চেষ্টা চলায়। তেওঁলোকে অসমীয়া ভাষাত পাঠ্যপুথি প্ৰণয়নৰ উদ্যোগ লয়। তেওঁলোকৰ উদ্যোগতে ১৮৪৬ চনত অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথমখন সম্বাদ পত্ৰ 'অৰুণোদই'ৰ শুভাৰম্ভ ঘটে। 'অৰুণোদই'ত কবিতা, প্ৰবন্ধ, নাটক আদি বিভিন্ন সাহিত্যিক শিতানে স্থান লাভ কৰে। বুৰঞ্জী, ভূগোল, ৰাজনীতি, জ্যোতিৰ্বিদ্যা, ধৰ্ম আদি বিভিন্ন বিষয়ক প্ৰবন্ধই 'অৰুণোদই'ত নিয়মিতভাৱে প্ৰকাশ পাইছিল। 'অৰুণোদই'ত প্ৰকাশ পোৱা বিভিন্ন ৰচনাৰ গদ্যশৈলীয়ে এক বিশেষ ৰূপ লাভ কৰিছিল। উচ্চাৰণগত ভাষাৰ প্ৰয়োগ আছিল এই গদ্যশৈলীৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য। বাক্য গঠনৰ ক্ষেত্ৰত ইংৰাজী ভাষাৰ প্ৰভাৱ এই গদ্যশৈলীৰ অন্য এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ। এই বিভাগটিত 'অৰুণোদই' কাকতৰ পটভূমি বিচাৰ কৰি ইয়াৰ গদ্যশৈলী সম্পৰ্কে আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। 'অৰুণোদই'ত প্ৰকাশ পোৱা দুটা প্ৰবন্ধ আমাৰ পাঠ্যক্ৰমত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। প্ৰবন্ধ দুটা হ'ল ক্ৰমে আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ

‘অচম দেস সত্ৰে আক্ৰমণ কৰা কথা’ আৰু ‘এজন অচমিয়া লোক’ৰ ‘অচমিয়া ভাসা’। প্ৰবন্ধ দুটিৰ পাঠগত পৰ্যালোচনাও এই বিভাগটিত সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে।

৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপুনি—

- ‘অৰুণোদই’ কাকতৰ জন্মৰ পটভূমি বিচাৰ কৰিব পাৰিব;
- ‘অৰুণোদই’ৰ গদ্যৰীতি বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব;
- আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ পৰিচয় লাভ কৰিব পাৰিব;
- পাঠ্যক্ৰমত নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া পাঠ দুটিৰ বিষয়বস্তু ফাঁহিয়াই চাব পাৰিব; আৰু
- পাঠ দুটিৰ গদ্যৰীতি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিব পাৰিব।

৫.৩ অৰুণোদই যুগৰ ঐতিহাসিক পটভূমি

১৮২৬ চনৰ ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ চৰ্ত অনুসৰি অসম দেশ ইংৰাজৰ অধীনলৈ যায়। মানে সোণৰ অসমক মৰিশালীত পৰিণত কৰি উলটি গ’ল। এই দুৰ্যোগত অসমৰ আধা জনসংখ্যা ধ্বংস হ’ল, যি বাচি থাকিল সিও মৃতকল্প হ’ল। মান সৈন্যই উভতি যাওঁতে কমেও ত্ৰিশ হেজাৰ অসমীয়ক বন্দী-বেটিস্বৰূপে ধৰি লৈ যায়। মানৰ আক্ৰমণ ৰোধিব নোৱাৰাত সমগ্ৰ অসমীয়া জাতিটোৱে যি জীয়াতু ভূগিব লগা হৈছিল তাৰ তুলনা পাবলৈ নাই। ইয়াৰ পৰিণতিতে বহুদিনলৈ অসমীয়াৰ দুঃখ আৰু আত্মগ্লানি থাকি গ’ল। সৰ্বসাধাৰণ মানুহৰ সেই ৰাজভগন আৰু স্বাধীনতাৰ অৱলুপ্তিৰ সময়ত কৰণীয় একোৱেই নাছিল। ইংৰাজে অত্যাচাৰী মানক খেদি বৃটিছ ৰাজত্ব প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে আৰু অসমীয়া মানুহেও ইংৰাজ শাসনৰ ভৱিষ্যত ফলাফলৰ পিনে দৃষ্টি নকৰি মানৰ অত্যাচাৰৰ পৰা ৰক্ষা পোৱাতে স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে। মানৰ আক্ৰমণত জুৰুলা হোৱা অসমীয়া জাতি সেই সময়ত মৰিশালীৰপৰা অহা মানুহৰ দৰে আনন্দবিহীন আৰু উৎসাহশূণ্য হৈ পৰিছিল। ৰাজনৈতিক অস্থিৰতা, জীৱনৰ নিৰাপত্তাহীনতা, সামাজিক বিশৃংখলতাত অসমীয়া মানুহ অতিকৈ অতীষ্ঠ হৈ পৰিছিল। এনে দুৰ্দশাপূৰ্ণ অৱস্থাৰ পৰা অসমীয়া মানুহে তৎকালীনভাৱে মুক্তি বিচাৰিছিল। সেইবাবে মানক খেদি ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে শাসনভাৰ লোৱাত আপাততঃ অসমীয়া মানুহে শান্তিৰে উশাহ লোৱাৰ স্বার্থত কোম্পানীৰ শাসনভাৰ মানি লৈছিল। বৃটিছ শাসন আৰম্ভ কৰাৰ সময়ত ৰজা বা ৰাজবংশৰ ফালৰপৰাও কোনো তৎকালীন প্ৰতিবাদ উত্থাপন হোৱা নাছিল। এনেদৰে বৃটিছৰ আগমণৰ লগে লগে অসমীয়া জাতিৰ স্বাধীনতাৰ বিলুপ্তি ঘটিল।

ঔপনিবেশিক কৌশলেৰে বৃটিছ শাসকবৰ্গই লাহে লাহে অসমৰ শাসনৰ বাঘজৰি নিজৰ হাতলৈ নি কঢ়কঢ়িয়া কৰিলে। বৃটিছে দিনক দিনে আহোম ৰজাৰ দিনৰ শাসন পদ্ধতিৰ আমূল পৰিৱৰ্তন সাধন কৰি গ’ল আৰু তেওঁলোকৰ খোপনি দৃঢ় কৰি গৈ থাকিল। আনহাতে মানৰ আক্ৰমণত জুৰুলা হোৱা অসমীয়া সাধাৰণ মানুহখিনিয়ে খেতি-বাতিৰ পিনেও চকু দিব নোৱাৰাত অৰ্থনৈতিক দুৰ্গতিৰ সীমা নোহোৱা হৈ পৰিছিল। তাতে আকৌ বৃটিছে প্ৰতি পাইকৰ ওপৰত তিনি টকাকৈ কৰ কৰাত অসমীয়া মানুহৰ পানীত হাঁহ নচৰা অৱস্থা হৈছিল। ইয়াৰ পিছত ৰায়তৰ মাটিৰ ওপৰত খাজ নাও লগোৱা হ’ল। বৃটিছে তেওঁলোকৰ ঔপনিবেশিক স্বার্থৰ অনুকূলে এনেধৰণৰ নতুন নতুন নীতি প্ৰৱৰ্তন কৰাৰ ফলত একশ্ৰেণী মানুহ অসন্তুষ্ট হৈ পৰিছিল। ফলত

গোমধৰ কোঁৱৰ, পিয়াল ফুকন, মণিৰাম দেৱান, পিয়াল বৰুৱা, বাহাদুৰ গাঁওবুঢ়া আদিয়ে ইয়াৰ বিৰোধিতা কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল। এনেয়েও সাধাৰণ প্ৰজাই ইংৰাজ শাসন মানি লৈছিল যদিও আগৰ ডা-ডাঙৰীয়া শ্ৰেণীৰ লোকে সহজে বিদেশী শাসন মানি লোৱা নাছিল। কাৰণ, তেওঁলোকৰ ধৰ্মনীত স্বাধীনতাৰ তেজৰ সোঁত তেতিয়াও ক্ষীণভাৱে হ'লেও প্ৰবাহিত হৈ আছিল। গতিকে বিপদত সহায় কৰিবলৈ আহি বক্ষকেই যেতিয়া ভক্ষক হৈ শাসনৰ গাদীত বহিল তেতিয়া তেওঁলোকৰ ইংৰাজৰ প্ৰতি বিদ্বেষভাৱ জাগি উছে আৰু স্বাধীনতা ঘূৰাই আনিবলৈ যত্নপৰ হয়। আনহাতে, ইংৰাজৰ শাসনত আহোম ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ পূৰ্বৰ সা-সুবিধাবোৰ লোপ পোৱাত ইংৰাজ শাসনক ভাল চকুৰে চাব পৰা নাছিল। ইংৰাজে মানক খেদাই দেশ এৰি যাব বুলি ভবা হৈছিল যদিও বাস্তৱত তেওঁলোকে অসম দখল কৰি সকলো ক্ষমতা নিজৰ হাতলৈ নিলে। এইদৰে অসমত মান খেদাৰ ছলেৰে ইংৰাজৰ ৰাজত্ব আহিল। কিন্তু সেই ৰাজত্ব মানি লোৱাসকলে আশা কৰা শান্তি-সমৃদ্ধি কিন্তু নাছিল।

এনেয়ে মান-মৰাণৰ উপদ্ৰৱত থান-থিত নোহোৱা অসমীয়াই শিক্ষা আৰু সাহিত্যলৈ পিঠি দি কোনোমতে জীৱন-নিৰ্বাহ কৰিব পৰাটোই ভাগ্যৰ কথা বুলি ধৰি লৈছিল। এনে দুৰ্যোগপূৰ্ণ অৱস্থাত শিক্ষা আৰু সাহিত্যলৈ কাৰো চাবৰ আহৰি নাছিল। জীয়াই থকাটোৱেই একমাত্ৰ সমস্যা হৈ পৰিছিল। তাতে আকৌ যেতিয়া অসমীয়া ভাষাক বহিষ্কাৰ কৰি বঙলা ভাষাক পঢ়াশালি আৰু আদালতত ঠাই দিলে তেতিয়া শিক্ষা আৰু সাহিত্য চৰ্চাৰ সামান্য সম্ভাৱণাকণো নষ্ট পালে। বৃটিছসকলে তেওঁলোকৰ শাসন কাৰ্যৰ সহায়ৰ বাবে বংগদেশৰ পৰা কেৰাণী-মহৰি আদি কামৰ বাবে বঙালীলোকক অসমলৈ আমদানি কৰিছিল। বঙালী কেৰাণী-মহৰিবোৰে আত্মস্বার্থ সংৰক্ষণৰ বাবে আৰু ভৱিষ্যতেও তেওঁলোকৰ স্থান অব্যাহত ৰাখিবৰ উদ্দেশ্যে ইংৰাজ বিষয়াসকলক বুজাই দিলে যে, অসমীয়া এটা স্বতন্ত্ৰীয়া ভাষা নহয়, বঙলা ভাষাৰে এটা গ্ৰাম্য অপভ্ৰংশ মাত্ৰ। গতিকে অসমীয়া ভাষাৰ সলনি বঙলা ভাষাৰে আদালত আদিত প্ৰশাসনীয় কাম চলোৱাটো সুচল হ'ব বুলি ধাৰণা দিলে। এওঁলোকৰ কথাত বিশ্বাস কৰি ১৮৩৬ চনত স্কুল-কাছাৰি আদিত অসমীয়া ভাষাৰ পৰিৱৰ্ত্তে বঙলা ভাষাক ইংৰাজে প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। ১৮৩৬ চনৰপৰা ১৮৭৩ চনলৈ প্ৰায় দুকুৰি বছৰকাল বঙলা ভাষাই অসমৰ পঢ়াশালি আৰু আদালতত আধিপত্য লাভ কৰাৰ ফলত অসমৰ শিক্ষা আৰু সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত অশেষ ক্ষতি সাধিত হ'ল আৰু ফলস্বৰূপে অসমীয়া মানুহ পঞ্চাশ বছৰ কালৰ পশ্চাদগামী হ'ব লগাত পৰিল। এটা ভাষাৰ বাবে ইয়াতকৈ দুৰ্ভাগ্য আৰু কি হ'ব পাৰে! যি ভাষা কেইবাতাও শতাব্দী ঘূৰি সৰ্বসাধাৰণৰ অতি উত্তম সংযোগী ভাষাৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত হৈছিল, সেই ভাষাৰ হঠাতে এনেদৰে নিৰ্বাসন হোৱাটো সহজে মানি ল'ব পৰা কথা নাছিল। ইয়াৰ বাবে বঙলা কৰ্মচাৰীসকলৰ প্ৰৰোচনা যিমান দায়ী আছিল, বৃটিছ শাসকসকলো সিমানেই দায়ী আছিল। কাৰণ বঙলা ভাষা প্ৰৱৰ্ত্তনৰ চূড়ান্ত সিদ্ধান্ত উদ্ভূত ইংৰাজ কৰ্তৃপক্ষইহে গ্ৰহণ কৰিছিল। মুঠতে বঙালী সম্প্ৰসাৰণবাদ আৰু ইংৰাজৰ ঔপনিৱেশিক সাম্ৰাজ্যবাদী শোষণ- এই দুটা উদ্দেশ্য আগত থকাৰ বাবেই অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ উন্নতি আৰু সমৃদ্ধি ঘটোৱাৰ বিপৰীতে অসমীয়া ভাষাৰ অস্তিত্বকে বিলোপ কৰিবলৈ উদ্যত হ'ল। সেইবাবে ১৮৩৬ চনৰপৰা ১৮৭৩ চনলৈ এই সময়ছোৱাক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীকাৰে 'অন্ধকাৰ যুগ' (Age of darkness) বুলি আখ্যা দিছে।

কিন্তু এনে ঘোৰ অন্ধকাৰচ্ছন্ন সময়তে ১৮৩৬ চনত সুদূৰ আমেৰিকাৰপৰা বেণ্টিষ্ট মিছনেৰীসকলে হাতত খৃষ্টধৰ্মৰ জোৰ হৈ অসমত ভৰি দিলেহি। ১৮৩৬ চনৰ মাৰ্চ মাহত পোন-প্ৰথমে ৰেভাৰেণ্ড নাথান ব্ৰাউন আৰু ও. টি. কাট্ৰাৰ সপৰিয়ালে শদিয়া পায়হি। কেইমাহমান পিছতে ড° মাইলচ ব্ৰন্সন আৰু জেকব থমাছ অসম পায়হি। কিন্তু দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে ব্ৰন্সপুত্ৰত নাও ডুবি জেকব থমাছৰ মৃত্যু হয়। শদিয়াত ব্ৰাউন, কাট্ৰাৰ আৰু চিংফৌসকলৰ অত্যাচাৰত কাম

কৰিবলৈ টান পাই লক্ষীমপুৰলৈ গুচি আহে। পৰ্বতীয়া জাতিৰ মাজত ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰা সহজ নহ'ব বুলি ভাবি ভৈয়ামৰ লোকৰ মাজত খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ব্ৰাউন আদি মিছনেৰীসকলে শিৱসাগৰ, নগাঁও আৰু গুৱাহাটীত বাহৰ পাতে।

অসমত ধৰ্ম প্ৰচাৰ আৰম্ভ কৰোঁতেই দেখা দিলে ভাষা সমস্যা। তেওঁলোকে বঢ়িয়াকৈ বুজি উঠিছিল যে, থলুৱা ভাষাত ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় পুথি-পাঁজি প্ৰকাশ নকৰি বিদেশী বঙলা ভাষাৰ সহায় ললে উদ্দেশ্য সিদ্ধি নহয়। অথচ দেখা পালে যে মাতৃভাষাৰ সলনি তেতিয়া পঢ়াশালি, আইন-আদালত আৰু শাসন ব্যৱস্থা সকলোতে বঙলাৰহে প্ৰচলন। বিদেশী আচৰা ভাষা এটাৰ যোগেদি যে এটা জাতিক শিক্ষিত আৰু জ্ঞানী কৰি তুলিব নোৱাৰি সেইকথা মিছনেৰীসকলে বুজি পাইছিল; কিন্তু বৃটিছ শাসকসকলেহে সেই সাধাৰণ কথাটো বুজিও নুবুজাৰ দৰে বঙলা ভাষা প্ৰৱৰ্ত্তন কৰিছিল।

কোনো এটা বিষয় মাতৃভাষাৰ মাধ্যমেদি যিমান সহজে উপলব্ধি হয়; আন ভাষাৰ মাধ্যমেদি সিমান সহজে নহয়। এই কথা অনুভৱ কৰিব পাৰিছিল বাবেই খৃষ্টীয়ান মিছনেৰীসকলে প্ৰথমে গুৰুত্ব দিছিল- অসমত অসমীয়া ভাষা শিক্ষাৰ ওপৰত। গতিকে তেওঁলোকে অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত পঢ়াশালী স্থাপনৰ ব্যৱস্থা কৰে; যাতে অসমত অসমীয়া ভাষাৰ সম্প্ৰসাৰণ ঘটে। ড° ব্ৰননে ১৮৪৩ চনত নগাঁওত এখন পঢ়াশালী আৰু এখন অনাথ আশ্ৰম স্থাপন কৰে। তদুপৰি মিছনেৰীসকলৰ যত্নতে কেৱল শিৱসাগৰতে ছখন পঢ়াশালী স্থাপন হয়। অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত গঢ়ি উঠা পঢ়াশালীবোৰেই অসমত শিক্ষা প্ৰচাৰত এক আলোড়ন তোলে। গতিকে আধুনিক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ বিকাশত আগবঢ়োৱা মিছনেৰীসকলৰ অৱদানৰ ভিতৰত পঢ়াশালী স্থাপন প্ৰথম উল্লেখযোগ্য অৱদান।

অসমত অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰচলনৰ বাবে পঢ়াশালী প্ৰতিষ্ঠাৰ পিছত সমস্যা হ'ল পঢ়াশালীয়া পাঠ্যপুথিৰ। গতিকে তেওঁলোকেই অসমীয়া ভাষাত পাঠ্যপুথি প্ৰণয়ন কৰিবলগীয়া হ'ল। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে ছপা হৈ ওলাল পঢ়াশালীয়া পুথি- 'বাৰেমতৰা', 'প্ৰথম কিতাপ', 'সাধুকথা', 'প্ৰথম গণনা', 'দুতিয়া গণনা', 'পদাৰ্থ বিদ্যা' আদি পুথিসমূহ। অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ ক্ষেত্ৰত এইখিনি পাঠ্যপুথিৰ ঐতিহাসিক মূল্য স্বীকাৰ কৰিবলগীয়া।

পঢ়াশালী স্থাপন আৰু পঢ়াশালীয়া পুথি ৰচনাৰ লগে লগে মিছনেৰীসকল আন এটা সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'ল। সেই সমস্যাটো হ'ল- ছপাশালাৰ সমস্যা। তেতিয়াও একমাত্ৰ মিছনেৰীসকলৰ ছপাশালাটোৰ বাহিৰে অসমত আন ছপাশালা প্ৰতিষ্ঠা হোৱা নাছিল। গতিকে খৃষ্টীয়ান মিছনেৰীসকলেই পোন-প্ৰথমে অসমত ছপাশালা বহুৱায়। অলিভাৰ টি, কাট্ৰাৰে ১৮৩১ চনতে শদিয়াত এটা ছপাশালা বহুৱাইছিল আৰু পিছত ড° নাথান ব্ৰাউন আৰু কাট্ৰাৰৰ যত্নত শিৱসাগৰত আন এটা ছপাশালা প্ৰতিষ্ঠা হয়। অসমত ছপাশালা প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰপৰাই পঢ়াশালীয়া পুথি আৰু খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰমূলক অনেক পুথি ৰচনা হয় আৰু ইয়াৰ ফলত অসমত এটা শৈক্ষিক পৰিৱেশ গঢ় লৈ উঠিবলৈ ধৰে।

পঢ়াশালী স্থাপন, পুথি প্ৰণয়ন কৰিয়েই মিছনেৰীসকল ক্ষান্ত থকা নাছিল। বঙলা ভাষাক অসমীয়াৰ ওপৰত জাপি দি তেতিয়াৰ ইংৰাজ চৰকাৰে যি ভুল ভাষানীতি গ্ৰহণ কৰিছিল তাৰ বিৰুদ্ধেও এওঁলোকে যুঁজ দিছিল। কাগজে-পত্ৰই আৰু পদে-প্ৰমাণে চৰকাৰৰ নীতিৰ ভুল এওঁলোকে আঙুলিয়াই দিছিল। এওঁলোকে লগতে যোগ দিছিল আনন্দৰাম ঢেকীয়াল ফুকনকে আদি কৰি স্বদেশ প্ৰেমিক শিক্ষিত যুৱক কেইজনমানে। ১৮৫৩ চনত মোফাত মিলচক অসম সম্পৰ্কে দিয়া টোকাটোতে ডেনফৰ্ড চাহাবে বঙলা ভাষাৰ পৰিৱৰ্ত্তে অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ সপক্ষে মত দিছিল। এদিৰে দেশী-বিদেশী অসম-প্ৰেমীকসকলৰ আশাশুধীয়া চেষ্টাৰ ফলতে

ইংৰাজ চৰকাৰে অৱশেষত অসমত প্ৰয়োগ কৰা পৰানীতি পৰিৱৰ্ত্তন কৰাৰ প্ৰয়োজনবোধ কৰিলে। ১৮৭৩ চনত ইংৰাজ চৰকাৰে নিজৰ ভুল বুজি পাই অসমীয়া ভাষাক পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰি ন্যায্য স্থান ঘূৰাই দিয়ে।

অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ এই বিপৰ্যয়ৰ সময়তে মিছনেৰীসকলেই ১৮৪৬ চনত শিৱসাগৰত স্থাপন কৰা বেপ্তিষ্ট মিছনেৰী প্ৰেছৰপৰা প্ৰথম অসমীয়া সংবাদ পত্ৰ আৰু আলোচনী ‘অৰুণোদই সম্বাদ পত্ৰ’ প্ৰকাশ কৰে।

‘অৰুণোদই’ কাকতে ধৰ্ম, সাহিত্য, বিজ্ঞান, ইতিহাস আদি বিষয়ক প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ কৰাৰ উপৰিও সাধাৰণ জ্ঞান সম্বন্ধীয় অনেক সংবাদৰ যোগান ধৰি আধুনিক চিন্তা-চৰ্চাৰ বাট মুকলি কৰিলে। দৰাচলতে মিছনেৰীসকলে ত্ৰানকৰ্ত্তাৰ ভূমিকা পালন কৰি অসমৰ দুৰ্যোগপূৰ্ণ সময়ত অসমীয়া মানুহৰ পক্ষত থিয় দিছিল। সেইবাবে হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে সঠিকভাৱেই কৈ গৈছে— “পাদুৰি চাহাবসকল এবাৰ অসমত খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ পোহৰ সুমুৱাবলৈ আহিছিল। তেওঁবিলাকে ভাবি-চিন্তি দেখিলে, অসমীয়া ভাষাৰ নুমাওঁ নুমাওঁ হোৱা চাকিটত তেল নিদিলে খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ আলোকেৰে মানুহৰ মন পোহৰ কৰা টান হ’ব। কাজেই অসমীয়া ভাষাৰ শলিতা গছিত গুৰু তেল ঢালিবলৈ, তেওঁ বিলাক সাজু হ’ল।”

এইদৰে বৃটিছে ৰাজ্য লোৱাৰপৰা অসমীয়া ভাষা পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা হোৱালৈকে প্ৰায় পঞ্চাশ বছৰ কালৰ ভিতৰত যি ভাষা আৰু সাহিত্যৰ চৰ্চা হ’ল সেয়েই অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিকতাৰ ভেটি স্থাপন কৰিলে।

৫.৪ অৰুণোদই সম্বাদ পত্ৰ

মিছনেৰীসকলে ১৮৪৬ চনত শিৱসাগৰত স্থাপন কৰা বেপ্তিষ্ট মিছনেৰী প্ৰেছৰ পৰা প্ৰথম অসমীয়া সংবাদ-পত্ৰ আৰু আলোচনী ‘অৰুণোদই সম্বাদ পত্ৰ’ প্ৰকাশ কৰে। এই সংবাদ পত্ৰখনি পকাঘাটৰ ওচৰত ধাই আলিৰ মূৰত বহুৱা মিছনৰ ছপাখানাতে ছপা হয়। ১৬ পৃষ্ঠাৰ অৰুণোদইৰ শিৰোনামাত ‘অৰুণোদই সম্বাদ পত্ৰ’ বুলি লিখা হৈছিল। ১৮৬১ চনৰ জানুৱাৰীৰ পৰা ‘অৰুণোদই’ৰ সলনি ‘অৰুণোদয়’ নাম হয়। খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰাই ইয়াৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল যদিও সাহিত্য, বুৰঞ্জী, বিজ্ঞানৰ বিষয়ে বাছকবনীয়া প্ৰবন্ধ, জীৱনী, চুটি কাহিনী, ভ্ৰমণ কাহিনী আদি ইয়াত ঠাই পাইছিল। কবিতাৰ বিষয়বস্তু নতুন হ’লেও ছন্দ ব্যৱহাৰত বৈষ্ণৱ কবিতাক অনুকৰণ কৰা হৈছিল। দেশী-বিদেশী বাতৰি আৰু বিভিন্ন চবিৰে কাকতখনে পাঠকৰ মন আকৰ্ষণ কৰিছিল। এই কাকতত ‘সম্পাদকলৈ চিঠি’ নামৰ এটা শিতানো আছিল। তাৰ যোগেদি পাঠকে নিজৰ মতামত ব্যক্ত কৰাৰ সুযোগ পাইছিল। কাকতখনিৰ আকাৰ আছিল ডবল ক্ৰাউন আৰু প্ৰতি সংখ্যাত ১৬ ৰ পৰা ২৪ পৃষ্ঠা জোৰা আছিল। বছৰেকীয়া বৰঙনি আছিল ১ টকা। ১৮৬৭ চনত ইয়াৰ গ্ৰাহকৰ সংখ্যা আছিল প্ৰায় ৭০০। মহেশ্বৰ নেওগৰ মতে কাকতখনৰ প্ৰথম সম্পাদক আছিল ওলিভাৰ টি. কাট্ৰাৰ। কাকতখনিৰ প্ৰথম সংখ্যাত লিখা আছিল— “The orunudoi, A monthly paper devoted to religion, science and general intelligence is printed and Published at the Sibsagar Mission Press, by O.T. Cutter, for the American Baptist Mission in Assam. Price on rupee per annum in advance or one and a half at the end of the year.”

ওপৰত উদ্ধৃত কৰা ছেদটোত কাট্ৰাৰৰ নামটো দেখি বহুতে তেওঁকেই প্ৰথম সম্পাদক আছিল বুলি ভুল কৰে। বাণীকান্ত শৰ্মাৰ মতে নাথান ব্ৰাউণহে অৰুণোদইৰ প্ৰথম সম্পাদক

আছিল। কাট্টাৰ মুদ্ৰকহে আছিল। এই প্ৰসঙ্গত তেওঁ ই, ডব্লিউ ব্ৰাউনৰ এটা উদ্ধৃতি দিছে— “In January, 1846, Mr. Brown Prepared the first number of the ‘arunudo’ which he edited in the Assamese Language during most of his remaining years at Sibsagar.”

এই উদ্ধৃতিটোৱে অৱশ্যে ব্ৰাউন প্ৰথম সম্পাদক কোন আছিল সেই সম্পৰ্কত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী লেখকসকলৰ মাজত মতভেদ আছে। মিছনেৰীসকলে এই কাকতখন সম্পাদনাত পণ্ডিত কাশীনাথ শৰ্মাৰ বিশেষ সহায় লৈছিল আৰু তেওঁ সম্পাদকৰ কামো চলাইছিল। বছৰৰ লেখেৰে ১৮৪৬ চনৰ পৰা ১৯৮২ চনলৈ ৩৪ বছৰ কাল অৰুণোদই কাকত তথা আলোচনীখন জীয়াই আছিল। ‘অৰুণোদই’ৰ শেষৰ গৰাকী সম্পাদক আছিল ও. কে. গানী। অৰুণোদইৰ সম্পাদক আছিল অনুক্রমে— নাথান ব্ৰাউন (ও. টি. কট্টাৰ), এ. এইচ. ডেনপোৰ্ড, এচ. এম. হোৱাইটিং, উইলিয়াম ৱাৰ্ড, এডৱাৰ্ড ডব্লিউ ক্লাৰ্ক আৰু এ. কে. গানী। অৱশ্যে ১৮৮২ চন পৰ্যন্ত কাকতখনি ছেগা-চেকোকাইকৈয়ে প্ৰকাশ হৈ আছিল, নিয়মীয়াভাৱে প্ৰকাশ পোৱা নাছিল। ইলাষ্ট্ৰেটেড লণ্ডন নিউজৰ পৰা অনা ছবি অসমীয়া বাঢ়ৈৰ হতুৱাই কাঠত কটাই অৰুণোদইত ছপোৱা হৈছিল। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, গুমাভিৰাম বৰুৱা, পূৰ্ণানন্দ বৰুৱা, বলৰাম ফুকন আদিয়ে এই কাকতৰ যোগেদি স্বদেশানুৰাগৰ ভাৱ জগাই তুলিছিল। এনেদৰে ‘অৰুণোদয়ে’ অসমীয়া মানুহৰ হৃদয় জয় কৰিছিল আৰু বাতৰি কাকত বা আলোচনী অৰ্থত ‘অৰুণোদই’ এটা ঘৰুৱা শব্দ হৈ বহিছিল। অৰুণোদইৰ প্ৰকাশ কেইবাটাও দিশৰপৰা ঐতিহাসিকভাৱে গুৰুত্বপূৰ্ণ। অসমীয়া ভাষাত প্ৰকাশ পোৱা এইখনেই প্ৰথম সংবাদপত্ৰ তথা সাহিত্য আলোচনী। অৰুণোদই প্ৰকাশ হৈছিল ‘সংবাদ পত্ৰ’ আৰু ‘গিয়ান ভাণ্ডাৰ’ শিতান দুয়োটা সামৰি। এই আলোচনীখনেই অসমীয়া মানুহক পোন প্ৰথমবাৰলৈ নতুন চিন্তা-চৰ্চা, বিজ্ঞানসন্মত দৃষ্টিভঙ্গী আৰু মুদ্ৰণ ব্যৱস্থাৰ লগত পৰিচয় ঘটালে। ইয়াৰ আগলৈকে লেখক, প্ৰকাশক, মুদ্ৰক, সংবাদদাতা, নক্সা কৰোঁতা আদি সু-সমন্বিত ব্যৱস্থা এটাৰ লগতে অসমীয়া মানুহৰ কোনো সম্পৰ্কই নাছিল। অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিক যুগৰ কথা ক’বলৈ যাওঁতে প্ৰথমে আমাৰ মনলৈ ‘অৰুণোদই’ৰ সাহিত্যিকৰ্ম, সাহিত্যিক ধ্যান-ধাৰণা, ভাৱাদৰ্শৰ কথাই মনলৈ আহে। প্ৰথম কথা এই যুগতেই অসমীয়া সাহিত্যই সাঁচিপাতৰ পৰা মুদ্ৰণ ব্যৱস্থালৈ স্থায়ীভাৱে গতি কৰিছিল। অসমীয়া ভাষাৰ হত-মৰ্যদা উদ্ধাৰ হৈছিল আৰু সেই ভাষাতে আধুনিক যুগৰ বিষয়বস্তু প্ৰকাশ হ’বলৈ আৰম্ভ হৈছিল। সংবাদ-আলোচনী স্তৰৰ আৰম্ভ হৈছিল, সাধাৰণ জ্ঞান-বিজ্ঞান, দেশ-বিদেশৰ কথাৰ প্ৰতি অসমীয়া মানুহৰ মন উন্মুখ হৈছিল। সাহিত্যৰ বিভিন্ন বিষয় আৰু আঙ্গিকৰ লগত অসমীয়াৰ পোন প্ৰথম পৰিচয় হৈছিল। অনুবাদ হ’লেও আৰু খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ প্ৰৱৰ্ত্তা থাকিলেও ‘যাত্ৰিকৰ যাত্ৰা’, ‘ফুলমণি আৰু কৰুণা’, ‘এলোকেশী বৈশ্যৰ কথা’, ‘সুধৰ্মাৰ উপাখ্যান’ আদিৰ যোগেদি কাহিনীমূলক সাহিত্যৰ সোৱাদ অসমীয়া পাঠকে লাভ কৰিছিল। ‘ৰাম নৰমী’, ‘কানীয়াৰ কীৰ্ত্তন’ আদিৰ দৰে নাটক ৰচিত হৈছিল। ব্যাকৰণ, অভিধান ৰচনাৰ পাতনি মেলা হৈছিল। লগতে এই কথাও স্বীকাৰ্য যে এই যুগত প্ৰতিষ্ঠিত আৰ্হি গ্ৰহণ কৰিয়েই পৰৱৰ্ত্তী সময়ৰ অসমীয়া সাহিত্য, সংবাদ জগতৰ দিক্‌নিৰ্ণয় হৈছিল। মহেশ্বৰ নেওগৰ ভাষাত— “এই যুগ পাতনিত অসমীয়া জাতি মৰিশালিৰ পৰা অহা মানুহৰ দৰে আনন্দ বিহীন আৰু উৎসাহ শূন্য আছিল। সেয়েহে এই যুগত অন্ততঃ ‘অৰুণোদই’ প্ৰকাশ হৈ থকা সময়ছোৱাত অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ যি সাধন সম্ভৱ হ’ল সেয়া ঐতিহাসিক বুলি ক’বই লাগিব।” ড° বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই নতুন ভাৱাদৰ্শ, প্ৰসাৰিত দিগন্ত আৰু সাহিত্যিক সমৃদ্ধিৰ ক্ষেত্ৰত মুদ্ৰণ ব্যৱস্থা আৰু সংবাদ-পত্ৰই আগবঢ়োৱা অৱদানৰ কথা দৃঢ়তাৰে ঘোষণা কৰিছে— “To this spread of new ideas, the widening of horizons and enrichment of literature, the Press and the newspapers made an

invaluable contributions Particularly the Baptist Mission Press of Sivasagar and its periodical the 'Arunoday'."

অৰুণোদই কাকতৰ মূল আৰ্হি বা আদৰ্শৰূপে আছিল ইতিমধ্যে কলিকতাৰ পৰা প্ৰকাশিত বঙলা ভাসাৰ পত্ৰিকাসমূহ। মিছনেৰীসকলে শ্ৰীৰামপুৰৰ মিছনৰ পৰা 'সমাচাৰ দৰ্পন' নামৰ এখন সাপ্তাহিক আৰু 'দিগ্‌দৰ্শন' নামৰ এখনি মাহেকীয়া পত্ৰিকা উলিয়াইছিল। 'অৰুণোদই'ৰ ক্ষেত্ৰত এই দুখন বঙলা পত্ৰিকাতো খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ লক্ষ্যই প্ৰচলিতভাৱে আছিল। একেদৰে 'অৰুণোদয়ো' আছিল মিছনেৰীসকলৰ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মুখপাত্ৰ। আনহাতে, অৰুণোদইৰ বিষয়বস্তুৰ পৰিসৰৰ লগত 'সমাচাৰ দৰ্পন'ৰ বিষয়বস্তু তুলনা কৰিলে দেখা যায় যে দুয়োখন পত্ৰিকাৰে আদৰ্শ আৰু পৰিসৰ প্ৰায় একেই।

ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মনোভাৱ থাকিলেও মহেশ্বৰ নেওগৰ মতে 'অৰুণোদই' সম্বাদপত্ৰ অসমৰ মঙ্গল চিন্তাৰ প্ৰধান মাধ্যম হৈ পৰিছিল। ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মাজতে সীমাবদ্ধ নাৰাখি কাকতখনে পৃথিৱীৰ নানা 'ধৰ্মৰ কথা-বাত্ৰা' নতুন জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ বিৱৰণ আৰু পৃথিৱীৰ প্ৰাচীন আৰু নব্য ঘটনাৱলীৰ সম্ভেদ পত্ৰিকাখনিয়ে দিবলৈ সক্ষম হৈছিল। 'অনেক দেশৰ সম্বাদ' অৰুণোদইৰ এটা স্থায়ী শিতান আছিল। তাত অসমৰ গাঁও-ভূঁইকে ধৰি বিদেশ-বিভূঁইৰ নানা বতৰা একত্ৰিত কৰা হৈছিল। মাৰি-মৰক, অপঘাত মৃত্যু, হত্যাকাণ্ড, চুৰি-ডকাইতি, মৰামৰি-কটাকটি আদি চাঞ্চল্যকৰ ঘটনা, বনৰীয়া বাঘ-ম'হ আদিৰ আক্ৰমণৰ কথা, জুই, বতাহ-ধুমুহা, বজ্ৰপাত আদি প্ৰকৃতিৰ প্ৰলয়ংকাৰী ৰূপৰ কথা, উইকঁপ, বানপানী, আগ্নেয়গিৰিৰ উদ্‌গীৰণ, ৰেল-জাহাজ, বিজ্ঞানৰ অদ্ভুত আৱিষ্কাৰ— এই সকলোবোৰ কথা অৰুণোদইত থুপ খাইছিলহি। ইউৰোপ, আফ্ৰিকা, এছিয়া, আমেৰিকা, অষ্ট্ৰেলিয়া, গ্ৰেট ব্ৰিটেইন, ফ্ৰান্স, আইচলেণ্ড, নৰোৱে, চুইডেন, ৰমানিয়া, হলেণ্ড, আলজেৰিয়া আদি দেশৰ নাম আৰু তাত ঘটা ঘটনাবোৰ অসমীয়া পাঠকে ঘৰতে বহি পাইছিল। সেইবাবে কোৱা হয় 'অৰুণোদই'ত ৰাজভৱনৰ পৰা বাদুলিয়ে কলথোকা খোৱালৈকে— এই সকলোবোৰ সংবাদ পোৱা গৈছিল।

মুঠতে, অৰুণোদই সম্বাদপত্ৰই সকলোফালৰ পৰা অসমীয়া জাতিক সমৃদ্ধিৰ পথলৈ আগবঢ়াই দিছে। সেই অৰ্থতে ইয়াক মঙ্গল চিন্তাৰ প্ৰধান মাধ্যম বুলি অভিহিত কৰা হৈছে। ১৮৮২ চনত অৰুণোদই ছপাখানাটো নাজিৰাৰ অসম কোম্পানীয়ে কিনি লয়। ফলত অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি গৌৰৱময় অধ্যায়ৰ তাতেই সমাপ্তি ঘটে। অৱশ্যে অৰুণোদই কাকতৰ প্ৰকাশ বন্ধ হ'লেও, পৰৱৰ্তী জোনাকী, আৱাহন, ৰামধেনু আদি সাহিত্য বিষয়ক পত্ৰিকা প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰকাৰস্বৰূপে অৰুণোদইয়েই অনুপ্ৰাণিত কৰি আহিছে।

৫.৫ অৰুণোদই যুগৰ গদ্যৰীতি

অসমীয়া গদ্যৰীতিৰ বিকাশ আৰু পৰিপুষ্টিত সামাজিক, ৰাজনৈতিক, সাহিত্যিক আদি আন্দোলনৰ প্ৰভাৱ আৰু যুগচেতনাই সহায় কৰিছে। ষোড়শ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিলৈকে অসমীয়া গদ্যৰ এটি অবিচ্ছিন্ন প্ৰবাহ বৈ আহি বৃটিছে অসম অধিকাৰ কৰাৰ লগে লগে বন্ধ হৈ যায়। এই গদ্যৰ প্ৰবাহ প্ৰধানকৈ দুটা শাখাত বিভক্ত আছিল- এটি ধৰ্মীয় বিষয়বস্তুৰ বাহন ৰূপে আৰু আনটো ৰাজনৈতিক আৰু ব্যৱহাৰিক বিষয়বস্তু প্ৰকাশৰ মাধ্যমৰূপে। প্ৰথমটোত আছিল ছন্দোপম ঠাচ আৰু কৃত্ৰিম গাভীৰ্য। এই গদ্যৰীতি গীতা, ভাগৱত, ৰামায়ণ আদি গ্ৰন্থৰ উপযোগী বাহনৰূপে ধৰ্মীয় গোষ্ঠী বা সমাজত প্ৰতিভাত হৈছিল যদিও জনসাধাৰণৰ

কথিত ভাষাৰ পৰা অলপ আঁতৰত আছিল। দ্বিতীয়তো গদ্যৰীতি, বুৰঞ্জী, পোৰাকাকত, ঔষধৰ পুথি আদিত ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা পাব। এই গদ্য কথিত ভাষাৰ নিকটৱৰ্তী। গতিকে কৃত্ৰিম গাভীৰ্যই ইয়াৰ গতি আড়ষ্ট কৰা নাই। আমাৰ প্ৰাচীন গদ্যৰ দুয়োটা শাখা সমান্তৰালভাৱে প্ৰৱাহিত হৈ আহি মান-ভগনৰ বিপৰ্যয়ৰ পিছত বৃটিছে ৰাজ্য অধিকাৰ কৰি লোৱাৰ পৰিৱেশত জীৱনী-শক্তি হেৰুৱাই পেলায়। বৃটিছে অসমত ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠাৰ লগে লগে ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰত যেনেকৈ এটা বৃহৎ পৰিৱৰ্তন আহিল, তেনেকৈ সামাজিক জীৱন আৰু ভাৰ ৰাজ্যতো সুদূৰ প্ৰসাৰী পৰিৱৰ্তনৰ সূচনা হ'ল। এই নতুন পৰিৱেশ আৰু পৰিৱৰ্তনত প্ৰাচীন গদ্যই অনুকূল প্ৰেৰণা লাভ কৰিব নোৱাৰি ক্ৰমে মৃত্যুৰ মুখলৈ আগবাঢ়ি যায়। এই সময়তে অসমীয়া গদ্যৰ মৃত্যুত আন এটা অৱস্থাই প্ৰত্যক্ষভাৱে সহায় কৰে। বৃটিছে অসম অধিকাৰ কৰাৰ দহ বছৰৰ পিছত অসমৰ আদালত আৰু পঢ়াশালিৰ পৰা অসমীয়া ভাষাক বহিষ্কাৰ কৰি বঙলা ভাষাক স্থান দিয়ে। ফলত অসমীয়া সাহিত্য চৰ্চা আৰু ৰচনাৰ পথত প্ৰৱল হেঙাৰ হৈ পৰিল। ১৮৩৬ চনৰ পৰা ১৮৭৩ চনলৈকে বঙলা ভাষাই ৰঘুমলাৰ দৰে অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যক গা কৰিব নিদি হেঁচা মাৰি ধৰি আছিল। মিছনেৰীসকলৰ চেষ্টাত আৰু আনন্দৰাম ঢেকীয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আদিৰ অহোপুৰুষাৰ্থৰ ফলত অসমীয়া ভাষাক আকৌ আদালত আৰু পঢ়াশালিত পুনৰ সংস্থাপিত কৰা হ'ল। কিন্তু প্ৰায় অৰ্দ্ধ শতিকাকাল অৱহেলিত হৈ থকাৰ ফলত অসমীয়া সাহিত্যত যি ক্ষতি হ'ল সেই ক্ষতি এতিয়াও পূৰণ হোৱা নাই।

খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে আমেৰিকান বেপ্তিষ্ট মিছনেৰীসকলে ১৮৩৬ চনত অসমত পদাৰ্পন কৰে। তেওঁলোকে অসমত ভৰি দিয়েই অসমীয়া ভাষা আয়ত্ত কৰাৰ সুবিধাৰ অৰ্থে অভিধান আৰু ব্যাকৰণ প্ৰণয়ন কৰাৰ প্ৰয়োজন বোধ কৰে আৰু লগে লগে মুদ্ৰণ যন্ত্ৰ স্থাপন কৰি এখন-দুখনকৈ পুথি প্ৰকাশ কৰাৰ দিহা কৰে। 'অৰুণোদই' নামে এখন মাহিলী কাকততো ১৮৪৬ চনৰপৰা ছেগা-ছেৰোকাভাৱে ১৮৮২ চনলৈকে প্ৰকাশ কৰে। 'অৰুণোদই' প্ৰকাশৰ পৰাই আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ প্ৰকৃত আৰম্ভণ হয় বুলি ক'ব পাৰি। তাৰ আগতেই অৱশ্যে বাইবেলৰ অসমীয়া গদ্য ভাঙনি আৰু দুই-এখন গদ্যপুথি ৰচিত হৈছিল। কিন্তু 'অৰুণোদই' ৰ প্ৰৱন্ধৰ ধাৰাই গদ্যক ঐহিক আৰু পাৰত্ৰিক, বিজ্ঞান আৰু দৰ্শনৰ স্বাভাৱিক বাহনৰূপে সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰে।

মিছনেৰীসকলে বাইবেল অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰাৰ উপৰিও বুৰঞ্জী, ভূগোল, প্ৰাকৃতিক বিজ্ঞান, সাধুকথা, নীতিকথা আৰু ধৰ্মমূলক কথা ভালেখিনি গদ্যৰ পুথি ৰচনা কৰে। উজনি অসমৰ কথিত ভাষাক ভেঁটি কৰিয়েই মিছনেৰীসকলে প্ৰৱৰ্তন কৰা গদ্যৰীতিয়ে গঢ় লয়। উজনি অসমত প্ৰথমতে জয়পুৰ আৰু তাৰ পিছত শিৱসাগৰ মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচাৰৰ কেৱলস্থান হোৱাত, দ্বিতীয়তে শিৱসাগৰ কেবাশ বছৰো আহোম ৰজাৰ ৰাজধানী হোৱাত আৰু তৃতীয়তে আহোম যুগৰ গদ্য বুৰঞ্জীসমূহো উজনি অসমৰ কথিত ভাষাত ৰচিত হোৱা দেখা পাই স্বাভাৱিকতে উজনিৰ কথিত ভাষাকেই গদ্যৰীতিৰ আদৰ্শকে গ্ৰহণ কৰে।

মিছনেৰীসকলে যি গদ্য লিখিছিল, সেই গদ্য সৰল আৰু উচ্চাৰণ অনুগাথী আছিল। তেওঁলোকৰ বৰ্ণ বিন্যাস প্ৰণালীৰ উচ্চাৰণ অনুগাথী আছিল। শ, ষ, স - এই তিনিটাৰ পৰিৱৰ্তে কেৱল দন্ত্য স ব্যৱহাৰ কৰিছিল। দীৰ্ঘ ঙ্- কাৰ আৰু দীৰ্ঘ উ- কাৰ প্ৰয়োগ নকৰিছিলেই আৰু চ, ছ দুটাৰ পৰিৱৰ্তে কেৱল 'চ' প্ৰয়োগ কৰিছিল। যুক্ত ব্যঞ্জনবোৰ প্ৰায়ে ভাঙি মাজত একোটি স্বৰবৰ্ণ বহুৱাই সৰল কৰি প্ৰয়োগ কৰিছিল।

মিছনেৰীসকলে যত্ন কৰি অসমীয়া ভাষা শিকি লৈছিল যদিও জতুৱা ঠাচ শব্দৰ উপযুক্ত প্ৰয়োগ আৰু বাক্য বিন্যাস প্ৰণালী আয়ত্ত কৰিব পৰা নাছিল। অসমীয়া ভাষাৰ বাহ্যিক ৰূপটো তেওঁলোকে আয়ত্ত কৰি লৈছিল, কিন্তু অসমীয়া ভাষাৰ আত্মাৰ লগত তেওঁলোকৰ ঘনিষ্ঠ পৰিচয় হোৱা নাছিল।

মিছনেৰীসকলৰ বাক্য ৰচনাৰ ঠাচ ইংৰাজী বাক্যৰীতিৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত। উদাহৰণস্বৰূপে- ‘অ’ মোৰ পেতৰ লৰাটিহঁত তোমালোকৰ যে বেথাৰ মিতৰ মই, মই সৰ্বনাশ হৈচো’- এনে বাক্যৰীতি অসমীয়া নহয়। খণ্ডবাক্য আৰু জতুৱা ঠাচৰ উপযুক্ত প্ৰয়োগ এওঁলোকে নাজানিছিল। কিন্তু তেওঁলোকে ইংৰাজী শব্দৰ ভাৱ লৈ বহুতো অসমীয়া শব্দ ব্যৱহাৰৰ উপযোগী কৰিলে। এওঁলোকৰ ভাষা সকলো ক্ষেত্ৰতে বিশুদ্ধ নহলেও ভালকৈ মাত নুফুটা সৰু ল’ৰাৰ হেনা-হুচা ভাষাৰ সৰলতা আৰু মধুৰতা বিদ্যমান।

মিছনেৰীযুগৰে আন এগৰাকী প্ৰসিদ্ধ অসমীয়া লিখক স্ননামধন্য আনন্দৰাম ঢেকীয়াল ফুকনৰ ভাষাত ইংৰাজী গদ্য ঠাচৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়। তেওঁৰ বাক্য ৰচনাৰ প্ৰণালী ইংৰাজী বাক্য ৰচনা প্ৰণালীৰ দ্বাৰা কিছু প্ৰভাৱান্বিত। কিন্তু শব্দৰ উপযুক্ত প্ৰয়োগ আৰু বাক্য বিন্যাস ৰীতি বিশুদ্ধ। মিছনেৰীসকলৰ বাক্য-ৰচনা ৰীতিত যি দোষ দেখা যায়, ফুকনৰ বাক্যৰীতিত সেই দোষ নাই। বৰ্ণ বিন্যাস ৰীতিত ফুকনে মিছনেৰীসকলক অনুসৰণ কৰিছিল। অসমীয়া গদ্যই ফুকনৰ ৰচনাত শক্তিমত্তা আৰু ওজস্বিতাৰ পৰিচয় দিবলৈ সক্ষম হয়। ইংৰাজী ঠাচ আৰু অসমীয়া বাক্য বিন্যাসৰ সমন্বয়ে ফুকনৰ ভাষা শক্তিশালী কৰিছে। ফুকনৰ ওজস্বী গদ্যৰীতিৰ চানেকী ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ মিত্ৰ’ নামৰ পুথিৰ দুই-চাৰিটা বাক্যয়েই দাঙি ধৰিব :

“হে কৃপামই জগদ্বিশ্বৰ, এই অসম দেশৰ লোকসকল সভ্য, গিয়ানি আৰু ধাৰ্মিক কৰিবলৈ মতি দিয়া, সিবিলাকৰ অভাৱ আৰু দুৰ-অৱস্থা জানিবলৈ সিবিলাকক গিয়ান দিয়া, আৰু তোমাৰ বিচিত্ৰ শক্তিয়ে সিবিলাকক সভ্য আৰু তোমাক জানিবৰ আৰু আগ্যা পালিবৰ জোগ্য কৰা। যি সময়ত অসম হাবি গুচি ফুলবাৰী হ’ব, নৈত ডোঙা গুচি জাহাজ হ’ব, ঘৰ বাঁহৰ গুচি শিল-ইটাৰ হ’ব, গাৱে গাৱে হেজাৰ পৰ্হাসালি, গিয়ানৰ সভা, চিকিৎসালয় দুখীয়া দৰিদ্ৰ পৰিত্ৰানৰ আলয় হ’ব আৰু যি কালত লোকসকলে পৰস্পৰ হিংসা নকৰি আটায়ে আটাইতকৈ ভাবিবত চেনেহ কৰিব, কেৱে দুটকা কাণিৰ সলনি মিছা সাথি নিদি লাখ টকাকো কাতি কৰি থব, কৌটি টকা ভেঁটি পাইও কাৰো অইনাই নকৰিব; বেস্যা, কাণি আৰু সুৰা- এই কথা দেসত লোকে ভূ নোপোৱা হ’ব, সেই সময়, হে পাৰমণিতা জগদ্বিশ্বৰ, শিষ্যে মিলোৱা।”

যুক্তিনিষ্ঠ মনৰ স্বাভাৱিক শৃংখলাই তেওঁৰ বাক্য গঠনত পৰিপাটিতা আৰু স্বদেশপ্ৰেমৰ আবেগে ভাষাক প্ৰাণময়তা দান কৰিছে। কিন্তু যৌগিক বাক্য ৰচনাৰ ঠাচটো ইংৰাজী বাক্য ৰীতিৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত - সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই।

মিছনেৰীসকলৰ শিথিল আখৰ-জেটনি আৰু অসমীয়া কথিত গদ্য ৰীতিত নিহিত থকা ত্ৰণতিবোৰ আঁতৰ কৰি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই অসমীয়া গদ্যক এটি স্থিৰ ৰূপ দি স্থায়ী ভেটিত প্ৰতিষ্ঠা কৰে। মিছনেৰীসকলৰ আখৰ জেটনিৰ প্ৰধান দোষ আছিল এয়ে যে— শব্দৰ ব্যুৎপত্তিগত, মূল নিৰ্ণয় আৰু লিঙ্গ নিৰ্দ্ধাৰণ আদিৰ ক্ষেত্ৰত এই ৰীতিয়ে অসুবিধাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। উচ্চাৰণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি লিখিবলৈ গ’লে শব্দৰ এটি স্থিৰ আৰু স্থায়ী ৰূপ নোহোৱা হৈ পৰে আৰু বহুকেইটা বৰ্ণৰ প্ৰয়োগ নোহোৱা হৈ যায়। গতিকে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই আখৰ-জেটনিৰ ক্ষেত্ৰত বহুলাংশে সংস্কৃত নিয়ম স্থাপন কৰি আৰু সংস্কৃত আৰ্হিত ভাষাৰ ব্যাকৰণ ৰচনা কৰি বৈজ্ঞানিক ভেটিত অসমীয়া স্থাপন কৰিলে। জতুৱা ঠাচ, খণ্ডবাক্য আদিৰ সুপ্ৰয়োগ আৰু বাক্যত বিভিন্ন পদৰ সংস্থাপন ৰীতিৰ বিশুদ্ধতা তেওঁৰ গদ্যৰীতিৰ বৈশিষ্ট্য। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা নিভাঁজ জঁতুৱা ঠাচৰ পক্ষপাতি আছিল যদিও ইংৰাজী ভাষাৰ খণ্ডবাক্য দুই-চাৰিটা অসমীয়ালৈ ৰূপান্তৰ কৰি গদ্যত প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায়। ‘সময়বালিত খোজৰ সাঁচ থৈ যোৱা’, ‘সময়ৰ আগচুলিত খামোচ মাৰি ধৰা’, ‘স্বভাৱৰ ধাৰৰ পৰা মুক্ত হোৱা’ আদি খণ্ডবাক্য ইংৰাজীৰ অনুবাদ। কিন্তু এইবোৰত ইংৰাজী ভাষাৰ আছুতীয়া ছাব লাগি থকা নাই।

‘বাহিৰে বং চং ভিতৰে কুৰা ভাতুৰী’ আৰু ‘কানীয়াৰ কীৰ্তন’ ত আমি বৰুৱাৰ গদ্যৰীতিৰ আন এটি ৰূপ পাপু। এই ৰীতি তীব্ৰ ব্যঙ্গ আৰু তীক্ষ্ণ শ্লেষৰদ্বাৰা পৰিচিহ্নিত। শ্ৰেয় আৰু বুদ্ধিনিষ্ঠ হাস্যৰসৰ দ্বাৰা তেওঁৰ গদ্যই তীব্ৰ আৰু নিৰ্মম ব্যঙ্গাত্মক ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে। অন্তঃ সাৰশূণ্য ভণ্ড সমাজৰ প্ৰতি সহানুভূতিহীন কঠোৰতা আৰু ঘৃণা গদ্যৰ প্ৰতি বাক্যতে উদগীৰ্ণ হৈছে। শ্লেষ আৰু বাক্যস্তুতিৰ মাধ্যমেদি কেনেকৈ তীব্ৰ ব্যঙ্গ সৃষ্টি কৰিছে ‘কোৱা ভাতুৰী’ ৰ তলত উদ্ধৃত কৰা বাক্যটোৱেই সুন্দৰ নিদৰ্শন—

“কোৰখণীয়া সত্ৰৰ গৌৰৱান দেউ আতা পৰম বৈষ্ণৱ, কৰস বজাৰ চন্দন-যোগাঁতী কুজী বাইৰ বংশজাত, সাক্ষাত গুৰুজনৰ পৰা পৰমার্থৰ ভাগ পোৱা গোপীনাথ দেউ আতাৰ পৰিণাতি। বৰগীতত গোসাইদেউ এনেহে পাৰ্গত যে তেওঁ পুৰতীয়া নিশা গীত জুৰিলে ওচৰৰ গছবিলাকেও পাত লৰোৱাৰ ছলেৰে তাল ধৰে আৰু কুকুৰ শিয়ালেও প্ৰেমত বাউল হৈ ৰাগ দিয়ে। তেওঁৰ শিষ্যৰ জীৱটি কেনেকৈ উদ্ধাৰ হ’ব প্ৰভুৱে সদায় তাকেহে চিন্তে, তাতে শিষ্যৰ ভাল বস্তু এটি দেখিলেই তাৰ প্ৰতি দয়া কৰি সেই বস্তুটি, ‘গ্ৰহণীয় ভাব’ কৰিবলৈ মহাপ্ৰভুৰ ইচ্ছা জন্মে। আমাৰ প্ৰভু ইশ্বৰ যিখনি শিচ-গাঁৱত সোমায় তাৰ কলুষ গুচাবৰ নিমিত্তে তাক জহনীয়ে চোচা পেটতকৈও নিৰস কৰিহে এৰে।”

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সমসাময়িক আনজন প্ৰসিদ্ধ গদ্য লিখক গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ গদ্যৰীতি প্ৰাঞ্জল, গহীন আৰু বিশুদ্ধ। সৰলতা আৰু গাভীৰ্য এই দুয়োটা গুণেই গুণাভিৰামৰ গদ্যৰীতিত বিৰাজমান। তেওঁৰ গদ্য ৰচনাই অসমীয়া গদ্যৰীতিৰ এটি স্থায়ী মান নিৰূপন কৰে। ‘সৌমাৰ ভ্ৰমণ’ ৰ এছোৱা পঢ়ি চালেই তেওঁৰ গদ্যৰ বৈশিষ্ট্য পৰিস্ফুট হ’ব।

“এই অসম দেশ আমাৰ মাতৃভূমি। আমি ইয়াত উপজিছোঁ, ইয়াতেই শিক্ষা পাইছোঁ। এই দেশৰ নামেই আমি সংসাৰ হাটত ৰিকা হৈ আছোঁ। জননী যেনে আদৰণীয়া আৰু পূজনীয়া আমাৰ জন্মভূমিও তেনে মৰম আৰু সেৱাৰ থলী। যাক যি ভাল পায় তাক তেওঁ বৰকৈ শলাগে। সেই শলাবলগীয়া বস্তুৰ যিমান কি দুৰ্বলতা থাকুক, যিমান কি আসোঁৱাহ থাকুক, সেইবোৰ সেইজনে নেদেখে। এনে ভাৱ দুৰ্বলতা আৰু স্বার্থপৰ হ’লেও অতি মনোৰম।”

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ পাছৰ চামৰ লিখকসকলে ‘জোনাকী’ কাকতৰ যোগেদি ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ দশকত নৱন্যাসমূলক ভাৱধাৰা অসমীয়া সাহিত্যলৈ আমদানি কৰে। ঐওলোকৰ হাততেই সৃষ্টিধৰ্মী গদ্যৰ বিভিন্ন শাখাই পাতনি মেলে। উপন্যাস, চুটিগল্প, ব্যক্তিমুখী ৰচনা আৰু সমালোচনা এওঁলোকেই সূচনা কৰে।

৫.৬ অচম দেশ সত্ৰঃএ আক্ৰমণ কৰা কথা (অসম দেশৰ সংক্ষেপ বুৰঞ্জী)

১৮৫১ চনত ‘অৰুণোদই’ৰ ষষ্ঠ বছৰ নৱম সংখ্যাত এই প্ৰবন্ধটি প্ৰকাশ পায়। অৰুণোদইত থকা অনুসৰি এই সংখ্যাটি ‘৬ বছৰ ১৯’। প্ৰবন্ধটিৰ লিখক আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন। পৰৱৰ্তী সময়ত গুণাভিৰাম বৰুৱা সম্পাদিত ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ মিত্ৰ’ গ্ৰন্থখনিত এই প্ৰবন্ধটি ‘অসম দেশৰ সংক্ষেপ বুৰঞ্জী’ নামেৰে সন্নিৱিষ্ট হয়। ‘অসম দেশৰ সংক্ষেপ বুৰঞ্জী’ প্ৰবন্ধটিত বৰুৱাই কিছু সালসলনি কৰিছে। শেষৰ দফাটো বৰুৱাৰ নিজৰ লেখা। পাঠটিৰ বৰ্ণবিন্যাসো বৰুৱাৰ নিজস্ব। তলত যিটো পাঠ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে সেইটো অৰুণোদইত প্ৰকাশ হোৱা অনুসৰি দিয়া হৈছে। পাঠটিৰ যিখিনি লেখা বেকাকৈ দিয়া হৈছে সেইখিনি গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ সংযোজন।

৫.৬.১ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন

১৮২৯ চনত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ জন্ম হয়। ১৮৪১ চনত কমিচনাৰ জেনকিন্স আৰু মেথি চাহাবৰ অনুপ্ৰেৰণাত গুৱাহাটীৰ ইংৰাজী স্কুলৰপৰা গৈ আনন্দৰামে কলিকতাত তিনিবছৰ অধ্যয়ন কৰি আহি গুৱাহাটীত ব্লেণ্ড চাহাবৰ ওচৰত আকৌ ইংৰাজী পঢ়ে। তেওঁ কিছু ফাৰ্চী আৰু সংস্কৃত ভাষাও আয়ত্ব কৰিছিল। আনন্দৰামে ওঠৰ বছৰ বয়সৰেপৰাই সাহিত্য সেৱা কৰিবলৈ লয় আৰু মৃত্যু পৰ্যন্ত সাহিত্য সেৱা আৰু দেশহিত চিন্তাই তেখেতৰ জীৱনৰ ব্ৰত স্বৰূপ হৈ পৰে। ১৮৪৭ চনৰ অৰুণোদয়ত প্ৰকাশ হয় 'ইংলেণ্ডৰ বিৱৰণ' আৰু প্ৰায় চাৰিশ পিঠীয়া 'অসমীয়া ল'ৰাৰ মিত্ৰ'। 'অসমীয়া ল'ৰাৰ মিত্ৰ'ত নীতিশিক্ষা, ভূগোল, বিজ্ঞান, ইতিহাস আদি বিভিন্ন জ্ঞানমূলক তথ্য আৰু বিৱৰণ আছে। ১৮৫৩ চনত অসমৰ অৱস্থা সম্পৰ্কে অনুসন্ধান কৰিবলৈ অহা মোফাত মিলচ্ চাহাবৰ আগত ফুকনে অসমৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থা সম্পৰ্কে সুন্দৰ বিবৃতি দিয়ে। এই স্মাৰকপত্ৰ এজন চৌবিশ বছৰীয়া ডেকা ল'ৰাৰ দ্বাৰা প্ৰস্তুত হ'লেও অসমৰ ৰাজনৈতিক আৰু প্ৰশাসনীয় অৱস্থা আৰু সমস্যাৰ গভীৰ উপলব্ধি আৰু সমালোচনা, অসমৰ ভাষা আৰু শিক্ষা সমস্যাৰ বিশ্লেষণ, অসমীয়া মানুহৰ অৰ্থনৈতিক দুৰাৱস্থাৰ কাৰণ নিৰ্ণয় আৰু তাৰ প্ৰতিকাৰৰ উপায়, অসমৰ ৰাজস্ব উৎপন্ন বস্তু আৰু তাৰ উন্নতিৰ উপায় বিশ্লেষণ- এই সকলোবোৰ নিখুঁত ইংৰাজীত প্ৰকাশ হোৱা আৰু সাহসিকতাৰে উপস্থাপন কৰা দেখিবলৈ আচৰিত নহৈ নোৱাৰি। অসমত ৰাজহ, উৎপন্ন বস্তু আৰু মানুহৰ অৱস্থা সম্পৰ্কে দিয়া এই বিবৃতিয়ে ফুকনৰ বিচক্ষণ বুদ্ধি আৰু জ্ঞানৰ পৰিচয় দিয়ে। ১৮৫৫ চনত তেখেতৰ ইংৰাজীতে লিখা "A Few Remarks on Assamese Language" নামৰ পুস্তিকা প্ৰকাশ পায়। এই পুস্তিকাত অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা, বঙলা জাপি দিয়াৰ বিষয় ফল আদি আলোচনা কৰে। ইয়াৰ বাহিৰেও তেওঁ ইংৰাজী-অসমীয়া আৰু অসমীয়া-ইংৰাজী অভিধান দুখন প্ৰণয়নৰ কাম হাতত লৈছিল।

আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ যুক্তিসঙ্গত বিচাৰ, তীক্ষ্ণ বুদ্ধি আৰু দেশহিতৈষিতাৰ ফালে দৃষ্টি ৰাখিয়েই কৰ্ণেল হনকিন্স চাহাবে ফুকনৰ বিষয়ে কৈ গৈছে যে বঙ্গ দেশত ৰাজাৰামমোহন ৰায় যেনে অসমত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনো তেনে আছিল; কিন্তু অল্লায়ু ফুকনৰ কাৰ্যকলাপলৈ চাই ৰামমোহন ৰায়তকৈ তেওঁক উচ্চস্থান দিব পাৰি। উল্লেখযোগ্য যে ঢেকিয়াল ফুকনৰ ১৮৫৯ চনত ত্ৰিশ বছৰ পূৰ নৌহওঁতেই অকালমৃত্যু ঘটে। জীৱনৰ লেখ কামতহে, বছৰত নহয়। আনন্দৰামে উনত্ৰিশ বছৰীয়া চমু জীৱনত যিখিনি কৰি থৈ গ'ল বহুতে দীৰ্ঘ জীৱন পায়ো সেইখিনি কৰিব পৰা নাই। আনন্দৰামৰ অকাল মৃত্যু অসমীয়া জাতিৰ বাবে এক পূৰ্বাব নোৱাৰা ক্ষতি। আনন্দৰামেই আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ প্ৰথম প্ৰৱৰ্তক আৰু তেৱেই অসমীয়া সাহিত্যৰ নতুন আদৰ্শ দাঙি ধৰে।

৫.৬.২ মূল পাঠ

অচম দেশ সত্ৰুণ আক্ৰমণ কৰা কথা

Invasions of Assam.- From 'Young Assam'

অতি পূৰ্বে গোটেই অচম দেশকে কামৰূপ বুলিছিল, আৰু তাক চাৰি পিঠ কৰি ভাগ কৰা হৈছিল, অৰ্থাত কামপিঠ, বত্ন পিঠ, স্বৰ্ন পিঠ, আৰু সৌমাৰ পিঠ। এই কামৰূপত পূৰ্বৰে পৰা অনেক ৰাজ বংশে ৰাজ সাসন কৰি আহিছে। সকলোৰে আদিত মহীৰং দানব ৰজা আছিল,

তেঁওৰ পাচত তেঁওৰ বংশৰে চাৰি জনা বজা হলত নৰকাসুৰ ভগদত প্ৰভিত্তি বজা হৈ থাকে, আৰু নৰকৰ বংশৰে অনেক বজা হৈ কামৰূপ ক্ৰমে সাসন কৰে। নৰক বংশৰ পাচত খেত্ৰিয় বংশ তাৰ পাচত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বংশ তাৰ পাচত বাৰে ভুঁয়া, তাৰ পাচে মচলমান বংশ ক্ৰমে ৰাজ সাসন কৰে। সেসত সিব বংশিয় বিশ্বসিংহ আৰু নৰনাৰায়ন ক্ৰমে বজা হল। নৰনাৰায়ন বজা অপুত্ৰক আছিল, সেই নিমিত্তে জুবৰাজ চিলাৰাইৰ পুতেক বসুদেবক তোলনিয়া পুত্ৰ কৰি ৰাখিলে, কিন্তু এনেতে তেঁওৰো লখমি নাৰায়ন নামে পুত্ৰ জনমিলত তেঁওৰ ৰাজ্য দুইকো ভগাই দিলে। পাচে তেঁওৰ মৰিলত দুয়ো বজাই দন্দ কৰিব ধৰিলে, পাচে বসুদেবৰ পুতেক পৰিখিত নাৰায়নেও সেই ৰূপে বিবাদ কৰাত লখমি নাৰায়নে আওৰঞ্জৰ বাদস্য্যৰ আশ্ৰই লোআত তেঁও সেনা পঠাই পৰিখিতক ধৰোআত তেঁওৰ ভায়েক বলিত নাৰায়নে ইন্দ্ৰবংশিয় সৰ্গদেও সকলৰ সৰনাগত হোআত তেতিয়াৰে পৰা কামৰূপ ইন্দ্ৰবংশিয় অচম ৰজাৰ অধিকাৰ হল। উজনিতো বাৰে ভুঁয়াৰ অধিকাৰৰ পৰা নানা মণ্ডলে ভাগ হৈ আছিল। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰে উত্তৰ পূব কোনৰ সদিয়াৰ পোনে চুটিয়া ৰজাৰ অধিন আছিল, তাৰ ওচৰতে খামতি চিঙ্গফৌ ইত্যাদি পৰ্বতিয়া জাতিৰ অধিকাৰ আছিল। আৰু তুৰ্বক নামে গৌৰ বাদস্য্যৰ পুতেকে বটা নদিৰে পৰা চাই দুআৰলৈকে আক্ৰমন কৰিছিল। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দখিন পাৰে উত্তৰ পূব ফালে বৰাহি মৰান তাৰ পচিমৰ পৰা কচাৰি বজা, আৰু তাৰ বাহিৰে নগা ইত্যাদিৰ অধিকাৰ আছিল; এই সকলোবোৰ ঠাই ক্ৰমে ইন্দ্ৰবংশিয় অচম ৰজা সকলৰ অধিকাৰ হল। এতেকে এতিয়া যি ৰজা সকলে গোটেই অচম দেশকে হস্তগত কৰি লৈ হিন্দু ১১৫১ সঁকৰ পৰা ৰাজ্য ভোগ কৰিলে, তাৰ প্ৰস্তাও লিখিম।

(ইন্দ্ৰবংশিয়) অচম ৰজাবিলাকৰ গুৰিৰ কথা নানা লোকে নানাদৰে কই। ইন্দ্ৰ বংশি বুলি হৰ গৌৰি সম্বাদ নামে এখন পুথিত লিখিছে। ইন্দ্ৰৰ মূৰ্তি তলত লিখা আছে*। আদিতে ১১৫১ সঁক আৰু ১২২৯ ইন্দ্ৰৰাজি সঁকত চুকাফা নামে ৰজা প্ৰথমতে সৌমাৰলৈ আহি মটক আদি কৰি নানা পৰ্বতিয়া জাতিক অধিন কৰিলে। তেঁও শ্ৰিত্য হলত তেঁওৰ সন্তান সন্ততিএই ক্ৰমে নানা ঠাই অধিকাৰ কৰি, উনচলিচ জনা ৰজা হৈ গৈছে। এই উনচলিচ জনা ৰজাৰ দিনত অচম দেশক তিনি প্ৰধান জাতিএ আক্ৰমন কৰিলে; প্ৰথম মচলমান, দুতীয় মোআমৰিয়া বা মটক, ত্ৰিতীয় মান।

চুকাফা ৰজাৰ পৰা ১৯ জনা ৰজা হৈ গৈ বিংশতি জনা অৰ্থাৎ চুতুমলা হিন্দু মতে জয়ধজ সিংহ ৰজাৰ দিনত ১৬৬২ ইং সঁকত আওৰঞ্জৰ বাদস্য্যৰ আগ্যাৰে বঙ্গাল দেশৰ নেবাৰ মিৰজুমলাই অনেক সৈন্যে সৈতে আহি অচম দেশ ললেহি। আমাৰ ৰজা দেও ঠাৰৰিব নোআৰি নামৰূপৰ চৰাই খোৰোঙ্গলৈ ভাগি গল। পাচে বাৰিখা হলত বঙ্গাল হঁতৰ খাবলৈ নাই কিয়া হোআত, আৰু মাউৰ লাগি অনেক সৈন্য মৰিলত, নেবাবে সন্ধি কৰিবলৈ ইচা কৰাত সৰ্গদেৱে বন্দি ১০০, বেটী ১০০, হাতি ৩০টা, সোন দুহেজাৰ, ৰূপ বাৰে হেজাৰ, এইখনি জৌতক দি সালংক্ৰিতাকৈ ৰমনি গাভৰুক আওৰঞ্জৰ বাদস্য্যাল দিলে, তাতে নেবাবে দেশ এৰি দি ভটিয়াই গল।

মোআমৰিয়াৰ উপদ্ৰৱৰ বিবৰন এই। চুকাফা ৰজাৰ পৰা ৩০ জনা ৰজা হৈ ১৭১৪ সঁকত সিবসিংহ ৰজা হল; কিচু কালৰ মূৰত তেঁওৰ চত্ৰ ভঙ্গ জোগ হৈছে বুলি, ফুলেশ্বৰি আই কুঁৰি দেৱক বৰ ৰজা নাম দি চত্ৰ দিলে। এনেতে তেঁও সুদ্ৰ মহাজন কেতবোৰে গোসানিক নে মানে বুলি সুনি দুৰ্গোত্চও পূজাত মোআমৰাৰ মহন্তকে আদি কৰি কেই জন মানক অনাই বৰ ৰজাই গোসানি সেৱা কৰাই সিন্দুৰ, ৰঙ্গা চন্দন, বলিৰ ৰক্ত ইত্যাদিৰে ফোট দি নিৰ্মাল্য প্ৰসাদ লোআই কিচু দুৰ্গতি কৰাত মোআমৰা মহন্তে সকলোতকৈ পেটে মৰন তুল্য মানি ললে। এয়েই মোআমৰিয়া উপদ্ৰৱৰ ঘাই হেতু।

এই দুৰ্গতিৰ প্ৰতিকাৰ কৰিবলৈ ৰাজেশ্বৰ সিংহ সৰ্গদেৱৰ দিনত পুৰুষাৰ্থ কৰিছিল, কিন্তু নোআৰিলে। সেসত (চুকাফা ৰজাৰ পৰা ৩৩ জনা ৩৪ জনী অৰ্থাৎ লক্ষ্মী সিংহ) লখমি সিংহ সৰ্গদেৱৰ দিনত ১৭৬৭ সঁকৰ আঘোনত মোআমোৰিয়াৰ খোৰা আৰু ৰাঘ মৰান দুয়েই মুখ্য হৈ খোৰা মৰানৰ ঘৈনিএকক ৰাধা ৰুকুনি নাম দি তায়ে সৈতে বৰ জনা গোহাঁই দেৱক আগত লৈ সকলো মোআমৰিয়াই গোট খাই সৰ্গদেৱক ৰজা ভাঙ্গি বন্দি কৰি থৈ সিহঁতৰে খোৰাৰ পুতেক ৰমাকান্তক ৰজা পাতিলে। পাচে সৰ্গদেৱে সকলোৰে আলচি সেই সৰ্গদেৱে চতৰ বিহুত ৰাঘ খোৰা আৰু ৰমাকান্তক মাৰি নগৰ ললে।

লখমি সিংহ সৰ্গদেও শ্ৰিত্য হলত তেঁওৰ পুত্ৰ গৌৰীনাথ সিংহ ৰজা হল। এওৰ দিনতে পূৰ্ব সত্ৰ মোআমৰিয়াই আকণ্ড ১৭০৯ সঁকৰ মাঘ মাহত বন কৰি ৰঙ্গপুৰ নগৰত ভৰথি মৰানক ৰজা পাতিলে। তাতে সৰ্গদেও নগাওঁ গুআহাটিলৈকে ভাগি আহি শ্ৰিজুত কম্পানি বাহাদুৰত সহাই খোজাত কাণ্ডন ওআলিস চাহাবে সৈন্য লৈ আহি মোআমৰিয়াক জিনি সৰ্গদেৱক ৰাজ ধানিত থৈ গল। এই মোআমৰিয়াৰ উপদ্ৰৱত এই দেসৰ অসংখ্য মানুহ নষ্ট হল, আৰু তেতিয়াৰে পৰা অচম দেস জন সূন্য অৰন্যৰ নিচিনা, আৰু ৰজাও দুৰ্বলি আৰু নিধন হল। কিন্তু মোআমৰিয়াৰ উপদ্ৰৱত দেস গোটেই নষ্ট হোআ নাছিল কিয়নো পূৰ্ণানন্দ বুৰা গোহাঁই ডাঙ্গৰিয়াই ভগা দেস ভাল কৰিবলৈ অনেক জতন কৰি প্ৰজাক সুখি কৰিলে। পাচে মানৰ বিগ্ৰহতহে একে বেলিএই নষ্ট হল, আৰু ৰজা প্ৰজা উপাস্ত হৈ অবসেসত অচম ৰজাৰ সাসন ভুপ্ত হল।

গৌৰীনাথ সিংহ ৰজাৰ পৰলোক হলত কমলেশ্বৰ সিংহ ৰজা হল। তেঁও শ্ৰিত্য হলত চন্দ্ৰকান্ত সিংহ ১৮১০ সঁকত ৬ মাঘত ৰাজ্য পালে। কুকুৰাচোআ বৰা ভুতৰ পুতেক সতৰাম সৰ্গদেৱৰ প্ৰধান বলভ হৈ নানা কুমন্ত্ৰনা দি কেতবোৰ মানুহে সৈতে গোট খাই ১৮১৪ সঁকত ৰাজ মন্ত্ৰি পূৰ্ণানন্দ বুৰা গোহাঁইক মাৰিবলৈ মন্ত্ৰনা কৰিলত ডাঙ্গৰিয়া বুজ পাই, কুমন্ত্ৰনা কৰা বিলাকক কাটি, চকু কাৰ্হি, কান কাটি দণ্ড বন্ধ কৰিলে।

তেতিয়াৰে পৰা ৰজা আৰু মন্ত্ৰি দুইৰো পেটে বিৰোধ হৈ ৰজাৰ ফলিয়া মানুহক মন্ত্ৰিএ, আৰু মন্ত্ৰিৰ ফলিয়াক ৰজাই নষ্ট কৰিবলৈ ধৰিলে। পাচে গুআহাটৰ বদনচন্দ্ৰ বৰ ফুকনো ৰজাৰ ফলিয়া বুলি সন্ধ কৰি বুৰা গোহাঁয়ে তেঁওক ধৰিবলৈ পৰ্বতিয়া ফুকনক পঠোআত বৰ ফুকনে আগেই বুজ পাই, ১৮১৫ সঁকৰ আহিন মাহত গুআহাটৰ পৰা পলাই, বুৰা গোহাঁইক প্ৰতিকাৰ দিবৰ নিমিত্তে মানৰ দেসলৈ গৈ মান ৰজাৰ তৰ পৰা ১৪০০ সৈন্যেৰে উজনিএ ওলালহি।

এনেতে বুৰা গোহাঁই ডাঙ্গৰিয়া মৰিলত ৰুচিনাথ বুৰা গোহাঁই হল; পাচে বৰ ফুকন সসৈন্যে জোৰহাট পাব লগা হলত বুৰা গোহাঁই গুআহাটিলৈ ভাগি গল। বৰ ফুকন সৰ্গদেৱে সৈতে সাখ্যাত কৰি মন্ত্ৰি ফুকন হৈ বুৰা গোহাঁইৰ ফালৰ কেতবোৰ মানুহক দণ্ড কৰিলে। পাচে সৰ্গদেৱে মান ৰজালৈ এক কন্যাৰ সৈন্যক সন্তোসকৈ বিদাই দিলে। পাচে বুৰা গোহাঁইক মাতি পঠোআত নহাত মন্ত্ৰি ফুকনলৈ সংসই কৰি নাহে বুলি ৰাজ মাও ইত্যাদিএ পৰামৰ্স কৰি মন্ত্ৰি ফুকনক ৰূপচিং চুপাদাৰৰ হতুআই কটালে; কিন্তু তেঁও বুৰা গোহাঁই নাহি ব্ৰজনাথ গোহাঁই দেৱে সৈতে সসৈন্যে উজাই গৈ চন্দ্ৰকান্ত সৰ্গদেৱক ভাঙ্গি পুৰন্দৰ সিংহ সৰ্গদেৱক ৰজা পাতি সেৱা কৰিলে। এই কথা মানৰ ৰজাই শুনি ৩০০০০ সৈন্যেৰে আলুং মিঙ্গি বৰ গোহাঁইক পঠিয়াই চন্দ্ৰকান্ত সৰ্গদেৱক আকণ্ড ৰজা পাতিলে। পুৰন্দৰ সিংহ সৰ্গদেও চিলমাৰিলৈ ভাগি গল। পাচে খেৰে মিয়াল কচাৰিৰ পতাল বৰ বৰুআই জইপুৰত কোঁঠ পাতি মানেৰে বন কৰিবৰ মনস্থ থকাত মান ৰজাই চন্দ্ৰকান্ত সিংহ সৰ্গদেৱলৈ ৰাজযোগ্য অলঙ্কাৰ দি সঁজাতি ফুকনে সৈতে মিঙ্গি মহা তিলোআক পঠোআত সিহঁতে বৰ বৰুআৰ প্ৰাৰম্ভ দেখি তাক চলকৈ মাৰিলে। তাতে সৰ্গদেৱে মান অমিল ৰূপে আহিচে বুলি বুৰা গোহাঁইক বন কৰিবলৈ আগ্যা দি গুআহাটিলৈ

ভটিয়াই গল। উজনিত মানে বন জিকি বুৰা গোহাঁইক বন্দি কৰি মিল ৰূপে সৰ্গদেৱলৈ কটকি পঠালে, নহাত বন হল; বনত ঠাৱৰিবি নোআৰি গুআহাটিৰ পৰা ভাগি গল।

পাচে মিঙ্গি মহা তিলোআই সৰ্গদেৱত নিৰাসা হৈ মান ৰজালৈ দিয়া কুঁঅৰিৰ ভায়েক জোগেশ্বৰ সিংহক লোক দৰ্শক ৰূপে ৰজা নাম দি, ১৮২১ সঁকৰ পৰা নিজে ৰাজ সাসন কৰিব ধৰিলে। সেসত চন্দ্ৰকান্ত সিংহ সৰ্গদেৱে সৈন্য লৈ হাদিৰা চকিৰ পৰা গুআহাটি আক্ৰমণ কৰি ক্ৰমে উজাই মানক জিকি মহগৰ পালে; মানৰো দেসৰ পৰা অনেক সৈন্যেৰে মিঙ্গি মহা বান্দুলা বৰ গোহাঁই পালেহি।

তাতে বন লগাত মহগৰত সৰ্গদেও ঘাটি ১৮২২ সঁকত ভটিয়াই পৰ দেসলৈ গল। এনেতে মানৰ সেনাপতিএ কম্পানিৰ ৰাজ্যৰ গুআলপাৰাত থকা ডেবিড্‌চন চাহাবলৈ চন্দ্ৰকান্ত ৰজাক আশ্ৰয় লোৱা সুনি, বলকৈ জতে থাকে তাৰে পৰা আনিবৰ আগ্যা পাইচোঁ বুলি, কাকত লিখাত ঢাকাত থকা কম্পানিৰ চিপাহিৰ অধিপতিলৈ মানে কাকত লিখাৰ দৰে সিমাত জোকালে। সিহঁতক খেদি পঠাবৰ আগ্যা হল, আৰু স্কট চাহাবকো লাগে মানে সৈন্য দিবৰ আগ্যা হল।

ইয়াকে সুনি মানে অচমৰ পোনত সিমা লংঘন ন কৰিলে হই, কিন্তু কাচাৰৰ পোনে কম্পানিৰ বন কৰা ১৮২৪ ইঙ্গৰাজি সঁকৰ ৫ মাৰ্চত নিচই হল। আৰু গুআলপাৰাত থকা সৈন্য অচম দেসলৈ ক্ৰমে উজাই আহি গুআহাটি, কলিয়াবৰ আদি কৰি ঠায়ে ঠায়ে মান হতক বনত ঘটুআলে; ১৭৪৬ হিন্দু সঁকৰ ২১ মাঘত আৰু ইঙ্গৰাজি ১৮২৫ সঁকত ২ ফেবৰুৱাৰিত ৰঙ্গপুৰ নগৰ ললেহি। তাৰে পৰা অচম দেসত মানৰ অধিকাৰ গুচি কম্পানিৰ অধিকাৰ হল।

সেসত ইঙ্গৰাজি ১৮২৭ সঁকৰ ২৪ ফেবৰুৱাৰিত মান ৰজাই কম্পানিএ সৈতে সন্ধি কৰি অচম দেস একে বেলিএ এৰি দিলে। (এই সন্ধি ইয়াণ্ডাবু নামে ঠাইত হোৱাত ইয়াক ইয়াণ্ডাবুৰ সন্ধি বোলে। অসম দেস পূৰ্বে বঙ্গ প্ৰদেশৰ গবৰ্নমেণ্টৰ অধীনৰ এজন কমিস্যনৰে সাসন কৰিছিল। এতিয়া ১৮৭৪ সনৰ পৰা এজন চিফ বা প্ৰধান কমিস্যনৰে এই দেস সাসন কৰিছে।)

অসম দেস মানৰ অধিকাৰত মহা দুৰ্গতিত পৰি অৰাজক প্ৰায় হল কিন্তু এতিয়া ইংলণ্ডীয় অধিকাৰ হোৱাত ক্ৰমে উন্নতি হব লাগিছে আৰু কিছু কালৰ মূৰত আকৌ পূৰ্বৰ দৰে হব এতেকে ইশ্বৰে আমাৰ দেসৰ ভাললৈহে ইংৰাজক অধিপতি কৰিছে।

৫.৬.৩ সাধাৰণ আলোচনা

আগতে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে অৰুণোদইত বুৰঞ্জী, ভূগোল, বিজ্ঞান আদি বিভিন্ন শিতানৰ বিষয়বস্তুৰে স্থান পাইছিলে। বিভিন্নজনে বিভিন্ন সময়ত দেশ তথা জাতিৰ ইতিহাস সম্পৰ্কে বিভিন্ন প্ৰবন্ধৰ মাজেৰে আলোচনা কৰিছিল। এই শিতানত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ ‘অচম দেস সত্ৰএ আক্ৰমণ কৰা কথা’ এটা উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ।

‘অচম দেস সত্ৰএ আক্ৰমণ কৰা কথা’ প্ৰবন্ধটিৰ জৰিয়তে অসমৰ ইতিহাস দাঙি ধৰিছে। পুৰণি অসমৰ ভৌগোলিক তথা ৰাজনৈতিক বাতাবৰণৰ বিষয়ে প্ৰবন্ধটিত উল্লেখ কৰা হৈছে। পুৰণি অসমক কামৰূপ নামেৰে জনা গৈছিল। এই কামৰূপৰ চাৰিটা ভাগ বা পিঠি আছিল। কামপিঠ, বত্তুপিঠ, স্বৰ্ণপিঠ আৰু সৌমাৰপিঠ। মহিৰঙ্গদানৰ এই ৰাজ্যৰ প্ৰথম ৰজা আছিল।

পৰৱৰ্তী সময়ত ক্ষত্ৰিয়, ভূঞা, মুছলমান আদি বংশই এই ৰাজ্য শাসন কৰে। পৰৱৰ্তী সময়ত কোচ বংশই এই ৰাজ্যৰ শাসন কৰে। কোচসকলৰ শ্ৰেষ্ঠ ৰজাজন হ'ল নৰনাৰায়ণ। নৰনাৰায়ণৰ পাছত কোচ ৰাজ্য দুভাগত বিভক্ত হৈ পৰে।

উজনি অসম বিভিন্ন সৰু সৰু ৰাজ্যত বিভক্ত আছিল। বাৰভূঞা, চুটিয়া, খাম্‌তি, চিংফৌ আদি বিভিন্ন ৰজাই এই ৰাজ্যবোৰ শাসন কৰিছিল। এই সকলো ৰাজ্যক একগোট কৰি আহোমসকলে বৰ অসম গঢ় দিয়ে। আহোমসকলৰ প্ৰথম ৰজা আছিল চুকাফা। পৰৱৰ্তী সময়ত চুকাফাৰ বংশৰ ৩৯ জন ৰজাই এই ৰাজ্য শাসন কৰে। ১৯ সংখ্যক ৰজা জয়ধ্বজ সিংহৰ দিনত মিৰ্জুমলাই অসম আক্ৰমণ কৰে।

স্বৰ্গদেউ শিৱসিংহৰ ৰাজত্বকালত বৰ ৰজা ফুলেশ্বৰী কুঁৱৰী ৰাজপাটত উঠে। কুঁৱৰীয়ে মোৰামৰীয়া মহন্তসকলক অত্যাচাৰ কৰাত মোৰামৰীয়াসকলে বিদ্ৰোহ আৰম্ভ কৰে। মোৰামৰীয়া বিদ্ৰোহ অসমৰ ইতিহাসত এটি উল্লেখযোগ্য ঘটনা। এই বিদ্ৰোহত আহোম ৰাজ্য বহু পৰিমাণে নিশকতীয়া হৈ পৰে। পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁইয়ে ৰাজ্যখন বহুপৰিমাণে থানথিত লগাইছিল যদিও মানৰ আক্ৰমণে পুনৰ এই ৰাজ্য ধ্বংস স্তম্ভত পৰিণত কৰিলে।

গৌৰীনাথ সিংহৰ পৰৱৰ্তী চন্দ্ৰকান্ত সিংহৰ দিনত আভ্যন্তৰীণ কন্দলে অতি শোচনীয় অৱস্থাৰ সৃষ্টি কৰে। পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁইৰ বিৰুদ্ধে গৈ বদনচন্দ্ৰ বৰফুকনে মানৰজাৰ সহায় ভিক্ষা কৰে। মানৰ সৈন্যই অসমক সকলোপিনৰ পৰাই ধ্বংস কৰি অসমৰ পুৰণি ইতিহাস ধূলিস্যাৎ কৰি দিয়ে। মানৰ হাতৰ পৰা অসমৰ শাসনভাৰ ইংৰাজৰ হাতলৈ যায়। মানৰ আক্ৰমণৰ সময়ত জুৰুলা হৈ পৰা এই ৰাজ্যৰ প্ৰজাই ইংৰাজৰ শাসনত স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলাই। লাহে লাহে অসমদেশ ইংৰাজৰ অধীনত এক সুস্থিৰ অৱস্থা লাভ কৰে।

এনেদৰে আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে অসম ৰাজ্যৰ ইতিহাস বৰ্ণনা কৰিছে। ইংৰাজৰ অধীনত অসম ৰাজ্যই আগৰ অস্থিৰতা, বিপৰ্যয় আঁতৰাই কেনেদৰে উন্নতিৰ পথত আগবাঢ়িবলৈ লৈছিল তাকে প্ৰৱন্ধটিত সজোৰে উত্থাপন কৰিছিল।

প্ৰৱন্ধটিৰ গদ্যৰীতিৰ ফালে লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে অৰুণোদইৰ গদ্যৰ প্ৰায়বোৰ বৈশিষ্ট্যই প্ৰৱন্ধটিৰ গদ্যৰীতিত ব্যৱহাৰ হৈছে। অৰুণোদইৰ গদ্যৰ এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল উচ্চাৰণুগ প্ৰয়োগ। এই প্ৰৱন্ধটিৰ গদ্যটো বানানৰ ক্ষেত্ৰত উচ্চাৰণ অনুসৰি লিখাৰ প্ৰৱণতা লক্ষ্য কৰা যায়। যেনে— দুআৰ, সিত্যু, সালংক্ৰিতা, ত্ৰিত্যি ইত্যাদি। 'শ', 'স', 'ষ'-ৰ সলনি 'স'-ৰ ব্যৱহাৰ। যেনে— দেস, সত্ৰ, সদিয়া, সেস ইত্যাদি। 'ন', 'ণ'-ৰ সলনি 'ন'-ৰ প্ৰয়োগ। যেনে— দখিন, ৰমনি ইত্যাদি। তদুপৰি 'ই', 'ঈ'-ৰ ঠাইত 'ই'; 'ক্ষ'-ৰ ঠাইত 'খ' আদিৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰা যায়।

৫.৭ অচমিয়া ভাসা

'অচমিয়া ভাসা' নামৰ প্ৰৱন্ধটি ১৮৫৪ চনৰ নৱম বছৰ দ্বিতীয় সংখ্যাত প্ৰকাশ পাইছিল। সম্বাদ পত্ৰখনত থকা অনুসৰি ৯ বছৰ। নম্বৰ ২। লিখক হিচাপে 'এজন অচমিয়া লোক' বুলি উল্লেখ আছে। ড° নগেন শইকীয়াই তেওঁৰ সম্পাদিত 'অৰুণোদই'ৰ পাতনিত গুণাভিৰাম বৰুৱাই 'এজন অচমিয়া লোক' নামেৰে 'অৰুণোদই'ত লিখিছিল বুলি উল্লেখ কৰিছে।

৫.৭.১ গুণাভিৰাম বৰুৱা

১৮৩৭ চনত যোৰহাটত গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ জন্ম হয়। সৰুতে পিতৃ বিয়োগ হোৱাত আনন্দৰাম ঢেকীয়াল ফুকনৰ তত্ত্বাৱধানত কলিকতাৰ প্ৰেচিডেন্সি কলেজত দ্বিতীয় বাৰ্ষিকলৈ শিক্ষা লাভ কৰি আইন পঢ়ে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ দৰে গুণাভিৰামে ‘অৰুণোদই’ কাকতৰ জৰিয়তে সাহিত্য জগতত প্ৰৱেশ কৰে। তেওঁৰ প্ৰথম সাহিত্যিক প্ৰচেষ্টা ‘ৰাম নৱমী’ নাট। এই নাটখনি ১৮৫৭ চনত ৰচনা কৰা হৈছিল। কেইবাটাও অঙ্কত বিভক্ত এই নাটখনিতে পোন-প্ৰথমে পাশ্চাত্য নাটকৰ কলা-কৌশল প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায়। এইখনেই প্ৰথম অসমীয়া আধুনিক তথা সামাজিক নাটক। ‘অসম বন্ধু’ৰ দুটা সংখ্যাত প্ৰকাশ হৈ আধৰুৱাভাৱে শেষ হোৱা। ‘বিবাহ বহস্য’ নাটখনিও গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ বুলি সন্দেহ কৰা হয়। ১৮৮০ চনত তেওঁৰ ‘আনন্দৰাম ঢেকীয়াল ফুকনৰ জীৱন চৰিত’ প্ৰকাশ হয়। আধুনিক অসমীয়াত এইখনেই প্ৰথম উল্লেখযোগ্য জীৱন-চৰিত। ১৮৮৪ চনত গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ প্ৰসিদ্ধ ‘অসম বুৰঞ্জী’ ওলায়। আধুনিক বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে ৰচনা কৰা প্ৰাচীন কালৰেপৰা ইংৰাজ ৰাজত্বলৈকে সকলো ঘটনা সম্বলিত এই বুৰঞ্জীখন নিৰপেক্ষ ঐতিহাসিক বিচাৰৰ কাৰণে আৰু সৰল অথচ গাভীৰ্যপূৰ্ণ গদ্যৰীতিৰ কাৰণে বিশেষ মূল্যৱান। আনহাতে নিভাঁজ হাস্যৰস আৰু কৌতুকপূৰ্ণ ‘কঠিন শব্দৰ বহস্য’ পুথিয়ে গুণাভিৰামৰ ৰসিকতাৰ পৰিচয় দিয়ে। জোনাকীতো বৰুৱাৰ ‘সৌমাৰ ভ্ৰমণ’ কে আদি কৰি কেইবাটাও বুৰঞ্জীমূলক প্ৰৱন্ধ প্ৰকাশ পাইছিল। ১৮৮৫ চনত গুণাভিৰাম বৰুৱাই ‘আসাম বন্ধু’ কাকতৰ সম্পাদনাও কৰিছিল।

ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ কালছোৱা অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ নাওখনৰ গুৰি বঠা ধৰি চলাই নিছিল যি দুজন পুৰুষে তেওঁলোক হ’ল হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱা। ঐতিহাসিক গৱেষণা, জীৱন চৰিত, ভ্ৰমণ বৃত্তান্ত, নাটক ৰচনা আৰু কাকত সম্পাদনা কৰা এই সকলো বিষয়তে গুণাভিৰাম বৰুৱা পথ প্ৰদৰ্শক আছিল। লগতে অসমত বঙলা ভাষাৰ সলনি অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা কামতো গুণাভিৰাম বৰুৱাই আগভাগ লৈছিল।

এনেদৰে অৰুণোদয় যুগত খ্ৰীষ্টিয়ান মিছনেৰীসকলৰ লগতে অখ্ৰীষ্টিয়ান বা অসমীয়া লেখক তিনিগৰাকীয়ে সাহিত্য চৰ্চাৰ যোগেৰে অসমীয়া সাহিত্যলৈ বিশেষ অৱদান আগবঢ়াই থৈ গৈছে।

৫.৭.২ মূল পাঠ

অচমিয়া ভাসা

On the Assamese Language

৯ বচৰ। নম্বৰ ২। ফেব্ৰুৱাৰি, ১৮৫৪।

এতিয়া আমি অচমিয়া ভাসাৰ বিসয়ে প্ৰস্তাৱ কৰোঁ, ভাৰত বৰ্ষত জিমান চলিত ভাসা আছে তাৰ প্ৰাই আটাইয়েই সংস্কৃত ভাসাৰ ঠাল, অৰ্থাৎ সকলোৰে সংস্কৃত ভাসা মূল। আৰু অচমিয়া ভাসাও ইবিলাকৰ নিচিনা সংস্কৃত ভাসাৰ এটা ঠাল। কিন্তু অনেক লোকে সংস্কৃতনো অচমিয়া ভাসাৰ কেনেকৈ মূল হই তাক সুধিব পাৰে, এতেকে আমি তাক ভাঙ্গি কওঁ।

সংস্কৃত অতি প্ৰাচীন আৰু উৎক্ৰান্ত ভাসা, অতি পুৰনি কালৰে পৰা প্ৰধান পণ্ডিত সকলে এই ভাসাৰে নানা বিসয়ক পুথি লিখি, ইয়াক প্ৰিথিবিৰ মাজত এক অপূৰ্ব আৰু বিতোপন ভাসা কৰিছে। এনে অভিপ্ৰাই বা বস্তু এই নাই জে ইয়াত সুন্দৰে প্ৰকাশিব নোআৰি; এই ভাসাত এনে একোখন সুন্দৰ সুন্দৰ পুথি আছে জে তাক পৰিলে মন প্ৰফুল্ল আৰু গিয়ান উদই হই। অঙ্ক,

জ্যোতিস, সাহিত্য সাঙ্ঘৰ পুথি ইয়াত অনেক আছে। সূনা গৈচে পুৰনি গ্ৰিক দেসৰ লোক সকলে ভাৰত বৰ্ষৰ পৰা জ্যোতিস আৰু অঙ্কবিদ্যা বিসয়ক অনেক কথা নিচে। পদ্য ৰচনাত সংস্কৃত ভাসা অতি অপূৰ্ব, মহাত্মা মৰ উলিয়ম জোনম্ চাহাবে সংস্কৃত ভাসাৰ পদ্যৰ পুথি পৰ্হি পৰম হৰ্স পাই ইয়াক এক আচৰিত আৰু বিতোপন ভাসা বুলি কৈচে। সংস্কৃত কবি সকলে আদি ৰস, কৰুণা ৰস, হাস্য ৰস, সান্তি ৰস, বিৰ ৰস, অদ্ভুত ৰস সকলোকে সুন্দৰ ৰূপে বৰ্ণনা কৰিব পাৰিছিল। কিন্তু আদি আৰু সান্তি ৰসত বিসেস পাৰ্গত আছিল। পদ্য ৰচনাত কবি সকলে জেনে নিপুনতা দেখুআই গৈছে তাক লিখা অত্যন্ত বিস্তৰ, এতেকে তাক এৰিলোঁ। সংস্কৃত ভাসাত পদ পুথি সবহ, গদ্য পুথি তাকৰ।

ভাৰত বৰ্ষৰ পণ্ডিত সকলে সংস্কৃতক “দেবভাসা” বুলি কই, আৰু এতেকে ইয়াৰ লোক সকলে আগৰ কালত ইয়াৰে কথা বাত্ৰা কৈছিল আৰু পুথি লিখিছিল বুলি জনা জাই; কিন্তু এতিয়া ই কথা বাত্ৰা কোআত বেৰহাৰ নাই, কেৱল পৰ্হাতহে বেৰহাৰ আছে। ইউৰপৰ পণ্ডিত সকলে লিখিচে, সংস্কৃত ভাসা ইৰান নামে এক দেসৰ লোক সকলৰ ভাসা আছিল, সিহঁতেই মাজে মাজে ভাৰত বৰ্ষ আৰু জাৰ্মানি, গ্ৰিক, ৰোম প্ৰভৃতি দেসলৈ গৈ বাস কৰি এই ভাসা প্ৰচাৰ কৰিলে। কিন্তু এতিয়া এই সকলো এনে বেলেগ হৈচে গুৰিত একে ভাসা থকা বুলিবই নোআৰি। সেই সকল লোকৰ সন্তান সন্ততি ক্ৰমে বাৰ্হিলত নানা ঠাইলৈ গৈ নানাবিধ ভাসা সৃষ্টি কৰিলে। অৰ্থাত্ হিন্দুস্থানি, বঙ্গালি, অচমিয়া, উৰিয়া, মহাৰাষ্ট্ৰ প্ৰভৃতি ভাসা কৰিলে। সংস্কৃত ভাসা সিকাত আমাৰ পখ্যে অনেক উপকাৰ হই। ইয়াক সিকিলে পূৰ্ব কালৰ হিন্দু সকলৰ ধৰম, নিতি, আচাৰ বেৰহাৰ জানিব পাৰি, আৰু অচমিয়া ভাসাকো সুৰনি কৰিব পাৰি, কিয়নো ই তাৰ ঠাল।

অচমিয়া ভাসাও সংস্কৃতৰ ঠাল ইয়াক নিসংসয়ে জনা গল। এতেকে তাৰ কথা কিছুমান লিখোঁ। অচমিয়া ভাসা এতিয়া এনে দুৰাৰস্থাত আছে জে তাৰ বিসয়ক প্ৰস্তাৰ লিখা আমাৰ নিচিনা অদূৰদৰ্শি মানুহৰ সমন্ধে অতি কঠিন। কোনো কোনো লোকে এনে ভাবিবও পাৰে অচমিয়া ভাসা বঙ্গালি ভাসাৰ পৰা ওলাইচে। কিন্তু এনে চিন্তা কৰা অতি অমূলক। সিহঁত দুইৰো পৰস্পৰ জি মিল আছে সি কেৱল দুইও সংস্কৃতৰ ঠাল হোআ দেখিহে হৈচে, নতুবা আন কাৰন নাই। অকল বঙ্গালিও ন হই, সংস্কৃতৰ জি আন এটা ঠাল উৰিয়া ভাসা, সি বঙ্গাল দেসৰো সিফাল অচম দেসৰ পৰাও অনেক দুঁৰ, তাৰো সবহ কথা অচমিয়াই সৈতে মিলে। জি সকল কথা তলত লিখা গল, সি বঙ্গালিতকও উৰিয়াই সৈতে বেচি সম্বন্ধ ৰাখে। ইয়াত জি সকল বঙ্গালি কথাৰ দ্ৰিষ্টান্ত লিখা গল, সি প্ৰাই কলিকতাৰ ফালৰহে। জদি অচমিয়াক বঙ্গালি ভাসাৰ পৰা ওলোআ কোনো লোকে কই, তেন্তে এইসকল কথাৰ মিল দেখি উৰিয়াৰ পৰাও ওলোআ বুলিব পাৰি। জদি কোনোএ কই বঙ্গাল দেস অচম দেসৰ ওচৰ, এতেকে তাৰ পৰা ওলোআহে সম্ভও হই, তাত আমাৰ উতৰ এই, সি কথা অতি অমূলক, অচমিয়া ভাসা সংস্কৃতৰ ঠাল হোআৰ নিমিতে তাৰ আন আন ঠালে সৈতে অৰস্যে মিল থাকিব। অচম দেসৰ চাৰিওফালে পৰ্বতিয়া জাতিবিলাক থকাৰ নিমিতে সিহঁতৰো অনেক কথা ইয়াত সোমাইচে। বিসেসক আহোমে অচম দেসক জয় কৰি লোআত হেজাৰে হেজাৰে আহোমবিলাক আপোন দেসৰ পৰা আহিলত সিহঁতৰো অনেক কথা অচমিয়াৰ মাজত সোমাইচে। সিহঁত আহিবৰ দিনৰে পৰা অচমিয়া কথাৰ উচাৰনৰো অনেক বিক্ৰিতি পালে।

অচমিয়া আৰু উৰিয়া কথাৰ মাজত জিবিলাক ইটে সিটে মিল আছে, তাৰ গোটাচাৰেক লিখা গৈচে।

অচমিয়া	উৰিয়া	বঙ্গালি
গচ	গচ	গাচ
পুখুৰি	পুখুৰি	পুকুৰ, পুস্কনি
ওঁ (টেঙ্গা)	ওঁ	চালতে
পিন্ধি	পিন্ধি	পৰে
খৰ	খৰা	ৰঙ্গুৰ
বুলিলে	বুলিলে	বল্লে
তল	তল	তলায় নিচে
কেৰেলা	কলৰা	উচে
বাট	বাট	পথ ৰাস্তা
বুলি	বুলি	বলিয়া
কৰিলন্ত	কৰিলন্ত	কৰিল, কল্লে
খাইলন্ত	খাইলন্ত	খাইল, খেলে
ইত্যাদি	ইত্যাদি	
খেকাৰ	খংকাৰ	গয়েৰ
মাই	মাই	মামি
থিয় হই	থিয় হই	দাঁড়িয়ে

এজন অচমিয়া লোক।

৫.৭.৩ সাধাৰণ আলোচনা

আগতে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে ‘অৰুণোদই’ৰ জন্মৰ সময়ছোৱা আছিল অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ বিপৰ্যয়ৰ কাল। ইংৰাজসকলৰ লগত অহা বঙালীসকলৰ প্ৰবোচনাত পৰি ইংৰাজসকলে অসমীয়া ভাষাক স্কুল, আদালত আদিৰ পৰা আঁতৰাই দি বঙালী ভাষাৰ প্ৰচলন কৰাইছিল। বঙালীসকলে পতিয়ন নিয়াইছিল যে অসমীয়া ভাষাটো বঙালী ভাষাৰে এটা কথিত ৰূপ। আমেৰিকান মিছনেৰী আৰু কেইজনমান অসমীয়াই অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰ উদ্ধাৰৰ বাবে দেহেকেহে লাগিছিল। অৰুণোদইৰ পাতত অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে বিভিন্ন লিখা-মেলা প্ৰকাশ পাইছিল। অসমীয়া ভাষা যে বঙালী ভাষাৰ এটা ঠাল নহৈ এটা স্বয়ং সম্পূৰ্ণ ভাষাহে সেই কথা বিভিন্ন প্ৰবন্ধ পাতৰ জৰিয়তে প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ বিচৰা হৈছিল। তেনে বিষয়ক এটা উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ হ’ল ‘অচমিয়া ভাসা’।

প্ৰবন্ধটিৰ আৰম্ভতে লিখকে অসমীয়া ভাষাক সংস্কৃত ভাষাৰ পৰা উদ্ভূত ভাষা বুলি উল্লেখ কৰিছে। তাকে ক’বলৈ যাওঁতে লিখকে সংস্কৃত ভাষাৰ প্ৰাচীনত্ব আৰু উৎকৃষ্টতা সম্পৰ্কেও ক’বলৈ পাহৰা নাই। তেওঁ আকৌ উল্লেখ কৰিছে যে সংস্কৃত ভাষাৰ পৰা অকল অসমীয়া ভাষাই ওলোৱা নাই। সমান্তৰালভাৱে বঙালী, উড়িয়া আদি ভাষাও ওলাইছে। সেয়েহে বঙালী ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ মিল দেখিবলৈ পোৱা যায়। যাক মুখ্য হিচাপে লৈ অসমীয়া ভাষা বঙালী ভাষাৰ ঠাল বুলি কোৱা হৈছে। আমি যদি ভালদৰে লক্ষ্য কৰো তেতিয়া উড়িয়া ভাষাৰ লগতো অসমীয়া ভাষাৰ মিল দেখিবলৈ পাম। সেই সাদৃশ্যলৈ লক্ষ্য কৰি অসমীয়া ভাষা উড়িয়া ভাষাৰ পৰা ওলোৱা বুলিও ক’ব পৰা যায়। পৰিশেষত প্ৰবন্ধকাৰে অসমীয়া, বঙলা আৰু উড়িয়া ভাষাৰ কেতবোৰ মিল থকা শব্দ তালিকাভুক্ত কৰিছে।

এই প্ৰবন্ধটিৰ গদ্যৰীতিও ‘অৰুণোদই’ৰ গদ্যৰ বৈশিষ্ট্যৰে ভাৰাক্ৰান্ত। উচ্চাৰণভিত্তিক ভাষাৰ ব্যৱহাৰ, দন্ত্য, মূৰ্ছন্য ধ্বনিৰ ঠাইত দন্ত্য ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ, ‘ই’, ‘ঈ’-ৰ ঠাইত ‘ই’-ৰ প্ৰয়োগ; ‘ন’, ‘ণ’-ৰ ঠাইত ‘ন’-ৰ প্ৰয়োগ; ‘জ’, ‘ঝ’, ‘য’-ৰ ঠাইত ‘জ’-ৰ প্ৰয়োগ; ‘চ’, ‘ছ’-ৰ ঠাইত ‘চ’-ৰ প্ৰয়োগ প্ৰবন্ধটিৰ ভাষাত দেখিবলৈ পোৱা যায়। বাক্য গাঁথনিৰ ক্ষেত্ৰত ইংৰাজী ভাষাৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়।

৫.৮ সাৰাংশ (Summing Up)

অসমীয়া ভাষাৰ দুৰ্যোগপূৰ্ণ সময়ত অৰুণোদই সম্বাদ পত্ৰই যি বৰঙনি আগবঢ়ালে সি সদায় স্মৰণীয় হৈ থাকিব। অৰুণোদইৰ গদ্যই অসমীয়া ভাষাক এটা গতি প্ৰদান কৰিলে। অৰুণোদই যুগৰ অসমীয়া খুলৰ দুজন প্ৰভাৱশালী লিখক হ’ল— আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱা। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ ‘অচম দেস সত্ৰে আক্ৰমণ কৰা কথা’ প্ৰবন্ধটিত অসম ৰাজ্যৰ ইতিহাস দাঙি ধৰা হৈছে। আদিযুগৰ পৰা বিভিন্ন শত্ৰুৰ আক্ৰমণত বিপৰ্যস্ত হৈ পৰা অসম ৰাজ্যখন ইংৰাজৰ অধীনলৈ যোৱাৰ পাছতহে এক সুস্থিৰ অৱস্থালৈ আহে। ইংৰাজৰ অধীনতে অসম ৰাজ্যই উন্নতিৰ জখলাত আগুৱাব পাৰিব।

‘অচমীয়া ভাসা’ প্ৰবন্ধটিত গুণাভিৰাম বৰুৱাই অসমীয়া ভাষা স্বতন্ত্ৰ ভাষা বুলি অভিমত ব্যক্ত কৰিছে। অসমীয়া সংস্কৃত ভাষাৰ পৰা উদ্ভূত ভাষা। বঙালী আৰু উড়িয়া ভাষাও সংস্কৃতৰ পৰাই ওলাইছে। সেয়েহে এই ভাষাবোৰৰ মাজত এক সাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয়। এই সাদৃশ্যই বঙালী বা উড়িয়া ভাষাৰ পৰা অসমীয়া ভাষা ওলাইছে বুলি প্ৰতীয়মান নকৰে।

৫.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) ‘অৰুণোদই’ কাকতৰ পটভূমি বিচাৰ কৰি কাকতখনৰ বিষয়ে চমুকৈ আলোচনা দাঙি ধৰক।
- ২) ‘অৰুণোদই’ৰ গদ্যৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰক।
- ৩) ‘অৰুণোদই’ৰ গদ্যৰ বৈশিষ্ট্য দাঙি ধৰি সেই বৈশিষ্ট্যসমূহ পাঠ্যক্ৰমত সন্নিৱিষ্ট পাঠ দুটিত কেনেদৰে ৰক্ষিত হৈছে আলোচনা কৰক।
- ৪) পাঠ্যক্ৰমত সন্নিৱিষ্ট ‘অৰুণোদই’ৰ পাঠ দুটিৰ বিষয়বস্তু পৰ্যালোচনা কৰক।
- ৫) পাঠ্যক্ৰমত সন্নিৱিষ্ট ‘অৰুণোদই’ৰ পাঠ দুটিৰ পটভূমি বিচাৰ কৰক।

৫.১০ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

মহেশ্বৰ নেওগ	: অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	: অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত
বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা	: অৰুণোদইৰ ধলফাট
নন্দ তালুকদাৰ (সম্পা.)	: আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ ৰচনা সংগ্ৰহ
নগেন শইকীয়া (সম্পা.)	: অৰুণোদই

* * *

ষষ্ঠ বিভাগ
হেমচন্দ্র বৰুৱা : 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী'

বিভাগৰ গঠন :

- ৬.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৬.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৬.৩ হেমচন্দ্র বৰুৱা আৰু তেওঁৰ ৰচনাসম্ভাৰ
- ৬.৪ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী'ৰ সাধাৰণ আলোচনা
- ৬.৫ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী'ৰ কাহিনী তথা চৰিত্ৰ-চিত্ৰণ
- ৬.৬ হেমচন্দ্র বৰুৱাৰ গদ্যৰীতিৰ পৰিচয়
- ৬.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৬.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৬.৯ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৬.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমৰ সামাজিক সমস্যাক সাহিত্যৰ মাজত ঠাই দিয়া আৰু সৃষ্টিধৰ্মী সাহিত্যৰো সূচনা কৰা লেখকসকলৰ ভিতৰত হেমচন্দ্র বৰুৱাৰ স্থান আগশাৰীত। এইজন লেখকৰ হাততে অসমীয়া গদ্যভাষায়ো এক মহিমা লাভ কৰে। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যত দেখিবলৈ নোপোৱা বুদ্ধিনিষ্ঠ, ব্যঙ্গাত্মক আৰু সমাজ-সচেতন হাস্যৰসৰ সৃষ্টি হয় প্ৰথমে হেমচন্দ্র বৰুৱাৰ লেখাৰ মাজতে। উল্লেখযোগ্য যে হেমচন্দ্র বৰুৱাই ব্যঙ্গ সাহিত্যৰ মাধ্যমেৰে সেই সময়ৰ অধঃপতিত অসমীয়া সমাজৰ স্বৰূপ উদ্‌ঘাটন কৰি সমাজ শুধৰণিৰ পথ বিচাৰিছিল। তেওঁৰ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী' (১৮৭৬) গ্ৰন্থখনতে তীব্ৰ ব্যঙ্গ প্ৰকাশ পাইছে। এই গ্ৰন্থত অসমীয়া সমাজৰ বাহ্যিক সাধুতা আৰু নীতি-নৈতিকতাৰ আচাৰ-অনুষ্ঠানৰ মাজত যি ভণ্ডামি, দুৰ্নীতি, ব্যভিচাৰ প্ৰকট হৈ আছে তাকে ব্যঙ্গ ৰূপত দাঙি ধৰা হৈছে। এইখন গ্ৰন্থই হেমচন্দ্র বৰুৱাক এজন সফল ব্যঙ্গ লেখক হিচাপেই প্ৰতিষ্ঠা কৰা নাই, এজন সামাজিক দায়বদ্ধ লেখক হিচাপেও প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। আমাৰ এই আলোচনাত হেমচন্দ্র বৰুৱাৰ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী' শীৰ্ষক গ্ৰন্থখনৰ বিষয়ে প্ৰয়োজনীয় কিছু কথা আলোচনা কৰা হৈছে। আপুনি আলোচনাটি পঢ়ি উঠি গ্ৰন্থখনৰ বিভিন্ন বৈশিষ্ট্যৰ লগত পৰিচিত হ'বলৈ নিশ্চয় সমৰ্থ হ'ব।

৬.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপুনি—

- হেমচন্দ্র বৰুৱাৰ জীৱন আৰু সাহিত্যকৃতিৰ পৰিচয় লাভ কৰিব;
- হেমচন্দ্র বৰুৱাৰ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী' গ্ৰন্থখনৰ বিষয়বস্তু নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিব;

- ‘বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী’ক এখন তীক্ষ্ণ ব্যংগ ৰচনা হিচাপে পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব;
- গ্ৰন্থখনিত প্ৰকাশিত লেখকৰ সমাজ সচেতন মনোভাৱ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব;
- হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ গদ্যৰীতিৰ আভাস দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হ’ব পাৰিব; আৰু
- অসমীয়া সাহিত্যত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ স্থান নিৰ্ণয় কৰিবলৈ সক্ষম হ’ব।

৬.৩ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু তেওঁৰ ৰচনাসম্ভাৰ

পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা অসমীয়া ভাষাৰ ওজা বুলি জনাজাত। যিসকল মহান ব্যক্তিৰ অক্লান্ত পৰিশ্ৰম আৰু ত্যাগৰ ফলত আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাণ-প্ৰতিষ্ঠা হৈছে, সেইসকলৰ ভিতৰত ওজা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা অন্যতম।

১৭৫৭ শকৰ (ইং ১৮৩৫ চন) আঘোণ মাহৰ ২৫ তাৰিখ মঙ্গলবাৰে কৃষ্ণাচতুৰ্দশী ৰাতি দেৰগাঁৱৰ ৰজবাহাৰত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ জন্ম হয়। তেওঁৰ পিতৃৰ নাম মুক্তাৰাম বৰুৱা। বাৰ বছৰ বয়সত পিতৃ বিয়োগ হোৱাত খুৰাক লক্ষ্মীনাথ বৰুৱাৰ লগত শিৱসাগৰত থাকি সংস্কৃত পঢ়িবলৈ ধৰে আৰু কেইবছৰমান পাছতে মাহে ৪ টকা দৰমহাত শিক্ষা-নিবিচ হিচাপে কামত সোমায়। সেই সময়ৰ শিৱসাগৰ জিলাৰ অধিপতি কেপ্তেইন ব্ৰোডী চাহবৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু সহায়ত খুৰাকে নজনাকৈ ইংৰাজী শিকিবলৈ লয়। পাছলৈ ইংৰাজী ভাষাত ব্যুৎপত্তি লাভ কৰাত তেওঁৰ পদোন্নতিৰে অগ্ৰসৰ হৈ ১৮৮১ চনত চৰকাৰী চাকৰিৰ পৰা অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে। ১৮৯৬ চনৰ ১৭ মে’ মাহৰ মঙ্গলবাৰে ৬১ বছৰ বয়সত শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰে।

অসমীয়া ভাষা সাহিত্যই ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথমার্দ্ধত দুৰ্যোগপূৰ্ণ সন্ধিক্ষণ অতিক্ৰম কৰি সেই শতিকাৰ শেষৰফালে পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। সেই সময়ত অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ হত মৰ্যাদা ঘূৰাই আনি স্বকীয় আসনত প্ৰতিষ্ঠাৰ হকে যিসকল বৰেণ্য লোকে অহো পুৰুষাৰ্থ কৰি গ’ল, তেওঁলোকৰ ভিতৰত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা (১৮৩৫-৯৬ খ্ৰীঃ) অন্যতম। বৰুৱাই সেই সময়ৰ ৰক্ষণশীল সমাজ আৰু নিজ পৰিয়ালৰ বিৰোধ সত্ত্বেও ইংৰাজী শিক্ষাৰ সোৱাদ লৈছিল আৰু সেই ভাষাত ব্যুৎপত্তি লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। এফালে ইংৰাজী শিক্ষা আৰু আনফালে ইংৰাজ ছাহাবসকলৰ লগত গঢ়ি উঠা বন্ধুত্বই হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাক প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল আৰু সমাজৰ তীক্ষ্ণ সমালোচক কৰি তুলিছিল। তেওঁ ভাষাৰ সংস্কাৰক হোৱাৰ উপৰিও সমাজক সংস্কাৰ কৰিবৰ বাবেও বিশেষ যত্নপৰ হৈছিল।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই সাহিত্যিক জীৱন আৰম্ভ কৰে ‘অৰুণোদই’ কাকতৰ জৰিয়তে। ১৮৫৬ চনৰ ‘অৰুণোদই’ত ‘সোণাৰচাঁদ’ নামৰ ছদ্মৰূপত তেওঁ প্ৰৱন্ধ লেখাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। তেওঁ মিছনেৰীসকলে প্ৰৱৰ্তন কৰা অসমীয়া বৰ্ণবিন্যাস সংশোধন কৰি তৎসম, তদ্ভৱ আৰু দেশী ৰূপৰ ভাৰসাম্য ৰাখি অসমীয়া শব্দাৱলীৰ বৰ্ণবিন্যাস স্থিৰ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিল। এইগৰাকী লেখকৰ প্ৰচেষ্টাতে ‘অৰুণোদই’ সংবাদ পত্ৰৰ নাম ‘অৰুণোদই’ হৈছিল। ‘অৰুণোদই’ৰ পিছত বৰুৱাৰ সম্পাদনাত ‘আসাম নিউজ’ (১৮৮২-৮৫) নামৰ মাহেকীয়া ইংৰাজী অসমীয়া আলোচনী এখন প্ৰকাশ হৈছিল। অসমীয়া ভাষা সাহিত্যলৈ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ অমৰ দান তথা তেওঁৰ কীৰ্তিস্তম্ভ হ’ম ‘হেমকোষ’ অভিধান। অৱশ্যে তেওঁৰ মৃত্যুৰ পাছতহে, ১৯০০ চনত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী আৰু গৰ্ভন চাহাবৰ চেষ্টাত ‘হেমকোষ’ ছপা হৈ ওলায়। তেওঁৰ আন ৰচনাসমূহৰ

ভিতৰত ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ’ (১৮৫৯), ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ ব্যাকৰণ’ (১৮৮৬), ‘কানীয়াৰ কীৰ্ত্তন’ (১৮৬১) আৰু ‘বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী’ (১৮৭৬) বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। ইয়াৰে পিছৰ দুখন তেওঁৰ ব্যঙ্গ ৰচনা। এই দুখনৰ মাজেৰে বৰুৱাই ঊনবিংশ শতিকাৰ অসমীয়া সমাজখনৰ অন্তঃসাৰশূন্যতাক তীব্ৰ ব্যঙ্গৰ মাজেৰে উদঙাই দিবৰ যত্ন কৰিছে।

‘আদিপাঠ’, ‘পাঠমালা’, ‘স্বাস্থ্যৰক্ষা বা গা ভালে ৰাখিবৰ উপায়’ (Way to Health নামৰ ইংৰাজী পুথিৰ ভাঙনি) আদি ছাত্ৰৰ উপযোগী পুথি প্ৰণয়ন কৰাৰ ক্ষেত্ৰতো হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই আগভাগ লৈছিল। ১৮৭৩ চনত যেতিয়া অসমৰ পঢ়াশালীত অসমীয়া ভাষা পুনৰ প্ৰৱৰ্ত্তন কৰা হ’ল তেতিয়া এই পুথিবোৰে পাঠ্যপুথিৰ অভাৱ পূৰাইছিল। সেই সময়ৰ বাবে এই কাম নিশ্চয় মহৎ কৰ্ম বুলিয়েই বিবেচিত হৈ ৰ’ব। মনকৰিবলগীয়া যে ঊনবিংশ শতাব্দীৰ অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ এক দুৰ্যোগময় কালত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ জন্ম হৈছিল। আধুনিকতাৰ পোহৰ নপৰা সেই প্ৰাচীন সংস্কাৰাচ্ছন্ন যুগতে তেওঁ জাতিভেদ প্ৰথাক বুঢ়াআঙুলি দেখুৱাইছিল। ইংৰাজী ভাষা শিকিলে জাত যাব বুলি ভবা মানসিকতাক হেলাৰঙে দলিয়াই ইংৰাজী শিকিছিল। তিব্বোতাৰ শিক্ষা আৰু সমানাধিকাৰৰ প্ৰতি সমৰ্থন জনাইছিল। অসমীয়া ভাষাৰ যেতিয়া নাজল নাথল অৱস্থা, তেতিয়া তেওঁ অভিধান আৰু ব্যাকৰণ ৰচি মাতৃভাষাৰ হাতগোঁৰৰ উদ্ধাৰত ব্ৰতী হৈছিল। অসমীয়া ভাষাত পাঠ্যপুথি ৰচনা কৰি তেনে পুথিৰ অভাৱ পূৰণ কৰি তৰুণ প্ৰজন্মক আধুনিক শিক্ষাৰ সোৱাদ দিছিল। ব্যঙ্গ সাহিত্য ৰচনাৰে তদানীন্তন সমাজৰ ধৰ্মীয় ভণ্ডামি তথা ভ্ৰষ্টাচাৰক থকা সৰকা কৰিছিল। অসমত কানিৰ প্ৰচলনে অসমীয়া মানুহৰ যি অপকাৰ কৰিছিল, তাক দূৰ কৰাৰ মানসেৰে তেওঁ ৰচিছিল প্ৰচাৰধৰ্মী, সংস্কাৰমূলক নাট। মুঠতে, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আছিল অসমত আধুনিকতাৰ অগ্ৰদূত। অসমীয়া জাতীয় জীৱনলৈ তেওঁৰ অৱদান বিস্তৰ।

৬.৪ ‘বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী’ৰ সাধাৰণ আলোচনা

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ‘বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী’ গ্ৰন্থত অসমীয়া সমাজৰ অধঃপতনৰ ব্যঙ্গচিত্ৰ দাঙি ধৰা হৈছে। লেখকে ইয়াত অসমীয়া সমাজৰ বাহ্যিক নৈষ্ঠিকতা আৰু অচাৰ-ব্যৱহাৰৰ অন্তৰালত থকা ব্যভিচাৰ, ভণ্ডামি, দুৰ্নীতি, কুসংস্কাৰৰ বিকট ৰূপটো প্ৰকাশ কৰিছে। এই গ্ৰন্থৰ ব্যঙ্গৰ চোক গভীৰ। সমাজৰ দোষ-ভ্ৰুটি আঙুলিয়াই সমাজ জীৱন নিকা কৰিবলৈ কৰা লেখকৰ প্ৰচেষ্টা দৰাচলতে এগৰাকী সমাজ সংস্কাৰৰ প্ৰচেষ্টা। গ্ৰন্থখনে লেখকক সমাজ সচেতন লেখকৰূপে পৰিচয় প্ৰদান কৰিছে। ইয়াত সমকালীন সমাজৰ বিভিন্ন শ্ৰেণী চৰিত্ৰত আলোকপাত কৰি সামগ্ৰিকভাৱে অসমীয়া সমাজখনৰে নানা দুৰ্বাসনাৰ তীব্ৰ সমালোচনা কৰা হৈছে। সেয়ে ‘বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী’ গ্ৰন্থখন জাতীয় চৰিত্ৰৰ সামগ্ৰিক তথা সৰ্বকালীন ব্যঙ্গৰূপে পৰিগণিত হৈছে।

‘বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী’ এখন অতি সৰু কলেৱৰৰ গ্ৰন্থ। গ্ৰন্থখনত এটি বিদ্ৰূপাত্মক ব্যঙ্গ সামাজিক কাহিনীয়ে স্থান পাইছে। কিন্তু কাহিনীভাগৰ ৰূপায়ণ নিখুঁত হৈ উঠা নাই; চৰিত্ৰ চিত্ৰণো দুৰ্বল। সেয়ে গ্ৰন্থখনিক উপন্যাস বুলিব নোৱাৰি। ৰচকেও ই কোনজাতীয় ৰচনা উল্লেখ কৰা নাই। তথাপি কোনো কোনো সমালোচকে ‘বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী’ ব্যঙ্গ উপন্যাসৰ প্ৰথম প্ৰচেষ্টা বুলি ক’ব বিচাৰে। ড° মহেশ্বৰ নেওগে কিন্তু এই গ্ৰন্থক ‘প্ৰৱন্ধ আৰু উপন্যাসিকাৰ আদৰ্শৰ মধ্যৱৰ্তী’ বুলিহে কৈ গৈছে।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী' ব্যঙ্গাত্মক কাহিনী। উপন্যাসৰ যি দুটা প্ৰধান অঙ্গ— সুগঠিত কাহিনী আৰু নিটোল চৰিত্ৰাঙ্কণ ইয়াত নাই। কাহিনীৰ এটা ক্ষীণ আভাস আছে আৰু ক্ষীণ সূত্ৰতে কিছুমান এফলীয়া আৰু অতিৰঞ্জিত চৰিত্ৰক ওলমাই ৰখা হৈছে। প্ৰকৃত প্লট ৰচনাৰ-প্ৰয়াস ইয়াত দেখা নেযায়। ব্যঙ্গৰ দৃষ্টিৰে অঙ্কন কৰা কিছুমান পৰিস্থিতিৰ ই সমষ্টি মাত্ৰ। প্ৰকৃত প্লটনিৰ্মাণ আৰু বিকাশৰ কাৰণে কাহিনীৰ আদি, মধ্য আৰু অন্ত্যস্থলৰ মাজত কাৰ্যকৰণ সম্পৰ্ক আৰু ঘটনা-পৰস্পৰাৰ স্বাভাৱিক পৰিণতি থাকিব লাগিব। লগতে পৰিস্থিতিসমূহে পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক বক্ষা কৰি কাহিনী পুৰিপূষ্টি কৰিব লাগিব, 'বাহিৰে ৰং চং ভিতৰি কোৱাভাতুৰী'ত স্বাভাৱিক কাহিনীৰ সুস্থ বিকাশ ঘটা নাই। ইংৰাজ আমোলৰে আগছোৱাত ভিতৰি ফোপোলা সমাজখনৰ ভাণ্ড, চৰিত্ৰহীন আৰু দুৰ্নীতিগ্ৰস্থ একশ্ৰেণী ব্যক্তিৰ কাৰ্য ৰূপ প্ৰকাশ কৰিবৰ কাৰণে যেনে পৰিস্থিতিৰ প্ৰয়োজন তেনে পৰিস্থিতি কিছুমান একেলগে গাঁথি ৰখা হৈছে। যিডাল সুতাৰে এই পৰিস্থিতিসমূহ গাঁথি ৰখা হৈছে সেই সুতাডাল গৌৰৱৰ্দ্ধন আতা আৰু আইচুদেৱৰ যৌন ব্যভিচাৰক কেন্দ্ৰ কৰি নিৰ্মাণ কৰা হৈছে। এই দুটা চৰিত্ৰৰ কাৰ্যকলাপৰ লগত ধীৰেন্দ্ৰ বৰুৱা, মৰ্কটেশ্বৰ ফুকন, ভণেশ্বৰ বৰুৱা, ড্ৰিঙ্ক ব্ৰাণ্ডী ইট্ৰেল চাহাব, কোদালৰাম বৰদলৈ আদিৰ ভণ্ডামি, কুঃ সংস্কাৰ, অন্ধবিশ্বাস মূলক কাৰ্য আৰু ব্যৱহাৰ সংযোগ কৰি দিয়া হৈছে। চৰিত্ৰসমূহ দিয়া হৈছে। চৰিত্ৰসমূহ টাইপ, একশ্ৰেণী ব্যক্তিৰ অতিৰঞ্জিত প্ৰতিভা। এই চৰিত্ৰবোৰৰ সকলো দিশ ইয়াত পোৱা নেযায়, কেবল ভণ্ডামি আৰু দুৰ্নীতিপূৰ্ণ-সামাজিক দিশটোৰ একোটি অতিৰঞ্জিত চিত্ৰহে পোৱা যায়। সেইবাবে ইয়াৰ চৰিত্ৰবোৰ একমুখী। সিহঁতৰ ব্যক্তিগত প্ৰেম-প্ৰীতি, আশা-আকাংখা, দুখ-বেদনা, পাৰিবাৰিক আকৰ্ষণ-বিকৰ্ষণ আদিৰ মানবীয় অনুভৱৰ অভিব্যক্তি ইয়াত নাই। লেখকৰ উদ্দেশ্য জীৱনৰ সুখ-দুখ, আশা-নিৰশোৰ এটি সজীৱ আবেগ-সঞ্চাৰী কাহিনী চিত্ৰণ কৰা নহয়, কুঃসংস্কাৰ আৰু ভণ্ডামিৰ নৰকত আকণ্ঠ নিজজিত এখন সমাজৰ তথা ব্যক্তিৰ বীভৎসৰূপে এটা দাণ্ডি ধৰা। চৰিত্ৰসমূহৰ নামবোৰেই লিখকৰ ব্যঙ্গধৰ্মী দৃষ্টিৰ চিনাকি দিয়ে। ভণেশ্বৰ (ভণ্ড), বীৰেন্দ্ৰ (ভয়াতুৰ), গৌৰৱৰ্দ্ধন (মুৰ্খ), কোদালৰাম (অঙ্ক) আদি নামবোৰলৈ মন কৰিলেই ব্যঙ্গধৰ্মিতাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। ব্যঙ্গ প্ৰধান ৰচনা কেতিয়াও শ্ৰেষ্ঠ উপন্যাসৰ শ্ৰেণীলৈ উঠিব নোৱাৰে। কাৰণ এনে ৰচনাত উপন্যাসৰ প্ৰয়োজনীয় অঙ্গবোৰৰ সুস্থ আৰু কলাত্মক বিকাশলৈ লক্ষ্য ৰখা নহয়। শ্লেষ আৰু ব্যঙ্গপ্ৰধান প্ৰকৃত উপন্যাসৰ ৰচনাৰীতি হ'ব নোৱাৰে। এনে কাৰণতেই হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী'য়ে উপন্যাসৰ শ্ৰেণীভুক্ত নহয়।

৬.৫ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী'ৰ কাহিনী তথা চৰিত্ৰ-চিত্ৰণ

ইতিমধ্যে আলোচনা কৰি অহা হৈছে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী' পুথিগণিত এটা নিৰ্দিষ্ট কাহিনী নাই। কাহিনী সৃষ্টি বা বিকাশৰ বাবে লেখকেও কোনো ধৰণৰ কোঠাও নাই। উপন্যাসৰ প্ৰাথমিক চৰ্ত কাহিনী নাই বাবেই এইখনক উপন্যাস বুলি স্বীকৃতি দিয়া নাই। কাহিনীৰ সলনি ইয়াত কিছুমান পৰিস্থিতি অঙ্কনৰ বাবে লেখকে প্ৰয়াস কৰিছে আৰু সেই পৰিস্থিতি চৰিত্ৰৰ কাৰ্যকলাপৰ প্ৰকাশ পাইছে। গ্ৰন্থখনিত ছটা খণ্ড আছে আৰু প্ৰতিটো খণ্ডৰে সুকীয়া সুকীয়া শিৰোনাম দিয়া হৈছে। শিৰোনাম সমূহ চৰিত্ৰৰ নামেৰে দিয়া। দৰাচলতে প্ৰতিটো শিৰোনামেৰে একো একোগৰাকী ব্যক্তিৰ লগত পাঠকক পৰিচয় কৰাই দিয়া হৈছে। প্ৰথম খণ্ডত গৌৰৱৰ্দ্ধন-দেউ আতা, দ্বিতীয় খণ্ডত সৰ্ব্বটেশ্বৰ ফুকন, তৃতীয় খণ্ডত ভদ্ৰেশ্বৰ বৰুৱা, চতুৰ্থ খণ্ডত বীৰেন্দ্ৰ বৰুৱা, পঞ্চম খণ্ডত মাজেপ্টাৰ চাহাব আৰু ষষ্ঠ

খণ্ডত সান-মহলিভাৰে মহাজন, আইচু দেও, মহন্ত আদি চৰিত্ৰৰ বিচাৰ কৰা হৈছে। এই চৰিত্ৰসমূহ কেনে প্ৰকৃতিৰ আছিল তাৰ যোগেদিয়েই গ্ৰন্থখনিৰ সামগ্ৰিক ৰূপটো প্ৰকাশ পাইছে। সেইবাবে তলত গ্ৰন্থখনিৰ প্ৰতিটো চৰিত্ৰ বিৰূপ সুকীয়াকৈ আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল।

একশৰণীয়া ধৰ্মগুৰু গোবৰ্দ্ধন আতা :

বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাতুৰীৰ প্ৰথম খণ্ড বা অধ্যায়টিৰ শিৰোনাম 'স্বৰ্গৰ দুৰবী গোবৰ্দ্ধন-দেউ-আতাৰ চৰিত্ৰ'। এই গোবৰ্দ্ধন-দেউ-আতা হ'ল অসমীয়া সমাজৰ ধৰ্মগুৰুসকলৰ শ্ৰেণীচৰিত্ৰৰ প্ৰতিনিধি। আৰম্ভণিতে চৰিত্ৰটিৰ বংশ-গোত্ৰ বখানি পাছত কোৱা হৈছে, "ঘোষা, কীৰ্তন, ৰত্নাৱলী, এই তিনিখানি শাস্ত্ৰ প্ৰভুৰ ওষ্ঠাগ্ৰ; ইয়াত বাজে গুণমালা, ভটিমা, চপয়, তোটয়, এইবিলাক মুখে আঁঠে ফুটাৰ দৰে ফুটে। বৰগীতত গোসাঁইদেউ এনে হে পাৰ্গত যে, তেওঁ পুৰাতীয়া নিশা গীত ধৰিলে ওচৰৰ গছবিলাকেও পাত-লৰোৱাৰ চলেৰে তাল ধৰে, আৰু কুকুৰ-শিয়ালেও প্ৰেমত বাউল হৈ ৰাগ দিয়ে।" মুঠতে গোবৰ্দ্ধন দেউ এজন শাস্ত্ৰজ্ঞ পণ্ডিত। চৰিত্ৰটিৰ দ্বিতীয়টি বৈশিষ্ট্য হ'ল— নাৰীৰ প্ৰতি উদাসীনতা। "গোসাঁই-দেউৱে মধুপুৰ থানাৰ ধূলা-মালা লৈ নিৰ্মল উদাসীন ধৰ্ম্মত আশ্ৰয় কৰিছে, তিৰী-জাতিৰ মুখকে নেচায়; আনকি? তিৰীলগীয়া ভকতে অনা জলকো গ্ৰহণ নকৰে।" দেউৰ তৃতীয় বৈশিষ্ট্য হ'ল একশৰণত দৃঢ়তা। "গোসাঁইদেউ "মহাপুৰুষ গুৰুৰ শুধ সত পথ"ৰ পৰা একাঙ্গুলো লৰ-চৰ নহয়, "অন্য দেৱী দেউৰ" নাম মুখেৰে লোৱা থাকোক, কাণেৰে শুনিলেও কাণত সোপা দিয়ে, "আইন দেৱী দেউৰ" নামেৰে মানুহৰ নাম থাকিলে তাক সলাই 'কালীৰাম'ক 'মহীৰাম', 'দুৰ্গাৰামক', 'দহ-হতীয়াৰাম', 'শিৱনাথ'ক, 'জটীয়ানাথ' বুলি হে মাতে"। কিন্তু গোবৰ্দ্ধন দেউৰ এই তিনিটা গুণ বা বৈশিষ্ট্যৰ অন্তৰালত লুকাই থকা প্ৰকৃত কদৰ্য ৰূপটো উদঙাই দি লেখক বৰুৱাদেৱে তথাকথিত ধৰ্মগুৰুসকলক তীব্ৰ ব্যঙ্গ-বাণ নিষ্ক্ষেপ কৰিছে। দেউৰ প্ৰথম গুণ পাণ্ডিত্যৰ স্বৰূপ ওলাই পৰিছে যতিয়া এজন ভকতে তেওঁক 'বৃন্দা বিপিনে' বোলা কথাষাৰৰ অৰ্থ সুধিছে। এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰত গোবৰ্দ্ধন-দেউৱে কৈছে যে বৃন্দা মানে বিৰিণা বন আৰু 'বিপিনা' মানে বিৰিণা বনৰ কোমল কেওঁখিনি। আন এদিন আন এজন ভকতৰ মনত সংশয় উপজিছে এই বুলি যে পৰমেশ্বৰৰ যদি চতুৰ্ভুজ তেন্তে তেওঁৰ চাৰিখনি হাতত শংখ, চক্ৰ, গদা, পদ্মহে ল'বপাৰে, পাচে কৰতখনি নো লয় ক'ত? কাৰণ শাস্ত্ৰত লিখা আছে "শংখ, চক্ৰ, গদা, পদ্ম, কৰত তোমাৰ।" এই প্ৰশ্ন শুনি গোসাঁই দেউৰ ধাতু উৰি গ'ল, তথাপি সাহত ভৰ দি বুলিলে, "ডাঙ্গৰীয়া-বাপু! এইটি কথা বুজিবলৈ এফেৰি টান হওঁতে হয়, তথাপি শাস্ত্ৰত লিখিছে 'কৰত বজাৰত বেণু' কৰত-খনি ভগৱন্তে কাষলতিৰ তলত লয়।" — এয়াই হ'ল গোবৰ্দ্ধন-দেউ অধিকাৰৰ শাস্ত্ৰ জ্ঞানৰ নমুনা।

গোবৰ্দ্ধন-দেউ উদাসীন পত্নী। নাৰীৰ প্ৰতি তেওঁৰ বৈৰাগ্য জন্মিছে। তিৰীজাতিৰ মুখকে নেচায়; আনকি তিৰী-লগীয়া ভকতে অনা জলকো গ্ৰহণ নকৰে। এয়াও দৰাচলতে গোবৰ্দ্ধন-দেউৰ ভণ্ডামি। মৰ্কটেশ্বৰ ফুকন নামৰ এজন ভক্তৰ পত্নীৰ লগত দেউৰ প্ৰেমভাব উপজিছিল। দেউৰ এই পৰকীয়া প্ৰেম এটা সময়ত ইমানেই গভীৰ হ'লগৈ যে মৰ্কটেশ্বৰৰ পত্নীক নেদেখিলে এখন্তেকো থাকিব নোৱৰা হ'ল। নাম প্ৰসঙ্গ কৰাৰ সময়তো দেউৱে তেওঁক কাষতে বহুৱাই লয়। কেতিয়াবা অহাত পলম হ'লে ভটিমা গাই থকাৰ মাজতে গাভৰুগৰাকীক মাতে—

"জয় গুৰু (গাভৰুদেও, অহা যাওক) শংকৰ, সৰ্বগুণাকৰ, যাকেৰি-নাহিকে উপাম। তোহাৰি চৰণ-ৰেণু (গাভৰুদেও) শত কোটি বাৰেক কৰোহো প্ৰণাম। দৰশন সুন্দৰ, গৌৰ কলৈৰৰ (সোণকালে কৰা যাওক), যৈচন সুৰ পৰকাশ, সকল সভাসদ ৰঞ্জন (আজি আহিব পৰা নাযাব নেকি) যাকেৰি পাপ বিনাশ।"

এয়া নাৰীৰ প্ৰতি বৈৰাগ্য ভাব পোষণ কৰা তথাকথিত ধৰ্মগুৰুসকলৰ প্ৰতি তীব্ৰ ব্যঙ্গ। গোবৰ্দ্ধন-দেউৰ আন এটি ভণ্ডামিও প্ৰকাশ পাইছে। তেওঁ এক শৰণীয়া। “মহাপুৰুষ গুৰুৰ শুধ সত পথৰ পৰা একাঙ্গুলো লৰ-চৰ নহয়, ‘অন্য দেৱী দেউৰ’ নাম মুখেৰে লোৱা থাকোক, কাণেৰে শুনিলেও কাণত সোপা দিয়ে, ‘অইন দেৱী দেউৰ’ নামেৰে মানুহৰ নাম থাকিলে তাক সলাই ‘কালীৰামক’ ‘মহীৰাম’, দুৰ্গাৰামক ‘দহ-হতীয়াৰাম’, ‘শিৱনথক’, ‘জঁটীয়ানাথ’ বুলিহে মাতে।” পিছে এই একশৰণীয়া ধৰ্মগুৰুজনাই তেওঁৰ গোপন প্ৰেমিকা, তথা মৰ্কটেশ্বৰ ফুকনৰ পত্নী আইচুদেও নৰিয়াত পৰিলত বেজ লগাই তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰৰ সহায় লৈছে, যতমানে অন্য দেৱ দেৱীক পূজা কৰি ফুৰিছে। গোবৰ্দ্ধন দেউৰ এনে ভণ্ডামিৰ জৰিয়তে দৰাচলতে সমাজৰ একাংশ একশৰণীয়া ধৰ্মাৱলম্বী লোকৰ ভণ্ড চৰিত্ৰটোকেই ব্যঙ্গবাণ নিষ্ক্ষেপ কৰা হৈছে।

উল্লেখযোগ্য যে গ্ৰন্থখনত উক্ত গোবৰ্দ্ধন দেউ চৰিত্ৰটিক শোষণ শ্ৰেণীৰ প্ৰতিনিধি ৰূপেও উপস্থাপন কৰা হৈছে। চৰিত্ৰটিৰ প্ৰসঙ্গত কোৱা হৈছে— “আমাৰ প্ৰভু জগন্নাথ যিখানি শিচ-গাঁৱত সোমায়, তাৰ কল্মষ গুচাবৰ নিমিত্তে তাক জহনীয়ে চোঁচা পেটতকৈও নীৰস কৰিহে এৰে।” গুৰু কৰ নাইবা গুৰু দক্ষিণা গ্ৰহণৰ নামত সমাজৰ খাটি খোৱা শ্ৰেণীটোক ধৰ্মগুৰুসকলে কৰি অহা শোষণৰ ছবি এখন গোবৰ্দ্ধন দেউৰ কৰ্মৰাজিৰ মাজৰে ৰূপায়িত কৰা হৈছে। মুঠতে, গোৱৰ্দ্ধনদেউ আতা হ’ল : ১। ভুৱা শাস্ত্ৰজ্ঞান, ২। নাৰীৰ প্ৰতি মোহগ্ৰস্ততা, ৩। একশৰণত ভণ্ডামি আৰু ৪। পৰৰ বস্তুৰ প্ৰতি লোভগ্ৰস্ত হৈ মৰাক মাৰি খোৱা শোষণ - এই চাৰিটা দিশৰ ভণ্ডামিৰ প্ৰতিভু।

ব্ৰাহ্মণ বীৰেন্দ্ৰ বৰুৱা :

বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰীত ব্যঙ্গ কৰা দ্বিতীয় চৰিত্ৰটো হ’ল বীৰেন্দ্ৰ বৰুৱা। এওঁ সমাজত বৰ মানুহ বোলাই মান সৎকাৰ লৈ ফুৰা ব্ৰাহ্মণ শ্ৰেণীটোৰ প্ৰতিনিধি। বীৰেন্দ্ৰ বৰুৱা সমাজত এগৰাকী বিশিষ্ট ব্ৰাহ্মণ তথা সিদ্ধপুৰুষ হিচাপে পৰিচিত। বৰুৱাৰ সমান শুচি আৰু ধৰ্মী লোক জগতত নাই আৰু তেওঁৰ ঘৰত বাজে আন সকলো অনাচাৰী আৰু পতিত। সেয়ে দিনৰ ভাগত তেওঁ শূদিৰে অনা পানী এটুপিও গ্ৰহণ নকৰে। কিন্তু ৰাতি হ’লে গোপনে তেওঁ পঞ্চমকাৰৰ উপাসনা কৰে। অৰ্থাৎ ৰাত্ৰি বেলা মদ্য, মৎস্য, মাংস, মুদ্ৰা, মৈথুন— এই পঞ্চমকাৰৰ উপাসনাত ৰত হয়। এইগৰাকী ব্ৰাহ্মণৰ প্ৰতি ব্যঙ্গ কৰা হৈছে এইদৰে— “সূৰ্য্য অস্ত হ’লে যি কৰা যায়, তাক কোনে চায়? ‘বুৰ মাৰি পানী খালে গোসাঁইৰ বাপেকেও নে দেখে। ..... এনে সৰ্ব্বগুণাকৰ পুৰুষ পৃথিৱীত নহব নুপৰ্জিব। আন গুণৰ কথাকেই ন কওঁ প্ৰবঞ্চনা, বিশ্বাস-ঘাতকতা, ‘জাল’ আৰু ‘বুঠা হলফ’ গাৰ অলঙ্কাৰ; আৰু এই বিলাক সজ গুণৰ বাবে তেওঁ বাঁটা নে পায়ো থকা নাই।”

নিজত্বহীন ভীৰু পুৰুষ :

বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰীত ব্যঙ্গ কৰা তৃতীয় শ্ৰেণী-চৰিত্ৰটো হ’ল ‘নিজত্বহীন ভীৰু পুৰুষ’। এনে শ্ৰেণী চৰিত্ৰৰ প্ৰতিনিধি চৰিত্ৰ হ’ল মৰ্কটেশ্বৰ ফুকন। ফুকন গোবৰ্দ্ধনদেউৰ শিষ্য। তেওঁৰ পত্নীৰ লগত গোবৰ্দ্ধনদেউৰ পৰকীয়া প্ৰেমৰ সম্পৰ্কৰ কথা মৰ্কটেশ্বৰ ফুকনে জানে যদিও এই সম্পৰ্কত তেওঁ কোনো প্ৰতিবাদ বা প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰা নাই। ফুকনৰ মানত গোবৰ্দ্ধন দেউ ধৰ্মগুৰু যেতিয়া তেওঁ সাক্ষাৎ ভগৱান। এতেকে ধৰ্মগুৰুৰ কুকাৰ্য তেওঁ দেখিও নেদেখা হৈ আছে। সমাজখনত থকা ভীৰু তথা নিজত্বহীন পুৰুষ শ্ৰেণীটোৰ প্ৰতি ব্যঙ্গ প্ৰকাশ কৰাৰ নিমিত্তেই দৰাচলতে মৰ্কটেশ্বৰ দিফুকন চৰিত্ৰটি ৰূপায়ণ কৰা হৈছে।

ভণ্ড জ্যোতিষী কোদালৰাম বৰদলৈ :

‘বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰীত ব্যঙ্গ কৰা চতুৰ্থ শ্ৰেণী চৰিত্ৰটো হ’ল জ্যোতিষীৰ চৰিত্ৰ। এই শ্ৰেণী চৰিত্ৰটিৰ প্ৰতিনিধি হ’ল কোদালৰাম বৰদলৈ। এওঁৰ জ্যোতিষ শাস্ত্ৰৰ কোন সমূলি নাই, কিন্তু মোনাত জ্যোতিষ শাস্ত্ৰ ভৰাই লৈ জনসমাজত জ্যোতিষী বুলি পৰিচয় দিয়ে। বৰদলৈয়ে ৰোগ ব্যাধিও নিৰাময় কৰে। আনৰ পৰা ৰোগীৰ বিষয়ে জানি লৈ ৰোগীৰ আগত সৰ্বজান্তা হৈ দেখুৱায়। এনেদৰেই ভণ্ডামিৰ আশ্ৰয় লৈ তেওঁ গাঁৱৰ সহজ সৰল মানুহক প্ৰৰঞ্চনা কৰে। লেখকে কোদালৰাম বৰদলৈৰ জৰিয়তে সমাজৰ ঠগ-প্ৰৰঞ্চক জ্যোতিষী শ্ৰেণীটোকে ভৎসনা কৰিছে।

প্ৰাচীন পন্থী সৰল প্ৰজা :

গ্ৰন্থখনিত প্ৰাচীন পন্থী সমাজৰ কুসংস্কাৰক গ্ৰহণ কৰি থকা সৰল গাঁৱলীয়া ৰাইজৰ প্ৰতিও ব্যঙ্গ-বাণ নিষ্ক্ষেপ কৰা হৈছে। বিশেষকৈ আধুনিক চিন্তা বিমুখী, পৰৰ নিন্দা, পৰৰ কুৎসা ৰচনা কৰিবলৈ ভাল পোৱা লোকসকল আৰু শিক্ষা গ্ৰহণক জাতিভ্ৰষ্টতাৰ কাৰক বুলি গ্ৰহণ কৰা ব্যক্তিক লেখকে ব্যঙ্গৰ উপযুক্ত ব্যক্তি বুলি নিৰ্দিষ্ট কৰিছে।

বৃটিছ শাসক :

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই বাহিৰে ৰংচং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী গ্ৰন্থখনত বৃটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ অধীনত থকা কালৰ অসমৰ শাসক শ্ৰেণীটোকো ব্যঙ্গ কৰিছে। বিশেষকৈ (Dr rinkbrandy Ecawell) নামৰ চাহাবজনৰ দোষীৰ বিচাৰ লোৱা কাৰ্যৰ দ্বাৰা ভাৰত শাসন কৰিবলৈ অহা চাহাবসকলৰ যে বাস্তৱ অভিজ্ঞতাৰ অভাৱ তাক পৰিষ্কাৰকৈ দেখুৱা হৈছে। নামঘৰক সাক্ষী দিবলৈ মতাৰ নিচিনা বাস্তৱ জ্ঞানৰহিত, দায়িত্বহীন কাম-কাজৰ মাজত বৃটিছ শাসকৰ দুৰ্বলতা দাঙি ধৰা হৈছে।

বৃটিছৰ পদলেহনকাৰী চৰকাৰী বিষয়া :

বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰীত ব্যঙ্গ কৰা সপ্তম শ্ৰেণী চৰিত্ৰটো হ’ল বৃটিছ শাসনৰ সময়ত গঢ় লৈ উঠা চৰকাৰৰ পদলেহনকাৰী সুবিধাবাদী চৰকাৰী চাকৰিয়াল শ্ৰেণীটো। এই শ্ৰেণীটোৰ প্ৰতিনিধি চৰিত্ৰ হ’ল ভণ্ডেশ্বৰ বৰুৱা। ভণ্ডেশ্বৰ বৰুৱা প্ৰকৃততে এজন ভণ্ড ডাঙৰীয়া। এই চৰিত্ৰটোৰ বিষয়ে গ্ৰন্থখনিত কোৱা হৈছে— “কিন্তু ডাঙৰীয়া আন সকলো বিদ্যাতকৈ এটা বিদ্যাত বৰ পাৰ্গত, তাৰ নাম ‘লোটাৰি’। এই বিদ্যাত তেওঁ এনেহে পণ্ডিত যে, হাকিমসকলৰ ভৰিৰ পৰা তেওঁৰ হাতৰ বিচ্ছেদেই নাই আৰু অকল এই বিদ্যাৰেই সকলো হাকিমক বশ কৰে।” সমালোচক ড° প্ৰহ্লাদ কুমাৰ বৰুৱাই লিখিছে, “চৰকাৰৰ উদ্ভৰ্তন বিষয়াৰ পদলেহন কৰি ক্ষমতাশালী হোৱা অথবা বিপুল প্ৰতিপত্তিশালী হোৱা চৰকাৰী বিষয়া যিকোনো যুগতে থাকে। এনে ধৰণৰ শ্ৰেণী চৰিত্ৰক ব্যঙ্গ কৰিবলৈকে ভণ্ডেশ্বৰ বৰুৱাক প্ৰতিনিধি চৰিত্ৰৰূপে গ্ৰহণ কৰা হৈছে।”

চৰকাৰী ভৃত্য দাৰোগা :

গ্ৰন্থখনিত ব্যঙ্গ কৰা অষ্টম শ্ৰেণী চৰিত্ৰটো হ’ল দাৰোগাৰ চৰিত্ৰটো। এওঁৰ নাম ইমামুদ্দিন। বিদ্যা শিক্ষা গ্ৰহণ কৰা নাই, কেৱল চহীটোহে কৰিব পাৰে। এৱেঁ প্ৰকৃততে ভণ্ড। কোৰণৰ ফাল (মঙ্গল) চাই চোৰ ধৰে। লোকক সৎ বুলি দেখুৱালৈকে বাঁওহাতত মালা ধাৰণ কৰে। দিনে পাঁচ-ছবাৰকৈ নামাজ পঢ়ে। কোনোবা আচামী বা গোচৰীয়া পালে তেওঁলোকৰপৰা

টেটু চেপি খায়। উদ্ভূতন কৰ্তৃপক্ষক সন্তুষ্ট কৰিব পৰা বেয়া বুদ্ধিত তেওঁ সিদ্ধহস্ত। প্ৰজাৰ বক্ষক ঘাৰোগা চৰিত্ৰৰ ভণ্ড ৰূপটো চৰিত্ৰটোৰ মাজেৰে চিত্ৰিত কৰি লেখকে সাৰ্থকভাৱেই ব্যঙ্গ-বাণ নিষ্ক্ষেপ কৰিছে।

নৱশিক্ষিত কিন্তু অন্তঃসাৰশূন্য প্ৰগতিশীল ডেকা :

নৱশিক্ষিতৰ মাজত থকা কু-সংস্কাৰাচ্ছন্ন মনৰ গৰাকী আৰু নিজা ভাষাৰ প্ৰতি হেয় মনোভাৱ পোষণ কৰা ব্যক্তিৰ চৰিত্ৰ 'বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী'ৰ মাজেদি অংকন কৰিবলৈ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই পাহৰা নাছিল। 'হেড্‌কেৰাণী' বাবু তেনে লোকসকলৰ প্ৰতিনিধিমূলক চৰিত্ৰ। হেড্‌কেৰাণী এজন অসমীয়া ডেকা, কিন্তু "মাতৃভাষা ক'বলৈ অলপ লাজ পায়, বাঙ্গলী কথাৰ লগত ইংৰাজী মিহলাই ক'ব পাৰিলেই পুৰুষালি হয় বুলি ভাবে আৰু ডাক্কোপ মাৰি কয়, আমৰা (education men, perjudile and superstition) হইতে (free) হয়েছি।" 'ঠেঙা-কুৰ্ত' পিন্ধা এই অসমীয়া ডেকাটি বাহিৰত জাতিভেদ নমনা, কু-সংস্কাৰৰ শিকলি কাটি মুকলি হোৱা, 'তিৰুতাক পঢ়োৱা, বাঁৰীক বিয়া দিয়া আদি দেশৰ উন্নতি হোৱা কথাত উৎসাহ' দেখুৱা বিধৰ যদিও ভিতৰত 'মনটি আঁউহীৰ বাতিতকৈও অন্ধকাৰ। সকলো ৰাজ্যৰ কু-সংস্কাৰ আহি তাতে পলাই আছে যেন হে বৃজা যায়। ল'ৰাৰ নৰীয়া হ'লে বাবুৱে খেতৰৰ মন্ত্ৰ বিচাৰে, ফেঁচা চালত পৰিলে বৰসবাহ কৰে, সংক্ৰান্তিৰ অশুভ গুচাবলৈ বৰদলৈয়ে দিয়া সৰ্ব্বৌষধিজলেৰে গা ধোৱে, যাঁঠত চৰু পেলায়, জন্মাস্তমীত লঘোন কৰি নাড়ী শুকাই মৰে, ...' 'বাবুৰ ভূত-প্ৰেতলৈ মুঠেই ভয় নাই, কিন্তু এন্ধাৰ নিশা এটা ঘৰৰ পৰা আন এটালৈ যাব লাগিলে ৰাম নাম জপিহে তত পায়' আৰু 'এৱেঁই এজন Education and reformed gentleman তথাকথিত শিক্ষিত তথা প্ৰগতিশীলৰ প্ৰতি এয়া হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ তীব্ৰ ব্যঙ্গ। এনে নৱশিক্ষিতৰ প্ৰতি তেওঁৰ কটাক্ষ হ'ল : "কিন্তু মন মুকলি নহ'লে কেৱল দুটামান ইংৰাজী মাত শিকি ঠেঙা-টুপী পিন্ধাই যে (Education) নহয় তাক নেজানে।" সন্দেহ নাই, কোৱা ভাতুৰীৰ এনে তীক্ষ্ণ ধাৰাল ব্যঙ্গ কিন্তু কোনো ব্যক্তি বিশেষৰ প্ৰতি আক্ৰমণ নহয়; বৰং অধঃপতিত জাতি এটাৰ প্ৰতি প্ৰচণ্ড ক্ষোভ আৰু তাৰ পৰা উদ্ধাৰৰ এক প্ৰচেষ্টাহে।

মুঠ কথা, এক গভীৰ সামাজিক চেতনাই আছিল হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সকলো কীৰ্তিৰ মূল আৰু সেই চেতনাৰেই ওৰে জীৱন তেওঁ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য চৰ্চাত ব্ৰতী হৈছিল। তেওঁ তদানীন্তন অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত অন্ধ-বিশ্বাস তথা কু-সংস্কাৰ, ভণ্ডামি, ব্যভিচাৰসমূহ তীব্ৰ ব্যঙ্গৰে উদঙাই দেখুৱাব বিচাৰিছিল। ইয়াৰ ফলতেই জন্ম হৈছিল 'বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী' গ্ৰন্থখনি। অসমীয়া সমাজৰ তথাকথিত বাহ্যিক চাক্‌চিক্য তথা নৈষ্ঠিকতাৰ অন্তৰালত বৰ্তি থকা ভণ্ডামি, ব্যভিচাৰৰ ফোপোলা ৰূপটোৱেই কোৱাভাতুৰীয়া ৰূপ। এই ৰূপটো গ্ৰন্থখনিৰ মাজেৰে উদঙাই দেখুৱাই লেখকে সমাজ শুধৰণিৰ এটা পথ প্ৰশস্ত কৰিব বিচাৰিছিল। সেইবাবেই তেওঁ বাচি লৈছিল বাহিৰত সাধু-সন্ত হৈ থকা গোসাঁই-মহন্তৰ ভিতৰুৱা ব্যভিচাৰ, শাস্ত্ৰজ্ঞানৰ অন্তঃসাৰশূন্য অৱস্থা, চিকিৎসাৰ নামত আসুৰিক ব্যৱস্থাপনা বা অন্ধবিশ্বাসৰ প্ৰাবল্য আদিক তীব্ৰভাৱে ব্যঙ্গ কৰাটো। এনে ব্যঙ্গৰ মাজেৰে তৎকালীন সমাজজীৱনৰ স্বৰূপটো ওলাই পৰিছে। লেখকে গ্ৰন্থখনিত সমালোচকৰ ভূমিকাতো অৱতীৰ্ণ হৈছে। গ্ৰন্থখনিৰ অন্যতম চৰিত্ৰ গোবৰ্দ্ধন আতা 'পৰম বৈষ্ণৱ', ধৰ্মশাস্ত্ৰত 'বৃহস্পতি'; কিন্তু শাস্ত্ৰৰ অপব্যাখ্যা কৰাত সিদ্ধ। উদাসীন ধৰ্মত আশ্ৰয় লোৱা এইগৰাকী ধৰ্মগুৰু নিজ শিষ্যৰ পত্নীৰ লগতে ব্যভিচাৰত লিপ্ত হৈছে।

প্ৰেমিকাৰ নৰীয়া হোৱাত উপশমৰ বাবে কুসংস্কাৰৰ আশ্ৰয় লৈছে, একশৰণীয়া বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ পৰিপন্থী ‘অন্য দেৱী-দেউকো’ পূজিবলৈ লৈছে। তথাপি ফল নধৰাত ভদ্ৰকান্ত ডেকা বৰুৱা নামৰ এজন ব্যক্তিয়ে যেতিয়া ডাক্তৰী চিকিৎসা কৰাবলৈ পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছে তেতিয়া তেওঁ কৈছে, — ‘ডাক্তৰৰ দৰবত ফটিকাৰ গুড়ি থাকে.... আমাৰ পন্থত সেইটো বস্ত্ৰৰ বৰ নিষেধ, প্ৰাণ গ’লেও তাক খাব নেপায়’। ইয়াৰ উত্তৰত ভদ্ৰকান্ত ডেকা বৰুৱাই মনে মনে যি ক’লে সেৱা যেন সমালোচক হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ নিজা কথাহে; “ইহঁতৰ আচাৰ আছে, বিচাৰ নাই; ইহঁতে ইপোনে সকলো অকস্ম কৰে, কিন্তু ডাক্তৰৰ দৰব খালে জাতি যায়।”

৬.৬ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ গদ্যৰীতিৰ পৰিচয়

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ হাতত আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰীতিয়ে বিশেষ ৰূপ লাভ কৰে। বৰুৱাই যিসময়ত সাহিত্যচৰ্চা কৰিবলৈ মনোনিবেশ কৰিছিল সেই সময়ত অসমত অৰুনোদই কেন্দ্ৰিক মিছনেৰীসকলৰ আখৰ জেঁটনিৰ প্ৰচলন আছিল। মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ আৰু অভিধান প্ৰণয়ন কৰিছিল। কিন্তু মিছনেৰীৰ আখৰ জেঁটনি আৰু ব্যাকৰণে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাক সমূলি সন্তুষ্ট কৰিব পৰা নাছিল। মিছনেৰীসকলে অসমীয়া আখৰ জেঁটনিৰ ক্ষেত্ৰত এক সৰলীকৰণৰ ৰীতি মানিবলৈ যত্ন কৰিছিল। তেওঁলোকে উচ্চাৰণ অনুসৰি আখৰ জেঁটাইছিল আৰু হৃস্ব-দীৰ্ঘ, দন্ত্য-মূৰ্দ্ধণ্যৰ পাৰ্থক্য অৱজ্ঞা কৰিছিল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই মিছনেৰীৰ এনে নীতিৰ বিপক্ষে থিয় দিছিল আৰু শেষত তেওঁৰেই বিজয় ঘোষিত হৈছিল। আখৰ জেঁটনিৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ নিজৰ নীতিৰ কথা স্পষ্ট ভাষাৰে উল্লেখ কৰিছে এইদৰে— “আমাৰ ভাষাৰ বৰ্ণ বিন্যাস তিনি প্ৰকাৰে কৰা যায়। প্ৰথমে উচ্চাৰণ অনুসৰি; দ্বিতীয়ত মূল শব্দৰ দৰে, তৃতীয়ত জনা লোকসকলে বহুদিন চলোৱা নিয়ম মতে। কিন্তু বৰ্ণবিন্যাসৰ কথাত উচ্চাৰণেই ঘাই বাট দেখাওঁতা। এতেকে যদি মূল শব্দৰ আখৰ ৰাখিলে কোনো অসমীয়া শব্দৰ উচ্চাৰণ লৰে, তেনেহ’লে তাৰ মূললৈ নেচাই উচ্চাৰণৰ অনুগামী হ’ব লাগে।” অৰ্থাৎ তেখেতে তিনিওটা নীতিকে এৰা-ধৰাকৈ সুবিধা মতে খাপখুৱাই প্ৰয়োগ কৰাই উত্তম পন্থা বুলি প্ৰত্যয় গৈছিল। মিছনেৰীসকলৰ পাছত তেওঁ নতুনকৈ অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু অভিধান প্ৰণয়নৰ কামত আত্মনিয়োগ কৰিছিল। তেওঁৰ একান্ত প্ৰচেষ্টাতে মিছনেৰী আখৰ জেঁটনি, নিশকতীয়া সুকোমল কথা শৈলী তথা বাক্যৰীতি স্থায়ী নহ’ল। সংশোধিত ৰূপত সংস্কৃতীয়া জেঁটনি অৰ্থাৎ মূলগত ৰূপৰ পুনৰ প্ৰৱেশ ঘটিল। এই নতুন পদ্ধতিয়েই প্ৰকৃত অৰ্থত আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ ভেটি-নিৰ্মাণ কৰিলে।

অসমীয়া ভাষাটো যিহেতু আৰ্যমূলীয়া সংস্কৃত ভাষাৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা, সেই কাৰণে ভাষাটোৰ আখৰ জেঁটনি সংস্কৃতমূলক কৰিবলৈ তেওঁ চেষ্টা কৰিছিল। ইয়াকে কৰিবলৈ শাওঁতে বৰুৱাৰ ভাষাৰীতিয়ে এটা নতুন গঢ় লৈছে। যিটো গঢ়ৰ ভাষাত আছে ব্যঙ্গ-বিদ্ৰূপাত্মক ভাৱৰ আতিশয্য সংস্কৃত বৰ্ণ-বিন্যাস আৰু শব্দ সম্ভাৰৰ গতিময়তা, ‘কানীয়াৰ কীৰ্তন’ ‘বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী’ আৰু তেওঁৰ আত্মজীৱনী খনৰ মাজেৰে তেওঁৰ গদ্যৰীতিৰ বিশেষ পৰিচয় পাব পাৰি। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ গদ্যৰীতি যথাযথ, ওজঃসম্পন্ন আৰু প্ৰখৰ। সংস্কৃত ভাষাত বিশেষ ব্যুৎপত্তি থকা হেতু তেওঁৰ গদ্যত সংস্কৃত শব্দ আৰু শ্লোকৰ বহুল প্ৰয়োগ দেখা যায়। বানানৰ ক্ষেত্ৰতো তেওঁ সংস্কৃতৰ নীতি-নিয়মকে অনুসৰণ কৰিছে। আনকি সংস্কৃত আদৰ্শক লৈয়েই ব্যাকৰণো যুগুত কৰিছে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আছিল শাস্ত্ৰীয় কথাৰ ভৰাল। সেই কাৰণে শাস্ত্ৰীয় কথাৰ যথোপযুক্ত উদ্ধৃতিৰে তেওঁৰ গদ্য গুৰু-গম্ভীৰ। ‘কোৱা ভাতুৰীৰতো তাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায় ‘ঘোষা-কীৰ্তন, ৰত্নাৱলী এই তিনিখন শাস্ত্ৰ প্ৰভূৰ গুণাগুণ, ইয়াত বাজে গুণমালা, ভটিমা,

চপয়, তোটা, এইবিলাক মুখে আঁখে ফুটাৰ দৰে ফুটে। বৰগীতে গোসাঁই এনে পাৰ্গত যে, তেওঁৰ পূৰ্বতীয়া নিশা গীত ধৰিলে ওচৰৰ গছবিলাকেও পাত লৰোৱাৰ ছলেৰে তাল ধৰে।” আনহাতে সমাজ সংস্কাৰৰ প্ৰকাশ মনোভাৱ এটাই সততেই ক্ৰিয়া কৰি আছিল বাবেই হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সমাজৰ প্ৰতি ব্যঙ্গ-বিদ্ৰোপো আছিল অতি চোকা বিধৰ। সেই অনুক্ৰমত তেওঁৰ ভাষা আছিল শুৰধৰ। তেওঁক ভাষাৰ কথা কবলৈ গৈ তীৰ্থনাত শৰ্মাই মন্তব্য দিছে এনেদৰে— “হেমচন্দ্ৰই কাপ ললেই সি কটাৰী হয়।”

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ হাততেই আধুনিক অসমীয়া গদ্যই ব্যাকৰণ আৰু অভিধানৰ নীতি-নিয়মৰ মাজেৰে বিকাশ লাভৰ সুযোগ পালে। সেইবাবে উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়ে কৈছে— “হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ৰচনাত আধুনিক গদ্যই এটা খোপনি পালে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ আৰু প্ৰথম মান্য-অশ্বীয়া অভিধান ‘হেমকোষ’ উলিয়াই- অসমীয়া ভাষণক যি ধৰণে সমৃদ্ধ কৰিব পাৰি তাৰ এটা সুনিৰ্দিষ্ট পথৰ নিৰ্দেশ দিলে।” হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ আধুনিক অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ অকল ৰটেকটীয়াই নহয়। তেওঁৰ গদ্যৰ গঢ়ে বেজবৰুৱাৰ দৰে প্ৰতিভাধৰ জনকো গদ্য ৰচনাৰ ৰীতি শিকালে— যিটো ৰীতিত অসমৰ মাটিৰ গোক্ৰ আছে, জনজীৱনৰ ৰূপ আছে। মুঠতে অসমীয়া জনগণৰ মুখৰ ভাষাক— শিষ্ট ৰূপ সাহিত্য প্ৰকাশৰ উৎকৃষ্ট বাহনৰ মৰ্যাদা প্ৰদানত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা একক আৰু অদ্বিতীয়। পৰৱৰ্তী অসমীয়া গদ্যৰসত বহু পৰিমাণে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই চহাই থৈ যোৱা গদ্য কেন্দ্ৰখনৰ উৎকৃষ্ট ফচল।

জোনাকীৰ ৪ৰ্থ ভাগত প্ৰকাশিত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ‘আত্মজীৱন চৰিত’ ৰচনাখন আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰে উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। বৰুৱাই অৰুনোদই’ত শ্ৰীসোণাৰ চাঁদ ডেকাবৰুৱা, হ.চ. আৰু (H. Chunder) নামত প্ৰৱন্ধ লিখিছিল। বৰুৱাৰ গদ্যশৈলী বিষয়ানুগ, অনাৱশ্যক ভাৱোচ্ছ্বাসৰহিত, নাতিদ্রুত আৰু নাতিমহুৰ।

তেওঁৰ ব্যঙ্গ ৰচনাৰ মাজত গ্ৰাম্য সমাজ জীৱনৰ দৈনন্দিন কথা-বতৰাৰ নিখুত ছবি পোৱা যায়। যুক্ত ব্যঞ্জনৰ বহুল প্ৰয়োগ, সৰ্বসাধাৰণ লোকে কৰা ভুল উচ্চাৰণ আদিও তেওঁৰ ৰচনাত পোৱা যায়। ডাঙ্গৰ, ডাঙ্গৰীয়া, খঙ্গ, ভাঙ্গি, সান্ফল, আদি যুক্তাক্ষৰ; পসাদ, বৰ্জপাত, পৰ্কিতি আদি শব্দত আদি শব্দত কথিত অসমীয়া গ্ৰাম্যলোকৰ উচ্চাৰণ ৰীতিৰ আভাস পোৱা গৈছে। কহিছন্ত, ৰাখিবন্ত, বুলিলন্ত আদি প্ৰাচীন অসমীয়া ক্ৰিয়া ৰূপৰ প্ৰয়োগ কৰি ব্যঙ্গ ৰচনাক অধিক ৰসাল কৰি তুলিছে। এফেৰি, এবেলি, ভাইগ, মুকুতি, ভুকুতি, অগনি, আদি শব্দৰ প্ৰয়োগো তেখেতৰ ভাষাৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য। ভকতীয়া ঠাঁচ, জতুৱা ঠাঁচ, উপমা, উদ্ধৃতি, সামাজিক চিত্ৰ তেওঁৰ ব্যঙ্গ ৰচনাৰ বিশেষত্ব। তলত বৰুৱাদেৱৰ গদ্য-ভাষাৰ চানেকি ‘বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী’ৰ পৰা তুলি ধৰা হ’ল—

“কোৰখনীয়া সত্ৰৰ গোবৰ্দ্ধন দেউ-আতা পৰম বৈষ্ণৱ, বংশ ৰজাৰ চন্দন-যোগাৰ্তী কুঁজী-বাইৰ বংশত জাত, সান্ফাত গুৰু জনৰ পৰা পৰমাৰ্থৰ ভাগ পোৱা গোপীনাথ দেউআতাৰ পৰিনাতি; ঘোষা, কীৰ্ত্তন, ৰত্নাৱলী, এই তিনিখনি শাস্ত্ৰ প্ৰভুৰ ওষ্ঠাগ্ৰ, ইয়াত বাজে গুণমালা, ভটিমা, চপয়, ডোটয়, এইবিলাক মুখে আঁখে ফুটাৰ দৰে ফুটে। বৰগীতত গোসাঁইদেউ এনে হে পাৰ্গত যে, তেওঁ পূৰ্বতীয়া নিশা গীত ধৰিলে ওচৰৰ গছবিলাকেও পাত লৰোৱাৰ ছলেৰে তাল ধৰে, আৰু কুকুৰ শিয়ালেও প্ৰেমত বাউল হৈ ৰাগ দিয়ে। ... গোসাঁই দেউ ‘বাকসিধ’ যি বোলে সেয়ে হয়। এবেলি এজন ভকতে কিবা দাই কৰাত, ‘হতশ্ৰী হো’ বুলি তাক শাও দিছিল, গোসাঁই দেউৰ সেই ‘বৰ্জ বাইক’ পৰিবৰপৰা ভকত জনে ডেৰকুৰি বছৰ মাথোন টানিলে।”

উক্ত অনুচ্ছেদটো পশ্চিমীয়া আদৰ্শৰ ব্যঙ্গ বচনাৰ প্ৰথম অসমীয়া উদাহৰণ। সত্ৰাধিকাৰ বিশেষৰ ৰূপটো, ভণ্ডামি আৰু ভিতৰফোঁপোলা অৱস্থা ইয়াত হাস্যজনককৈ উদঙাই দিয়া হৈছে। বিদ্ৰূপৰ প্ৰয়োগ এই অনুচ্ছেদটোৰ বৈশিষ্ট্য। অনুচ্ছেদটোৰ মাজেৰে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ভাষাৰ গতিশীলতা আৰু ক্ৰীড়াশীলতাও অনুভৱ কৰিব পাৰি।

৬.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আছিল আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ বাটকটীয়া। তেওঁ এজন সমাজ সংস্কাৰকো আছিল। সাহিত্য চৰ্চাৰ মাজেৰে তেওঁ সমাজৰ অন্ধবিশ্বাস, কুসংস্কাৰ আদি আঁতৰাবৰ কাৰণে সদায় যত্নপৰ হৈছিল। তীব্ৰ ব্যঙ্গৰ জৰিয়তে সমাজত চলি থকা সমাজ বিৰোধী ব্যৱস্থা তথা চৰিত্ৰৰ ফোপোলা স্বৰূপ তেওঁ ৰচনাৰ মাজেৰে উদঙাই দেখুৱাইছিল। তেওঁৰ উল্লেখযোগ্য এখনি ৰচনা হ'ল 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী'। গ্ৰন্থখনিত চিত্ৰিত হোৱা বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ মাজেৰে সমসাময়িক অসমীয়া সমাজৰ বাহ্যিক নৈষ্ঠিকতা আৰু আচাৰ-ব্যৱহাৰৰ অন্তৰালত থকা ব্যাভিচাৰ, ভণ্ডামি, দুৰ্নীতি, কুসংস্কাৰৰ বিকট ৰূপটো চিত্ৰিত হৈছে। গ্ৰন্থখন যেন সমকালীন সমাজৰ জাতীয় চৰিত্ৰৰ সামগ্ৰিক তথা সৰ্বকালীন প্ৰতিনিধি। গ্ৰন্থখনৰ গদ্যৰীতিও তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। যুক্ত ব্যঞ্জনাৰ বহুল প্ৰয়োগ, প্ৰাচীন শব্দৰ প্ৰয়োগ, সৰ্বসাধাৰণ লোকে কৰা ভুল উচ্চাৰণ, জতুৱা ঠাঁচ, উপমা আদিৰ প্ৰয়োগ গ্ৰন্থখনৰ গদ্যৰীতিৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য।

৬.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) অসমীয়া সাহিত্যলৈ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ অৱদান সম্পৰ্কে এটি আলোচনা যুগুত কৰক।
- ২) হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ গদ্যৰীতিৰ বিষয়ে এটি সমীক্ষা আগবঢ়াওক।
- ৩) 'হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ বাটকটীয়া' —এই মন্তব্যৰ সমৰ্থনত এটি আলোচনা প্ৰস্তুত কৰক।
- ৪) হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী' গ্ৰন্থখনিত কেনেদৰে সমাজ সংস্কাৰৰ মনোভাৱ প্ৰকাশ পাইছে বিচাৰ কৰক।
- ৫) হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী' গ্ৰন্থখনৰ চৰিত্ৰসমূহক কেনেদৰে ব্যঙ্গ-বিদ্ৰূপ কৰা হৈছে তাৰ এটি বিশ্লেষণ আগবঢ়াওক।

৬.৯ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা	:	বাহিৰে ৰং চং, ভিতৰে কোৱাভাতুৰী
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	:	অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত
মহেশ্বৰ নেওগ	:	অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
হেম বৰুৱা (সম্পা.)	:	ভাষাৰ ওজা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু অসমীয়া সাহিত্য
যতীন্দ্ৰ নাথ গোস্বামী	:	অসমীয়া ভাষাৰ ওজা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা
শিৱনাথ বৰ্মন (সম্পা.)	:	আধুনিকতাৰ অগ্ৰদূত, পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা

* * *

সপ্তম বিভাগ

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা : 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' (প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় অধ্যায়)

বিভাগৰ গঠন :

- ৭.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৭.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৭.৩ আধুনিক অসমীয়া গদ্য আৰু বেজবৰুৱা
- ৭.৪ অসমীয়া জীৱনী সাহিত্য
- ৭.৫ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা : 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'
- ৭.৬ আত্মজীৱনী হিচাপে 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'
- ৭.৭ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'-ৰ বিশিষ্ট ঘটনাবলী
- ৭.৮ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'-ৰ ভাষা বৈশিষ্ট্য
- ৭.৯ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৭.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৭.১১ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (Reference/Suggested Readings)

৭.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ইতিহাসত জীৱনস্মৃতি অথবা স্মৃতিকথা অথবা আত্মজীৱনীমূলক গদ্যৰ এক সুকীয়া আবেদন আছে। প্ৰাঞ্জল গদ্যত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই প্ৰথমতে এনে ৰচনাৰ সোৱাদ পাঠকক দিবলৈ প্ৰয়াস কৰে। ঊনবিংশ শতাব্দীৰ শেষ ভাগতহে অসমীয়া ভাষাৰ পূৰ্ণাংগ আত্মজীৱনীমূলক গ্ৰন্থ 'হৰকান্ত সদৰামীনৰ আত্মজীৱনী' ৰচনা সমাপ্ত হয়। কিন্তু আত্মজীৱনীখনি প্ৰকাশ হয় কুৰি শতিকাৰ ষাঠিৰ (১৯৬০) দশকতহে। প্ৰকৃততে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ হাততহে অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰথম আত্মজীৱনীমূলক ৰচনাৰ প্ৰকাশ ঘটে বুলি ভাবিব পাৰি। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই ১৯২২ খৃঃৰ পৰা 'বাঁহী'ত ছোৱা ছোৱাকৈ তেওঁৰ আত্মজীৱনীমূলক গ্ৰন্থখনি 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' নামেৰে প্ৰকাশ কৰে। ই গ্ৰন্থৰূপ পায় ১৯৪৪ খৃঃত। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' বৰ্তমানৰ পৰিৱৰ্তিত ৰূপত, অসম সাহিত্য সভাৰ উদ্যোগত যতীন্দ্ৰনাথ গোস্বামীৰ দ্বাৰা সংকলিত হৈ ১৯৬৬ খৃঃতহে প্ৰকাশিত হয়। কোনো সন্দেহ নাই যে— 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণে' লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ জীৱনৰ প্ৰথম অৰ্ধেক কালহে সামৰিছে। তথাপি এই বৰ্ণনাৰ মাজতে বেজবৰুৱাৰ বিশাল ব্যক্তিত্ব প্ৰকাশি উঠিছে।

৭.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটো অধ্যয়নৰ মাজেৰে আপোনালোকে—

- অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ এক সাধাৰণ পৰিচয় পাব পাৰিব;
- 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'খনিক আত্মজীৱনী হিচাপে মূল্যায়ন কৰিব পাৰিব;
- গ্ৰন্থখনিৰ ভাষা সম্পৰ্কত এটি পৰিচয় দাঙি ধৰিব পাৰিব;

- বেজবৰুৱাৰ শৈশৱৰ স্মৃতিসমূহৰ মাজেৰে সমকালীন সমাজৰ চিত্ৰৰ আভাস দিব পাৰিব; আৰু
- বেজবৰুৱাই শৈশৱত কোনসকল ব্যক্তিৰ সান্নিধ্যত আহিছিল— সেই কথা জানিব পাৰিব।

৭.৩ আধুনিক অসমীয়া গদ্য আৰু বেজবৰুৱা

জোনাকীৰ পাততে আধুনিক অসমীয়া গদ্য পল্লৱিত হৈ উঠিছিল, তাৎপৰ্যপূৰ্ণভাবে সেই জোনাকী আন্দোলনৰ ত্ৰিমূৰ্তিৰ অন্যতম প্ৰতিভা আছিল বেজবৰুৱা। জোনাকীয়ে হেমচন্দ্ৰই দেখুৱা বাটেৰে বাট লৈ অসমীয়া গদ্যক বলিষ্ঠ প্ৰকাশ মাধ্যম হিচাপে গঢ়ি তুলিছিল। এক অৰ্থত অসমীয়া ভাষাত আধুনিক সাহিত্যৰ মাধ্যমৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ যুঁজখনৰ বৰসেনাপতি আছিল বেজবৰুৱা। সেয়েহে সংখ্যা, বৈচিত্ৰ্য আৰু বৈবিধ্যৰ ফালৰ পৰা বেজবৰুৱা আছিল এই যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ প্ৰবন্ধ লেখক।

বেজবৰুৱা গদ্যৰ শৈলীও বিবিধ। তেওঁ যেনেকৈ অতি তাত্ত্বিক গদ্য ৰচনা কৰিছে, তেনেদৰে একেবাৰে সহজ-সৰল গদ্যও ৰচনা কৰিছে। বিষয়বস্তু অনুযায়ী শৈলীয়েও ন-ন ৰূপ লৈছে। গধুৰ আৰু লঘু দুই ধৰণৰ ৰচনাতে তেওঁ সিদ্ধহস্ত। কিন্তু দুই ধৰণৰ ৰচনাৰ মাজেদিয়েই তেওঁৰ বলিষ্ঠ ব্যক্তিত্ব পৰিস্ফুট হৈ উঠিছে। বেজবৰুৱাই হাস্যৰসাত্মক ভালেখিনি ৰচনা লিখিছিল যদিও তাৰো মূল সুৰ 'হাঁহি হাঁহি কয়, ৰেপি ৰেপি থয়'ৰ দৰে। কাকতৰ টোপোলাত হাস্যৰসে প্ৰাধান্য পালেও তেওঁৰ কৃপাবৰী ৰচনাসমূহ অতি চোকা। আনহাতে তত্বকথাত সন্নিৱিষ্ট প্ৰবন্ধাৱলীত তেওঁৰ গভীৰ চিন্তা আৰু পাণ্ডিত্যৰ পৰিচয় স্পষ্ট। বেজবৰুৱাই সৰু-সুৰা কথাবোৰকে তেওঁৰ মোহময়ী গদ্যৰে সজাই-পৰাই উলিয়াইছে। কেতিয়াবা আকৌ সমাজৰ অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়বোৰক তেওঁ আগস্থান দিছে। সৃষ্টিশীল লেখনিসমূহৰ মাজতো তেওঁৰ গভীৰ সামাজিক দায়বদ্ধতাই বলিষ্ঠ ৰূপত ভূমুকি মাৰিছে।

অসমীয়া চুটিগল্পৰ প্ৰৱৰ্তক লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই প্ৰথমে সাধুকথাধৰ্মী ৰচনাৰ মাজেৰেই চুটিগল্প ৰচনাত হাত দিছিল যদিও পিছৰফালে ভালেকেইটা সাৰ্থক চুটিগল্প ৰচনা কৰিছিল আৰু ইয়াৰ মাজেৰে অসমীয়া গদ্যক চুটিগল্পৰ সাৰ্থক প্ৰকাশ মাধ্যম হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। তেওঁৰ গল্পই জাত-পাতৰ সমস্যাকে ধৰি নানান মনস্তাত্ত্বিক বিষয়ো সামৰি লৈছিল। নাটকৰ ক্ষেত্ৰতো বেজবৰুৱাৰ অৱদান আছিল অমূল্য।

অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰায় প্ৰতিটো দিশতে হাত দিয়া বেজবৰুৱাই সাহিত্যৰ ৰূপ আৰু বিষয় অনুযায়ী তেওঁৰ ভাষাক ব্যৱহাৰ কৰিছিল। কেইটামান উদাহৰণেৰে কথাটো আৰু পৰিষ্কাৰ কৰিব পৰা যাব।

“মহাযুদ্ধ চাৰি বছৰ চলিছিল। তাৰ দুবছৰৰ ভিতৰতে মোৰ স্বাধীন ব্যৱসায়ৰ দিনক দিনে পৰালি পৰি আহিবলৈ ধৰিলে। চেগুন কাঠৰ ব্যৱসায় অলপ ডাঙৰকৈ কৰিবলৈ হ'লে অনেক ধন লাগে। ডাঙৰকৈ নকৰিলে ডাঙৰ পেটৰ কথাই নাই, নিয়মীয়া পেটো ভৰোৱা টান। মোৰ দুৰ্ভাগ্যবশতঃ সৰুৰে পৰা মোৰ পেট ডাঙৰভাবে লালিত-পালিত হৈ ডাঙৰ হৈ পৰিছিল। অলপ আচৰপত মোৰ পেটৰ খুদখুৰ খজুৱতিয়ে নমৰা হ'ল। 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'ত লিখা এনে গদ্যত তেওঁ সহজ-সৰলভাবে ঘটনাবোৰ বৰ্ণনা কৰিছে যদিও প্ৰত্যেকটো কথাৰে সুন্দৰ ৰসাল উপমাৰে প্ৰকাশ কৰি প্ৰাঞ্জল কৰি তুলিছে। চুটি চুটি বাক্যত পঠনৰ ক্ষিপ্ৰতা বঢ়াইছে যাতে কাহিনী পঢ়াৰ দ্ৰুত গতি বাধাপ্ৰাপ্ত নহয়।

আনহাতে তত্ত্বকথাত তেওঁ সংস্কৃতগন্ধী বাক্যৰীতিৰে মূল বিষয়ৰ গভীৰতা অব্যাহত ৰাখিছে। গদ্যৰ গতি মছৰ। পঠনত গভীৰ মনোযোগৰ প্ৰয়োজন—

‘ভক্তৰ ঈশ্বৰত আত্মসমৰ্পণ (resignation) সংসাৰ ধৰ্মত ঈশ্বৰ নিৰ্দিষ্ট কৰ্মৰ প্ৰতি বিমুখতা নহয়, নিষ্কৰ্মা ঔদাস্যৰ জীৱন নহয়; ভক্তৰ এই আত্মসমৰ্পণত নিজৰ অহং বিলোপ, নিজে অৰ্কতা আৰু ঈশ্বৰ সকলোৰে কৰ্তাৰ ভাব, এই আত্মসমৰ্পণ অসীম বলৰ, অনন্ত ক্ষমতাৰ, অখণ্ড আনন্দৰ উৎস।’ (তত্ত্বকথা)

আকৌ গল্প ৰচনাত তেওঁৰ গদ্যই আন এক ৰূপ লৈছে। একেবাৰে চুটি বাক্য, পোনপটীয়া প্ৰকাশ। নিভাঁজ গ্ৰাম্য শব্দ।

“দেওবাৰ। ৰাতিপুৱা ৭ বজা। এখোজ দুখোজকৈ পায়চাৰি কৰি লাহে লাহে ৰঘুনাথ চিৰস্তাদাৰৰ ঘৰ পালোগৈ। দেখোন চিৰস্তাদাৰ ডাঙৰীয়া হৰিদেউ ফয়চলানবিচৰে সৈতে বহি দবা খেলত নিমগন।”

কৃপাবৰী ৰচনাত আকৌ তেওঁ একেবাৰে খুছতীয়া গ্ৰাম্য শব্দৰে গদ্যক অভাৱনীয়ভাৱে ৰসাল কৰি তুলিছে। বহু সময়ত বিষয়বস্তুৰ কাষ নৌ চাপোতেই শব্দৰ ব্যৱহাৰেই হাস্যৰসৰ সঞ্চাৰ কৰিছে—

জীৱন বৃত্ত ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰতো আমি বেজবৰুৱাকে আগৰণুৱা বুলিব লাগিব। ১৮৮০ চনত গুণাভিৰাম বৰুৱাই লিখা ‘আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ জীৱন চৰিত’খনৰ পিছতে ১৯১২ চনত প্ৰকাশ পাইছিল বেজবৰুৱাদেৱৰ ‘শঙ্কৰদেৱ’ গ্ৰন্থ। এই জীৱন বৃত্ত ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত বেজবৰুৱাৰ গভীৰ মননশীলতা আৰু পাণ্ডিত্য স্পষ্ট হৈ উঠিছে। ইয়াৰ পিছতে তেওঁ ৰচনা কৰিছে ‘শ্ৰীশংকৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ’ নামৰ শংকৰ মাধৱৰ জীৱন চৰিত। আত্মজীৱনীমূলক ৰচনাৰ ফালৰ পৰাও তেওঁ আগৰণুৱা। ইয়াৰ আগতে ১৯১২ চনত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ প্ৰাঞ্জল গদ্য সমৃদ্ধ আত্মজীৱনীখন প্ৰকাশ পাইছিল। তাৰ আগত হৰকান্ত মজিন্দাৰ বৰুৱাৰ সদৰামীনৰ আত্মজীৱনীখন ১৮৯০ খৃষ্টাব্দত সম্পূৰ্ণ হৈছিল। মোৰ জীৱন সৌৱৰণ ১৯২২ খৃষ্টাব্দৰ পৰা ছোৱা ছোৱাকৈ বাঁহীৰ পাতত প্ৰকাশিত হৈছিল। বেজবৰুৱাৰ ‘মোৰ জীৱন সৌৱৰণ’, কখন ভংগী আৰু ৰসিকতাৰ ফালৰ পৰাই গুৰুত্বপূৰ্ণ নহয়, বৰং সমসাময়িক সমাজৰ এখন বহুল চিত্ৰ দাঙি ধৰাৰ ক্ষেত্ৰতো এই আত্মজীৱনীখন অতি উল্লেখনীয়। অৰ্থাৎ ব্যক্তিৰ লগত সমাজখন কিদৰে সাঙোৰ খাই থাকে তাক বেজবৰুৱাৰ আত্মজীৱনীখনে সুন্দৰভাৱে প্ৰতিপন্ন কৰিছে। সেইফালৰ পৰা এইখন আত্মজীৱনী অকল বেজবৰুৱাৰে জীৱনী নহয়, বৰং সেই সময়ৰ সমাজ ইতিহাসৰো এক বিৱৰণী। আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ বিৱৰ্তনৰ বাটত ‘মোৰ জীৱন সৌৱৰণ’ এক উল্লেখনীয় কীৰ্তিস্তম্ভ।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

বেজবৰুৱাৰ গদ্য সত্তাৰ এটি আভাস দিয়া। (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....
.....
.....
.....

৭.৪ অসমীয়া জীৱনী সাহিত্য

অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ সূচনা হয় সপ্তদশ শতিকাত চৰিত পুথিসমূহ ৰচনাৰ যোগেদি। অৱশ্যে আধুনিক অৰ্থৰ জীৱনী সাহিত্য ৰচিত হয় অসমত ইংৰাজ শাসন প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ পাছৰ পৰাহে। ইংৰাজী শিক্ষাৰে শিক্ষিত হোৱাৰ পাছৰ পৰা। ইংৰাজী শিক্ষাৰে শিক্ষিত হোৱাৰ পাছত অসমীয়া লোকসকলে পাশ্চাত্য ভাবাদৰ্শৰ পোহৰত মানুহক মানুহৰূপে চাবলৈ শিকিলে। অৰ্থাৎ মানুহ যে ভগৱান নহয়, মানুহ সকলো মানৱীয় দোষ-গুণেৰে পৰিপূৰ্ণ এক সত্ত্বা মাথোন, এই ধাৰণাই গা কৰি উঠে।

বৈষ্ণৱ যুগৰ পৰৱৰ্তী সময়ত এনে নব্য দৃষ্টিভঙ্গীৰে ৰচনা কৰা আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম অসমীয়া জীৱনীখন হৈছে— গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ জীৱন চৰিত্ৰ (১৮৮০)। এই জীৱনীখনত বৈষ্ণৱ যুগৰ গুৰুচৰিতত থকাৰ দৰে অলৌকিক আৰু অতিৰঞ্জিত ঘটনাৰ পৰিৱৰ্তে নায়কৰ জীৱনৰ ঘটনাৱলী বিশ্বাসযোগ্য কৰি স্বাভাৱিক ৰূপত বৰ্ণোৱা হৈছে। জীৱনীখনত বিষয়ৰ দোষ আৰু গুণক সমৰূপত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে।

আপোনালোকে জানে যে এই যুগত ভাৰত তথা অসম বৃটিছৰ অধীনত আছিল। অসমীয়া মানুহৰ মনত দেশৰ স্বাধীনতা আন্দোলনত যোগ দিয়াটো পবিত্ৰ কৰ্তব্য আছিল। সেইবাবেই অকল অসমীয়া নেতাই নহয়, ভাৰতীয় স্বাধীনতা আন্দোলনৰ সৰ্বভাৰতীয় নেতাসকলো অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ বিষয় ৰূপে নিৰ্বাচিত হৈছিল। সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাই সৰ্বভাৰতীয় নেতা গোপাল কৃষ্ণ গোখলেৰ জীৱনক লৈ ৰচনা কৰে 'মহামতি গোপাল কৃষ্ণ গোখলে' (১৯২৬) নামৰ গ্ৰন্থখন। এইখনেই প্ৰথম অসমীয়া ৰাজনৈতিক জীৱনীগ্ৰন্থ। গোখলেৰ মৃত্যুৰ এবছৰ পাছত এই পুথিখন প্ৰকাশিত হয়। জীৱনীখনত লেখকে নায়কৰ জীৱনৰ ঘটনাৱলী পৰ্যায় অনুসৰি কালানুক্রমিকভাৱে চন-তাৰিখৰ উল্লেখৰে সজাইছে।

সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাই তেওঁৰ আন এক উল্লেখযোগ্য কৃতি 'আনন্দৰাম বৰুৱা' (১৯২০) শীৰ্ষক জীৱনী গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি অসমীয়া জাতীয় জীৱনলৈ উল্লেখযোগ্য বৰঙণি যোগাই গৈছে। এই জীৱনীখনত আনন্দৰাম বৰুৱাৰ সংস্কৃত ভাষাত থকা অগাধ পাণ্ডিত্যৰ কথা স্পষ্ট ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে। আনন্দৰাম বৰুৱাই সংস্কৃত ভাষাত অভিধান আৰু ব্যাকৰণ ৰচনা কৰি অসমীয়া জাতিক বিশ্বৰ দৰবাৰত পৰিচিত কৰাই থৈ গৈছে, এই দিশৰ ওপৰত লেখকে অধিক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে। আনন্দৰাম বৰুৱাৰ বিভিন্ন কাৰ্যাৱলীৰ তাৎপৰ্য নিৰ্ণয় কৰা আৰু সেইবোৰৰ মূল্যায়ন, সংগৃহীত সমলৰ সাৰুৱা বিশ্লেষণ আৰু সঘন পাদটীকা ব্যৱহাৰ কৰি প্ৰামাণিকতা অটুট ৰখাৰ বৈশিষ্ট্যৰে সমুজ্জ্বল হোৱা বাবে এই গ্ৰন্থখনক অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ এখন শ্ৰেষ্ঠ আৰু প্ৰথম পাণ্ডিত্যগৰ্ভ জীৱনী বুলি অভিহিত কৰা হৈছে।

মহেশ্বৰ নেওগৰ 'বেজবৰুৱা মানুহজন' অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যলৈ উল্লেখযোগ্য সংযোজন। এইখন ৰচনাক অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰথম নতুন জীৱনীৰ স্বাক্ষৰ বুলি কোৱা হয়। অৱশ্যে প্ৰকৃত নতুন জীৱনীত যিদৰে ব্যক্তিজনৰ সকলো ঘটনাৰ বিচাৰ বিশ্লেষণত কঠোৰতা প্ৰকাশ পায়, এইখনত তেনে হোৱা দেখা নাযায়। জীৱনীখনত কলাৰ দিশটোৰ প্ৰতি বিশেষ গুৰুত্ব দিয়া পৰিলক্ষিত হয়। সুখপাঠ্যতাৰ খাতিৰত ইয়াত চন, তাৰিখ ইত্যাদি বিষয়ক আওকাণ কৰা হৈছে। কলাৰ দিশত অতি উচ্চমান বিশিষ্ট হোৱা বাবে এইখনক উপন্যাসীকৃত জীৱনীৰ আৰ্হিৰ মানদণ্ড বিশিষ্ট নতুন জীৱনী বুলি অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ ইতিহাসত উচ্চস্থান দিয়া হয়।

স্বাধীনতাৰ পৰৱৰ্তী কালত ৰচিত জীৱনীসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম হৈছে মহেশ্বৰ নেওগৰ শ্ৰীশ্ৰীশংকৰদেৱ (১৯৪৯)। এই গ্ৰন্থখনত লেখকে পুৰণি সাঁচিপতীয়া পুথি আৰু বুৰঞ্জীৰ তথ্যৰ আধাৰত গুৰুজনাৰ জীৱনৰ ঘটনাৱলীক বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিৰে বিশ্লেষণ কৰি ধৰ্মগুৰু আৰু মানুহ হিচাপে শংকৰদেৱৰ সামগ্ৰিক ব্যক্তিত্বক উপস্থাপন কৰাইছে। গ্ৰন্থখনত লেখকে শংকৰদেৱৰ সাহিত্যৰাজি আৰু সমসাময়িক অসমৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাবোৰো সামগ্ৰিক চিত্ৰ সন্নিৱিষ্ট কৰিছে। সংগৃহীত তথ্যৰ ভুল আৰু শুদ্ধৰ সূক্ষ্ম বিচাৰ গ্ৰন্থখনৰ অন্য এক উল্লেখনীয় দিশ। এনেবোৰ বৈশিষ্ট্যৰ দিশৰ পৰা গ্ৰন্থখন অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ পাণ্ডিত্যগৰ্ভ জীৱনীবোৰৰ ভিতৰত অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ জীৱনীৰূপে পৰিগণিত হৈছে।

অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যত আন এক উল্লেখযোগ্য সংযোজন হৈছে বেণুধৰ শৰ্মাৰ মণিৰাম দেৱান (১৯৫০)। লেখকে চৰকাৰী নথিপত্ৰ, মণিৰাম দেৱানৰ ব্যক্তিগত টোকা আৰু অন্য কিছুমান উৎসৰ পৰা সমল সংগ্ৰহ কৰি মণিৰাম মানুহজনৰ ব্যক্তিত্বক স্পষ্ট ৰূপত অংকন কৰিছে। গ্ৰন্থখনৰ মাজেৰে মণিৰাম দেৱানৰ জীৱনটো জীৱন্ত ৰূপত উদ্ভাসিত হৈছে। ইয়াত মণিৰাম দেৱানৰ লগত জড়িত ৰাজনৈতিক ঘটনাৱলীৰ সূক্ষ্ম পৰ্যালোচনা দাঙি ধৰিছে।

অক্ষয় কুমাৰ মিশ্ৰই ৰচনা কৰা ‘পণ্ডিত নাৰায়ণ দেৱ মিশ্ৰঃ মানুহজন’ (১৯৬৩) আন এখন উল্লেখযোগ্য অসমীয়া জীৱনী। প্ৰজ্ঞামূলক জীৱনীৰ আৰ্হিৰে (Intuitive Biography) ৰচনা কৰা এই জীৱনীখনে অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যক এক নতুন মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে।

যতীন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়ে ৰচনা কৰা ‘সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা’ (১৯৬৮) নামৰ গ্ৰন্থখনত বেজবৰুৱাৰ জীৱনৰ বিভিন্ন স্তৰ আৰু দিশৰ প্ৰামাণিক পৰিচয় পোৱা যায়। বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য প্ৰতিভাৰ বিভিন্ন দিশসমূহো গ্ৰন্থখনত পৰিস্ফুট কৰিবলৈ লেখকে যত্ন কৰিছে।

প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীয়ে ৰচনা কৰা ‘মানিক চন্দ্ৰ বৰুৱা’ (১৯৭৮) গ্ৰন্থখনৰ অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এটা সুকীয়া মৰ্যাদা আছে। সংগৃহীত সমলৰ নিৰ্বাচন আৰু তাৎপৰ্যপূৰ্ণ বিচাৰ গ্ৰন্থখনৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ দিশ। এই ৰচনাখনত মানিক চন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সমসাময়িক অসমৰ ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক, সামাজিক আদি দিশবোৰৰ পৰিচয় প্ৰকাশ পাইছে। মানিক চন্দ্ৰ বৰুৱা জীৱন আৰু যুগৰ বিৱৰণাত্মক জীৱনী হিচাপে সাৰ্থক নিৰ্মিতি।

অসমীয়া সাহিত্যৰ আন এখন অনন্য জীৱনীগ্ৰন্থ হ’ল শশী শৰ্মাৰ ‘সাহিত্যৰথী পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা’ (১৯৭১)। আপোনালোকে দেখিব যে অসমীয়া জীৱনীত নথকা বিশেষ গুণ এই গ্ৰন্থখনে বহন কৰিছে। সেইটো হ’ল নায়কৰ জীৱনক লেখকে সমালোচনামূলক দৃষ্টিভংগীৰে কৰা বিচাৰ বিশ্লেষণ। গ্ৰন্থকাৰে জনমানসত স্থিতি লোৱা গোহাঞি বৰুৱাৰ ব্যক্তিত্বৰ দিশসমূহক তথ্যৰ দ্বাৰা খণ্ডন কৰি তেওঁৰ গুণাৱলীৰ লগতে তেওঁৰ সীমাবদ্ধতা আৰু দোষসমূহো উপস্থাপন কৰিছে। লেখকে গ্ৰন্থখনত প্ৰতিপন্ন কৰিছে যে গোহাঞি বৰুৱাৰ সকলো মানুহে জনাৰ দৰে প্ৰকৃত অসম তথা ভাৰতৰ প্ৰতি দেশপ্ৰেম নাছিল। লেখকে তথ্যৰ দ্বাৰা দেখুৱাইছে যে গোহাঞি বৰুৱা ইংৰাজ চৰকাৰৰ এজন একান্ত ভক্ত আছিল। আপোনালোকে পঢ়ি আচৰিত হ’ব যে লেখক শৰ্মাই তথ্যৰ সহায়ত নিৰ্ভয়ে ক’ব বিচাৰিছে যে গোহাঞি বৰুৱা অসমীয়া সমাজ জীৱনত এগৰাকী সাম্প্ৰদায়িক ব্যক্তিকে আছিল। ক্ষুৰধাৰ সমালোচনামূলকভাবে ৰচনা কৰা জীৱনী অসমীয়া সাহিত্যত এইখনেই প্ৰথম বুলি ক’ব পাৰি।

জীৱনীকাৰ সত্যেন বৰকটকীৰ তিনি খণ্ডৰ নাপলেয়ঁ বোনাপাৰ্ত (১৯৭৩-৭৭-৭৮) আৰু আডলফ হিটলাৰ (প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় খণ্ড) ১৯৮২ৰ জীৱন আৰু যুগৰ বিৱৰণাত্মক জীৱনী হিচাপে অসমীয়া সাহিত্যত বিশেষ স্থান আছে।

ষাঠিৰ দশকৰ পৰা ৰচিত অসমীয়া জীৱনীত এটা বিশেষ বৈশিষ্ট্য আমি লক্ষ্য কৰিব পাৰোঁ— সেয়া হৈছে জীৱনীকাৰসকলে জীৱনীৰ সুখপাঠ্যতাৰ ওপৰত দিয়া গুৰুত্ব। সাহিত্যৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ অংগ হিচাপে জীৱনীত এই দিশটোক গুৰুত্ব দিয়া উল্লেখযোগ্য ৰচনাকেইখন হ'ল— কাঞ্চন বৰুৱাৰ 'সূৰ দেউলৰ পূজাৰী' (১৯৬৭), প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ 'এটি জীয়া কাহিনী' (১৯৭৭), যুগল দাসৰ 'মহেন্দ্ৰনাথ ডেকাফুকন' (১৯৮৩) আৰু তিলক দাসৰ 'বিষ্ণুৰোভা এতিয়া কিমান ৰাতি' (১৯৭৭)।

আশীৰ দশকত অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ ধাৰাটিত আন এটি বিশেষত্ব দৃষ্টিগোচৰ হয়। সেইটো হ'ল জীৱনীকাৰসকলৰ সমালোচনামূলক দৃষ্টিভংগীৰে বিষয়ীৰ জীৱনক চোৱাৰ প্ৰৱণতা। আপোনালোকক আগতেই কৈ আহিছোঁ যে সত্তৰৰ দশকত শশী শৰ্মাৰ 'সাহিত্যৰথী পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা' হৈছে এনে বিশেষত্ব প্ৰকাশ পোৱা প্ৰথম জীৱনী আৰু ইয়াৰ পিছত আশীৰ দশকত এই ধৰণৰ আৰু কেইবাখনো গ্ৰন্থ ৰচিত হয়। অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ 'বাগ্মীবৰ ফুকনৰ উপাখ্যান' (১৯৮০) আৰু 'সূৰ্যচৰিত' (১৯৮১) পাঠকে সমালোচনামূলক দৃষ্টিভংগী লক্ষ্য কৰিব পাৰে। এই দুয়োখন গ্ৰন্থত লেখকে নায়কৰ দোষ আৰু গুণ সম্পূৰ্ণ বস্তুনিষ্ঠতাৰে বৰ্ণনা কৰিছে।

সমালোচনামূলক দৃষ্টিভংগীৰে ৰচনা কৰা আন এখন জীৱনী হ'ল তীৰ্থনাথ শৰ্মাৰ 'বেণুধৰ শৰ্মা' (১৯৮৩)। গ্ৰন্থখনত লেখকে ব্যক্তিজনৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধাৰ ভাব পোষণ কৰি তেওঁৰ দোষ, ভুল-ভ্ৰান্তিবোৰ নিৰপেক্ষভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে। বেণুধৰ শৰ্মাৰ ব্যক্তিত্ব অংকন কৰিবলৈ তেওঁৰ ৰচনাৱলীৰো সামগ্ৰিক সমালোচনা লেখকে দাঙি ধৰিছে।

ইয়াৰ পৰৱৰ্তী সময়ত ৰচিত আন কেইখনমান উল্লেখযোগ্য জীৱনী গ্ৰন্থৰ ভিতৰত ভৃগুমোহন গোস্বামীয়ে ৰচনা কৰা 'জনকৃষ্টিৰ সাধক ডক্টৰ প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী' (১৯৯০) হৈছে এখন সুখপাঠ্য আৰু প্ৰামাণিক জীৱনী। নমিতা ডেকাৰ 'যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰা' (১৯৯১), পৰাগ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ 'নিৰ্মলপ্ৰভাৰ অনুপম আভা' (১৯৯১) গ্ৰন্থ দুখনকো প্ৰামাণিক আৰু সুখপাঠ্য জীৱনীৰ শাৰীত আপোনালোকে ধৰিব পাৰে।

তীৰ্থনাথ ফুকনৰ 'কলঙে সাগৰে' (১৯৯৫) এখন ভিন্ন বসৰ জীৱনী বুলি ক'ব পাৰি। গ্ৰন্থখনত বিষয়বস্তু উপস্থাপনত পৰম্পৰাগত ৰীতি পৰিহাৰ কৰা হৈছে। দীপালী ভট্টাচাৰ্যৰ 'ৰ'দে বৰষুণে' (১৯৯৮) হীৰেন ভট্টাচাৰ্যৰ জীৱনক কেন্দ্ৰ কৰি ৰচনা কৰা গ্ৰন্থখনো আন এক উল্লেখযোগ্য জীৱনী গ্ৰন্থ বুলি ক'ব পাৰি। ৰচনা ৰীতিতো উপন্যাসীকৃত জীৱনীৰ আৰ্হি প্ৰকাশ পাইছে।

আপোনালোকে আন এক মন কৰিবলগীয়া কথা হ'ল ইতিমধ্যে আমি আলোচনা কৰা জীৱনীৰ বাহিৰেও অসমীয়া ধৰ্মীয় নেতাসকলৰ জীৱনক কেন্দ্ৰ কৰি ৰচনা কৰা ভালেমান জীৱনী আছে। এই শ্ৰেণীৰ জীৱনীত বিষয়ৰ প্ৰতি ভক্তি আৰু শ্ৰদ্ধাৰ ভাব প্ৰকাশ পোৱাটো উল্লেখনীয় দিশ। অৱশ্যে ভক্তিভাব প্ৰকাশ পালেও এইবোৰক সন্তুচৰিতৰ সমলেখীয়া বুলি ক'ব নোৱাৰি। ইয়াত ভক্তিভাব আছে যদিও বিষয়ক মানুহ হিচাপেহে চোৱা হৈছে। সন্তুচৰিতৰ দৰে ইয়াত অতিৰঞ্জন আৰু অলৌকিকতাৰ স্থান নাই। এইটো ধাৰাৰ উল্লেখযোগ্য জীৱনীকেইখন

হ'ল— লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'শংকৰদেৱ' (১৯১২), আৰু 'শ্ৰীশংকৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ' (১৯১৬), মহেশ্বৰ নেওগৰ 'শ্ৰীশ্ৰীশংকৰদেৱ' (১৯৪৯), সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাৰ 'হৰিহৰ আতা' (১৯৬০)। ইয়াৰে মহেশ্বৰ নেওগে ৰচনা কৰা শ্ৰীশ্ৰীশংকৰদেৱ গ্ৰন্থখনক অসমীয়া সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ পাণ্ডিত্যগৰ্ভ জীৱনী আখ্যা দিব পাৰি।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যলৈ কোনে কি বৰঙণি আগবঢ়াইছে (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

৭.৫ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' গ্ৰন্থখনিক প্ৰকৃত অৰ্থত জীৱনী সাহিত্য বুলি ক'ব নোৱাৰি। এইখন জীৱনীৰ সমগোচৰীয় সাহিত্য— আত্মজীৱনী।

মোৰ জীৱনৰ সোঁৱৰণ ৰচনাখনক আমি যিহেতু আত্মজীৱনী বুলি কৈছোঁ গতিকে আত্মজীৱনীৰ আৰুণো কি কি বিশেষত্ব আছে সেই সম্পৰ্কে কিছু কথা আলোচনা কৰাটো নিশ্চয় যুগুত হ'ব। আত্মজীৱনী হ'ল নিজে নিজৰ বিষয়ে লিখা জীৱনী। গতিকে ইয়াত ব্যক্তিজনে নিজকে যেনে বুলি ভাবে, বা তেওঁৰ জীৱনৰ ঘটনাবোৰক তেওঁ যি ধৰণে গ্ৰহণ কৰে, যি বুজে, সেই ৰূপতে সেইবোৰৰ প্ৰকাশ ঘটে। সেইকাৰণেই আমি ক'ব পাৰোঁ যে আত্মজীৱনীত প্ৰকাশিত সত্য বস্তুনিষ্ঠ সত্য নহয়। মন কৰিবলগীয়া কথা এই যে এজন মানুহে ডেকা অৱস্থাত তেওঁৰ আত্মজীৱনী লিখিলে তেওঁৰ জীৱনৰ ঘটনাৰ বিশ্লেষণ বা ছবি যি ৰূপত পাঠকে দেখা পাব, বৃদ্ধাৱস্থাত লিখিলে সেই ঘটনাবোৰৰ বিশ্লেষণ ভিন্ন ৰূপত পোৱা যাব। মুঠ কথা হ'ল আত্মজীৱনীত নিৰপেক্ষতা আশা কৰিব নোৱাৰি। ব্যক্তিয়ে নিজকে বস্তুনিষ্ঠ আৰু নিৰপেক্ষভাবে চোৱা সম্ভৱ নহয় বাবে বস্তুনিষ্ঠতা আত্মজীৱনীত আশা কৰিব নোৱাৰি। সেয়েহে ৰয় পাস্কেলে (Roy Pascal) আত্মজীৱনীৰ সংজ্ঞা দিছে এনেদৰে : "আত্মজীৱনী এনে এবিধ জীৱন বৃত্তান্ত, য'ত লেখকে তেওঁৰ জীৱনৰ আৰু মনৰ এটি বিশেষ অৱস্থাত নিজকে আৰু নিজৰ জীৱনৰ কথাবোৰ যেনেকৈ বুজে আৰু গ্ৰহণ কৰে, তেনেকৈ অংকন কৰে।"

অসমীয়া আত্মজীৱনীমূলক সাহিত্যৰ ইতিহাস বৰ বেছি প্ৰাচীন নহয়। হৰকান্ত শৰ্মা মজিন্দাৰ বৰুৱাৰ 'সদৰামীনৰ আত্মজীৱনী' (১৯৬০) খনেই হৈছে অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম আত্মজীৱনীমূলক গ্ৰন্থ। ইয়াত ১৮১৫ চনৰ পৰা ১৮৮৯-৯০ চনলৈকে এই সময়ছোৱাৰ অসমৰ আৰ্থসামাজিক অৱস্থা তথা ৰাজনৈতিক ঘটনা প্ৰৱাহৰ উল্লেখ পোৱা যায়।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' (১৯৪৪, ১৯৬৬) ৰচনাখনি অসমীয়া সাহিত্যৰ এখন উল্লেখযোগ্য আত্মজীৱনী। গ্ৰন্থখনত বেজবৰুৱাই তেওঁৰ বাল্যস্মৃতিৰ যি সৰস বৰ্ণনা দিছে সি অতি মনোগ্ৰাহী হৈছে। গ্ৰন্থখনত লেখকে তেওঁৰ শিক্ষা জীৱন, সাহিত্যিক জীৱনৰ লগতে ব্যৱসায়িক, পাৰিবাৰিক জীৱনৰ সকলোবোৰ ঘটনাকেই বৰ্ণনা কৰিছে। অতীতৰ ঘটনা সোঁৱৰণৰ বেলিকা দিয়া অকপট স্বীকাৰোক্তি আৰু নিৰ্মোহ আত্মসমালোচনা গ্ৰন্থখনৰ অনন্য

দিশ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে আৰু ইয়ে গ্ৰন্থখনৰ গুৰুত্ব বহুখিনি বৃদ্ধি কৰিছে। বেজবৰুৱাৰ স্বভাৱজাত ৰসাল ভাষাই গ্ৰন্থখনিক অতি মনোৰম সুখপাঠ্য কৰি তুলিছে।

‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ শ্ৰেষ্ঠ গ্ৰন্থ। অকল বেজবৰুৱাৰ নহয়, আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত মোৰ জীৱন সোঁৱৰণৰ সমকক্ষ দ্বিতীয় এখন গ্ৰন্থ বিৰল। পণ্ডিত সুনীতিকুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে বেজবৰুৱাৰ ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ক ভাৰতীয় সাহিত্যৰ মনোৰম গ্ৰন্থবোৰৰ মাজৰে এখন বুলি কৈ গৈছে। এই দিশৰ পৰা চাবলৈ গ’লে বেজবৰুৱাৰ ইংৰাজী সাহিত্যৰ লেই হাণ্টৰ (Leigh Hunt) লগত সাদৃশ্য পৰিদৃষ্ট হয়। ইংৰাজী সাহিত্যৰ বিভিন্ন দিশত হাণ্টে উজ্জ্বল স্বাক্ষৰ ৰাখি থৈ গ’লেও তেওঁৰ আত্মজীৱনীখনকহে শ্ৰেষ্ঠ বুলি কোৱাৰ দৰে বেজবৰুৱাৰো ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ গ্ৰন্থখন তেওঁৰ ৰচনাৰাজিৰ ভিতৰত শ্ৰেষ্ঠ বুলি সমাদৃত। এইখিনিতে মহেশ্বৰ নেওগদেৱে এই গ্ৰন্থখন সম্পৰ্কে কৰা মন্তব্য এটি প্ৰাধান্যযোগ্য। তেখেতে কৈছে— “বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ যি ক’ম সঁচা ক’ম বুলি হলফ খোৱা জবানবন্দীৰ দৰে লুকঢাক নোহোৱা সত্য কথাই নহয়, তাত আন্তৰিকতা ছত্ৰে ছত্ৰে বিৰিঙি উঠিছে। এই আন্তৰিকতাই ক্ৰৌঞ্চৰ শোকক বাল্মীকিৰ শ্লোকত পৰিণত কৰিছে, বেজবৰুৱাৰ স্মৃতি চিত্ৰক ৰসায়ন কৰি সৎ সাহিত্যৰ মৰ্যাদা দিছে।”

পৰিশেষত ক’ব পাৰি যে আত্মজীৱনী হিচাপে গ্ৰন্থখনি অসম্পূৰ্ণ যদিও সাহিত্যিক দিশৰ পৰা হৈছে এখন মনোৰম গ্ৰন্থ। বেজবৰুৱাৰ গভীৰ জীৱনবোধ আৰু মননশীলতাই গ্ৰন্থখনিক উপাদেয় কৰি তুলিছে।

৭.৬ আত্মজীৱনী হিচাপে ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’

‘আত্মজীৱনী এনে এবিধ জীৱন-বৃত্তান্ত, য’ত লিখকে তেওঁৰ জীৱনৰ আৰু মনৰ এটি বিশেষ অৱস্থাত নিজকে আৰু নিজৰ জীৱনৰ কথাবোৰ যেনেকৈ বুজে আৰু গ্ৰহণ কৰে, তেনেকৈ অংকন কৰে’; আত্মজীৱনীৰ এনে এক সংজ্ঞা দাঙি ধৰিছে ৰয় পাস্কেলে তেওঁৰ ‘ডিজাইন এণ্ড ট্ৰথ্‌ইন অটোবায়োগ্ৰাফী’ (১৯৬০) গ্ৰন্থত। অৱশ্যে আত্মজীৱনীমূলক সাহিত্যৰো প্ৰকাৰ ভেদ আছে। কেতিয়াবা আত্মজীৱনীমূলক ৰচনাক বোলা হয় জীৱন সোঁৱৰণ বা জীৱনস্মৃতি, কেতিয়াবা বোলা হয় স্মৃতিকথা নাইবা কেতিয়াবা বোলা হয় আত্মজীৱনী। আত্মজীৱনীমূলক ৰচনাই যেতিয়া লিখকৰ মাত্ৰ ব্যক্তিগত জীৱনটোক সামৰি লয়, ৰাজহুৱা ঘটনা বা কথা প্ৰসঙ্গভাৱে আহিলেও সি যদি লিখকৰ ব্যক্তিগত দৃষ্টিভঙ্গী বা অভিজ্ঞতাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত বৰ্ণিত হয়— তেতিয়া তেনে আত্মজীৱনীমূলক ৰচনাক বোলা হয় জীৱন সোঁৱৰণ বা জীৱনস্মৃতি (Reminiscences) অন্যহাতে, আত্মজীৱনীমূলক ৰচনাই যেতিয়া লিখকৰ ৰাজহুৱা জীৱনটোহে অংকিত কৰে, ব্যক্তিগত জীৱনৰ কথা তালৈ আহিলেও সি লিখকৰ ৰাজহুৱা জীৱনৰ পৰিপ্ৰেক্ষিততে বৰ্ণনা কৰা হয়— তেতিয়া তেনে আত্মজীৱনীমূলক ৰচনাক বোলা হয় স্মৃতি কথা (Memoirs)। কিন্তু যিবোৰ আত্মজীৱনীমূলক ৰচনাত লিখকৰ ব্যক্তিগত আৰু ৰাজহুৱা জীৱনে সমানে স্থান পালে, দুয়োটিৰ সুসমন্বয় ঘটিলে— তেনে আত্মজীৱনীমূলক ৰচনাক আত্মজীৱনী (Autobiography) বোলা হয়।

ওপৰত আলোচনা কৰা বৈশিষ্ট্যৰ ভিত্তিত আমি ক’ব পাৰোঁ— অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ প্ৰথম আত্মজীৱনীমূলক প্ৰকাশিত গ্ৰন্থ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ দৰাচলতে এখন জীৱন সোঁৱৰণ বা জীৱনস্মৃতি। গ্ৰন্থখনিত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ ব্যক্তিগত

জীৱনটোৰ কথাহে পাওঁ— তেওঁৰ ক'ত, কেতিয়া, কেনেকৈ জন্ম হ'ল; ক'ত, কেতিয়া, কাৰ সান্নিধ্যলৈ আহিল; ক'ত, কেনেকৈ তেওঁ স্কুলীয়া বা কলেজীয়া শিক্ষা লাভ কৰিলে; কেনেকৈ তেওঁৰ কল্পনাশক্তি বিকশিত হ'ল বা বৌদ্ধিক মনোজগতখন বিকশিত হ'ল, কেনেকৈ তেওঁ কোন পৰিয়ালৰ কাৰ লগত বৈবাহিক সম্বন্ধ ঘটালে, জীৱনৰ বাটত কেনেদৰে জীৱিকা গ্ৰহণ কৰিলে ইত্যাদি। এনেবোৰৰ বিপৰীতে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ শীৰ্ষস্থানীয় সাহিত্যিক হিচাপে ৰাজহুৱা জীৱনৰ বিভিন্ন কাৰ্য্যৱলী বা অভিজ্ঞতাৰ বিৱৰণ জীৱন সোঁৱৰণখনিত পাবলৈ নাই। উদাহৰণস্বৰূপে— তেওঁৰ বিশাল গ্ৰন্থসম্ভাৰ কেতিয়া, কেনেকৈ ৰচনা আৰু প্ৰকাশ কৰিলে, পাঠকসকলে সেইবোৰ কেনেকৈ গ্ৰহণ কৰিলে, অসমীয়া সমাজে তেওঁক কেনে সন্মান দিলে, অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ আসনখনি তেওঁলৈ আগবঢ়োৱা হৈছিল আৰু তেওঁ তাক গ্ৰহণ কৰিছিল— এনেবোৰ ৰাজহুৱা কথাৰ বিৱৰণ গ্ৰন্থখনিত পোৱা নাযায়। অৱশ্যে বিভিন্ন উপলক্ষ্যত তেওঁ পিছৰ জীৱনত কলিকতাৰ পৰা অসমলৈ অহাৰ কথা আছে যদিও সেইবোৰ যাত্ৰাত ৰাজহুৱাভাবে তেওঁ অসমত কি কৰিলে, কি পালে— তাৰ বিৱৰণ জীৱন সোঁৱৰণখনিত নাই। এনে অভাৱ গ্ৰন্থখনিৰ দোষ হ'ব নোৱাৰে কাৰণ ই এখন জীৱনস্মৃতিহে— স্মৃতিকথা বা আত্মজীৱনী নহয়।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই নিজৰ ৰাজহুৱা কথাবোৰ হয়তো গ্ৰন্থখনিৰ পৰিধিৰ বিষয়ত থকা সচেতনতাৰ বাবে বাদ দিলে। নিজৰ বিষয়ে ক'বলৈ গৈ বেজবৰুৱাই যে জীৱনটোৰ উজ্জ্বল দিশবোৰক বাদ দিলে, তেনে কথাই বেজবৰুৱাৰ মনৰ অহংভাব শূন্যতাৰ পৰিচয় দিলে। বেজবৰুৱাই দৰাচলতে নিজৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ সাধাৰণ কথাবোৰকেই জীৱন সোঁৱৰণখনিৰ বুকুত স্থান দি, তাকেই জীৱনৰ মণি-মুকুতা বুলি পাঠক সমাজৰ হাতত তুলি দিলে। এনে সাধাৰণ কথাবোৰ বৰ্ণনাত তেওঁ নিজৰ ব্যক্তিগত দুৰ্বলতা বা ভুল-ভ্ৰুটিবোৰ ব্যক্ত কৰাৰ লগতে শ্লেষ-বক্ৰোক্তিৰ মাজৰে কথাবোৰ বৰ্ণনা কৰি নিজৰ সীমাৱদ্ধতাক নিজেই ব্যংগ কৰিছে। আত্মজীৱনীমূলক ৰচনাৰ এনে আত্ম-ব্যংগই দৰাচলতে আত্মজীৱনীক আকৰ্ষণীয় কৰি তোলে। আত্মজীৱনীৰ এই বিশেষ গুণটি অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ প্ৰথম প্ৰকাশিত আত্মজীৱনীমূলক গ্ৰন্থ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'ত স্পষ্ট। বেজবৰুৱাৰ পিতৃৰ প্ৰতি থকা শ্ৰদ্ধাও গ্ৰন্থখনিৰ মাজেৰে বিকশিত হৈছে। গ্ৰন্থখনি বেজবৰুৱাদেৱে মাতৃৰ নামত উছৰ্গা কৰিছে এনেদৰে— 'পৰম পূজনীয় আই, শ্ৰীমতী ঠানেশ্বৰী দেৱীৰ কৰ কমলত পৰম পূজনীয় পিতৃ দেৱতাৰ এই সংক্ষিপ্ত জীৱন-চৰিত অপৰ্ণ কৰিলোঁ।' কোনো সন্দেহ নাই 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'ৰ মাজত উছৰ্গা বাক্যটিত কোৱাৰ দৰে পিতৃদেৱতাৰ সংক্ষিপ্ত জীৱন চৰিতো বিবৃত হৈছে। ই দৰাচলতে পিতৃৰ প্ৰতি থকা শ্ৰদ্ধাশীল মনোভাৱৰ পৰিচায়ক। এনে শ্ৰদ্ধাৰ মনোভাব থকা সত্ত্বেও পিতৃৰ অতি-নৈতিষ্ঠকতা আৰু সংৰক্ষণশীলতাৰ বাবে পিতৃৰ প্ৰতি পুত্ৰ লক্ষ্মীনাথৰ মনৰ যি বিৰোধভাব তাকো জীৱন স্মৃতিখনিত ফুটি উঠিছে। তেনেদৰে 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'ৰ এটি উল্লেখযোগ্য দিশ হ'ল লিখকে লগ পোৱা সেই সময়ৰ বহুতো লোকৰ কথা, শিশু আৰু কিশোৰ বেজবৰুৱাই প্ৰত্যক্ষ কৰা অসমৰ তৎকালীন নৈসৰ্গিক ৰূপ, সামাজিক জীৱনৰ বিভিন্ন কথা প্ৰকাশ পোৱাটো।

'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' জীৱনস্মৃতিখনে বেজবৰুৱাৰ জীৱনৰ প্ৰথম অৰ্ধেক কালহে সামৰিছে। অৱশ্যে এইটোও সত্য যে এনেধৰণৰ আত্মজীৱনীমূলক গ্ৰন্থই গ্ৰন্থকাৰৰ গোটেই জীৱনটো সামৰি ল'ব নোৱাৰে। কিয়নো জন্মৰ ক্ষেত্ৰত পিতৃ-মাতৃ অথবা ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ পৰা জানি লৈ চন, তাৰিখ, সময় উল্লেখ কৰিব পাৰিলেও গ্ৰন্থকাৰে তেওঁৰ জীৱনকথা সামৰি 'অমুক চনৰ অমুক তাৰিখে অমুক বজাত এনেকুৱা পৰিস্থিতিত মোৰ মৃত্যু হ'ল' বোলা কথাষাৰ

জীৱনস্মৃতিত লিখি থৈ যাব নোৱাৰে। এনে কাৰণৰ ফালৰ পৰা জীৱনস্মৃতি, স্মৃতিকথা বা আত্মজীৱনী পূৰ্ণাংগ নহয়। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’খনো আধা লিখা। এনে আধা লিখা জীৱনস্মৃতিখনৰ মাজেদিয়েই লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা মানুহজন, তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব, তেওঁৰ আদৰ্শ আৰু ৰুচি-অভিৰুচি সম্পৰ্কে আমাৰ স্পষ্ট ধাৰণা জন্মে।

৭.৭ ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ৰ বিশিষ্ট ঘটনাৱলী

প্ৰথম অধ্যায় :

‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ৰ প্ৰথম ভাগৰ প্ৰথম অধ্যায়ত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই তেওঁৰ জন্ম চনকে ধৰি জন্মস্থান সম্পৰ্কে এক মনোৰম বৰ্ণনা দাঙি ধৰিছে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ পিতৃ দীননাথ বেজবৰুৱা মুন্সেফ কামত নগাঁৱৰ পৰা বৰপেটালৈ বদলি হৈ যোৱাৰ কালতে বেজবৰুৱাৰ জন্ম হয়। বৰপেটাত দীননাথ বেজবৰুৱাৰ মুনচিফ হৈ তিনিবছৰমান আছিল। বৰপেটাৰ স্মৃতিৰ ভিতৰত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ মাত্ৰ চাৰিটা কথাহে ধুঁৱলি-কুঁৱলিকৈ মনত ৰৈছিল। বৰপেটাৰ স্মৃতি চাৰিটা হ’ল এনেধৰণৰ :

প্ৰথমটো— বৰপেটাত বাৰিষা বছৰি নৈৰ পানীৰ ঢলে চহৰখন প্ৰায় তল নিয়ায়। এবাৰ তেনে ঢলত বেজবৰুৱাদেৱৰ ঘৰৰ চোতালত একাঁঠুৱা পানী হৈছিল। সেই ঢলৰ পানীত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই লগৰীয়া ভাগিন আৰু ককায়েকসকলৰ সৈতে এদিন গোটেই দিনটো খেদখেদাই আছিল। এনেদৰে ঢলৰ পানীত দিনটো খেদখেদাই থকাটো দেউতাকে গধূলি কাছাৰীৰ পৰা আহি শুনি বেজবৰুৱাৰ লগতে বাকীসকলকো চেকনিৰে কোবাইছিল।

দ্বিতীয়টো— তেনেকুৱা বৰপানীত বেজবৰুৱা দেউতাকৰ সৈতে নাৱেৰে ক’ৰবালৈ গৈছিল; এনেদৰে যাওঁতে কিছুমান বনৰীয়া ম’হ সাঁতুৰি যোৱা দেখিছিল, আৰু দুবৈৰ পৰা ম’হবোৰৰ ক’লা শিংবোৰ মাথোন দেখা গৈছিল।

তৃতীয়টো— দেউতাকৰ সৈতে বেজবৰুৱাহঁত বৰপেটাৰ কীৰ্তন ঘৰলৈ গৈছিল। তাত কীৰ্তনঘৰৰ বৰখুটা, বৰগছা আৰু কাথিত অৰ্থাৎ বহল পিৰালিত বহি বুঢ়ী ভকতনীসকলে নাম গোৱা দেখিছিল।

চতুৰ্থটো— সত্ৰৰ হাটীত বৰবাহৰ আঁতৰ বহাৰ ভিতৰত হাতীখুজীয়া বাটিত ম’হৰ এঠা দৈ গাখীৰ আৰু এখামোচ গুৰেৰে সুন্দৰকৈ কোমলা বোকাচাউল বা কোমল চাউলৰ জলপান খাইছিল।

বালক বৃন্দৰ মৃগ মাংস প্ৰবল প্ৰবৃত্তি পৰাভূত :

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ পিতৃ দীননাথ বেজবৰুৱা বৰপেটাৰ পৰা তেজপুৰলৈ বদলি হৈ অহাৰ সময়ত বেজবৰুৱাকে ধৰি আন লগৰীয়াসকলৰ মৃগ-মাংস খোৱাৰ প্ৰবল ইচ্ছা কেনেদৰে নিৰ্বাপিত হ’ল তাকে লৈ এটি মনোৰম কাহিনী ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ৰ প্ৰথম আধ্যাত লিপিবদ্ধ হৈছে।

কাহিনীটো এনেধৰণৰ— বৰপেটাৰ পৰা তেজপুৰলৈ অহাৰ সময়তো বাহন নাও। এদিন নাও পৰ্বত এটাৰ কাষেদি উজাই আহোঁতে দেখিবলৈ পালে যে এজনী মাইকী পহু নৈৰ

পাৰৰ যুঁৱলিত মৰি পৰি আছে। নাও ওচৰ চাপিলত, নাৱৰীয়াহঁতে পহুজনী টানি আনি নাৱৰ আগ-চৰঠত তুলি ল'লে। পহুজনী দেখি অনুমান কৰিব পাৰি যে— অলপমান বেলিৰ আগতে বাঘে পহুজনী মাৰিছিল, এনে অনুমানৰ কাৰণ বাঘৰ কামোৰৰ ন সাঁচ পহুজনীৰ গাত বিদ্যমান, আৰু সেই ক্ষতৰ পৰা তেজ টোপাটোপে তেতিয়াও বৈ আছিল। বোধ হয়, পৰ্বতৰ গাত বাঘে পহুজনী ধৰিছিল, আৰু দুয়ো দবৰা-দবৰি কৰি বাগৰি বাগৰি আহি পানীৰ যুঁৱলিত পৰিছিল, এনেতে বেজবৰুৱাহঁতৰ নাও অহা দেখি বাঘটো আঁতৰি গৈছিল। এনে ঘটনাত নাৱৰ নাৱৰীয়াসকলৰ আৰু লগুৱা কেইটাৰ মনত মহাআনন্দ কাৰণ সিহঁতে গোট পহু এটা পাইছে, হেঁপাহ পলুৱাই পেট ভৰাই খাব। বেজবৰুৱা তথা আন ল'ৰাবোৰৰ মনতো তেনে এক হেঁপাহ নোপজা নহয়। কিন্তু সময়ৰ মূৰত দেখা গ'ল নাৱৰীয়া আৰু লগুৱাহঁতৰ অভিলাষহে পূৰ্ণ হ'ল, বেজবৰুৱাহঁতৰ নহ'ল। বেজবৰুৱাহঁতৰ মনৰ অভিলাষ পূৰ্ণ নোহোৱাৰ কাৰণ— পহু মাইকী; সেইদেখি দেউতাকেও সেই মাইকী পহুৰ মাংস নাখালে, লগতে বেজবৰুৱাহঁতকো খাবলৈ নিদিলে। 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'ত বেজবৰুৱাদেৱে এই প্ৰসংগত লিখিছে— 'বালকবৃন্দৰ মূগ মাংস ভোজনৰ প্ৰবল প্ৰবৃত্তি এইদৰে পৰাভূত হ'ল। জীৱিত অৱলা জাতীয় প্ৰাণীৰ প্ৰবল শক্তিৰ কথাই নাই, মৃত অবলাও কেনে প্ৰবলা সেইটোৰ প্ৰমাণ আমি হাতে হাতে পালোঁ।'

তেজপুৰৰ স্মৃতি :

দেউতাক দীননাথ বেজবৰুৱা চাকৰি-সূত্ৰে বদলি হৈ তেজপুৰলৈ অহাত বেজবৰুৱাহঁতো তেজপুৰ পালে। তেজপুৰলৈ আহি ক'ত উঠিছিল, কাৰ ঘৰত আছিল, কেতিয়া নিজৰ সুকীয়া ঘৰলৈ গ'ল— এইবোৰ কথা বেজবৰুৱাৰ মনত নাছিল। মাথোন তেজপুৰৰ পৰ্বতৰ ওখ-চাপৰ টিলাবোৰ আৰু ৰঙা বাটপথবোৰ দেখি বেজবৰুৱাৰ মনত যে ৰং লাগিছিল— সেইটোহে মনত আছিল। বেজবৰুৱাৰ তেজপুৰৰ স্মৃতিত থকা আনবোৰ এনেধৰণৰ—

- ১) বেজবৰুৱাহঁতৰ ঘৰৰ কাষতে মুকলি ঠাই ডোখৰত সুন্দৰ সুগন্ধ ফুলেৰে ভৰি থকা চেপাই-তিতাৰ সৰু সৰু গছবোৰ।
- ২) বেজবৰুৱাহঁত দেউতাকৰ সৈতে নিকামূল সত্ৰলৈ যোৱা।
- ৩) তেজপুৰত এখন কুমাৰ গাঁও আছিল; সেইখন গাঁৱৰ কুমাৰবোৰ সততে বেজবৰুৱাহঁতৰ ঘৰলৈ আহিছিল আৰু তেওঁলোকে বেজবৰুৱাহঁতক মাটিৰ জুনুকা আৰু ভুৰুকা উমলিবলৈ দিছিল।
- ৪) বেজবৰুৱাহঁত তেজপুৰত থকা কালতে বেজবৰুৱাৰ ভায়েক লক্ষ্মণৰ জন্ম হৈছিল। লক্ষ্মণ ওপজাৰ দিন চেৰেকৰ পিছতে তেওঁলোকৰ পৰিয়ালৰ আহিনী নামৰ বান্দীজনীৰো ল'ৰা এটা জন্মিছিল। এই প্ৰসংগতে আন এটি কথাও বেজবৰুৱাৰ মনত আছিল, লক্ষ্মণক বিলাতী 'পিৰেশ্বলেটৰ' গাড়ীত তুলি ফুৰাবলৈ নিয়া দেখি আহিনীৰ পুতেক টোৰামে সেই গাড়ীত উঠিবলৈ বৰকৈ কান্দিছিল; সেইবাবে বেজবৰুৱাৰ দেউতাকে বাঢ়ে এটা মতাই আনি তাৰ হতুৱাই কাঠৰ ঘিলা দিয়াই কাঠৰ সৰু মুকলি পেৰা এটাৰ গাড়ী এখন সজাই টোৰামকো তাত উঠি ফুৰিবলৈ দিহা কৰাই দিছিল; আৰু গাড়ীত উঠি টোৰামৰ যি মহানন্দ হৈছিল, সেই মহানন্দ দেখি দেউতাকে মহানন্দ পোৱাৰ কথাও বেজবৰুৱাৰ মনত আছিল।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

বৰপেটা আৰু তেজপুৰৰ স্মৃতিৰ মূল কথা কেইটা কি কি? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....
.....
.....

ৰবিনাথ মাজুদলৰ বৰুৱা :

বেজবৰুৱাহঁতক ফুৰাব-মেলিবলৈ আৰু তহাৰধান কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ দূৰ-সম্পৰ্কীয় ককাক এজন আছিল। তেওঁৰ নাম হৈছে ৰবিনাথ মাজুদলৰ বৰুৱা। তেওঁৰ ঘৰ যোৰহাটৰ পকামূৰা মৌজাত। তেওঁ বেজবৰুৱাহঁতৰ সম্পৰ্কত যদিও ককাক তথাপি বয়সত দীননাথ বেজবৰুৱাতকৈ অনেক সৰু। এইগৰাকী ককাক বেজবৰুৱাৰ ভাষাত— ‘তেওঁ আমাৰ খেমালিৰ লগৰীয়া, কাৰ্যৰ অভিভাৱক, সাধুকথাৰ কুকি আৰু মহাভাৰত, ৰামায়ণ, পুৰাণ আদিৰ গল্পৰ টোপোলা আছিল।’ এইগৰাকী ৰবিনাথে বেজবৰুৱাহঁতক গধূলি গধূলি পুৰাণ, মহাভাৰত, ৰামায়ণ আদিৰ পৰা ভাল ভাল উপাখ্যান সাধুকথাৰ গঢ়েৰে কৈ আমোদ দিছিল। পুৰাণৰ কাহিনীৰ বাহিৰেও এইগৰাকী ককাকে ৰজা, প্ৰজা, ভূত-প্ৰেত আদিৰ সাধুও কৈ বেজবৰুৱাহঁতক আমোদ আৰু ভয় খুৱাইছিল। বেজবৰুৱাহঁতে কান্দিলে, ৰবিনাথে ‘বৰবুঢ়া’, ‘মাজুবুঢ়া’ আৰু ‘সৰুবুঢ়া’—এই তিনি বুঢ়াৰ সাধুত এনে ৰহণ সানি ভয়ংকৰকৈ কৈছিল যে— বেজবৰুৱাহঁতে শুনি কন্দা এৰি ভয়তে টেপা খাইছিল। এটা সময়ত অৱশ্যে বুঢ়াসকলৰ প্ৰতি বেজবৰুৱাহঁতৰ ভয় আঁতৰিছিল।

সুবিধা পালেই বেজবৰুৱাহঁতে ককাকক জোকাইছিল। এদিন তেওঁলোকে ককাকৰ মূৰত এডাল পকাচুলি পাই, আঁতৰি গৈ দল বান্ধি হাত চাপৰি বাই নাচি নাচি ‘ককা বুঢ়া হ’ল, ককা বুঢ়া হ’ল’ বুলি জোকাইছিল। ককাকে নাতিসকলৰ হতুৱাই পকাচুলি কেইডাল নিৰ্মূল কৰোৱালে হয়, তথাপি সেইদিনাৰ পৰাই নাতিসকলে দূৰৰ পৰা ফঁকৰা এটা মাতি তেওঁক জোকাই তেওঁলৈ খং তুলিবলৈ সুচল পাইছিল।

বেজবৰুৱাহঁতৰ ককাকক দেউতাকে নাম কাঢ়ি নামাতি মাজুদলৰ বৰুৱা বুলি মাতিছিল। এনেদৰে মতাৰ কাৰণ তেওঁলোকৰ ঘৰে ৰজাঘৰৰ পৰা সেই বিষয় পাইছিল। দেউতাকৰ গোসাঁই ঘৰৰ মূৰ্তি আৰু শালগ্ৰাম পূজা কৰাৰ বাব ককাকৰ গাত আছিল, লগতে নাম-প্ৰসংগৰ অন্তত দেউতাককে প্ৰমুখ্য কৰি বেজবৰুৱাহঁত সকলোকে দীঘলীয়া আশীৰ্বাদ কৰিবৰ বাবটোও ককাকৰ গাতে আছিল। ককাকৰ দীঘলীয়া আশীৰ্বাদৰ গত বেজবৰুৱাদেৱৰ ‘মোৰ জীৱনৰ সোঁৱৰণ’ লিখাৰ সময়লৈকে মনত আছিল।

মাজুদলৰ বৰুৱাই ৰাতিপুৱা দেৰিলৈ শোৱাৰ পৰা উঠা এটি বদঅভ্যাস আছিল। বেজবৰুৱাৰ পিতৃ হ’লে ইয়াৰ সম্পূৰ্ণ বিপৰীত আছিল। সেয়েহে বেলিকৈ শুই থকা মাজুদলৰ বৰুৱাক ডাবি-ছমকি দি শোৱাপাটীৰ পৰা তোলাটো বেজবৰুৱাৰ পিতৃৰ এটি নিত্যকৰ্ম হৈ পৰিছিল। অৱশ্যে ডাবি-ধমকনি খালেও বৰুৱাদেৱে নিদ্ৰা সুখ অলপো ত্যাগ কৰা নাছিল।

মজিয়াৰ সভাত ৰবিনাথ বৰুৱা এজন সৰ্ববাদী সন্মত সংবাদদাতা আৰু সুযোগ্য বক্তা আছিল। মজিয়াৰ সভা মানে মজিয়াত সকলোৱে মিলি ভাতখোৱাৰ পৰত হোৱা আলোচনা-বিলোচনা। সভাত সভাপতিৰ যি কাম, বেজবৰুৱাৰ দেউতাকে মজিয়াৰ সভাত প্ৰায় তেনে

কামেই কৰিছিল। বেজবৰুৱাহঁতে দিনত দেউতাকৰ অনুপস্থিতিত, ওৰে দিনটো ঘৰে-বাহিৰে সংঘটিত কৰা কাৰ্য-কলাপবোৰৰ সংক্ষিপ্ত বা বাহুল্য বিৱৰণ নিজৰ অভিব্যক্তিমাতে বৰিনাথে সেই সভাত দেউতাকৰ আগত পেচ কৰিছিল। বেজবৰুৱা দিনত দেউতাকৰ অনুপস্থিতিৰ সুযোগ লৈ নানা বাল্যক্ৰীড়া কৰি ফুৰিছিল। মাজে মাজে বৰিনাথে বেজবৰুৱাহঁতৰ বাল্যক্ৰীড়াৰ বসভঙ্গ কৰি— ‘ৰ, আজি ডাঙৰীয়া আহিলে কৈ দিম’ বুলি হুমিয়াইছিল। কিন্তু বেজবৰুৱাহঁতে সেই হুমকিৰ প্ৰতি সময়ত কোনো গুৰুত্ব নিদিছিল যদিও অনেক সময়ত ককাকে খাই-বৈ দুপৰীয়া শোওঁতে তেওঁৰ গা পিটিকি দি, নাইবা পিঠিৰ ঘামচি ভাঙি দি, সেই সেৱা-শুশ্ৰূষাৰ ভেটিৰে তেওঁক শান্ত কৰি আগন্তুক বিপদৰ পৰা হাত সৰাৰ চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু কেতিয়াবা কেতিয়াবা এনে চেষ্টা সম্পূৰ্ণ অথলে গৈছিল। বেজবৰুৱাৰ ভাষাত— ‘তেওঁ বালক আচামীবোৰৰ পৰা অসঙ্কুচিত চিন্তে ভেটিও খায়, আৰু নিমখহাৰামী কৰি আচামীৰ বিৰুদ্ধে সাক্ষীও দিয়ে। ফলত, দোষৰ গুৰুত্ব-লঘুত্ব অনুসাৰে দেউতাৰ পৰা আমাৰ দণ্ড লাভ হয়।’ বৰিনাথৰ এটি মহৎ গুণ আছিল, সেইয়া হ’ল— তেওঁৰ অন্তৰখন কোমল। বেজবৰুৱাহঁত উদ্ভঙাৰে বাবে দেউতাকৰ হাতত মাৰ খুৱাবৰ গুৰিতে যদিও বৰিনাথে, কিন্তু দেউতাকে একোব দুকোব লগাওঁতেই তেৱেই বেজবৰুৱাহঁতৰ ওপৰত পৰি মাৰৰ পৰা ৰক্ষা কৰিছিল। সেই ডোখৰ কালত বৰিনাথৰ বয়স ৩ৰেকম আৰু ৪০ৰ ওপৰত নাছিল। কিন্তু তেতিয়াও তেওঁ অবিবাহিত আছিল। সেয়েহে বেজবৰুৱাৰ দেউতাকে তেজপুৰতে এঘৰ দুখীয়া ব্ৰাহ্মণৰ ছোৱালী এজনীৰ সৈতে বৰিনাথৰ বিয়া পাতি দিয়ে। বিয়াৰ দিনৰে পৰা বৰিনাথৰ পত্নীও বেজবৰুৱাহঁতৰ ঘৰত থাকি ডাঙৰ - দীঘল হয়। বেজবৰুৱাহঁতেও ককাৰ বুঢ়াআইক ধেমালিৰ লগৰীয়ানী কৰি আনন্দ লভিলে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

বৰিনাথ মাজুদলৰ বৰুৱা চৰিত্ৰটিৰ মূল বৈশিষ্ট্যবোৰ কি কি? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

দ্বিতীয় অধ্যায় :

দীননাথ বেজবৰুৱা চাকৰিসূত্ৰে তেজপুৰৰ পৰা লক্ষীমপুৰ পোৱাৰ লগে লগে বেজবৰুৱাহঁতো লক্ষীমপুৰ পালে। বেজবৰুৱাৰ স্মৃতিত লক্ষীমপুৰলৈ আহিয়েই কাৰ ঘৰত উঠিছিল সেই কথা নাই, কিন্তু দেউতাকে দহ-বাৰ দিনৰ ভিতৰত টোল, চাপ, টাটী, চকোৱাৰে সম্পূৰ্ণ কৰি সজোৱা আহল-বহল নতুন ঘৰলৈ যোৱাটো আছে। আৰু স্মৃতিত আছে— নতুন ঘৰ লোৱাৰ দিনা হোৱা নাম-প্ৰসংগ, পূজা-সেৱাৰ উৎসৱ উছাহটো।

লক্ষীনাথ বেজবৰুৱা সিদ্ধেশ্বৰ সোণাৰিৰ সান্নিধ্যত :

লক্ষীমপুৰত বেজবৰুৱা থকা কালত তেওঁলোকৰ ঘৰৰ ওচৰতে সিদ্ধেশ্বৰ নামৰ সোণাৰি এজনৰ ঘৰ আছিল। তেওঁ সোণ-ৰূপৰ অলংকাৰ গঢ়া কাম কৰিছিল দেখি সকলোৱে তেওঁক সিধাই সোণাৰি বুলিছিল। বেজবৰুৱাই যেতিয়াই সময় পাইছিল তেতিয়াই সিধাই সোণাৰিৰ

সোণাৰি-শাললৈ গৈ একান্তমনে সিধায়ে কেনেকৈ সোণ ৰূপ মহীত দি ছাগলী ছালৰ ভাতীৰে ফোচ্ ফোচ্ কৈ বতাহ দি গলাই লৈ নমাই চৈঁচা পানীৰ চৰুত জুবুৰিয়াই অলপ টান কৰি নিয়াৰিৰ ওপৰত থৈ হাতুৰিৰে কোবাই কোনো অলংকাৰ বা আন বস্তু গঢ়িছিল, তাক নিৰীক্ষণ কৰিছিল। তেনেদৰে সিধায়ে কেৰু-মণি আৰু খাৰুত কেনেকৈ বাখৰ পতাইছিল, কেনেকৈ মিনা কৰিছিল, ৰঙা, নীলা আৰু কলপতীয়া কাচৰ মণি ভাঙি তাৰ একো টুকুৰা সাঁচা বাখৰৰ শাৰীত ধৰিব নোৱাৰাকৈ কেনেকৈ বহুৱাইছিল তাকো বেজবৰুৱাদেৱে কৌতূহলেৰে লক্ষ্য কৰি আমোদ লভিছিল। আনকি এনেক সময়ত উৎসাহতে ভাতীত হাত লগাই সোণাৰিক সহায় কৰি বেজবৰুৱাই নিজকে কৃতার্থ মানিছিল। একোদিনাখন বেজবৰুৱাদেৱে মাকক কুটুৰি কুটুৰি খুজি একোটা ডবল পইচা লৈ গৈ সোণাৰিৰ হতুৱাই একোটি সৰু খুৰি-বাটি সজাই লৈছিল আৰু সেইবোৰ আপুৰুগীয়াকৈ সাঁচি থৈছিল। এইগৰাকী সোণাৰিৰ হতুৱাই বেজবৰুৱাৰ দেউতাকে মাকলৈ ১২০০ টকা মূল্যৰ এজোৰ বাখৰ পতোৱা খাৰু গঢ়াই লৈছিল। এই খাৰুজোৰ গঢ়া কাৰ্যকো বেজবৰুৱাদেৱে আগ্ৰহেৰে চাইছিল। বেজবৰুৱাৰ ভাষা— ‘সোণাৰিশালত সেই খাৰু বোধনৰ দিনাৰ পৰা বিসৰ্জন দিনালৈকে তাৰ সকলো অৱস্থা মোৰ সাগ্ৰহ আৰু সকৌতুক নিৰীক্ষণৰ বিষয় হৈছিল।’ সিধাই সোণাৰিৰ জয়া নামেৰে সোণাৰি-গঢ়া দীপলিপ ছোৱালী এজনী আছিল। কেতিয়াবা চকামকাকৈ এইজনী জয়া বেজবৰুৱাহঁতৰ ওমলাৰ লগৰীয়া হৈছিল।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা দুৰ্গেশ্বৰ খনিকৰৰ সান্নিধ্যত :

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা থকা কালত দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা নামেৰে আমোলা এজনো বেজবৰুৱাহঁতৰ ওচৰ-চুবুৰীয়া আছিল। সেইখন ঘৰৰ লগতো বেজবৰুৱাদেৱৰ অহা-যোৱা আছিল, বিশেষকৈ দুৰ্গাপূজাৰ সময়ত। দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাদেৱে খনিকৰৰ বিদ্যা জানিছিল গুণে তেওঁ নিজৰ ঘৰৰ পূজাৰ নিমিত্তে তেওঁ নিজ হাতে প্ৰতিমা সাজিছিল। প্ৰতিমা সজাৰ কেইদিন পৰম উৎসাহত বেজবৰুৱাহঁত দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাৰ কাষত। বেজবৰুৱাৰ ভাষাত— ‘প্ৰতিমা সাজিবলৈ আৰম্ভ কৰা দিনৰে পৰা তেওঁৰ কাষত আমাৰ সমাগম। কি উৎসাহেৰে মই প্ৰতিমাৰ নিমিত্তে বোকা খচা, জুমুখি বন্ধা আদি কাৰ্যত শৰ্মাৰ সহায়ক হৈছিলোঁ আৰু লগে লগে নিজৰ কল্পনাৰ সহায়েৰে মোৰ মনোবৃত্তিকো খচি-বান্ধি মনতে কি অপৰূপ মায়াপুৰী সাজিছিলোঁ, ভাবিলে শৰীৰত ৰোমাঞ্চ হয়।’ মুঠতে শৰ্মাদেৱে প্ৰতিমা গঢ়ি তোলাৰ প্ৰত্যেক কাৰ্যৰ অংশতে বেজবৰুৱাৰ কৌতূহলৰ চকু পৰিছিল। ধল, হেঙুল, হাইতালৰ বৰণ পিহা-সনা কাৰ্যই প্ৰতিমাৰ গা, হাত, ভৰি, মুখ উজ্জ্বল কৰাৰ লগে লগে বেজবৰুৱাৰ মনো উজ্জ্বল কৰি তুলিছিল। মনৰ আনন্দত এদিন দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাদেৱক, বেজবৰুৱাদেৱে হেঙুল হাইতালবোৰ ক’ত পোৱা যায় সুধিছিল। সোধাৰ সময়টো আছিল আবেলি সময়; আকাশ বিচিত্ৰ বৰণেৰে চিত্ৰিত। সেয়েহে শৰ্মাদেৱে ততালিকে পশ্চিম আকাশৰ ফালে আঙুলিয়াই দি তাৰ পৰা আনা বুলি ক’লে। বেজবৰুৱাই তেতিয়া ‘আমিও আনিব নোৱাৰোঁনে?’ বুলি প্ৰশ্ন কৰিলে। এনে প্ৰশ্নৰ উত্তৰত শৰ্মাই ক’লে— ‘তহঁতে নোৱাৰ। গোসাঁনী পূজাৰ সময়ত মই আকাশী দেৱতাক খুজি আনো। —মোক হে দিয়ে।’ কোমলমতীয়া বেজবৰুৱাই মিনতকৈ শৰ্মাক ৰং খুজিলে— ‘ককাইদেউ, মোকো চপৰাচেৰেক আনি দিয়ক।’ শৰ্মাইও ‘বাৰু দিম’ বুলি কৈ থ’লে। মাজে মাজে বেজবৰুৱাই ৰঙৰ কথা উলিয়ায়; শৰ্মাইয়ো ‘দিম দিম’ কৰি গা এৰা দিয়ে। এটা সময়ত বেজবৰুৱাই শৰ্মাৰ গা এৰা দিয়া স্বভাৱ দেখি খুজিবলৈ এৰি দিলে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আৰু সুতুলি :

দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাদেৱে প্ৰতিমা সজা কৰ্মত শিশু লক্ষ্মীনাথৰ পৰা সহায় পোৱা কাৰ্যৰ বেচ স্বৰূপে লক্ষ্মীনাথক কুমাৰ-মাটিৰে এটা সুতুলি সাজি দিলে। লগতে সুতুলিৰ পৰা কেনেকৈ মাত উলিয়াব লাগে সেই কৌশলটোও শিকাই দিলে। লক্ষ্মীনাথে কৃতজ্ঞমনেৰে সুতুলিটো লৈ, কেবাবাৰো চেষ্টা কৰি সুতুলিটোৰ পৰা সুৰ উলিয়াব পৰা হ'ল। লক্ষ্মীনাথৰ মনত অপাৰ আনন্দ। কেঁচা কুমাৰ-মাটিৰ দাগ লাগি লক্ষ্মীনাথৰ ওঁঠ বগা হ'ল, ফুৰাই মুখত বিষে ধৰিবলগীয়া হ'ল তথাপি সুতুলিৰ সুৰ অবিৰামভাবে চলিবলৈ ধৰিলে। সুতুলিৰ দৌৰাত্ম্য বাঢ়িলত বেজবৰুৱাহঁতৰ গতি-বিধিৰ পৰিদৰ্শক ককাকে বেজবৰুৱাৰ কাকুতি-মিনতিলৈ আওকাণ কৰি সুতুলিটো বেজবৰুৱাৰ হাতৰ পৰা কাঢ়ি নি নিষ্ঠুৰভাবে শিল এছটাৎ এছাৰ মাৰি ভাঙি পেলাইছিল। বৰিনাথৰ এনে আচৰণত বেজবৰুৱাই মনত যথেষ্ট আঘাত পাইছিল। মনত দুখ-বেজাৰ লৈ বেজবৰুৱা দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাৰ ওচৰ পালে। শৰ্মাই বেজবৰুৱাৰ মুখৰ গঢ় দেখি, সুধি, জানি, মৰম পতিয়াই পুনৰ সুতুলি এটি সাজি দিলে। সুতুলিৰ সুৰত বেজবৰুৱা পুনৰ ডুবিলা; কিন্তু ক্ষণেক পৰহে। বেজবৰুৱাৰ ভাষাত— 'দুখৰ বিষয়, এই সুতুলিৰো পৰমায়ু সৰহখিনি পৰ নাছিল; কংসারতাৰ ককাই সংবাদ পাই পুনৰ্জন্ম লাভ কৰা সুতুলিটোকো পূৰ্বৰতে শিলত অফালি বধ কৰিলে।' লগতে পুনৰ সুতুলি সাজি নিদিবলৈ দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাকো সতৰ্ক কৰি দিলে। এইবাৰ বেজবৰুৱা শৰণাপন্ন হ'ল ঘৰৰ লগুৱা এজনৰ। তাৰ হতুৱাই এটা দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ সুতুলি সাজি ল'লে। উৎকৃষ্ট নহ'লেও এই কণা মোমায়েই বেজবৰুৱাৰ অভাৱ অনেকখিনি পূৰণ কৰিলে। হেঁপাহ পলুৱাই বজাই অতি সংগোপনে বেজবৰুৱাই তাক লুকাই ৰাখিলে। কিন্তু সিও কংসৰূপী বৰিনাথৰ হাত সাৰিব নোৱাৰিলে। বৰিনাথে এইবাৰৰ খনিকৰ যে ঘৰৰ লগুৱাটোহে তাক জানি, ভৱিষ্যতে এনে দোষবহু কাম নকৰিবলৈ তাক সকিয়নি দিলে। বেজবৰুৱা হতাশ নহ'ল। এইবাৰ তেওঁ নিজে সুতুলি সাজি লোৱাৰ পৰিকল্পনা কৰিলে। দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাৰ ঘৰৰ পৰা কুমাৰ মাটি এসোপা সংগ্ৰহ কৰি আনি বেজবৰুৱা সুতুলি সজাত ব্যস্ত হৈ পৰিল। সুতুলি সজাৰ প্ৰথম চেষ্টা বিফল হ'ল; দ্বিতীয় চেষ্টা সফল-বিফলৰ মাজতে ৰ'ল। তৃতীয় চেষ্টাতহে বেজবৰুৱা কৃতকাৰ্য্য হ'ল। বেজবৰুৱাৰ মনত আনন্দ। তেওঁ নিজ হাতে সুতুলি সাজি, ফুৰাই তাৰ পৰা মাত উলিয়াইছে ই কম কথানে? পিচে কি হ'ব, দুপৰীয়া বৰিনাথ ককাকে ভাত খাই উঠি শোৱাপাটীত পৰি নিদ্ৰাক আহ্বান কৰিছিল মাত্ৰ এনেতে সুতুলি-সুৰৰ ৰাম-নাম কাণত পৰিল নহয়, ক'ত ৰক্ষা আছে? লগে লগে বৰিনাথ বেজবৰুৱাৰ ফালে চোচা মাৰিলে; বেজবৰুৱা ভিৰাই লৰ মাৰিলে। সৰহ দূৰলৈ খেদি যোৱা নিষ্ফল দেখি আঁতৰৰ পৰাই ককাকে বিড়িয়াই শাসন কৰি ক'লে— 'বাৰু, আজি ডাঙৰীয়া কাছাৰীৰ পৰা আহক, কোবত তোৰ পিঠিৰ ছাল তোলাম।' এনে শাসন বাক্য শুনি বেজবৰুৱাৰ মনটো দমি গ'ল; কিছু সময়ৰ মূৰত ককাৰ হাতত সুতুলিটো সমৰ্পণ কৰি কাবৌ কৰি বেজবৰুৱাই ক'লে— 'ককা প্ৰসন্ন হোৱা! এইটো সুতুলি; তুমি তাক শিলত আফালি চুৰুঁমৈ কৰা বা যি মন যায় কৰা; মই আৰু সুতুলি নবজাওঁ।'

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

কি পৰিস্থিতিত বেজবৰুৱাই নিজ হাতে সুতুলি সাজিব লগা হৈছিল? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....
.....
.....

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ বিদ্যাৰম্ভ :

এদিন ভাল দিন-বাৰ চাই বেজবৰুৱাৰ বিদ্যাৰম্ভ কৰা হ'ল। বিদ্যাৰম্ভ কৰাৰ আনুষ্ঠানিকতা যেনে— গুৰু-ঘৰ কমলাবাৰী থানলৈ সোণৰ ফুল এপাহ আগ কৰা, ঘৰত বামুণৰ হতুৱাই পূজা কৰোৱা, নিজৰ নামঘৰত ভালকৈ শৰাই এখন দি সকলোৱে মিলি-জুলি নাম গোৱা আৰু নামৰ অন্তত ৰবিনাথ ককাকে বেজবৰুৱা দীৰ্ঘায়ু আৰু সৰ্ববিদ্যাৰিশাৰদ হৈ পিতৃ-কুল, মাতৃ-কুল উজ্জ্বল কৰিব বুলি দিয়া আশীৰ্বাদ বেজবৰুৱাৰ স্পষ্টকৈ মনত আছে।

প্ৰথমতে ককাকে বেজবৰুৱাক কলাপাতত ক, খ লিখিবৰ কৌশল শিকায়; নিতৌ কলাপাত কাটি আনি কেনেকৈ তাক ধূলিৰে মোহাৰি চাফ-চিকুণ কৰি লৈ তাত আখৰ লিখিব লাগে তাৰো দিহা ককাকেই কৰি দিয়ে। খাগৰিৰ কাপ কাটি ল'বলৈ আৰু কেৰাহীৰ বা মাটিৰ চৰৰ গাত লাগি থকা ছাইত চলু চলুকৈ গৰু-মুত সানি চিয়াহী কৰিবলৈ আৰু চিয়াহী থ'বলৈ মাটিৰ বা বাঁহৰ চুঙাৰ মৈলাম বাৰত আঁৰি থ'বলৈ মৈলামৰ কাণত জৰী লগোৱা আদি বিদ্যাও ৰবিনাথ ককাকেই বেজবৰুৱাক শিকায়। ক, খ লিখিব-পঢ়িবলৈ শিকাৰ পিছত, মদনমোহন তৰ্কালংকাৰৰ বঙ্গলা 'শিশু শিক্ষা' প্ৰথম ভাগ বেজবৰুৱাক শিকিবলৈ দিয়া হ'ল। এই লৈ বেজবৰুৱাৰ মনত অসন্তোষ হৈছিল বোধ হয়। কিয়নো বিষয়টো বেজবৰুৱাদেৱে উত্থাপন কৰিছিল এনেদৰে— '..... সেই কালত দেশাধিকাৰসকলৰ বিপৰীত বুদ্ধিৰ বলত বঙ্গলা ভাষাহে আসামৰ বিশ্ববিদ্যালয়বোৰত শিকোৱা হৈছিল; অসমীয়াৰ আচল মাক অসমীয়া ভাষাই বকৰাণিত ঠাই পাইছিল.....।' অৱশ্যে সময়ত অসমীয়াৰ মাতৃভাষা যে অসমীয়াহে, বঙলা নহয় সেই সত্য পুনৰ দৃঢ়ভাবে সু-প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাত বেজবৰুৱাদেৱে ৰং পাইছিল।

দীননাথ বেজবৰুৱাৰ প্ৰগতিশীল চিন্তা :

বেজবৰুৱাৰ পিতৃদেৱৰ মন প্ৰগতিশীল চিন্তাৰে সমৃদ্ধ আছিল। তেওঁ অনুভৱ কৰিছিল যে ইংৰাজ ৰজাৰ ৰাজ্যত থাকি ইংৰাজী ভাষা, ইংৰাজী বিদ্যা নিশিকিলে মানুহৰ অৱস্থা পানীৰ পৰা বামলৈ তোলা মাছৰ দৰে হয়। সেয়েহে তেওঁ নিজেও অলপ-অচৰণ ইংৰাজী শিকিবলৈ ধৰিলে লগতে নিজৰ ল'ৰাবিলাককো ইংৰাজী স্কুলত নাম লগোৱাই দি ইংৰাজী শিকিবলৈ উৎসাহিত কৰিলে। কিন্তু সেই সময়ত লখীমপুৰত ইংৰাজী-বঙলা কোনো স্কুল নাছিল। সেয়েহে বেজবৰুৱাৰ দেউতাকে বেজবৰুৱাৰ অগ্ৰজ দুজন আৰু বেজবৰুৱাতকৈ ডাঙৰ ভাগিন এজনৰ ইংৰাজী শিক্ষাৰ সুবিধাৰ নিমিত্তে, স্থানীয় মানুহৰ ল'ৰাকো সেই সুবিধা প্ৰদান কৰিবৰ নিমিত্তে অহোপুৰুষাৰ্থ কৰি লখীমপুৰত এটা ঘৰ সজাই ইংৰাজী স্কুল এখন স্থাপন কৰিছিল। এই স্কুল দীননাথ বৰুৱা লখীমপুৰত মুঞ্চোফ হৈ থকালৈকে সুন্দৰভাবে চলিছিল। স্কুলৰ মাষ্টৰ হিচাপে নিযুক্ত কৰিছিল পদ্মনাথ শৰ্মা নামে বেজবৰুৱাৰ দূৰ সম্পৰ্কীয় লোকক; অৱশ্যে আৰু দুই তিনিজন ইংৰাজী জনা মানুহ সংগ্ৰহ কৰি মাষ্টৰ নিযুক্ত কৰিছিল।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ শ্ৰীযুক্ত ঘিণাৰাম বৰুৱাৰ সান্নিধ্যত :

বেজবৰুৱাৰ লখীমপুৰীয়া স্মৃতিত শ্ৰীযুক্ত ঘিণাৰাম বৰুৱা মৌজাদাৰৰ সান্নিধ্যত অহাৰ উল্লেখ আছে। মৌজাদাৰ বৰুৱাদেৱৰ পুৱা-গধূলি সদায় বেজবৰুৱাহঁতৰ ঘৰলৈ আহিছিল আৰু দেউতাকৰ বৰ প্ৰিয়পাত্ৰ আছিল। বেজবৰুৱাহঁতে বৰুৱা মানুহগৰাকীক যথেষ্ট ভাল পাইছিল;

ভাল পোৱাৰ কাৰণ বৰুৱা মানুহজন বৰ নিৰ্জুঁ আছিল আৰু বেজবৰুৱাহঁতক বৰ মৰম কৰিছিল। বৰুৱাৰ কাষৰ পৰা দেউতাক আঁতৰিলেই বেজবৰুৱাহঁতে বৰুৱাৰ কোলাত উঠিছিল। বৰুৱাই দেউতাকৰ কাষত বহি নিজৰ কাপ মৈলাম লৈ তেওঁ সেই কালৰ ডাঙৰ ঘূৰণীয়া ৰঙা-ক'লা ছাবৰ ষ্টাম্প কাকতত খং দলীল ইত্যাদি লেখা বেজবৰুৱাহঁতে দেখিছিল।

হলিৰাম বৰুৱাৰ স্মৃতি :

হৰনাথ পৰ্বতীয়াৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ শ্ৰীযুত হলিৰাম বৰুৱা (যি পিছত একুষ্টা এছিষ্টেণ্টৰ পদ পাইছিল) কাছাৰীত হেডক্লাৰ্ক পদতেই হওক বা আন কোনো তেনে পদতেই হওক, লখীমপুৰলৈ আহি বেজবৰুৱাহঁতৰ টোলতে, দেউতাকে সজাই দিয়া ঘৰত আছিলহি। বৰুৱাই হিন্দুৰ অখাদ্য কুকুৰাচৰাই ভোজন কৰে বুলি বেজবৰুৱাৰ মিছাকৈ এটি বিশ্বাস আছিল। এনে বিশ্বাসৰ ফলত বেজবৰুৱা হলিৰাম বৰুৱাৰ ঘৰৰ ফালে নগৈছিল। এনে মিছা বিশ্বাস জন্মোৱাৰ গুৰিতে বৰুৱা নিজেই জড়িত আছিল বুলি বেজবৰুৱাদেৱে ভাবিছিল। কিয়নো— বেজবৰুৱাৰ ভালকৈ মনত আছে, এদিনাখন বৰুৱাই ভাত খাবৰ সময়ত, বেজবৰুৱাক মাতি নি তেওঁৰ বাটিত থকা পাৰচৰাইৰ আঞ্জা দেখুৱাই কুকুৰাৰ আঞ্জা বুলি কৈ তাৰে সৰু হাড় এডোখৰ বেজবৰুৱাৰ গাৰ ফালে দলি মাৰি দিছিল আৰু বেজবৰুৱাইয়ো চুৱা যাবৰ ভয়ত একেলগে ঘৰ পাইছিলগৈ। এনে ঘটনাই হলিৰাম বৰুৱাৰ প্ৰতি বেজবৰুৱাৰ বিতৃষ্ণা জন্মাইছিল। অৱশ্যে মানুহজনৰ প্ৰতি বিতৃষ্ণা জন্মাৰ আন এটি কাৰণে নথকা নহয়। কাৰণটোৰ মূল ঘটনা এনেধৰণৰ— দিনচেৰেক আগতে বৰুৱাৰ ঘৰৰ চালত এটা ছ্দু পৰিছিল আৰু সেইটো অমঙ্গলৰ কথা দেখি তেওঁ পূজা শাস্তিকৰম আদি কাৰ্য বামুণৰ হতুৱাই কৰাই, সেই অমঙ্গলৰ প্ৰতিবিধান কৰিবলগীয়াত পৰিছিল। তাৰ পিছত এদিনাখন গধূলি বেজবৰুৱাদেৱে পাঠ্য বঙলা কিতাপ এখন পঢ়ি থাকোঁতেই বৰুৱা আহি বেজবৰুৱাৰ ওচৰত বহিল। পঢ়ি থকা কিতাপখনত এটা ফেঁচাৰ ছবি আছিল। বৰুৱাই ছবিটো দেখিয়েই ততালিকে জিয়াচলিৰ কাঠী এটা মাৰি বেজবৰুৱাৰ আগতে ফেঁচাটোৰ মুখাগ্নি কৰিলে। ফেঁচা-মুখাগ্নিয়ে কিতাপখনত এটা ফুটাৰ সৃষ্টি কৰিলে। এই ঘটনাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া বেজবৰুৱাৰ ভাষাত— ‘মুখাগ্নি কৰা ফেঁচাৰ শোকাগ্নিত মোৰ কুমলীয়া মনৰো এডোখৰ দগ্ধ হৈ গ'ল, মই কান্দিবলৈ ধৰিলোঁ। মোক যদিও ঘৰৰ আন মানুহে নানা কথা কৈ টেঁচনি-বুজনি দি কিছুমান বেলিৰ মুৰত শাস্ত কৰিলে, কিন্তু মোৰ dislike বিতৃষ্ণা শ্ৰীযুত বৰুৱাৰ প্ৰতি আৰু বদ্ধমূল হ'ল।’ বিশেষকৈ কৃত কৰ্মৰ বাবে বৰুৱাই অকণমানো অনুতাপ নকৰা বাবে বেজবৰুৱাই মনত কষ্ট অনুভৱ কৰিছিল।

লগুৱা ধনীৰ টেঙৰালি :

বেজবৰুৱাহঁতৰ ঘৰত ধনী নামৰ এটা লগুৱা আছিল। তাৰ ঘৰ যোৰহাটৰ ওচৰৰ চাওখাত মৌজাত। ধনীৰে সৈতে তাৰ ককায়েক গোজৰ আৰু ভায়েক সিদ্ধিৰাম, এই তিনিও পাল পাতি এবছৰ দুবছৰলৈ বেজবৰুৱাৰ দেউতাকৰ লগত নগাঁও, বৰপেটা, তেজপুৰ, লখীমপুৰ আৰু গুৱাহাটীত লগুৱা কাম কৰিছিল। তিনিও ভায়েক-ককায়েকৰ ভিতৰত ধনী টেঙৰ, বলী, বুধিয়ক, খৰ, ৰঙিয়াল, অঘাইতং আৰু কামত সন্তোষ দিব পৰা আছিল। দিনে-ৰাতিয়ে বেজবৰুৱা পৰিয়ালৰ এশ এটা কাম ধনীয়ে উছাহেৰে কৰি সুবিধা পালেই ৰং-ধেমালিৰে বেজবৰুৱাহঁতক আমোদ দিছিল। ধনীৰ বৰণ ক'লা-বগাৰ মাজতে, গা, হাত-ভৰি আটিল আৰু পেটত এটা

ডাঙৰ মেৰুণ আছিল। ধনীয়ে সদায় সকলোকে কৈছিল যে মেৰুণটো তাক ঈশ্বৰে হেনো ধন ভৰাই থ'বলৈ দিছে আৰু সেই দেখি তাৰ নামটোও ধনী। ধনী ভৰ ডেকা বয়সত গাৰ বল আৰু মনৰ স্ফূৰ্তিত সি খোলাত ভজা আঁখে ওফৰাদি উফৰি ফুৰিছিল। তাৰ গাত উপচি পৰা বলে তাক ইমান আমনি কৰিছিল, যে তাৰ শাৰীৰ কোনো সমনীয়া ডেকা দেখিলে সি উপচাটি আগবাঢ়ি গৈ তাৰে সৈতে এখুন্দা যুঁজবাগৰ নকৰি নোৱাৰিছিল আৰু যুঁজৰ জয়-পৰাজয় নামৰ দুয়োটা মিঠা-তিতা ফল অল্লানবদনে গিলিছিল। ধনীৰ দুপৰীয়া পল বোৱা মানুহৰ উকি কাণত পৰিলেই তাৰ গা সাতখন-আঠখন লাগিছিল। সেই মুহূৰ্তত সি সকলোৰে হাক-বচন, গালি-শপনি কাতি কৰি থৈ ঘৰৰ সকলো কাম এৰি হাতত পল লৈ মাছ মাৰিবলৈ গৈছিল আৰু কেতিয়াও শুদা হাতে উভতি নাহিছিল। শুদা হাতে নোভতাৰ মানে যে, সদায় সি মাছ ধৰা কাৰ্যত কৃতকাৰ্য হৈছিল তেনে কথা নহয়। বৰং সি বেছিভাগ দিনত অকৃতকাৰ্যহে হৈছিল। কিন্তু সি তাৰ আত্মসন্মান নিখুঁত ৰাখিবলৈ অনেক বকমৰ টেঙৰালিৰ আশ্ৰয় লৈছিল। সি পলৈহাঁত বামলৈ উঠিলে সিহঁতৰ পৰা খুজি-মাগি নাইবা ডকা-হকা দি দুটা চাইটা মাছ আনি বেজবৰুৱাহঁতৰ ঘৰত দি, সেই মাছ তাৰ পলত পৰা বুলি, একুৰি এটা মিছা কথাৰে বুকু ফিন্দাই কৈ বাহাদুৰি মাৰিছিল। কিন্তু গুণগ্ৰাহীসকলৰ আগত তাৰ টেঙৰালি ধৰা পৰাত তাৰ বাহাদুৰিৰ বৰ নাও অচল হৈ পৰিল। মাঘৰ বিহুত হাঁহকণী যুঁজোৱা বিদ্যাতো ধনী পিছপৰা নাছিল। কিন্তু তাৰ মাছধৰা বিদ্যাৰদৰে হাঁহ-কণী যুঁজোৱা বিদ্যাতো জাল-জুৱাচুৰি ধৰা পৰিল।

মুঞ্চফ হাকিম ডাঙৰীয়াৰ বৰ লগুৱা বুলি ধনীক হাটৰুৱা-বাটৰুৱা, দোকানী-পোহাৰীয়ে খাতিৰ আৰু ভয় কৰিছিল। ধনীয়ে সেই অৱস্থাৰ সুযোগটো সদৃ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। তাৰ দুপ্তালি ইমানেই বাঢ়িছিল, যে সি মাছ কিনিবলৈ বেজবৰুৱাহঁতৰ ঘৰৰ পৰা পইচা লৈ গৈ সেই পইচা পোহাৰীক নিদি বলেৰে পোহাৰীৰ পৰা মাছ কাঢ়ি আনি, সেই মাছ পইচাৰে কিনি অনা বুলি বেজবৰুৱাহঁতৰ ঘৰত কৈ, মাছৰ পইচা কঁকালৰ জালৰ মোনাত ভৰাইছিল। তাৰ এনে অত্যাচাৰৰ কোব অসহ্য হোৱাত বজাৰৰ এদল দোকানী-পোহাৰীয়ে মৰোঁ-জীওঁ সোঁ-আধিকে বেজবৰুৱাৰ দেউতাকৰ আগত 'ধনী বৰ ভাণ্ডাৰী'ৰ নামে গোচৰ দিলেহি। ধনীয়ে বিপদ সন্মুখত দেখি ততালিকে পলাই ফাট মাৰিলে। দেউতাকে ঘটনা বুজি, সেই পোহাৰীবোৰক সিহঁতৰ মাছৰ দাম সুধি-পুছি লৈ, দি, বিদায় দিলে আৰু পিছদিনা ধনীক বিচৰাই ধৰাই আনি এজাউৰি কিল-কীৰ্তন দিলে। কিন্তু কিল-কীৰ্তনৰ জাৰ বেছিদিন নাথাকিল। দিনচেৰেকৰ মূৰত তাৰ পূৰ্বৰ নীতি ৰক্ষা কৰিবৰ বাবে মনপুতি লাগি গ'ল। বেজবৰুৱাৰ ভাষাত— 'তাৰ এই ৰোগ দুৰাৰোগ্য হৈ উঠা দেখি দেউতাই তাক 'চচপেণ্ড' কৰি তাৰ ঘৰ চাওখাতলৈ বদলি কৰি তাৰ ঠাইত ককায়েক গোজৰক আনি বাহাল কৰিলে। এবছৰৰ পিছতহে ভালেখিনি চৈঁচাপৰা ধনীক আকৌ অনাই তাৰ পূৰ্বৰ কামত ভৰ্তি কৰা হ'ল।

বেজবৰুৱাৰ ভাৱনা প্ৰীতি :

মহাপুৰুষ শ্ৰীমাধৱদেৱৰ প্ৰিয়তম শিষ্য, উজনিত মহাপুৰুষৰ গাৰ বদলি অহা পদ্মআতা বা বদলাআতাৰ থান কমলাবাৰী বেজবৰুৱাৰ পিতৃ দীননাথ বেজবৰুৱাৰ প্ৰাণ আৰু গোসাঁই ভকতসকল বুকুৰ সন্মল আছিল। কমলাবাৰী সত্ৰৰ ভকতসকলে এবাৰ কি দুবাৰ বেজবৰুৱাৰ পিতৃদেৱতাৰ আহ্বানত লখীমপুৰলৈ আহি ভাৱনা কৰিছিল। সেই ভাৱনা চাই বেজবৰুৱাহঁতৰ মহানন্দ মিলিছিল। ভাৱনা হৈ যোৱাৰ এবছৰমান পিছলৈকে বেজবৰুৱাহঁতৰ মুখৰপৰা ভাৱনাৰ ভাৱৰীয়াৰ বচনবোৰ নুগুচিছিল আৰু সময়-অসময়, থল-অথল বিবেচনা নকৰি তেওঁলোকে

ভাৰৱীয়াৰ ভাও দি ফুৰিছিল। এটা ভাৰনা আছিল জৰাসন্ধ বধ। বেজবৰুৱা আৰু তেওঁৰ ককায়েক শ্ৰীনাথে, দুয়ো কলা-ঠহুৰাৰ দুডাল গদা কৰি লৈ ঘৰৰ চোতালত বীৰবসাত্মক বচন মাতি পৰম বিক্ৰম প্ৰকাশ কৰি যুঁজি ফুৰিছিল আৰু দুয়ো-দুয়োকে পিঠিত কলা-ঠহুৰাৰ গদাৰে ধূপ ধূপ কৰি কোবাই গদ্য দুডাল ঘুঙুলা পচলা কৰিছিল। দুয়োৰো তুমুল যুদ্ধত প্ৰদৰ্শিত বল-বিক্ৰম দেখি, ঘৰৰ তিৰোতাসকল আৰু চাকৰ-নাকৰবোৰে পৰম বিস্ময় মানি তথা লাগিছিল। দৰ্শকমণ্ডলীৰ দ্বাৰা উচ্চাৰিত শলাগ আৰু উছাহ বাক্যত দুয়ো ভায়েক ভীম-জৰাসন্ধৰ ওফন্দি পৰি দুয়োজনে আৰু বেগেৰে তয়া-ময়া যুঁজ লগাই দিছিল। ভীম-জৰাসন্ধৰ যুঁজৰ কোব বৃদ্ধি পাই যোৱাত তেওঁলোকৰ দিনটোৰ অভিভাৱক ৰবিনাথ ককাকে যুদ্ধ বন্ধ কৰি দিলে। বাস্তৱত যুদ্ধ বন্ধ কৰিলে হয়, ইয়াৰ পিছত এই ক্ষুদ্ৰ যোদ্ধা দুটিয়ে শাসকৰ চকু এবাই বাৰীৰ পিছফালে, নাইবা ঘৰৰ পিছ চোতালত, নাই গৰু-গোহালিত ছেগ বুজি একো একোখন ক্ষুদ্ৰ যুদ্ধ বেজবৰুৱা ভাতৃদয়ে চলাই থাকিল। এই মহাৰণ এবছৰৰ মূৰত শেষ হৈছিল। ইয়াৰ পিছৰ বছৰত তেওঁলোকে নৃসিংহযাত্ৰা, ভাৰনা দেখিছিল। আকৌ দুয়ো ভায়েকক ভাৰনাৰ ভূতে পালে। ভাৰৱীয়াৰ বচন মাতি দুয়ো আকৌ যুদ্ধক্ষেত্ৰত প্ৰৱেশ কৰিলে। হিৰণ্যকশিপু হ'ল লক্ষ্মীনাথ, নৰসিংহ হ'ল শ্ৰীনাথ। এদিন হিৰণ্যকশিপুৰ ভাৰ লোৱা লক্ষ্মীনাথে—

‘ৰহ ৰে ৰহ ৰহ
ভাতৃবৈৰী হৰি
হাতে শূল ধৰি

পঠাইবো যম নগৰী’— বচন মাতি হাতত লাখুটি এডাল লৈ নৰসিংহ হোৱা শ্ৰীনাথ ককায়েকৰ ফালে চোচা লওঁতেই কলিৰ হিৰণ্যকশিপুতকৈও ডাঙৰ ৰবিনাথ ককাক ক'ৰবাৰ পৰা আহি হিৰণ্যকশিপুৰ ওপৰত জপংকৈ পৰিল। নিমিষতে নৰসিংহ শ্ৰীনাথ ফিৰিঙতি ভগা দি ভাগি অদৃশ্য হৈ সাৰিল, কিন্তু হিৰণ্যকশিপু লক্ষ্মীনাথে কাণমলা খালে।

শশধৰ মেঘমুক্ত :

বেজবৰুৱা পৰিয়াল লখীমপুৰত থাকোঁতেই বেজবৰুৱাৰ ককায়েক গোবিন্দ বেজবৰুৱা আৰু গোলাপ চন্দ্ৰ বেজবৰুৱা কলিকতাত পঢ়িবলৈ গৈছিল। কলিকতাত পঢ়িবলৈ গৈ বঙালীৰ হাতে ভাত খালে সম্ভৱত ককায়েকসকলৰ জাত যাব বুলি বেজবৰুৱা পৰিয়ালত এক বিষম সমস্যাৰ সৃষ্টি হৈছিল। সেয়েহে উক্ত সমস্যাৰ সমাধানকল্পে, শশধৰ নামৰ অসমীয়া বামুণ এটাক তেওঁলোকৰ ৰান্ধনি কৰি পঠিয়াইছিল। কিন্তু সময়ৰ লগে লগে ককায়েকসকলৰ বাবে শশধৰ অনাৱশ্যক হৈ উঠিল। ‘এবছৰমানৰ পিছতে অসমীয়া শশধৰ বঙ্গাকাশৰ মেঘমুক্ত হৈ পুনৰ অসম আকাশত উদয় হ'লহি।’ সন্তানসকলৰ বিপৰ্যয় বুদ্ধি দেখি দীননাথ বেজবৰুৱাই ‘কলিকালৰ প্ৰকাণ্ড প্ৰতাপ অনুভৱ কৰি ঈশ্বৰক চিন্তি বিষাদ মনেৰে ৰ'ল।’

দীননাথ বেজবৰুৱা ষড়যন্ত্ৰৰ বলী :

দীননাথ বেজবৰুৱা লখীমপুৰত থাকোঁতেই কিছুমান দুষ্ট মানুহে ষড়যন্ত্ৰ কৰি তেওঁৰ ওপৰত এটা মিছা অভিযোগ আনিছিল, আৰু সেই অভিযোগৰ বিচাৰৰ নিমিত্তে তেওঁ ডিব্ৰুগড়লৈ যাবলগীয়াত পৰে। তেতিয়াৰ দিনত অসমত ডাকজাহাজ বা ৰেল নাছিল; সেয়েহে তেওঁ নাৱেৰে

আহিবলগীয়াত পৰিছিল। এনেদৰে দীননাথ বেজবৰুৱা ডিব্ৰুগড়লৈ গৈ থকা অৱস্থাতে কিবা স্বৰূপে জুই লাগি ডিব্ৰুগড়ৰ কাছাৰী ঘৰটো পুৰি যায়। তেওঁৰ ওপৰত অভিযোগ আনোতা দুষ্টি মানুহকেইটাই চেলু পাই, তেওঁ মানুহ লগাই দি কাছাৰী ঘৰটো পোৰালে বুলি ডেপুটি কমিশ্যনৰ কৰ্ণেল ক্লাৰ্কক লগাই দিলে। বৰ্ণেল ক্লাৰ্কে কোনো বিচাৰ-বিবেচনা নকৰি, দণ্ডবিধি আইনৰ ‘ঘৰ জ্বালানি’ অভিযোগৰ ধাৰাত বেজবৰুৱাদেৱক পেলাই তেওঁ ডিব্ৰুগড় পালতে তেওঁক হাজোতত দিলে।

সেই সময়ত এই মোকদ্দমাই গোটেই অসমৰ মানুহৰ মনত তোলপাৰ লগাইছিল। দীননাথ বেজবৰুৱাদেৱৰ নিচিনা ধাৰ্মিক আৰু পুণ্যাত্মা মানুহৰ দ্বাৰাই তেনে ঘৃণনীয় কাম কোনোমতেই অসম্ভৱ বুলি বেজাৰ আৰু শোকত সকলোৱে মগন হৈছিল। কিন্তু এনে এটা বিপদৰ কালতো দীননাথ বেজবৰুৱা স্থিৰ, ধীৰ অটল হৈ আছিল। তেওঁৰ নিৰ্ভৰ উদ্ভৱ, ঈশ্বৰ-বিশ্বাসেৰে বলী পৌৰুষপূৰ্ণ ব্যৱহাৰে কৰ্ণেল ক্লাৰ্কে প্ৰমুখ্য কৰি তেওঁৰ শত্ৰুদলৰ প্ৰাণত আতংক আৰু ডিব্ৰুগড়ৰ প্ৰজাৰ মনত বিস্ময়-বিমিশ্ৰিত আনন্দ প্ৰদান কৰিছিল। বিচাৰৰ শেষত দীননাথ বেজবৰুৱা শশধৰৰ দৰে নিজৰ পূৰ্ণযশস্যাৰ জেউতিৰে উজ্জ্বল হৈ ওলাল। গৱৰ্ণমেণ্টে তেওঁক আকৌ আগৰ কামত নিযুক্ত কৰি, কামৰ পৰা বৰ্খাস্ত হৈ থকা কেইমাহৰ পূৰা বেতন আদায় দিয়ে। অৱশ্যে এই কাছাৰীপোৰা বহস্য, লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই তেওঁৰ সুযোগ্য বন্ধু ভোলানাথ বৰুৱাৰ পৰা বহু বছৰ পিছত জানিছিল। ভোলানাথ বৰুৱাৰ পৰা জনামতে— ‘হেনো ঢাকাৰ কোনো এটা মুছলমান বেপাৰীৰ মোকদ্দমাৰ নথি এটা নষ্ট কৰিবৰ নিমিত্তে সেই বেপাৰীয়ে কৰ্মচাৰীৰ দ্বাৰাই সেই কাৰ্যটো সংঘটিত হৈছিল। অনেক বছৰৰ পিছত, সেই বহস্য প্ৰকাশৰ বিপদ সম্পূৰ্ণৰূপে বিদূৰিত হোৱা জানি, সেই মানুহে বৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ আগত কোনো সূত্ৰত সেই কথা স্বতঃপ্ৰকাশ কৰি নিজৰ বাহাদুৰীৰ আনন্দ উপভোগ কৰিছিল।’

৭.৮ ‘মোৰ জীৱন-সোঁৱৰণ’ৰ ভাষা বৈশিষ্ট্য

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই ভাষা সম্পৰ্কত কৈ গৈছে— ‘ভাষা ভাবৰ বাহ্যিক আকৃতি।’ ভাষা ভাবৰ বাহক হ’লেও সেই ভাষা সৰল, সুন্দৰ আৰু সুশৃঙ্খলকৈ ব্যক্ত কৰা হ’ব লাগে। এই সম্পৰ্কত ৰবীন্দ্ৰনাথে ‘বিদ্যাসাগৰ চৰিত’ত কৈছে— ‘ভাষা..... কেৱল ভাবৰ এক আধাৰ মাত্ৰ নহয়; তাৰ মাজত যেন তেন প্ৰকাৰে কিছুমান বক্তব্যবিষয় ভৰাই দিলেই কৰ্তব্য সমাপন নহয়....., বক্তব্যবিষয় সৰলকৈ, সুন্দৰকৈ আৰু সুশৃঙ্খলকৈ ব্যক্ত কৰিব লাগিব। .....সমাজবন্ধন যিদৰে মনুষ্যত্ব বিকাশৰ বাবে অত্যাৱশ্যক, সেইদৰে ভাষাক কলাবন্ধনৰ দ্বাৰা সংযমিত নকৰিলে সেই ভাষাৰ পৰা কেতিয়াও প্ৰকৃত সাহিত্যৰ উদ্ভৱ হ’ব নোৱাৰে।’ সেয়েহে বিষয়বস্তুৰ প্ৰকৃতি, লিখকৰ অভিলসিত উদ্দেশ্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি বিভিন্ন ৰচনাত বিভিন্ন বৈশিষ্ট্য ফুটি উঠে। এনে হোৱাৰ ফলত কাৰোবাৰ ৰচনা উচ্ছ্বাসমূলক, কাৰোবাৰ আৱেগ প্ৰৱণ, কাৰোবাৰ ধীৰ, সংযত আৰু শাস্ত, কাৰোবাৰ বাৎময় আৰু চপল ইত্যাদি হোৱা দেখা যায়। তেনেদৰে দাৰ্শনিক, তাত্ত্বিক আলোচনাৰ ভাষাৰ লগত তৰল হাস্যৰসাত্মক ৰচনাৰ ভাষাৰ মিল নথকাটোৱেই স্বাভাৱিক। সৰ্বোপৰি বিষয়োপযোগী শব্দচয়নৰ সহজ ক্ষমতা লিখক মাত্ৰে থকাটো প্ৰয়োজনীয় কথা।

‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ দ্বাৰা সৃষ্ট। কোনো সন্দেহ নোহোৱাকৈ সোঁৱৰণিখনিৰ গদ্যক ৰসসিক্ত, ৰসাত্মক বা সৃষ্টিশীল গদ্য বুলি ঠাৱৰ কৰিব পাৰোঁ। আনকি সোঁৱৰণিখনিৰ মাজত সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ বিপৰীতে অনেক সময়ত ‘ৰসৰাজ’

অথবা 'কৃপাবৰ বৰুৱা' গৰাকীয়েহে বিচৰণ কৰি থকা বুলি ভাবি পাৰোঁ। এনে ভাবনাৰ মূলতে হৈছে গ্ৰন্থখনিত প্ৰকাশিত ভাষাটো। বিভিন্ন পৰিস্থিতিত বেজবৰুৱাই বিভিন্ন প্ৰকাৰে ভাষাৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। বিষয়ৰ উপস্থাপন পদ্ধতিত বেজবৰুৱাৰ ভাষা কৌশল আনতকৈ সুকীয়া। তেওঁ জন্ম সম্পৰ্কত কৈছে—

কোন শকৰ কোন তাৰিখে মোৰ জন্ম হৈছিল, মোৰ মনত নাই।
পিতৃ-মাতৃৰ মুখৰ পৰা সেইটো সৰুতে শুনিছিলোঁ যদিও পাহৰিলোঁ।
মই ডাঙৰ হ'লোঁ যেতিয়া মনতে এটা শক ভাবি সাজি লৈ মোৰ
জন্মৰ শক তাৰিখ নিদিলে নচলা কাৰ্যবোৰৰ নিমিত্তে সেইটোকে
ব্যৱহাৰ কৰিছিলোঁ। কাৰোবাক লাগিলে, সেই শক তাৰিখটোকে
এইখিনিতে দিব পাৰোঁ। যথা— ১৮৬৮ খৃষ্টাব্দ, নৱেম্বৰ মাহ।

(প্ৰথম ভাগ/প্ৰথম অধ্যায়)

তেনেকৈ তেওঁৰ জন্মস্থানৰ স্থায়ীত্ব সম্পৰ্কত কৈছে—

আঁহতপুৰিৰ কাষৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সেই ভাতৰন্ধা বালি কেতিয়া তল গ'ল,
সেই বালিৰ পৰা, সেই চাপৰি খহাই শাস্ত্ৰ কুলনন্দন আঘোষণাৰ্ভসম্ভূত
লোহিত্যই আকৌ কেতিয়া তাক ক'ত পাতিলে, মোৰ ভাৰসহোঁতা
ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সেই চলন্তা পানী ক'লৈ বৈ গ'ল, কাঠৰ সেই নাওখন মোৰ
জন্ম কুন্ধিটিৰ সৈতে কেতিয়া ক'ত পচি ভাগি ছিগি কোন পঞ্চভূতত
বিলীন হ'ল, কোনে জানে, কোনে ক'ব পাৰে? হয়তো ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সেই
চলন্তা পানী সাগৰত পৰি, কালক্রমত উভতি আকাশলৈ উঠি, ডাৱৰ হৈ
বতাহৰ কোবত আকৌ ব্ৰহ্মপুত্ৰত বৰষুণৰূপে পৰি বৈ গৈ আকৌ
সমুদ্ৰত পৰি, আকৌ কতবাৰ সেই পৰিৱৰ্তনৰ খেল খেলিছে; আৰু
হয়তো তাৰে এটোপা গোটাডিয়েক কৃষ্ণবৰ্ণ দ্ৰব্যৰে সৈতে মিশ্ৰিত
হৈ আজি এই লেখকৰ মৈলামত সোমাই কাপৰ আগেদি ওলাই
আহি এই তুলাপাতত লেখকৰ জীৱন-সোঁৱৰণ লেখাৰ সহায়ক
হৈ পৰিছে, কোনে জানে, কোনে ক'ব পাৰে?

(প্ৰথম ভাগ/প্ৰথম অধ্যায়)

এনেদৰে বেজবৰুৱাই একোটি সাধাৰণ কথাৰে নিজস্ব শৈলীৰে অসাধাৰণ ৰূপত পাঠকৰ আগত দাঙি ধৰিছে, অথচ পাঠকেও সততে আনন্দ লাভ কৰিছে। জীৱন-সোঁৱৰণ খনিত তৎসম আৰু থলুৱা শব্দৰ প্ৰয়োগ মনকৰিবলগীয়া। লিখকৰ য'তেই মন গৈছে তাতেই তেনে প্ৰয়োগ ঘটাইছে। আনকি কেতিয়াবা কোনো একোটি শব্দৰ উজনি-নামনিৰ দুয়োটি ৰূপকে প্ৰয়োগ কৰাও পৰিলক্ষিত হয়। যেনে— 'এখামোচ গুৰেৰে সুন্দৰকৈ কোমলা বোকা-চাউল বা কোমল চাউলৰ জলপান খাইছিল।' ইয়াৰে 'বোকা চাউল' আৰু 'কোমল চাউল' নামনি, উজনিৰ অসমীয়াত প্ৰচলিত ৰূপ। মুঠ কথা শব্দপ্ৰয়োগৰ বিভিন্ন কৌশলে সোঁৱৰণখনিৰ সাহিত্যিক গুণসম্পন্নতা কোনো প্ৰকাৰে ব্যাহত কৰা নাই।

অসমীয়া জতুৱা ঠাচ, যোজনা-পটন্তৰ প্ৰয়োগ কৰাত বেজবৰুৱা সিদ্ধহস্ত। সোঁৱৰণখনিতো জতুৱা ঠাচ, যোজনা-পটন্তৰ প্ৰয়োগ কৰিছে কিন্তু সম্পূৰ্ণকৈ প্ৰয়োগ কৰাৰ পৰিৱৰ্তে সিৰোৰৰ আভাসিক প্ৰয়োগ কৰাতহে বেজবৰুৱা অধিক অভ্যস্ত যেন লাগে। উদাহৰণ— 'কণা মোময়েই' (নাই মোময়েইতকৈ কণা মোময়েই ভাল), 'নাম নহৈ কোঁদোৰ বাহ' (কোঁদোৰ

বাহত জুই দিয়া), 'আইৰ ঘৰলৈ যাম দুই হাতে খাম' (আইৰ ঘৰলৈ যাম দুইহাতে খাম, বিধাতাই বোলে ময়ো পাচে পাচে যাম) আদি।

ইংৰাজী বাক্য গঠনৰীতিৰ প্ৰভাৱো সোঁৱৰণখনিৰ ভাষাত দেখা যায়। যেনে— 'বিশেষকৈ কৈ দিলে', 'দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ', 'আৰু এখোজ আগবাঢ়ি', 'হঠাৎ বিজুলীমৰাৰ দৰে' আদি প্ৰকাশভংগী যথাক্ৰমে ইংৰাজী বচনভংগী 'Specially instructed', 'Second rate', 'One step further', 'Like a lightning flash'ৰ অসমীয়া ৰূপ বুলি ঠাৱৰ কৰিলে ভুল নহ'ব।

সংযুক্ত শব্দৰ প্ৰয়োগ— সোঁৱৰণখনিৰ আন এক বৈশিষ্ট্য। যেনে— উপকাৰ-অনুপকাৰ, প্ৰাৰ্থনা-ব্যাপাৰ, আজি-কালি, গঢ়-গতি, বেৰা-কাঁহী, কাঁহী-বাটি, ত্ৰিশ-পঁয়ত্ৰিশ, ডাঙৰ-দীঘল, দহ-বাৰ, কাকুতি-মিনতি, দুখ-শোক, ইংৰাজী-বঙলা, ৰঙা-কলা, নাম-প্ৰসংগ, গীত-পদ, গিৰিয়েক-ঘৈণীয়েক, লগুৱা-লিগিৰী, মিঠা-তিতা, হাটৰুৱা-বাটৰুৱা, টিকনি-বিনাশন ইত্যাদি। সন্ধিযুক্ত শব্দও সোঁৱৰণখনিত দেখা যায়। যেনে— অনাসুৰ, মহানন্দ, ব্ৰহ্মাস্ত্ৰ, প্ৰাতৰ্যুদ্ধ, লক্ষণাক্ৰান্ত, আহাৰানন্দ, উপাৰ্জনক্ষম, শুভাগমন, দুৰ্গোৎসৱ, কংসাৱতাৰ, ভাবোদয়, বিদ্যাৰম্ভ, দীৰ্ঘায়ু, দেশাধিকাৰ, মুখাগ্নি, শোকাগ্নি, স্নোপাৰ্জিত, দুৰাৰোগ্য, অনাৱশ্যক, বঙ্গাকাশ, পুণ্যাশ্ৰা, নিষ্কলঙ্ক ইত্যাদি।

অলংকাৰ প্ৰয়োগত বেজবৰুৱা সিদ্ধহস্ত আছিল। সেই গুণে জীৱন, সোঁৱৰণখনিত শব্দালংকাৰ, অৰ্থালংকাৰৰ প্ৰয়োগ চকুত লগা। যেনে—

‘টোপোলাৰূপী জ্ঞানবৃক্ষৰ ফল’ (প্ৰথম অধ্যায়)

‘কংসাৱতাৰ ককাই সংবাদ পাই পুনৰ্জন্ম লাভ কৰা সুতুলিটিকো পূৰ্বতে শিলত আফালি বধ কৰিলে’ (দ্বিতীয় অধ্যায়)

‘লংকা দাহ কৰি হনুমন্তই নিজৰ বিবেকত এটা বেজাৰৰ ঘোচাকো অনুভৱ নকৰাকৈ বীৰদৰ্পে অশোকবনলৈ গুচি যোৱা দি (হলিৰাম বৰুৱা) মোৰ কাষৰ পৰা উঠি বুকু ফিন্দাই নিজৰ ঘৰলৈ গুচি গ’ল, (দ্বিতীয় অধ্যায়)

‘উপমা দি ক’বলৈ গ’লে মুঠতে ধনীৰ পলৰে সৈতে মাছৰ সম্পৰ্ক, বাঁৰী বামুণীৰ আঞ্জাৰ বাটিৰে সৈতে মাছৰ সম্পৰ্কেৰে বিজালোও বেছি ৰেঙাই নাযায়।’ (দ্বিতীয় অধ্যায়)

‘শশধৰ বঙ্গাকাশৰ মেঘমুক্ত হৈ পুনৰ অসম আকাশত উদয় হ’লহি’ (দ্বিতীয় অধ্যায়)

‘টিকনি-বিনাশনৰ আন্দোলনটোৱেই কালক্ৰমত আমাৰ ঘৰত নিৰ্বান-মুক্তি লাভ কৰিলে’ (দ্বিতীয় অধ্যায়)

‘মিছা মোকৰ্দমাৰ জাল খণ্ড বিখণ্ড কৰি উৰাই দিলে’ (দ্বিতীয় অধ্যায়)

‘বৰপেটাৰ পৰা পিতৃদেৱতা তেজপুৰলৈ বদলি হৈ আহে, আৰু লগে লগে তেওঁৰ উপসৰ্গ আৰু প্ৰত্যয় সকলোবোৰ যায়’ (প্ৰথম অধ্যায়)

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা উপজিছিল এক নৈষ্ঠিক পৰিয়ালত। মহাপুৰুষীয়া পৰম্পৰাৰ মাজত ডাঙৰ-দীঘল হোৱাৰ বিস্তৃত বিৱৰণ প্ৰথম ভাগৰ ষষ্ঠ আধ্যাত তেওঁ নিজেই দি গৈছে। এনে হোৱাৰ কাৰণেই আমি জীৱন সোঁৱৰণৰ মাজত মহাপুৰুষ-কৃত বিভিন্ন গীত-পদৰ উল্লেখ পাব। তেনেদৰে জীৱনৰ বেছিভাগ সময় বংগদেশত কটাবলগীয়া হোৱাত বাংলা সংস্কৃতিৰ বহু কথাই জীৱন-সোঁৱৰণখনিত সোমাই পৰিছিল। মন কৰিবলগীয়া কথা হ’ল যি সময়ত বেজবৰুৱাই

গদ্যৰ মাজেৰে জীৱন-সোঁৱৰণ লিখিছিল, তেনে সময়ত বা অলপ অগা-পিছাকৈ চুটিগল্প, সাধুকথা, উপন্যাস, তত্ত্বমূলক প্ৰবন্ধ, কৃপাবৰী ৰচনা আদিও ৰচনা কৰিছিল, কিন্তু প্ৰতিবিধ গদ্যত ভাষা প্ৰয়োগ সুকীয়া। এনে কথাত পৰা জানিব পাৰি বেজবৰুৱাই তেওঁৰ গদ্য-শৈলীক বিষয় অনুসৰি একোটা ঠাচ সহজে দিব পাৰিছিল। ভাষাক বিষয় অনুসৰি ঠাচ দিব পৰাতেই বেজবৰুৱাৰ কৃতিত্ব।

৭.৯ সাৰাংশ (Summing Up)

পাঠ্যাংশ ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ প্ৰথম ভাগৰ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় অধ্যায়। মূল পাঠৰ আলোচনাৰ প্ৰাকমুহূৰ্তত (৩ঃ৩) আত্মজীৱনী হিচাপে ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ৰ এটি আলোচনা কৰা হৈছে। ইয়াৰ পিছত (৩ঃ৪) মূল পাঠ্যাংশৰ আধাৰত জীৱন সোঁৱৰণৰ উল্লেখযোগ্য স্মৃতি, ঘটনাসমূহ উল্লেখ কৰা হৈছে। সেই অনুসৰি প্ৰথম অধ্যায়ৰ বেজবৰুৱাৰ বৰপেটাৰ স্মৃতি, বালক বৃন্দৰ মৃগ মাংসৰ প্ৰবৃত্তি কেনেকৈ পৰাভূত হ’ল, বেজবৰুৱাৰ তেজপুৰৰ স্মৃতি, তেওঁলোকৰ দিনটোৰ অভিভাৱক ৰবিনাথ মাজুদলৰ বৰুৱাৰ ভূমিকাৰ কথা চমুকৈ উল্লেখ কৰা হৈছে। তেনেদৰে দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ মূল স্মৃতি-ঘটনা হিচাপে বেজবৰুৱা কেনেদৰে ক্ৰমে-সিন্ধেশ্বৰ সোণাৰি, দুৰ্গেশ্বৰ খনিকৰ, ঘিণাৰাম বৰুৱাৰ সান্নিধ্যত আহিছিল তাক চমুকৈ উল্লেখ কৰাৰ উপৰি লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আৰু সুতুলি, বেজবৰুৱাৰ বিদ্যাৰম্ভ, দীননাথ বেজবৰুৱাৰ প্ৰগতিশীল চিন্তা, বেজবৰুৱাৰ হলিৰাম বৰুৱাৰ স্মৃতি, লগুৱা ধনীৰ টেঙালি, বেজবৰুৱাৰ ভাৱনা প্ৰীতি, ৰাফানি শশধৰ কেনেকৈ মেঘমুক্ত হ’ল, দীননাথ বেজবৰুৱা কেনেদৰে ষড়যন্ত্ৰৰ বলী হৈছিল ইত্যাদিকো চমুকৈ উল্লেখ কৰা হৈছে। ইয়াৰ পিছত (৩ঃ৫) নিৰ্দিষ্ট পাঠ্যক্ৰমৰ আধাৰত ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ৰ ভাষা বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰা হৈছে।

৭.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) আধুনিক অসমীয়া গদ্যলৈ বেজবৰুৱাৰ অৱদান শীৰ্ষক এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।
- ২) অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ চমু আলোচনা দাঙি ধৰক।
- ৩) লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ গ্ৰন্থখনি অসমীয়া সাহিত্যত স্থান নিৰূপণ কৰক।
- ৪) ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ গ্ৰন্থখনিক আত্মজীৱনী বুলি ক’ব পাৰিনে? বহলাই আলোচনা কৰক।
- ৫) ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ গ্ৰন্থৰ নিৰ্দিষ্ট পাঠ্যক্ৰমৰ আধাৰত গ্ৰন্থখনিৰ ভাষা বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰক।
- ৬) লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ বৰপেটা আৰু তেজপুৰৰ উল্লেখযোগ্য স্মৃতিসমূহ উল্লেখ কৰক।
- ৭) ‘তেওঁ আমাৰ ধেমালিৰ লগৰীয়া, কাৰ্যৰ অভিভাৱক, সাধুকথাৰ কুকি আৰু মহাভাৰত, ৰামায়ণ, পুৰাণ আদিৰ গল্পৰ টোপোলা আছিল।’— মন্তব্যটিৰ আধাৰত ৰবিনাথ মাজুদলৰ বৰুৱাৰ চৰিত্ৰটি বিশ্লেষণ কৰক।

- ৮) লখীমপুৰত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱ কোন সকল লোকৰ সান্নিধ্যত আছিল, সেই বিষয়ে এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰক।
- ৯) লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱৰ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'ৰ নিৰ্দিষ্ট পাঠ্যাংশৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত হোৱা সামাজিক চিত্ৰৰ বিষয়ে এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

৭.১১ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা	: মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ
গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মা	: জীৱনী আৰু অসমীয়া জীৱনী
প্ৰফুল্ল কটকী	: ত্ৰমবিকাশত অসমীয়া কথাশৈলী
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	: অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত
হোমেন বৰগোহাঞি	: অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (ষষ্ঠ খণ্ড)
যোগেন্দ্ৰনাৰায়ন ভূঞা (সম্পা.)	: বিশ্বকোষ, চতুৰ্থ খণ্ড
প্ৰফুল্ল কুমাৰ নাথ	: অসমীয়া সাহিত্যৰ সুৰভি
মহেশ্বৰ নেওগ	: অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	: সাহিত্যৰ আভাস

* * *

অষ্টম বিভাগ
বাণীকান্ত কাকতি : 'নাৰী হৃদয়'

বিভাগৰ গঠন :

- ৮.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৮.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৮.৩ অসমীয়া প্ৰবন্ধ-সাহিত্য
- ৮.৪ বাণীকান্ত কাকতিৰ প্ৰবন্ধ-সাহিত্য
- ৮.৫ বাণীকান্ত কাকতিৰ প্ৰবন্ধৰ ভাব-বস্তু, ভাষা ইত্যাদি
- ৮.৬ বাণীকান্ত কাকতিৰ প্ৰবন্ধ 'নাৰী হৃদয়'
  - ৮.৬.১ 'নাৰী হৃদয়' প্ৰবন্ধটিৰ মূল ঘটনা
  - ৮.৬.২ হেলইচাৰ চাৰিত্ৰিক জ্যোতি
  - ৮.৬.৩ আবেলাৰ্ডৰ চৰিত্ৰ
  - ৮.৬.৪ নাৰী হৃদয়ত প্ৰেম আৰু নাৰীৰ মনস্তত্ত্ব
- ৮.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৮.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৮.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (Reference/Suggested Readings)

৮.১ ভূমিকা (Introduction)

প্ৰথিতযশা পণ্ডিত সমালোচক ড বাণীকান্ত কাকতিদেৱে (১৮৯৪-১৯৫২) দেশ-বিদেশৰ ইতিহাস, পুৰাণ, লোক কথাত থকা প্ৰেম কাহিনী কিছুমান অধ্যয়ন কৰি তাৰ আধাৰত জয়ন্তী, আৱাহন আদি আলোচনীৰ পাতত কেইবাটাও তত্ত্ব গধুৰ প্ৰবন্ধ লিখিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত ১৯৪৮ চনত ড° বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ যত্নত সেইবোৰৰ কেইটামান বিশেষ প্ৰবন্ধ সংকলিত হয় 'সাহিত্য আৰু প্ৰেম' নামৰ গ্ৰন্থখনত। উক্ত সংকলনখনত মুঠ ছটা প্ৰবন্ধই স্থান পাইছে। সেইকেইটা হ'ল— নিশাদূত, ভাৰৱীয়াৰ ভেশত প্ৰেমিক, নাৰী হৃদয়, সৌন্দৰ্যৰ প্ৰতাৰণা, কবিৰ অহেতুকী প্ৰীতি আৰু পণ্ডিতৰ ভূমাস্পৃহা। নবীন সাহিত্যিকসকলৰ কল্পনাৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি হ'ব বুলি আশা প্ৰকাশ কৰি গ্ৰন্থখনৰ পাতনিত ড° কাকতিয়ে প্ৰেমৰ শক্তি সন্দৰ্ভত লিখিছে— "বিজ্ঞানৰ পণ্ডিতসকলে কয়, জুহালৰ এঙ্গাৰ আৰু বহুমূলীয়া হীৰা ৰসায়নৰ বিশ্লেষণত একেই পদাৰ্থ। কেৱল তাপ আৰু হেঁচাৰ তাৰতম্যত দুইবোৰ বাস্তৱ প্ৰকৃতি আৰু গুণৰ ভেদভাৱ ওপজে। প্ৰেমৰ পোষণি শক্তিৰ প্ৰভাৱতো একে তেজ মঙহৰ শৰীৰৰ মানুহৰ মনত বেলেগ বেলেগ প্ৰতিক্ৰিয়া ঘটে। কেতবোৰৰ পক্ষে মনৰ চৰ্ফটনি আৰু কেতবোৰ দুৰ্লভ প্ৰকৃতি মানুহৰ পক্ষে ই উদ্বোধনী-প্ৰজ্ঞান-বস্তু। এই তেজ-মঙহৰ খন্তেকীয়া ফৰফৰণি নাইকিয়া কৰি অপাৰ্থিব সৌন্দৰ্য আৰু আনন্দৰ প্ৰতি উদ্যম সঞ্চাৰ কৰে।" নাৰী হৃদয় নামৰ প্ৰবন্ধটি ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে একেজন 'দুৰ্লভ প্ৰকৃতিৰ মানুহৰ পক্ষে' তেজ মঙহৰ খন্তেকীয়া ফৰফৰণি কেনেকৈ অপাৰ্থিব সৌন্দৰ্যলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে— তাৰ এক বিশ্লেষণধৰ্মী আলোচনা দাঙি ধৰিছে। 'নাৰী হৃদয়' প্ৰবন্ধটিৰ বিষয় হৈছে— মধ্যযুগৰ ইউৰোপৰ বিখ্যাত পণ্ডিত পীয়াৰে আবেলাৰ্ড আৰু তেওঁৰ প্ৰেয়সী হেলইচাৰ কৰণ প্ৰেমকাহিনী।

৮.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপুনি—

- অসমীয়া প্ৰবন্ধ সাহিত্যৰ আৰম্ভণি সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব;
- অসমীয়া প্ৰবন্ধ সাহিত্যত বাণীকান্ত কাকতিৰ স্থান নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিব;
- বাণীকান্ত কাকতিৰ প্ৰবন্ধ সাহিত্যৰ বিষয়বস্তুৰ পৰিসৰ, ভাষা শৈলী সম্পৰ্কে এক সাধাৰণ ধাৰণা কৰিব পাৰিব;
- ড° কাকতিৰ নাৰী হৃদয় নামৰ পাঠটিৰ মূল বিষয়বস্তুৰ লগত পৰিচিত হ'ব পাৰিব;
- ইয়াৰ মাজেৰে আবেলাৰ্ড আৰু হেলইছাৰ প্ৰেমৰ মহত্ব উপলব্ধি কৰিব পাৰিব; আৰু
- নাৰী হৃদয়ৰ মনস্তত্ত্ব সম্পৰ্কে ড° কাকতিৰ মনোভাব বুজাৰ লগতে নাৰীৰ মানসিক অৱস্থা সম্পৰ্কেও ধাৰণা কৰিব পাৰিব।

৮.৩ অসমীয়া প্ৰবন্ধ সাহিত্য

‘অৰুণোদই’ প্ৰকাশৰ পৰাই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ ফেহুজালি হয় বুলি ক’ব পাৰি। বৃটিছৰ আগমনৰ ফলস্বৰূপে অসমীয়া মানুহে পাশ্চাত্য চিন্তা-ভাবনাৰ সংস্পৰ্শত আহিবলৈ সুযোগ পায়। যাৰ বাবে আধুনিকতাৰ ধাৰণাই আমাৰ সাহিত্য-সংস্কৃতিত খোপনি লয়। খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে অহা আমেৰিকান বেপ্তিষ্ট মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত প্ৰকাশ হোৱা ‘অৰুণোদই’ৰ (১৮৪৬) পাততে পোনতে নতুন ভাব-ধাৰণাই গজালি মেলে। আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ আৰম্ভণিও হয় এই কালচোৱাতে। ইয়াত প্ৰকাশিত প্ৰবন্ধৰ ধাৰাই যুক্তিনিষ্ঠ আৰু বিজ্ঞানসন্মত ৰূপ প্ৰকাশৰ স্বাভাৱিক বাহনৰূপে গদ্যক প্ৰতিষ্ঠিত কৰে।

‘অৰুণোদই’ৰ যুগৰ খ্ৰীষ্টিয়ান আৰু অখ্ৰীষ্টিয়ান লেখকসকলৰ ৰচনাত বুৰঞ্জী, ভূগোল, প্ৰাকৃতিক বিজ্ঞান, নীতিকথা, ধৰ্মকথা আদিয়ে স্থান পাইছিল। সেয়াই আছিল অসমীয়া প্ৰবন্ধ সাহিত্যৰ আৰম্ভণি। খ্ৰীষ্টিয়ান লেখকসকলৰ ভিতৰত নাথান ব্ৰাউন, এ. কে. গাৰ্নি, নিধিৰাম ফাৰৱেল আদিৰ নাম উল্লেখ কৰিব পাৰি। অখ্ৰীষ্টিয়ান লেখকসকলৰ ভিতৰত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, গুণাভিৰাম বৰুৱা আদিৰ বিভিন্ন ৰচনাই গদ্য সাহিত্য টনকিয়াল কৰি তোলে। পৰবৰ্তীকালত ‘জোনাকী’ (১৮৮৯) কাকতৰ যোগেদি মনোধৰ্মী প্ৰবন্ধৰ সূচনা হয়। সৃষ্টিধৰ্মী গদ্যৰ বিভিন্ন শাখাই এই সময়তে বিকাশ লাভ কৰে। উপন্যাস, চুটিগল্পৰ লগতে ব্যক্তিনিষ্ঠ আৰু বস্তুনিষ্ঠ প্ৰবন্ধও এই সময়তে পূৰ্ণৰূপত প্ৰকাশ হয়। বিষয়বস্তুৰ বিভিন্নতাৰ লগতে প্ৰকাশভংগীৰ সৌন্দৰ্যৰেও এই সময়ত ৰচিত প্ৰবন্ধবোৰ চিত্ৰাকৰ্ষী। ব্যক্তিমুখী আৰু বস্তুনিষ্ঠ উভয় ধাৰাৰ প্ৰবন্ধতে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, বস্তুধৰ্মী নৈতিক বা দাৰ্শনিক ৰচনাত সত্যনাথ বৰা আৰু ঐতিহাসিক ৰচনাত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ নাম বিশেষভাবে উল্লেখযোগ্য। বেজবৰুৱাৰ ‘কৃষ্ণকথা’, ‘তত্ত্বকথা’ আদিৰ গহীন প্ৰবন্ধৰ শৈলী তেওঁৰ ব্যক্তিনিষ্ঠ প্ৰবন্ধবোৰৰ শৈলীতকৈ ভিন্ন। সত্যনাথ বৰাই ‘সাৰথি’, ‘সাহিত্য বিচাৰ’ আদি পুথিত প্ৰবন্ধক এক বিশিষ্ট আৰ্টৰূপে কৰ্ষণ কৰিছিল। এই সময়ৰ আন আন প্ৰবন্ধলেখক হ’ল— সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা, বেণুধৰ শৰ্মা, অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰী, সৰ্বেশ্বৰ কটকী, নীলমণি ফুকন, জ্ঞাননাথ বৰা, হৰিনাৰায়ণ দত্তবৰুৱা, কালিৰাম মেধি, বাণীকান্ত কাকতি, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ আদি। ধৰ্ম, সাহিত্য, সংস্কৃতি, বুৰঞ্জী, বিজ্ঞান, সমাজ ভাৱনা আদি বিবিধ বিষয় এই সময়ৰ প্ৰবন্ধ সাহিত্যই সামৰি লৈছে।

৮.৪ বাণীকান্ত কাকতিৰ প্ৰবন্ধ সাহিত্য

বেজবৰুৱাৰ পিছতেই অসমীয়া প্ৰবন্ধ সাহিত্যক এক বিশেষ মাত্ৰা দান কৰাৰ ক্ষেত্ৰত আমি বাণীকান্ত কাকতিৰ (১৮৯৪-১৯৫২) নাম ল'ব পাৰোঁ। বিশেষকৈ সাহিত্য সমালোচনামূলক প্ৰবন্ধ ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত কাকতি বাটকটীয়া স্বৰূপ। অসমীয়া সাহিত্যত সাহিত্য বিচাৰৰ এক শক্তিশালী ভেটি তেওঁ গঢ় দি তুলিছে।

আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য ঘাইকৈ আলোচনীকেন্দ্ৰিক। বাণীকান্ত কাকতিৰ ৰচনাবোৰো গ্ৰন্থৰ আকাৰ লোৱাৰ আগতে বিভিন্ন আলোচনীৰ পাতত প্ৰকাশ পাইছিল। অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰী সম্পাদিত 'চেতনা' কাকতত 'পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য'ৰ চিৰিজত এঘাৰটা প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ হৈছিল। এই প্ৰবন্ধলানিৰ লগত আৰু তিনিটা প্ৰবন্ধ যোগ দি ১৯৪০ চনত 'পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য' গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰা হয়। পাতনিকে ধৰি ইয়াত মুঠ চৈধ্যটা প্ৰবন্ধ আছে। এইবোৰ হ'ল : শংকৰদেৱৰ আধ্যাত্মিক দান, কুমৰ হৰণ, বধ-কাব্য, হেমা সুন্দৰী, পৰকীয়া ভাব, শ্ৰীৰাধা চৰিত্ৰ, চিৰশিশু ৰূপ, কাণখোৱা, চোৰধৰা, বৰগীত, নামঘোষা, লৌকিক গীত, পুৰণি সাহিত্যৰ সীমাবদ্ধতা, অক্ষীয়া ভাওনা। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যক অকল ধৰ্মপুথি বুলিহে মৰ্যাদা দিয়া হৈছিল। কাকতিয়ে আধুনিক সমালোচকৰ দৃষ্টিৰে এইবোৰৰ সাহিত্যিক আৰু কাব্যিক সৌন্দৰ্য নিৰূপণ কৰে।

আৱাহন, জয়ন্তী আদি কাকতত প্ৰকাশিত মুঠ ছয়টা প্ৰবন্ধৰ সংকলন 'সাহিত্য আৰু প্ৰেম' নামৰ পুথিখন প্ৰকাশ হয় ১৯৪৮ চনত। ইয়াত প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ কেইটামান প্ৰণয় কাহিনী চয়ন কৰি ইয়াৰ জৰিয়তে মানৱীয় প্ৰেম অনুভূতিৰ স্বৰূপ বিশ্লেষণ কৰা হৈছে। গ্ৰন্থখনিত সন্নিৱিষ্ট প্ৰবন্ধবোৰ হ'ল : নিশাদূত, ভাৰৱীয়াৰ ভেশত প্ৰেমিক, নাৰী হৃদয়, সৌন্দৰ্যৰ প্ৰতাৰণা, কবিৰ অহৈতুকী প্ৰীতি আৰু পণ্ডিতৰ ভূমাস্পৃহা। মানুহৰ ওপৰত প্ৰেমৰ প্ৰভাৱ সমধৰ্মী নহয়। কাৰোবাৰ বাবে প্ৰেমৰ স্বৰূপ খন্তেকীয়া মোহৰ ধৰফৰণি আৰু কাৰোবাৰ বাবে প্ৰেম প্ৰেৰণা শক্তি। কাকতিয়ে এই দুই ধৰণৰ প্ৰতিক্ৰিয়াক উপলক্ষ্য কৰি প্ৰবন্ধবোৰ লিখিছে। এই লানি প্ৰবন্ধৰ জৰিয়তে মানৱীয় প্ৰেম অনুভূতিৰ সাহিত্যিক অভিব্যক্তি প্ৰকাশৰ মুকলি মনোভাব সম্ভৱ কৰি তুলিলে।

কাকতিয়ে তেওঁৰ সমসাময়িক, অগ্ৰজ প্ৰতিম আৰু অনুজপ্ৰতিম কেইগৰাকীমান অসমীয়া সাহিত্যিকৰ সাহিত্যকৰ্মৰ বিষয়ে সমালোচনামূলক প্ৰবন্ধ লিখিছে আৰু কেইগৰাকীমান লেখকৰ গ্ৰন্থৰ মনোজ্ঞ পাতনিও লিখিছে। আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰী, যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰা, ৰঘুনাথ চৌধুৰী আদি কবি-সাহিত্যিকৰ সাহিত্য কৃতিৰ বিষয়ে আলোচনা আৰু অসমীয়া সাহিত্য জগতত তেওঁলোকৰ স্থান সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিছে। সেইদৰে ধৰ্মেশ্বৰী দেৱীৰ 'ফুলৰ শৰাই', নীলমণি ফুকনৰ 'গুটিমালী' সম্পৰ্কেও আলোচনা কৰিছে। নাটকৰ সমালোচনাৰ ক্ষেত্ৰত সেই সময়ৰ তৰুণ লেখক জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ 'শোণিত কুঁৱৰী' নাটকৰ নিৰ্মোহ আলোচনা আগবঢ়াইছে। অৱশ্যে, আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য সম্পৰ্কে কাকতিৰ কোনো সুকীয়া গ্ৰন্থ প্ৰকাশ হোৱা নাই। বিভিন্ন আলোচনী, পত্ৰিকাত সিঁচৰিত হৈ থকা তথা গ্ৰন্থৰ পাতনি ৰূপে প্ৰকাশিত আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য সম্পৰ্কীয় প্ৰবন্ধক একেলগ কৰি মহেশ্বৰ নেওগ সম্পাদিত 'বাণীকান্ত ৰচনাৱলী'ত 'নতুন অসমীয়া সাহিত্য' হিচাপে এক সুকীয়া বিভাগত স্থান দিয়া হৈছে।

ইয়াৰ উপৰিও 'সাহিত্যত কৰুণ ৰস', 'নীৰ সাধনা', 'যুগ সাহিত্য আৰু সমাজৰ ৰূপৰেখা' আদি প্ৰবন্ধতো কাকতিৰ মননশীলতাৰ পৰিচয় পোৱা যায়।

৮.৫ বাণীকান্ত কাকতিৰ প্ৰবন্ধৰ ভাব-বস্তু, ভাষা আদি

অসমীয়া সমালোচনা সাহিত্যৰ ইতিহাসত বাণীকান্ত কাকতিৰ ‘পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য’ এক কীৰ্তিচিহ্নস্বৰূপ। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যই ঘাইকৈ বৈষ্ণৱ যুগটোক সামৰি লৈছে। গ্ৰন্থখনিৰ পাতনিত ‘শংকৰদেৱৰ আধ্যাত্মিক দান’ আৰু ‘বৈষ্ণৱ কবিৰ লক্ষ্য আৰু সাধনা’ — এই দুটা মূল ভাৱক আশ্ৰয় কৰি পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠতা প্ৰতিপন্ন কৰিছে। ‘কুমৰ হৰণ’ প্ৰবন্ধত চন্দ্ৰভাৰতী বা অনন্ত কন্দলিৰ দ্বাৰা ৰচিত ‘কুমৰ হৰণ’ কাব্যৰ ৰূপ বিচাৰ কৰিছে। সাহিত্য কিদৰে সামাজিক উদ্দেশ্যৰ লগত জড়িত হৈ থাকে তাকে ৰামসৰস্বতীৰ বধকাব্যসমূহৰ আলমত দেখুওৱা হৈছে। কাকতিয়ে বৈষ্ণৱ সাহিত্যক ‘সৰ্বাংগীন সাহিত্য’ আখ্যা দিছে। কাৰণ বৈষ্ণৱ সাহিত্যই আমাৰ সামাজিক জীৱনত মানসিক আৰু আধ্যাত্মিক এই দুই ধৰণৰ আনন্দ দিছে। ঘাইকৈ মনোৰঞ্জনৰ বাবে ৰচিত হ’লেও ‘বধকাব্য’সমূহৰ মাজত এক সাম্যভাৱৰ আদৰ্শ যে লুকাই আছে কাকতিয়ে সেই দিশটোও নিৰ্ণয় কৰিছে। ‘হেমা সুন্দৰী’ ৰচনাত ‘অশ্বকৰ্ণ বধ’ৰ হেমা সুন্দৰীৰ চৰিত্ৰৰ আলোচনা কৰিছে। হেমা সুন্দৰীৰ চৰিত্ৰক কাকতিয়ে ইংৰাজ কবি স্পেনাৰৰ আখ্যানৰ যুনা চৰিত্ৰৰ লগত সাদৃশ্য দেখুৱাইছে। ‘পৰকীয়া ভাব’ প্ৰবন্ধত অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু সাহিত্যৰ লগত বংগদেশৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু সাহিত্যৰ তাত্ত্বিক পাৰ্থক্য ঐতিহাসিক দৃষ্টিৰে বিচাৰ কৰিছে। ‘শ্ৰীৰাধা চৰিত’ ৰচনাত অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যত বংগদেশৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ পৰকীয়া ভাবৰ অনুপস্থিতি আৰু ৰাধা চৰিতৰ বিভিন্নতা আলোচনা কৰা হৈছে। ‘চিৰশিশু ৰূপ’, ‘কাণখোৱা’, ‘চোৰধৰা’, এই ৰচনা কেইখন শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাৎসল্য লীলা কীৰ্তনৰ প্ৰসঙ্গৰ ফালৰ পৰা একে পৰ্যায়ৰ। অসমীয়া সাহিত্যত মাধৱদেৱৰ বৰগীত, চোৰধৰা, শ্ৰীধৰ কন্দলিৰ ‘কাণখোৱা’ আদিত শ্ৰীকৃষ্ণৰ চিৰশিশুৰূপ অংকিত হৈছে। অসমীয়া কবিৰ কবিতাত পোৱা শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশুৰূপৰ চিত্ৰণৰ বিষয়ে কাকতিয়ে বিস্তৃত আলোচনা আগবঢ়াইছে। ‘বৰগীত’ প্ৰবন্ধত শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ বিৰচিত বৰগীতসমূহৰ আলোচনা আগবঢ়োৱা হৈছে। সমসাময়িক অন্য গীতি-সাহিত্যৰ পৰা বৰগীতৰ পাৰ্থক্য, ইয়াৰ বিশিষ্টতা তথা মূল্য নিৰূপণ কৰিছে। বৰগীতবোৰক কাকতিয়ে ইংৰাজ কবি হেৰিক (Herrick)ৰ আধ্যাত্মিক ভাবৰ গীত ‘Noble Numbers’ৰ লগত তুলনা কৰিছে। উল্লেখযোগ্য যে কাকতিয়ে স্থান বিশেষে বিশ্বৰ বিভিন্ন সাহিত্যৰ লগত অসমীয়া সাহিত্যৰ তুলনা কৰিছে। অৱশ্যে, তুলনামূলক সমালোচনা পদ্ধতিয়ে সেই সময়ত পূৰ্ণতা লাভ কৰা নাছিল। কাকতিয়ে ‘নামঘোষা’ প্ৰবন্ধত মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ বিৰচিত ঘোষাগ্ৰন্থ ‘নামঘোষা’ৰ স্বৰূপ উদঘাটন কৰিছে। ‘মহানুভৱ পুৰুষ এজনৰ আত্মপ্ৰকাশ’ বুলি অভিহিত কৰি ৰসময়ী ভক্তি ত্ৰিবেণী ভাবৰ সংগম, মাধৱদেৱৰ আত্মাভিব্যক্তি তথা আধ্যাত্মিক জীৱনৰ প্ৰতিবিশ্ব, ভক্তিৰ তন্ময়তা আৰু সৰ্বধৰ্মগ্ৰাহ্যৰূপ— এই সকলোবোৰ দিশৰ সূক্ষ্ম বিশ্লেষণ আগবঢ়াইছে। কাকতিৰ পৰবৰ্তীকালৰ সমালোচকসকলৰ অধিকাংশই ‘নামঘোষা’ প্ৰবন্ধক শ্ৰেষ্ঠ আখ্যা দিছে। নিৰপেক্ষতা, ভাৰসাম্যবোধ, তুলনা, যুক্তিনিষ্ঠতা, সাৰ্থক নিৰূপণ আদি শ্ৰেষ্ঠ সমালোচনাৰ থাকিবলগীয়া আটাইবোৰ গুণেই ‘নামঘোষা’ প্ৰবন্ধত পৰিলক্ষিত হয়। ‘লৌকিক গীত’ শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত শংকৰদেৱৰ সমসাময়িক অথচ বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ প্ৰভাৱমুক্ত কবিসকলৰ কাব্যিক সুযমাৰ আলোচনা পোৱা যায়। ‘পুৰণি সাহিত্যৰ সীমাবদ্ধতা’ ৰচনাত অসমীয়া কবিসকলে সাহিত্য সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত সন্মুখীন হোৱা প্ৰতিকূল সামাজিক পৰিবেশ সম্পৰ্কে বিচাৰ কৰা হৈছে। ‘অক্ষীয়া ভাওনা’ নামৰ প্ৰবন্ধই অক্ষীয়া নাটৰ পটভূমি, ভাওনাৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ, ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য, গঠন ৰীতি, গীত আৰু সংলাপৰ ভাষা, সূত্ৰধাৰৰ ৰূপ— এই সকলো বিষয়ৰে স্পষ্ট আৰু মৌলিক ধাৰণা দিয়ে। মুঠতে, ‘পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য’ পুথিৰ প্ৰতিটো প্ৰবন্ধতে জাতীয় সাহিত্য হিচাপে পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ ঐতিহ্য, ঐশ্বৰ্য আৰু সৌন্দৰ্য কাকতিয়ে আৱিষ্কাৰ কৰিছে।

প্ৰাচ্য আৰু প্ৰতীচ্যৰ সাহিত্য সম্পদৰ চিৰন্তন প্ৰেম কাহিনীৰ বিশ্লেষণাত্মক আলোচনাই ‘সাহিত্য আৰু প্ৰেম’ গ্ৰন্থৰ প্ৰতিপাদ্য বিষয়। ইয়াত আলোচিত আখ্যানবোৰত প্ৰেমৰ দুই ধৰণৰ প্ৰতিক্ৰিয়াক উপলক্ষ্য কৰা হৈছে। গ্ৰন্থখনিৰ পাতনিত লেখকে উল্লেখ কৰিছেঃ “প্ৰেমৰ পোষণ শক্তিৰ প্ৰভাৱতো একে তেজ মঙহৰ শৰীৰৰ মানুহৰ মনত বেলেগ বেলেগ প্ৰতিক্ৰিয়া ঘটে। কেতবোৰৰ পক্ষে মনৰ চটফটনি আৰু কেতবোৰ দুৰ্লভ প্ৰকৃতিৰ মানুহৰ পক্ষে ই উদ্বোধনী প্ৰজ্ঞান বন্তি। ই তেজ-মঙহৰ খণ্ডকীয়া ফৰফৰণি নাইকীয়া কৰি অপাৰ্থিৰ সৌন্দৰ্য আৰু আনন্দৰ প্ৰতি উদ্যম সঞ্চাৰ কৰে।” ‘সাহিত্য আৰু প্ৰেম’ত সন্নিৱিষ্ট প্ৰবন্ধবোৰৰ ভিতৰত ‘নিশাদৃত’ আৰু ‘ভাৰৱীয়াৰ ভেশত প্ৰেমিক’ প্ৰবন্ধৰ প্ৰেম বিষয়ক কাহিনী ভাৰতীয় সাহিত্যৰ আৰু ‘নাৰী হৃদয়’, ‘সৌন্দৰ্যৰ প্ৰতাৰণা’, ‘কবিৰ অহৈতুকী প্ৰীতি’ আৰু ‘পণ্ডিতৰ ভূমাস্পৃহা’ প্ৰবন্ধৰ মূল বিষয় বিদেশী সমলৰ পৰা অনা। লেখকৰ মতে “এই আখ্যানবোৰত কেতবোৰ বিশ্ববিখ্যাত মনীষীৰ প্ৰেমৰ স্পৰ্শত প্ৰাণৰ প্ৰতিক্ৰিয়া দেখুওৱা হৈছে। বেদৰ ঋষিপুত্ৰৰ প্ৰেমৰ প্ৰেৰণাত ঋষিত্বলাভৰ প্ৰচেষ্টাৰ পৰা আমীয়েলৰ পৰিদৃশ্যমান বিশ্বৰ লগত একাত্মবোধৰ আকাঙ্ক্ষা সেই মিলন স্পৃহাৰেই বিভিন্ন প্ৰকাশ।” এই লানি প্ৰবন্ধৰ জৰিয়তে বিশ্বসাহিত্যৰো এক পৰিচয় পোৱা যায়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

‘পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য’ৰ বিষয়বস্তু সম্পৰ্কে চমুকৈ উল্লেখ কৰক। (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে লিখা কাকতিৰ কেইটামান প্ৰবন্ধ হ’ল : বেজবৰুৱা, কথা-কবিতা, দহিকতৰা, তুমি, কেতেকী, ফুলৰ শৰাই, অসমীয়া ৰামায়ণ সাহিত্য, মাতৃ, গুটিমালী, সোণালী সপোন, শোণিত কুঁৱৰী, জাতীয় চৈতন্য আদি। ‘বেজবৰুৱা’ প্ৰবন্ধত অসমীয়া জাতীয় জীৱনত বেজবৰুৱাৰ সৰ্বাত্মক প্ৰভাৱক স্বীকৃতি দিছে। তদুপৰি, যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰাৰ ‘কথা-কবিতা’, ৰঘুনাথ চৌধুৰীৰ ‘দহিকতৰা’, ‘কেতেকী’, অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰীৰ ‘তুমি’, ধৰ্মেশ্বৰী দেৱীৰ ‘ফুলৰ শৰাই’, নীলমণি ফুকনৰ ‘গুটিমালী’, লক্ষ্মীনাথ ফুকনৰ ‘সোণালী সপোন’ আদিৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়াইছে। এই প্ৰবন্ধবোৰত সাহিত্য-বস্তুৰ বিশ্লেষণ, সাহিত্যিকৰ পৰিচয়, ব্যক্তি আৰু লেখাবস্তুৰ সম্পৰ্ক, সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত স্থান আদিৰ বিচাৰেৰে এক সমীক্ষাত্মক আলোচনা দাঙি ধৰিছে। কাকতি আছিল বিশেষভাৱে ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ উপাসক। ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ আলোচনাত তেওঁৰ এই ৰুচি বিশেষভাৱে পৰিলক্ষিত হয়। ‘জাতীয় চৈতন্য’, ‘ভৱিষ্যত অসমীয়া সাহিত্য’ আৰু ‘আমাৰ নতুন সাহিত্য’ এই প্ৰবন্ধ তিনিটা সমাজ ভাৱনা সম্পৃক্ত।

কাকতিৰ আন এটি উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ হ’ল ‘সাহিত্যত কৰুণ ৰস।’ এই ৰচনাখন ‘অসম ছাত্ৰ সন্মিলন প্ৰবন্ধাৱলী’ নামৰ সংকলনত প্ৰকাশ পাইছিল। এই প্ৰবন্ধত কৰুণ ৰস সাহিত্যত কি ভাবে ৰূপায়িত হয় তাক দেখুৱাবলৈ বাৰ্মীকি, কালিদাস, ভৱভূতি, ওমৰখায়াম, হোমাৰ, ডাণ্টে, শ্বেক্সপীয়েৰ, শ্যেলী, মেথিউ, আৰ্নল্ড আদি প্ৰাচ্য-পাশ্চাত্যৰ কেবাগৰাকীও

লেখকৰ লেখাৰ উদ্ধৃতি দিছে। তেওঁ কৰুণ বসকেই ‘প্ৰকৃত জীৱন শ্বাস’ আখ্যা দি ইয়াৰ অনুপ্ৰেৰণাতেই সকলো সুকুমাৰ কলাৰ উৎপত্তি হয় বুলি দেখুৱাইছে।

কাকতিৰ জীৱন দৰ্শন সম্পৃক্ত এটি উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ হ’ল ‘নীৰৰ সাধনা’। গঠনমূলক কৰ্মসংস্কৃতিয়ে যে জাতীয় বিকাশৰ ভিত্তি এই দিশটো ইয়াত দেখুওৱা হৈছে। নতুন প্ৰজন্মক সুষ্ঠু পথ নিৰ্দেশ কৰাৰ এক সচেতন দৃষ্টিভংগী এই ৰচনাখনত পৰিলক্ষিত হয়।

কাকতিৰ প্ৰবন্ধৰ ভাষা বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ। তলত এনে বৈশিষ্ট্য কিছুমান উল্লেখ কৰা হ’লঃ

- ১) কাকতিৰ প্ৰবন্ধৰ ভাষা স্পষ্ট। প্ৰকাশভংগী সৰল আৰু সাৱলীল। মনোৰম বাকভংগীয়ে তেওঁৰ ৰচনাক উপাদেয় কৰি তুলিছে।
- ২) বক্তব্যৰ সুসংগঠন কাকতিৰ ৰচনাৰ এক প্ৰধান বিশেষত্ব। প্ৰতিটো প্ৰবন্ধৰে আৰম্ভণি, বিকাশ আৰু শেষ— এই তিনিটা স্তৰ সুনিয়ন্ত্ৰিত।
- ৩) কাকতিয়ে নিজে জতুৱা ঠাঁচ প্ৰয়োগৰ পোষকতা কৰিছে যদিও তেওঁৰ ৰচনাত জতুৱা ৰূপৰ প্ৰয়োগৰ আধিক্য পোৱা নাযায়। ইয়াৰ সলনি তেওঁ নিজৰ উপমা আৰু নিজে গঠন কৰা ভাষাৰূপ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ইয়াৰ দ্বাৰা তেওঁৰ ৰচনাৰীতিৰ জতুৱা ৰূপৰ অভাৱ পূৰণ হৈছিল আৰু ভাষা অধিক প্ৰকাশক্ষম হৈ পৰিছিল।
- ৪) সাধাৰণ শব্দৰ মধুৰ ব্যৱহাৰ কাকতিৰ ভাষাৰীতিৰ বিশেষত্ব। সেয়ে ফকৰা যোজনা ব্যৱহাৰ নকৰিলেও তেওঁৰ ভাষা মনোৰম আৰু আকৰ্ষণীয়।
- ৫) কাকতিৰ ভাষা এহাতে প্ৰাঞ্জল, আনহাতে যুক্তিনিষ্ঠ। ক’তো অতিৰঞ্জনৰ আভাস নাই। বক্তব্যৰ মাত্ৰাধিক্য নাই। কম কথাতে বেছি ভাব প্ৰকাশ কৰা অৰ্থাৎ ভাষা প্ৰয়োগত মিতব্যয়িতা কাকতিৰ ৰচনাৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য।
- ৬) এক কাব্যসুলভ প্ৰকাশভংগী পৰিলক্ষিত হয়। উপমাৰ সাৰ্থক ব্যৱহাৰে তেওঁৰ গদ্যক অনুপম কৰি তুলিছে। তেওঁৰ গদ্যত অনুভূত কাব্যিকতা তথা চিত্ৰময়তা সৃষ্টিশীল ভাষা ব্যৱহাৰৰ ফল।
- ৭) সংস্কৃত ভাষাৰ শব্দ প্ৰয়োগৰ আধিক্য পৰিলক্ষিত হয়। যাৰ বাবে তেওঁৰ গদ্য অধিক অৰ্থবহু আৰু নিটোল হৈ পৰিছে। বিষয়বস্তু অনুযায়ী সংস্কৃত বা কেতিয়াবা ইংৰাজী ভাষাৰ শব্দও গঢ়ি-পতি গদ্যত স্থান দিছে। তৎসম শব্দ, সংস্কৃতৰ উপমা অলংকাৰ, খণ্ডবাক্য বা বাক্যাংশৰ অনুকৃতি ৰূপৰ প্ৰয়োগ তেওঁৰ ভাষাৰ এক লক্ষণীয় বিষয়।
- ৮) বিদেশী গ্ৰন্থ, শব্দ বা খণ্ডবাক্যৰ অসমীয়া ভাষান্তৰ ৰূপৰ সাৰ্থক ব্যৱহাৰ কাকতিৰ ৰচনাৰ আন এক বিশেষত্ব। এনে ৰূপৰ প্ৰয়োগৰ মাজেৰে সাহিত্যত ভাব প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষা যে চহকী সেই কথাকে কাকতিয়ে প্ৰমাণ কৰি দেখুৱাইছে। দুৰ্ভাগ্যৰ সোঁৱৰণী (Historia Calamitatum), অন্তৰ্গ্ৰাণৰ ডায়ৰী (Journal intime), ভূমাস্পৃহা (Longing for totality), নৱজীৱন (Vita Nuova), মগ্নচেতন্য (Summerged consciousness) আদি এনেধৰণৰ ভাষান্তৰিত ৰূপ।
- ৯) দৈনন্দিন জীৱনত কথিত স্থানীয় ঘৰুৱা শব্দকো তেওঁ শিল্পীসুলভ কৌশলেৰে ভাষাত স্থান দিছে। অৱহেলিত অনেক শব্দকো ৰীতিবদ্ধ কৰি ব্যৱহাৰ কৰিছে।
- ১০) উপযুক্ত শব্দৰ ব্যৱহাৰ কাকতিৰ ভাষাৰীতিৰ আন এক বৈশিষ্ট্য। ভাবৰ যতি নপৰাকৈ তেওঁৰ ভাষাই গতি কৰিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

বাণীকান্ত কাকতিৰ ভাষা প্ৰয়োগৰ বিশেষত্ব সম্পৰ্কে এটি টোকা প্ৰস্তুত কৰক। (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....
.....
.....

৮.৬ বাণীকান্ত কাকতিৰ প্ৰবন্ধ 'নাৰী হৃদয়'

কাকতিয়ে নাৰীক বিষয়বস্তু হিচাপে লৈ কেইবাটাও প্ৰবন্ধ ৰচনা কৰিছে। 'প্ৰেম নিবেদনত নাৰী', 'বাধা চৰিত্ৰৰ উদ্ভূদয়', 'হেমা সুন্দৰী', 'মাতৃ' তেনে কিছুমান প্ৰবন্ধৰ নিদৰ্শন। 'নাৰী হৃদয়' নামৰ প্ৰবন্ধটিও এনে বিষয়বস্তুক লৈ ৰচনা কৰা এটি উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ। তলত প্ৰবন্ধটিৰ বিভিন্ন দিশৰ বিষয়ে একোটিকে আলোচনা দাঙি ধৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হ'ল।

৮.৬.১ 'নাৰী হৃদয়' প্ৰবন্ধটিৰ মূল ঘটনা

প্ৰখ্যাত পণ্ডিত, দাৰ্শনিক, কবি পীয়াৰে আবেলাৰ্ড (১০৭৯-১১৪২) অতি কম বয়সতে পেৰিচ চহৰত তেওঁৰ কবিত্ব আৰু পাণ্ডিত্য গুণৰ জৰিয়তে খ্যাতিমান ব্যক্তি হৈ পৰিছিল। মহান গুণৰ অধিকাৰী আছিল যদিও তেওঁ আছিল কামুক। আবেলাৰ্ডে হেলইছা নামৰ এগৰাকী সুন্দৰী নাৰীৰ প্ৰতি অনুৰক্ত হৈ পৰে। হেলইছা আছিল ফুলবাৰ্ট নামৰ লোক এজনৰ ভতিজা-ছোৱালী। হেলইছাক দৰ্শন, অলংকাৰ আদি শাস্ত্ৰৰ শিক্ষা দিয়াৰ নিমিত্তে আবেলাৰ্ডৰ ওচৰলৈ ফুলবাৰ্টে লৈ গৈছিল। আবেলাৰ্ডে নিজৰ হাতলৈ অহা সুযোগৰ সদ্ব্যৱহাৰ কৰি হেলইছাক প্ৰেমৰ বন্ধনেৰে বান্ধিবলৈ অহৰহ চেষ্টা কৰি গ'ল। কামাতুৰ ডেকা অধ্যাপক আবেলাৰ্ডে নিজৰ ঘৰত থাকিলে হেলইছাৰ পঢ়া-শুনাত ক্ষতি হ'ব বুলি কৈ তেওঁ ফুলবাৰ্টেৰ ঘৰতে থাকিবলৈ ল'লে। এইখিনি কথাৰ দ্বাৰা আপোনালোকে বুজিব পাৰে যে আবেলাৰ্ড অকল কামাতুৰেই নাছিল— আছিল চতুৰো। ফুলবাৰ্ট আছিল অতি কৃপণ লোক। তথাপিহে হেলইছাৰ ভৱিষ্যতৰ কথা ভাবি তেওঁ আবেলাৰ্ডক নিজৰ ঘৰত থকাৰ সুবিধা কৰি দি ভতিজা-ছোৱালীৰ শিক্ষকৰ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰিলে।

অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে আবেলাৰ্ড আৰু হেলইছা গভীৰ প্ৰেমত মগ্ন হৈ পৰিল। দৈহিক প্ৰেমৰ পৰিণতিত হেলইছা গৰ্ভৱতী হ'ল। এদিন ফুলবাৰ্ট ঘৰত নথকাৰ সুবিধাতে আবেলাৰ্ডে হেলইছাক লৈ নিজৰ জন্মভূমি ব্ৰিটিনি লৈ গুচি গ'ল আৰু হেলইছাক নিজৰ ভনীয়েকৰ ঘৰত ৰাখিলে। তাতেই হেলইছাৰ এটি পুত্ৰ সন্তানৰ জন্ম হ'ল। এই ঘটনাৰ পিছত ফুলবাৰ্টৰ প্ৰতিক্ৰিয়া কেনে হ'ব পাৰে বাৰু? আবেলাৰ্ডৰ বিশ্বাস-ঘাতকতাৰ বাবে ফুলবাৰ্টে মনত অতি দুখ-শোক পালে আৰু ক্ৰোধত জ্বলি-পকি প্ৰতিশোধৰ সুযোগলৈ ছেগ চাই ৰ'ল। আনহাতে আবেলাৰ্ডে এদিন ফুলবাৰ্টৰ ওচৰলৈ গৈ হেলইছাক আনুষ্ঠানিকভাৱে বিয়া কৰোৱাৰ প্ৰস্তাৱ দিলে। ফুলবাৰ্টে এই কথাত মুখেৰে সন্মতি জনালেও তলে তলে কিন্তু প্ৰতিশোধ লোৱাৰ বাবেহে সাজু হৈ ৰ'ল।

মনকৰিবলগীয়া কথা হ'ল ইউৰোপত সেই সময়ত যিসকল লোকে অধ্যাপনাক বৃত্তি হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছিল তেওঁলোক বিবাহ বন্ধনত সোমোৱাৰ নিয়ম নাছিল। আবেলাৰ্ডে হেলইছাক বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিয়াত আবেলাৰ্ডে পণ্ডিত সমাজত হয় প্ৰতিপন্ন হ'ব বুলি আৰু ফুলবাৰ্টৰ প্ৰতিহিংসাৰ বলি হ'ব পাৰে বুলি ভয় কৰি হেলইছাই ইয়াৰ বিৰোধিতা কৰিলে। আনকি হেলইছাই বিয়াৰ বাঞ্ছনাত সোমাই তেওঁলোকৰ বিপদ মাতি অনাতকৈ তেওঁ আবেলাৰ্ডৰ ৰক্ষিতা হৈ থকাটোকে পছন্দ কৰিব বুলিও জনালে।

কিছুদিন পিছত সন্তানটি ভনীয়েকৰ ঘৰত থৈ আবেলাৰ্ডে হেলইছাক পুনৰ পেৰিছলৈ লৈ আহিল আৰু গোপনে দুয়োজনে বিবাহপাশত আৱদ্ধ হ'ল। ফুলবাৰ্টে সকলোৰে আগত কথাটো প্ৰচাৰ কৰি দিলে। আবেলাৰ্ডে তেতিয়া হেলইছাক খৃষ্টীয় মঠ এটাত ভিক্ষুণীৰ বেশত থ'লে। ইফালে ফুলবাৰ্টে এদিন নিশা আবেলাৰ্ডক আক্ৰমণ কৰি তেওঁক 'ভগ্নমুগ্ধ' কৰি 'অপুৰুষ' কৰিলে। আবেলাৰ্ড লাজ-অপমান, যন্ত্ৰণাত মৰ্মাহত হৈ ছেণ্ট ডেনিছৰ মঠত চিৰ সন্ন্যাস ব্ৰত গ্ৰহণ কৰি সন্ন্যাসী হৈ ব'ল।

আবেলাৰ্ডে তেওঁৰ আত্ম চৰিত 'দুৰ্ভাগ্যৰ সোঁৱৰণী'ত (Historia Calamitatum) তেওঁৰ জীৱনৰ দুখ, শোক আৰু অনুশোচনাৰ কথা অতি মৰ্মস্পৰ্শীভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে। হেলইছাই এই গ্ৰন্থখন পঢ়ি অতি আৱেগিক ভাষাৰে আবেলাৰ্ডলৈ চিঠি লিখিছিল। এই চিঠিবিলাকৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পাইছিল হেলইছাৰো অন্তৰত থুপীকৃত হৈ থকা দুখ আৰু আবেলাৰ্ডৰ প্ৰতি তেতিয়াও জাগ্ৰত হৈ থকা অসীম ভালপোৱা। আবেলাৰ্ডে হেলইছাৰ চিঠিৰ উত্তৰত আধ্যাত্মিক যুক্তিৰ সহায়ত হেলইছাৰ অশান্ত মনত শান্ত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল আৰু তেওঁক ধৰ্মচিন্তাত নিমগ্ন হ'বলৈ উপদেশ দিছিল।

সংক্ষেপে এয়াই হৈছে আবেলাৰ্ড আৰু হেলইছাৰ কাৰুণ্যৰে ভৰা সিন্ধু প্ৰেম কাহিনী। এই প্ৰেম কাহিনীটোৰ জৰিয়তে ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে আবেলাৰ্ড আৰু হেলইছাৰ চৰিত্ৰৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ নিৰ্ণয় কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে আৰু নাৰী হৃদয়ৰ স্বৰূপ ব্যাখ্যা বা নাৰীৰ মনস্তত্ত্বৰ বিশ্লেষণো কৰিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

'নাৰী হৃদয়' প্ৰবন্ধটিৰ মূল বক্তব্য কি? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

৮.৬.২ 'নাৰী হৃদয়'ত হেলইছাৰ চাৰিত্ৰিক জ্যোতি

প্ৰেম কাহিনীটোৰ মাজেৰে বিদুষী মহিলা হেলইছাৰ ব্যক্তিত্ব অতি সুন্দৰ ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে। কাহিনীটোৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পোৱা হেলইছাৰ চৰিত্ৰক আপোনালোকে এটুকুৰা উজ্জ্বল পোৰা সোণৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰে। অৱশ্যে এইটো কথাও ঠিক যে কাহিনীৰ প্ৰথম ভাগত হেলইছাৰ কিছু চঞ্চলতা প্ৰত্যক্ষ হয়। শিক্ষা-দীক্ষাৰ প্ৰতি একান্ত আগ্ৰহী দদায়েকৰ বিশ্বাস ভংগ কৰি কামাতুৰ ডেকা অধ্যাপকৰ প্ৰস্তাৱত সমৰ্থন জনাই যৌন উপভোগত মগ্ন হৈ বিবাহৰ পূৰ্বে

সন্তানৰ মাতৃ হোৱা কথাটো পাঠকে সহজভাৱে ল'বলৈ টান পায়। এইখিনিতে আপোনালোকে নৈতিকতাৰ দিশটোও জড়িত হৈ আছে বুলি ভাবি চাব পাৰে। মন কৰিবলগীয়া কথা যে তাৰ মাজেৰে ধীৰে ধীৰে প্ৰকাশ হৈছে তেওঁৰ গহীন গম্ভীৰ প্ৰেমিকাৰ ৰূপটো। প্ৰেমিকাৰ সন্তানৰ মাতৃ হৈও আবেলাৰ্ডে বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিয়াত হেলইছাই প্ৰথম অৱস্থাত সেইটো প্ৰত্যাখ্যানো কৰিছিল, কাৰণ হেলইছাই জানিছিল যে সমাজৰ নিয়ম উলংঘা কৰি বিবাহৰ বান্ধোনত সোমালে প্ৰেমিক আবেলাৰ্ডে বিদ্বং সমাজত নিজৰ স্থান আৰু মৰ্যাদা হেৰুৱাব, লগতে দদায়েক ফুলবাৰ্টৰো প্ৰতিহিংসাৰ বলি হ'ব। সেয়েহে তেওঁ গোটেই জীৱন আবেলাৰ্ডৰ প্ৰেমিকা বা ৰক্ষিতা হৈয়ে থাকিবলৈহে বিচাৰিছিল। ইয়াৰ পৰাই হেলইছাৰ চৰিত্ৰৰ মহানুভৱতা ফুটি উঠা দেখা যায়। সংসাৰৰ বান্ধোনৰ জৰিয়তে তেওঁ উচ্চ আদৰ্শৰ, জগতৰ হিতৰ বাবে সৃষ্ট এটি প্ৰতিভাক ঘৰৰ চাৰিচুকৰ মাজত আৱদ্ধ কৰি ৰাখিব বিচৰা নাছিল। সংসাৰৰ মায়াজালত সোমালে আবেলাৰ্ডৰ শাস্ত্ৰ চৰ্চা, জ্ঞান চৰ্চা সকলোতে এক বিশৃংখলতাই দেখা দিব বুলি ভাবিয়েই তেওঁ আবেলাৰ্ডৰ জীৱন সঙ্গীনী হোৱাতকৈ তেওঁৰ ৰক্ষিতা হোৱাটোৱেই গৌৰৱৰ কথা বুলি ভাবিছিল। আপোনালোকে দেখিব যে তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ মহানতা আবেলাৰ্ডলৈ লিখা চিঠিবিলাকত ফুটি উঠিছে। আবেলাৰ্ডৰ আত্মচৰিত্ৰ পঢ়াৰ পিছত তেওঁ অতি আৱেগিক ভাষাৰে লিখা চিঠি এখনৰ কথাখিনি আপোনালোকে মন কৰকচোন! তেওঁ লিখিছিল— ‘মই তোমাৰ লগত বিয়াৰ সম্বন্ধ বিচৰা নাই, যৌতুক বিচৰা নাই, তোমাৰ ইচ্ছাকহে পালন কৰিছোঁ। পত্নী সম্বন্ধ পবিত্ৰ হ'ব পাৰে, বেছি শক্তিশালী হ'ব পাৰে; কিন্তু মোৰ মানত ‘ৰক্ষিতা’ সম্বন্ধ— যদি খং নকৰা তোমাৰ লগত অভিসাৰিকা সম্বন্ধহে মোৰ প্ৰিয়তৰ লাগিছিল। তোমাৰ মনত মোৰ অৱস্থা যিমানেই হীন হয় সিমানেই তোমাৰ অনুগ্ৰহৰ পাত্ৰী হ'ম যেন ভাবিছিলোঁ।’ এইখিনি কথাৰ আমি হেলইছাৰ নাৰী মনৰ অকপট স্বীকাৰোক্তি বুলি ধৰি ল'ব পাৰোঁ।

হেলইছাৰ চৰিত্ৰৰ মহৎ দিশটো হ'ল তেওঁ পত্নী সম্বন্ধ ‘পবিত্ৰ’ আৰু ‘শক্তিশালী’ বুলি জানিও আবেলাৰ্ডৰ লগত সেই সম্বন্ধ স্থাপন কৰিব বিচৰা নাছিল। প্ৰেমিক আবেলাৰ্ডক তেওঁ হৃদয় ভৰি ভাল পায়, তেওঁৰ মঙ্গল কামনাই হেলইছাৰ ধৰ্ম। বিয়াই তেওঁলোকৰ জীৱনলৈ দুৰ্দশা নমাই আনিব পাৰে বুলি দূৰদৰ্শী হেলইছাই পূৰ্বতেই অনুমান কৰিছিল। আবেলাৰ্ডৰ গুণৰাজিত আকৰ্ষিত হৈ হেলইছাই তেওঁক দেহ-মন সমস্ত অৰ্পণ কৰিছে। মুঠ কথাত ক'বলৈ হ'লে আবেলাৰ্ডক বাদ দি তেওঁৰ কোনো অস্তিত্ব নাই। হেলইছাৰ চৰিত্ৰৰ এইটো দিশৰ সন্দৰ্ভত ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে লিখিছে— “আবেলাৰ্ড আৰু আবেলাৰ্ডৰ প্ৰেমেই তেওঁৰ জীৱন। আবেলাৰ্ডত বাজে তেওঁৰ অস্তিত্ব নাই। এই প্ৰণয়ৰ লক্ষণ কি? ডাণ্টে ব্ৰিয়েটিছ আখ্যানৰ পৰা পুৰুষৰ নিষ্কাম প্ৰেমৰ স্বৰূপ দেখিবলৈ পোৱা যায়। হেলইছাৰ প্ৰেম সেই শ্ৰেণীৰনে? এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰতেই নাৰী চৰিত্ৰৰ প্ৰকৃতিগত বিশিষ্টতাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। কবি টেনিচনে তেওঁৰ এজনী নায়িকাৰ মুখেৰে কোৱাইছে— Who loves me must have a touch of the earth.” “যি মোৰ প্ৰেম পাব খোজে তেওঁৰ গাত অলপ পৃথিৱীৰ ধূলি থাকিব লাগিব।” অৰ্থাৎ নিষ্কাম দেৱতুল্য মানুহে তিৰোতাৰ মন আকৰ্ষণ কৰিব নোৱাৰে। তিৰোতাৰ প্ৰেম কামনাত আৰম্ভ হৈ নিষ্কামতাত ডাণ্টেৰ প্ৰেমৰ ওখ আসনত উঠিব পাৰে।”

দুয়োৰে প্ৰেমৰ পৰিণতিস্বৰূপে অকল আবেলাৰ্ডেহে শাস্তি ভোগ কৰিবলগীয়া হোৱাত তেওঁৰ নাৰী হৃদয় কান্দি উঠিছিল। আবেলাৰ্ডে ভোগ কৰা শাৰীৰিক নিৰ্যাতন তেওঁ ৰঞ্জে ৰঞ্জে অনুভৱ কৰিছিল। তেওঁ অকপটে স্বীকাৰ কৰিছে যে আবেলাৰ্ডৰ কথাতেহে তেওঁ ভিক্ষুণীৰ ওৰণি লৈছে, ঈশ্বৰৰ প্ৰতি ভক্তিত নহয়। এইখিনিতে আপোনালোকে চিন্তা কৰি চাব পাৰে— হেলইছাৰ বাবে আবেলাৰ্ড ঈশ্বৰতকৈয়ো উৰ্দ্ধত নাছিলনে বাৰু?

হেলইছাৰ প্ৰেমৰ গুৰিত কাম ভাব আছিল সাঁচা— কিন্তু পাছলৈ তেওঁৰ কাৰ্যত, জীৱনৰ এই প্ৰেমৰ গভীৰতা ভালদৰেই অনুভূত হয়। হেলইছাৰ প্ৰেমৰ সংজ্ঞা সন্দৰ্ভত ড° কাকতিয়ে কৈছে— “তেওঁৰ প্ৰেম আজলীৰ খস্কেকীয়া মোহ নহয়, নাইবা প্ৰতাৰিতৰ আত্মগ্লানিৰ কাৰণ নহয়। ই প্ৰচ্ছন্ন কামলিঙ্গা নহয়, অথচ তাৰ মাজত কামভাৰ আছে। ই আবেলাৰ্ডৰ গৌৰৱত নিজক গৌৰৱান্বিত কৰিবলৈ প্ৰীতিৰ অভিনয় নহয়। ই জাগ্ৰত বোধশক্তিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত অথচ বোধশক্তিক অতিক্ৰম কৰি কল্পনা আৰু অনুভূতিৰ ৰাজ্য ভেদ কৰি চলিছে।”

পণ্ডিত আবেলাৰ্ডৰ শাৰীৰিক অবয়বৰ বিপৰীতে তেওঁৰ পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্ব গুণেহে হেলইছাক অতিকৈ আকৰ্ষিত কৰিছিল। দৰাচলতে ইউৰোপৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি পণ্ডিতৰ প্ৰেমিকা হোৱাৰ বাবে হেলইছাই অতি গৰ্ব অনুভৱ কৰিছিল। আবেলাৰ্ডৰ দৰে বিশ্বখ্যাত পণ্ডিত এগৰাকী যে তেওঁৰ প্ৰেম-ভিক্ষাৰী, এই কথাটিয়ে হেলইছাক অতি আনন্দিত কৰিছিল। আমি অনুমান কৰিব পাৰো হেলইছাই এনে এক মানসিক অৱস্থাত উপনীত হোৱাৰ কাৰণেই জুইত চগা জাহ যোৱাৰ দৰে আবেলাৰ্ডৰ কামনাৰ জুইত নিজকে সমৰ্পণ কৰিব পাৰিছিল। মন কৰিবলগীয়া কথা এই যে হেলইছাই অন্তঃসত্ত্বা হোৱা কথাটো ‘বৰ আনন্দেৰে’ আবেলাৰ্ডক জনাইছিল। এইটোৱে প্ৰমাণ কৰে আবেলাৰ্ডৰ প্ৰতি হেলইছাৰ ভালপোৱাৰ গভীৰতা কিমান আছিল। আবেলাৰ্ডৰ কবিত্ব আৰু পাণ্ডিত্য গুণে হেলইছাক কেনেদৰে মোহিত কৰিছিল তেওঁৰ উক্তিৰ পৰাই ইয়াৰ আভাস স্পষ্ট ৰূপত পোৱা যায়—

“যদি ৰোমৰ সত্ৰাট আগপুঠাছে মোক অৰ্দ্ধ সাম্ৰাজ্যেশ্বৰী পাতিম বুলি বিয়া কৰাব খুজিলেহেঁতেন তথাপি ঈশ্বৰক সাক্ষী ৰাখি মই ক’ব পাৰোঁ— তোমাৰ লগত ৰক্ষিতা সম্বন্ধে মোৰ মনঃপুত হ’লহেঁতেন। চহকী আৰু শক্তিমান হ’লেই মানুহ শ্ৰেষ্ঠ নহয়। চহকী হোৱাটো সৌভাগ্য হ’ব পাৰে, কিন্তু তোমাৰ হৈছে গুণীৰ অৱস্থা। ..... তোমাৰ দুটি গুণ আছিল, যি সকলো তিৰোতাৰে মন আজুৰি আনিব পাৰিছিল— তোমাৰ গীত আৰু কবিত্ব শক্তি”।

বিদুষী হেলইছাৰ চৰিত্ৰৰ বহুবোৰ দিশ আমাৰ চকুত পৰে যদিও তাৰ ভিতৰত— প্ৰথমে প্ৰণয়ত আবদ্ধ, তাৰ পিছত সন্তান ধাৰণ, আৰু শেষত সংসাৰৰ বান্ধোনত সোমাইয়ো আবেলাৰ্ডৰ কথা অনুসৰি খৃষ্টীয় মঠ এটিত ভিক্ষুণীৰ ৰূপত থাকিবলৈ যোৱা কাৰ্যৰ মাজেৰে তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ মহত্বম দিশটো প্ৰতিভাত হৈছে। এই কাৰ্যৰ দ্বাৰা হেলইছাৰ সাধাৰণ নাৰীৰ পৰা অনন্য নাৰীলৈ উত্তৰণ ঘটিছে।

আবেলাৰ্ড ফুলবাৰ্টৰ প্ৰতিহিংসাৰ বলি হোৱাৰ পাছত হেলইছা আৰু তেওঁৰ জীৱনলৈ ট্ৰেজেদি আহিলত অপ্ৰত্যাশিত ভাবে দুয়োজনে খৃষ্ট ধৰ্মত সমৰ্পিত হৈ সন্ন্যাসী জীৱন আকোৱালি ল’ব লগা হৈছিল। আবেলাৰ্ডে নিজাববীয়াকৈ আণ্ডিসেঁ নৈৰ পাৰত পেৰাক্লিট নামৰ মঠ এটি নিৰ্মাণ কৰি তাত হেলইছা আৰু তেওঁৰ সংগীনীসকলক থাকিবলৈ দি নিজে অন্য এটি মঠত থাকিবলৈ লৈছিল। আবেলাৰ্ডে খৃষ্টীয় মঠত থাকিয়েই তেওঁৰ আত্মচৰিত— ‘Historia Calamitatum’ ৰচনা কৰিছিল। আবেলাৰ্ডৰ আত্মজীৱনীখন পঢ়িয়ে হেলইছাই অন্তৰাত্মাত এক তীব্ৰ কম্পন অনুভৱ কৰিছিল। স্বপ্নভংগৰ বেদনাই হেলইছাৰ দেহ আৰু মনক এনেভাবে আলোড়িত কৰিছিল যে ইয়াৰ পৰা উপশম বিচাৰি তেওঁ ধৰ্মীয় পৰম্পৰাক আওকাণ কৰি ‘To her husband, rather to a friend’ সন্মোৰণেৰে অতি আৱেগিক হৈ আবেলাৰ্ডলৈ এখন দীঘলীয়া চিঠি লিখিছিল— য’ত স্পষ্টৰূপত প্ৰকাশ পাইছিল অন্তৰৰ গুপ্ত কথাবোৰ। তেওঁ লিখা চিঠিখনৰ পৰা জনা যায় যে— আবেলাৰ্ডে বিচাৰিছিল বাবেহে হেলইছাই যৌৱন কালতে মন্ত্ৰপুত ওৰণি লৈ সন্ন্যাস ব্ৰত লৈছিল যদিও তেওঁৰ হৃদয় মন সম্পূৰ্ণভাবে আধ্যাত্মিকতাত নিমজ্জিত হোৱা নাছিল। অন্তৰত জাগ্ৰত হৈ আছিল আবেলাৰ্ডৰ লগত পুনৰ মিলনৰ আশা। বৈষয়িক সুখানুভূতিৰ

ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰি লিখিছিল— “মই তোমাৰ পৰা বহুত দাবী কৰিব পাৰো যেন লাগে। তোমাৰ বাবেই মই সকলোখিনি কৰা নাইনে? এতিয়াও তোমাৰ আদেশেই পালন কৰি নাছোনে? অকণমানি ছোৱালী কালতেই ভিক্ষুণীৰ ওৰণি ল’লো— পুণ্য সাঁচিবলৈ নহয়, তোমাৰ আদেশ পালন কৰিবলৈহে। তোমাৰ পৰা যদি একো পাবৰ যোগ্য নহওঁ, ঈশ্বৰৰ পৰাও একো পাব নোৱাৰো; তেওঁৰ বাবে একো কৰা নাই। তুমি সন্ন্যাস ব্ৰত লোৱাৰ আগতেই মোক সন্ন্যাসিনী কৰিলা— মোৰ প্ৰতি যি অবিশ্বাস ইয়াত প্ৰকাশ পালে তাৰ বাবে মই কাতৰ আৰু লজ্জিত হৈছিলো। ঈশ্বৰে জানে তোমাৰ আদেশত মই জুইত সোমাব পাৰোঁ। মোৰ হিয়া মোত নাই, তোমাৰ তাত আছে, আৰু এতিয়া তোমাৰ হিয়াতেই মাৰ গৈছে। তোমাক এৰি ইয়াত থাকিবৰ ঠাই নাই।”

মধ্যযুগীয়া ইউৰোপীয় সামাজিক ৰীতি অনুযায়ী আবেলাৰ্ডৰ প্ৰতি ‘ভিক্ষুণী’ হেলইছাৰ এনে গভীৰ আকৰ্ষণ আৰু স্নেহ আছিল ধৰ্ম চিন্তাৰ পৰিপন্থী। আবেলাৰ্ডে ধৰ্মীয় যুক্তি আৰোপ কৰি হেলইছাৰ অশাস্ত মন শাস্ত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁ অতীতৰ সকলো কথা পাহৰি গৈ ধৰ্ম বিষয়ত একান্তভাবে মনপ্ৰাণ সাঁপি দিবলৈ হেলইছাক উপদেশ দিছিল। মানুহৰ জীৱনত যি ঘটে সেয়া ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাতেই ঘটে বুলি বুজনি দি তেওঁ হেলইছালৈ এই বুলিও লিখিছিল যে এদিন বিয়াৰ জৰিয়তে দুয়ো একাত্ম হৈছিল, এতিয়া ঈশ্বৰৰ প্ৰতি ভক্তিত দুয়ো একাত্ম হোৱা উচিত। ঈশ্বৰে শাস্তি প্ৰদানৰ জৰিয়তে তেওঁলোকক নিজৰ পিনে টানি নিছে।

আবেলাৰ্ডৰ এনে যুক্তিপূৰ্ণ কথাই হেলইছাৰ মন-প্ৰাণ শাস্ত কৰিলে আৰু অতীতৰ সকলোবোৰ স্মৃতি পাহৰি তেওঁ ধৰ্মচৰ্চাত নিজকে সম্পূৰ্ণভাবে সমৰ্পিত কৰিবলৈ যথা সম্ভৱ চেষ্টা কৰিলে। হেলইছা চৰিত্ৰৰ এনে উদ্ভৱণ তেওঁৰ চাৰিত্ৰিক বৈশিষ্ট্যৰ অনন্য দিশ ৰূপে চিহ্নিত হৈ ৰ’ল। হেলইছা যে এগৰাকী সাধাৰণ প্ৰেমিকা নাছিল; তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ উদ্ভৱণৰ যোগেদি তাকেই প্ৰতীয়মান কৰিলে। ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে এই সন্দৰ্ভত মন্তব্য কৰিছে— যি আবেলাৰ্ডৰ আদেশ পালন কৰি সমস্ত নাৰী-জীৱন ব্যৰ্থতাৰে পৰিপূৰ্ণ হৈছে, সেই আবেলাৰ্ডৰ এখনি আধ্যাত্মিক সহানুভূতি সূচক চিঠিৰ ইংগিততে সকলো অশাস্তি দূৰ হ’ল। হেলইছাই বাস্তৱিকতে শাস্তি পালে নে নাই সেইটো সংশয়ৰ কথা; সেই বিষয়ে কোনো উল্লেখ নাই। অন্ততঃ তেওঁ নিজৰ দুখৰ বিষয়ত নিমাত হ’ল। কিন্তু পিছৰ চিঠিবোৰত হৃদয়ৰ বেদনাৰ যি কঠোৰ মৌনভাৱ, তাৰ পৰা এনেও সন্দেহ হ’ব পাৰে যে তেওঁৰ সংযম বা শাস্তি কৰিয়ে বৰ্ণোৱা অন্তৰত জুই ঢাকি থোৱা শমীদ গছৰ কুমলীয়া পাতৰ দৰে— “শমীমিবাভ্যন্তৰলীন পাব কাম।”

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

হেলইছাৰ চৰিত্ৰটোৰ মহত্ব ক’ত? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

৮.৬.৩ আবেলাৰ্ডৰ চৰিত্ৰ

আদি যদি ‘আবেলাৰ্ড’ আৰু ‘হেলইছা’ চৰিত্ৰ দুটাৰ তুলনা কৰোঁ তেন্তে দুয়োটা চৰিত্ৰৰ বহুখিনি ভিন্নতা দেখিবলৈ পাম। হেলইছা আছিল একমুখী চৰিত্ৰ। যাক আপোনালোকে

আবেলাৰ্ড কেন্দ্ৰিক চৰিত্ৰ বুলিব পাৰে। আনহাতে আবেলাৰ্ডৰ মাজত আমি একাধিক ৰূপৰ সমন্বয় দেখা পাবোঁ। তেওঁ যেনেকৈ পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্ব গুণেৰে সমৃদ্ধ, সমসাময়িক কালৰ ইউৰোপৰ প্ৰজ্ঞা আৰু কলা জগতৰ অদ্বিতীয় ব্যক্তি; তেনেকৈ তেওঁ আছিল আবেগ সৰ্বস্ব কামুক প্ৰেমিক, যিয়ে বাসনা চৰিতাৰ্থ কৰিবলৈ যেন সুযোগৰ সন্ধানত আছিল। তেওঁ নিচেই কম বয়সতে বিদগ্ধ পণ্ডিতৰূপে স্বীকৃত হৈছিল। তেওঁৰ খ্যাতিৰ ব্যাপ্তি আছিল অসীম। ড° বাণীকান্ত কাকতিৰ ভাষাত : “তেওঁৰ শাস্ত্ৰৰ ব্যাখ্যা আৰু গৱেষণাই এনে মোহিনী শক্তি বিস্তাৰ কৰিছিল যে তেওঁৰ বিপদ-সংকুল জীৱনত য’তেই তেওঁ পলাই ফুৰিছিল, ত’তেই উৰাদিহ লৈ দেশ-দেশান্তৰৰ ছাত্ৰসকলে খেদি লগ ধৰি তেওঁ থকা ঠাইৰ চাৰিওফালে পঁজা বান্ধি থাকিও তেওঁৰ বক্তৃতা শুনিছিল। ঐতিহাসিক পণ্ডিতসকলে কয় তেওঁ এটি গতিশীল বিশ্ববিদ্যালয় আছিল। তেওঁলোকে ইমানখিনিও ক’ব খোজে যে আবেলাৰ্ডে যি আদৰ্শৰ মোহিনী শক্তিত হেজাৰ হেজাৰ ছাত্ৰ টানি আনিছিল, সেই শক্তিৰ সংঘবদ্ধ গঠনৰ চেপ্তাতেই পিছৰ কালত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ আৱিৰ্ভাৱ হয়।”

অতি দুখজনক কথা এই যে ‘ৰজোগুণত অন্ধলাহে’ এই বিশ্বখ্যাত পণ্ডিতজনে অপথত বাটবুলি নিজৰ লগতে বিদুষী নাৰী হেলইছাৰো জীৱন দুখ যন্ত্ৰণাৰে ভৰাই তুলিছিল। পণ্ডিত আবেলাৰ্ড আছিল এজন কামাতুৰ প্ৰেমিক। অতীব সুন্দৰী হেলইছাক দেখিয়েই তেওঁ কাম অগ্নিত জৰ্জৰিত হৈ পৰিছিল আৰু সুযোগৰ পূৰ্ণ ব্যৱহাৰ কৰি তেওঁক প্ৰেমৰ ডোলেৰে বান্ধি নিজৰ কামনা বাসনা চৰিতাৰ্থ কৰিছিল। অৱশ্যে এই কথাটোও সঁচা যে প্ৰেমিক হিচাপে আবেলাৰ্ড অত্যন্ত কামুক আছিল যদিও তেওঁ দায়িত্বজ্ঞানহীন নাছিল। নতুবা তেওঁৰ প্ৰেম একেবাৰে টুলুঙা ধৰণৰো নাছিল। হেলইছাৰ প্ৰতি থকা প্ৰেমে তেওঁৰ পাণ্ডিত্য আৰু জ্ঞানচৰ্চাতো প্ৰভাৱ পেলাইছিল। প্ৰেমৰ বাবেই : “ছাত্ৰসকলৰ প্ৰতি আওহেলা, বক্তৃতাতে পুৰণি কথাৰেই পুনৰুক্তি আৰু কবিতা ৰচনাতো দৰ্শনৰ বিশদ ব্যাখ্যাৰ ঠাইত প্ৰেমৰ গুণ গৰিমাই ঠাই ল’লে। আবেলাৰ্ডৰ কবিতাই চাৰিওফালৰ পৰাই সমাদৰ পালে; কিন্তু ছাত্ৰসকলৰ অন্তৰৰ পৰা দীঘল আৰু তপত হুমুনিয়াহ ওলাবলৈ ধৰিলে— পতত্যাধো ধাম যিসাৰি সৰ্বভ্ৰঃ সকলো দিশ পোহৰ কৰি উষ্কাৰ দৰে তেওঁৰ দীপ্তি তলমুখে পৰিবলৈ ধৰিলে।”

আমি আবেলাৰ্ডক দায়িত্বশীল প্ৰেমিক হিচাপেও অভিহিত কৰিব পাৰোঁ। কিয়নো অন্তঃসত্তা হেলইছাক নিজ জন্মভূমি ব্ৰিটেনলৈ লৈ গৈ ভনীয়েকৰ ঘৰত ৰাখি ফুলবাৰ্টৰ ওচৰত হেলইছাৰ বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিছিল। এই কাৰ্য আৰু চিন্তাই আবেলাৰ্ডৰ চৰিত্ৰটিক অধিক উজ্জ্বল কৰি তুলিছে। অধ্যাপনা কৰা লোকসকলে বিয়া-বাৰু কৰাই সংসাৰী হোৱাটোত সেই সময়ৰ ইউৰোপৰ বিদগ্ধ সমাজৰ অনুমোদন নাছিল। সংসাৰৰ বাঞ্ছনাত সোমালে পণ্ডিত আবেলাৰ্ডৰ ক্ষতি হ’ব বুলি জানিও হেলইছাক তেওঁ বিয়াৰ বাবে জোৰ দিছিল। গতিকে দেখা যায়— হেলইছাৰ প্ৰতি আবেলাৰ্ডৰ প্ৰেম খন্তেকৰ মোহ নাছিল।

আবেলাৰ্ড ‘ভগ্নমুষ্ক’ হোৱাৰ পাছত তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ বিৰাট পৰিৱৰ্তন আমি লক্ষ্য কৰিব পাৰোঁ। হেলইছাৰ দদায়েকৰ প্ৰতিহিংসাৰ বলি হৈ অপুৰুষ হোৱাৰ পাছত আবেলাৰ্ডৰ উদগ্ৰ যৌন প্ৰেম আধ্যাত্মিক প্ৰেমলৈ ৰূপান্তৰিত হ’ল। দুখ-অপমানত স্ৰিয়মান হৈ তেওঁ সন্ন্যাসব্ৰত লৈ খৃষ্টীয় মঠত থাকিবলৈ ল’লে। হেলইছাকো তেওঁ একে পৰামৰ্শকে দিলে।

এইখিনিতে আপোনালোকৰ মনলৈ এটি প্ৰশ্ন আহিব পাৰে : যৌন সন্তোগৰ শক্তি হেৰুওৱাৰ পাছতহে দুখ-লাজত জৰ্জৰিত আবেলাৰ্ডৰ বৈষয়িক মন আধ্যাত্মিকতালৈ ৰূপান্তৰিত হ’ল। ইয়াৰ মাজেৰে তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ উত্তৰণ ঘটা বুলি স্বৰূপাৰ্থক ক’ব পাৰিনে? ইয়াৰ উত্তৰত

ক'ব পাৰি যে পণ্ডিত আবেলাৰ্ডৰ ধৰ্মত শৰণ মাথো তেওঁৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ দুখ মোছনৰ অৱলম্বন বুলি উলাই কৰা উচিত নহয়। পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্ব গুণত শ্ৰেষ্ঠ পুৰুষ আবেলাৰ্ডে কঠিন বাস্তৱৰ সংঘাতত খৃষ্ট ধৰ্মত মন প্ৰাণ অৰ্পণ কৰি আধ্যাত্মিক জ্ঞান অন্বেষণত প্ৰবৃত্ত হৈছিল আৰু সেই আধ্যাত্মিক জগতলৈ হেলইছাকো নিবলৈ যত্ন কৰিছিল। তেওঁৰ বাসনা কেন্দ্ৰিক প্ৰেমিক সত্ত্বালৈ ধৰ্মীয় গাভীৰ্য আহিল। এনেদৰেই তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ বিকাশ আৰু উত্তৰণ ঘটিল।

৮.৬.৪ 'নাৰী হৃদয়'ত প্ৰেম আৰু নাৰীৰ মনস্তত্ত্ব

প্ৰেমিক চৰিত্ৰ হিচাপে আবেলাৰ্ডৰ তুলনাত হেলইছাৰ চৰিত্ৰ অধিক উজ্জ্বল। আবেলাৰ্ডৰ প্ৰেমৰ প্ৰতি একাগ্ৰতা, আৰু আবেলাৰ্ডৰ মঙ্গলৰ বাবে নিজৰ সকলো স্বার্থ-হেলইছাই হেলোৰঙে ত্যাগ কৰিব পাৰিছিল। ঈশ্বৰৰ পিছতেই প্ৰেমিক স্বামীয়েই জীৱনৰ সৰ্বস্ব বুলি বিশ্বাস— হেলইছাৰ চৰিত্ৰৰ আন এক দিশ; কিন্তু প্ৰথম অৱস্থাত প্ৰেম সম্পৰ্কে উপলব্ধি আবেলাৰ্ড চৰিত্ৰত দেখা নাযায়। তেওঁৰ 'ফুচুলনিত যদি হেলইছা মান্তি নহয় তেন্তে শাৰীৰিক বলৰ আশ্ৰয় লৈ হ'লেও কামনা চৰিতাৰ্থ কৰিবলৈ কুণ্ঠবোধ নকৰা প্ৰেমিক আবেলাৰ্ডৰ চৰিত্ৰ হেলইছাৰ তুলনাত তেনেই নিষ্ক্ৰম। এইখিনিতে হেলইছাৰ চৰিত্ৰ সম্পৰ্কে ড° বাণীকান্ত কাকতিদেৱে লিখা কথাখিনি প্ৰণিধানযোগ্য— “তেওঁ স্বীকাৰ কৰিছে তেওঁ আবেলাৰ্ডৰ আদেশ মাথোন পালন কৰিছে। তেওঁ আজলী ছোৱালীৰ দৰে ক্ষণিক মোহত মুগ্ধ হৈ আমৰণকাল আবেলাৰ্ডৰ শাসন পালন কৰা নাছিল। সেই সময়ত তেওঁ বিদুষী বুলি পৰিগণিত আছিল। তেওঁৰ চিঠিৰ পৰাই তেওঁৰ বোধশক্তিৰ বিস্তাৰ, যুক্তিৰ তীক্ষ্ণতা, আবেলাৰ্ডৰ চৰিত্ৰ বুজিব পৰা শক্তিৰ পৰিচয় পোৱা যায়।”

আবেলাৰ্ডে নিজৰ প্ৰেমিকৰ প্ৰতি একাগ্ৰতা আৰু দায়িত্ববোধ দেখুৱাইছে যদিও হেলইছাক প্ৰকৃততে বুজিছিল বুলি ক'ব পৰা নাযায়। নিজে যি পথেৰে গতি কৰিছিল হেলইছাকো একে পথেৰেই লৈ গৈছিল। হেলইছাই নিবিচৰা সত্ত্বেও জোৰ কৰি গোপনভাৱে বিয়া পতাত গুৰুত্ব দি হেলইছাক নিজৰ পথৰ সংগী কৰি লৈছিল। প্ৰেমিক আবেলাৰ্ডৰ চৰিত্ৰ সম্পৰ্কে ড° বাণীকান্ত কাকতিদেৱে অতি সাৰুৱা কথা এযাৰ কৈছে— “....এই প্ৰণয় নাট্যত তেওঁৰ চৰিত্ৰ-মৰ্যাদা ফুটি ওলোৱা নাই। মানুহে সন্দেহ কৰিছিল আৰু হেলইছায়ো ভাবিছিল যে তেওঁৰ প্ৰতি আবেলাৰ্ডৰ যি আকৰ্ষণ সি কামলিঙ্গা, বিশুদ্ধ প্ৰেম নহয়। এই প্ৰেম-ঘটনা আবেলাৰ্ডৰ বহু বিদ্যা ভাৰাক্ৰান্ত মনৰ এটি ক্ষণিক অভিজ্ঞতা মাথোন।” মন কৰিবলগীয়া কথা হ'ল, আবেলাৰ্ডৰ এই 'ক্ষণিক অভিজ্ঞতা'ই দুয়োৰে জীৱনলৈ কঢ়িয়াই আনিছিল বিৰাট পৰিবৰ্তন।

ড° বাণীকান্ত কাকতিৰ 'নাৰী হৃদয়'ৰ মাজেৰে নাৰীৰ মনস্তত্ত্বও আলোচিত হৈছে। নাৰীৰ চিন্তা-ভাৱনা, আৱেগ-অনুভূতিৰ প্ৰতি ড° বাণীকান্ত কাকতিৰ আছিল শ্ৰদ্ধাশীল মনোভাৱ। তেখেতে বিশ্বাস কৰিছিল যে নাৰী পুৰুষ উভয়ৰে অৱদানৰ দ্বাৰাহে মানৱ সভ্যতাৰ বিকাশ সম্ভৱ হৈছে।

পুৰুষ প্ৰধান সমাজত পুৰুষ লেখকসকলে নিজৰ লেখনিৰ মাজেৰে এনে ভাৱধাৰা প্ৰকাশ কৰি অহা আমি লক্ষ্য কৰিছোঁ যে পুৰুষৰ প্ৰেমে নাৰীৰ জীৱন ধন্য কৰে; মহিমামণ্ডিত কৰে, আৰু তাৰ লগতে ঘৃণা বা অৱহেলাই নাৰীৰ জীৱন ধ্বংসও কৰে। মূলত এই শ্ৰেণীৰ লেখকসকলে ভাবে যে নাৰীৰ নিজা বুলি ক'বলৈ একোৱেই নাই। পুৰুষৰ চিন্তা-চৰ্চা, ধ্যান-ধাৰণাৰ মাজেৰেই তেওঁলোক উদ্ভাসিত হয়। ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে ইতিহাসৰ তথ্যৰ আধাৰত এইটো প্ৰমাণ কৰিব বিচাৰিছে যে নাৰীৰ প্ৰেমভাৱনা আৰু চিন্তা-চৰ্চায়ো পুৰুষৰ জীৱন ধন্য

কৰিব পাৰে। পৰিস্থিতি অনুযায়ী নাৰীয়েও নিজৰ স্বাৰ্থ ত্যাগ কৰি পুৰুষৰ জীৱন গৌৰৱান্বিত কৰিব পাৰে। এই কথাৰ সত্যতাৰ খাতিৰত ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে মধ্যযুগৰ ইউৰোপীয় পণ্ডিত আবেলাৰ্ড আৰু বিদুষী নাৰী হেলইছাৰ প্ৰেম কাহিনীৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰিছে। হেলইছাই তেওঁৰ প্ৰেমিক আবেলাৰ্ডৰ ইচ্ছাৰ প্ৰতি সহায়তা প্ৰকাশ কৰি জীৱনৰ সকলো আশা-আকাংক্ষা প্ৰেমাস্পদৰ আশা-আকাংক্ষাত সমৰ্পণ কৰি যৌৱন কালতে সন্ম্যাস ব্ৰত গ্ৰহণ কৰি, পুৰুষৰ বাবে নাৰীয়ে কৰিব পৰা ত্যাগৰ নমুনা সমাজত থৈ গ'ল। পুৰুষ সমালোচকসকলে নাৰী হৃদয় সম্পৰ্কত সততে কৰি অহা মন্তব্য 'a mere nothing' ই এটি বিৰাট শূন্যতা— কথাষাৰ প্ৰতিবাদ কৰি কৈছে— “হেলইছাৰ অকপট আত্মপ্ৰকাশৰ পিছত সমালোচকে কোৱাৰ দৰে নাৰী-হৃদয় বিৰাট শূন্যতা বা অকপ শিলাখণ্ড হয়নে নহয় সেইটো আলোচনা নকৰিলেও হ'ব। ই যদি বাস্তৱিকতে শূন্য হয়, ই এনে শূন্য য'ত সকলো ৰূপ বাংকাৰ মাৰ গৈ আছে; ই এনে অকপ য'ত সকলো ৰূপ সানমিহলি হৈ আছে; ই যদি বৰণ নোহোৱা হয় তেন্তে সূৰ্যৰ পোহৰৰ দৰে অবৰ্ণ য'ত সাতেটা ৰং মিহলি হৈ আছে।” এয়াই হৈছে ড° বাণীকান্ত কাকতিৰ নাৰী মনস্তত্ত্ব সম্পৰ্কে নিজত্ব ধাৰণা।

৮.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

বেজবৰুৱাৰ পিছত প্ৰবন্ধ সাহিত্যৰ এক শক্তিশালী ভেটি গঢ়ি তোলে বাণীকান্ত কাকতিয়ে। তেওঁৰ পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে কৰা আলোচনাই অসমীয়া বিষয় সাহিত্য বা পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যিক ধৰ্মপুথিৰ স্তৰৰ পৰা নমাই সাহিত্যৰ মৰ্যাদা দান কৰিলে। যাৰ ফলত পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য ধৰ্মৰ ঠেক গণ্ডীৰ পৰা সাহিত্যৰ বহল স্তৰলৈ আহিল। ‘সাহিত্য আৰু প্ৰেম’ত সন্নিৱিষ্ট প্ৰবন্ধবোৰত বিশ্বসাহিত্যৰ জলঙাইদি মানৱীয় প্ৰেম অনুভূতিৰ বিচাৰ কৰিছে। আধুনিক কবি-সাহিত্যিক অথবা তেওঁলোকৰ ৰচনা সম্পৰ্কীয় যিখিনি আলোচনা কাকতিয়ে আগবঢ়াইছে, সেয়াও অসমীয়া প্ৰবন্ধ সাহিত্যলৈ কাকতিৰ বিশেষ অৱদান। ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ প্ৰতি তেওঁৰ আকৰ্ষণ আছিল। বিশেষকৈ ৰোমাণ্টিক কবি আৰু কবিতাৰ বিষয়ে কৰা আলোচনাই তেওঁৰ এই ৰচিৰ উমান দিয়ে। আধুনিক কবি-সাহিত্যিকৰ বিষয়ে কাকতিয়ে যি আলোচনা কৰিছে পৰবৰ্তীকালত তাৰ সূত্ৰ ধৰিহে সাহিত্য আলোচনাই গঢ় লৈ উঠিছে। সেয়ে কাকতিক অসমীয়া সমালোচনা সাহিত্যৰ পিতৃ আখ্যা দিব পাৰি। প্ৰবন্ধ সাহিত্যৰ বাহক হৈছে গদ্য। কাকতিৰ গদ্য বা ভাষাৰীতিও বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ। কাকতিৰ ভাষা যুক্তিনিষ্ঠ, স্পষ্ট, সৰল আৰু সাৱলীল। মনোৰম বাক্যভংগীয়ে তেওঁৰ ৰচনাক মনোগ্ৰাহী কৰি তুলিছে। আনহাতে তেওঁ এক প্ৰয়োজনীয় মিতবাক ৰীতি ব্যৱহাৰ কৰিছে যাৰ বাবে তেওঁৰ ৰচনাৰ ক'তো অনাৱশ্যক কথা এষাৰো পোৱা নাযায়। অৰ্থাৎ বৰ্ণনাৰ বাহুল্য নাই। মুঠতে বিবিধ বিষয়ৰ উন্নত ভাব প্ৰকাশৰ উপযোগী মাধ্যমত পৰিণত কৰি কাকতিয়ে অসমীয়া গদ্যক সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰি থৈ গৈছে।

ড° বাণীকান্ত কাকতিৰ ‘সাহিত্য আৰু প্ৰেম’ নামৰ গ্ৰন্থখনৰ ‘নাৰী হৃদয়’ এটি উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ। ‘নাৰী হৃদয়’ নামৰ প্ৰবন্ধটিত লেখকে একোজন ‘দুৰ্লভ প্ৰকৃতিৰ মানুহৰ পক্ষে’ তেজ মঙহৰ খন্তেকীয়া ফৰফৰনি কেনেকৈ অপাৰ্থিব সৌন্দৰ্যলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে— তাৰ এক ব্যাখ্যামূলক আলোচনা দাঙি ধৰিছে। এই প্ৰবন্ধটিৰ কথাভাগ হৈছে মধ্যযুগৰ ইউৰোপৰ বিখ্যাত পণ্ডিত পীয়াৰে আবেলাৰ্ড আৰু তেওঁৰ বিদুষী হেলইছাৰ সৰুৰুপ প্ৰেমকাহিনী।

মহান কবি, দাৰ্শনিক, পণ্ডিত আবেলাৰ্ড অতি কম বয়সতে নিজ প্ৰতিভাৰ বলত ইউৰোপৰ এজন খ্যাতনামা ব্যক্তি হৈ পৰে। আবেলাৰ্ড এগৰাকী সুন্দৰী নাৰী হেলইছাৰ ৰূপত

অন্ধ হৈ সেই সময়ৰ সামাজিক ৰীতি-নীতিৰ বিপৰীতে গৈ প্ৰথমে কাৰ্যিত প্ৰেমত মত্ত হয় আৰু সন্তান সন্তবা হোৱাত প্ৰেয়সীক নিজ জন্মভূমি ব্ৰিটিনিইলৈ লৈ গৈ ভনীয়েকৰ ঘৰত ৰাখে। তাতে হেলইছাই এটি পুত্ৰ সন্মান জন্ম দিয়ে। পিছত হেলইছাৰ ইচ্ছা নথকা সত্ত্বেও তেওঁক বিয়া কৰায় আৰু হেলইছাৰ দদায়েক ফুলবাৰ্টৰ প্ৰতিহিংসাৰ বলি হৈ ‘ভগ্নমুষ্ক’ হয়। অৱশ্যে সেই সময়ত ইউৰোপত অধ্যাপনা কাৰ্যত জড়িতসকলে বিয়া-বাৰু কৰাই সংসাৰী হোৱাৰ নিয়ম নাছিল।

আবেলাৰ্ড ফুলবাৰ্টৰ প্ৰতিহিংসাৰ স্বীকাৰ হোৱাৰ পিছত দুখ-অপমানত জৰ্জৰিত হৈ পৰে। ইয়াৰ পিছত তেওঁৰ উদগ্ৰ যৌনপ্ৰেম আধ্যাত্মিক প্ৰেমলৈ উত্তৰণ ঘটে। নিজে সন্ন্যাসী হৈ খৃষ্টীয় মঠত থাকিবলৈ লয় আৰু হেলইছাকো মন্ত্ৰপুত ওৰণি লৈ ভিক্ষুনীৰূপে অন্য এটি খৃষ্টীয় মঠত থাকিবলৈ পৰামৰ্শ দিয়ে।

আবেলাৰ্ডৰ আত্মচৰিত ‘দুৰ্ভাগ্যৰ সোঁৱৰণী’ত (Historia Calamitatum) তেওঁৰ জীৱনৰ দুখ-যন্ত্ৰণাৰ কথা অতি মৰ্মস্পৰ্শীভাৱে প্ৰকাশ পাইছে; হেলইছাই এই গ্ৰন্থখন পঢ়ি অতি আৱেগিকভাৱে আবেলাৰ্ডলৈ চিঠি লিখিছিল। এই চিঠিবিলাকৰ মাজেৰে প্ৰকাশ পাইছিল হেলইছাৰ অন্তৰত থুপ খাই থকা দুখ, বেদনা আৰু আবেলাৰ্ডৰ প্ৰতি তেতিয়াও জাগ্ৰত হৈ থকা অপৰিসীম ভালপোৱা। প্ৰেম কাহিনীটোৰ মাজেৰে বিদুষী নাৰী হেলইছাৰ চৰিত্ৰৰ বিভিন্ন দিশ অতি সুন্দৰ ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে। হেলইছাক এটুকুৰা উজ্জ্বল পোৰা সোণৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি। হেলইছাই আবেলাৰ্ডৰ মতে ঘৰ সংসাৰ কৰাতকৈ তেওঁৰ ৰক্ষিতা হৈ থকাটোহে বেছি পছন্দ কৰিছিল। সমাজে অনুমোদন নজনোৱা কাৰ্যত জড়িত আবেলাৰ্ড সমাজৰ চকুত হয় প্ৰতিপন্ন হোৱাটো তেওঁ বিচৰা নাছিল। লগতে সংসাৰৰ বান্ধোন্ধৰ জৰিয়তে তেওঁ উচ্চ আদৰ্শৰ, জগতৰ হিতৰ বাবে সৃষ্টি এটি বিৰল প্ৰতিভাক ঘৰৰ চাৰি চুকৰ মাজত আৱদ্ধ কৰি থ’ব বিচৰা নাছিল। তাতে আকৌ দদায়েকৰ প্ৰতিহিংসাৰ কথাটো আছেই। গতিকে আবেলাৰ্ডৰ জীৱন সংগীনি হোৱাতকৈ ৰক্ষিতা হোৱাটোৱেই গৌৰৱৰ কথা বুলি তেওঁ উপলব্ধি কৰিছিল। আবেলাৰ্ডৰ প্ৰেমই তেওঁৰ জীৱন আছিল।

আবেলাৰ্ড কবিত্ব আৰু পাণ্ডিত্যৰ গুণৰ দ্বাৰা সেই সময়ৰ ইউৰোপৰ প্ৰজ্ঞা আৰু কলাজগতৰ অদ্বিতীয় ব্যক্তি আছিল। আবেলাৰ্ড য’তেই আছিল সেই ঠাইলৈ তেওঁৰ আদৰ্শৰ মোহনী শক্তিৰ দ্বাৰা হেজাৰ হেজাৰ ছাত্ৰ টানি আনিছিল। অতি পৰিতাপৰ কথা এয়ে যে কাম ভাৱত অন্ধ হৈ এই বিশ্ববিখ্যাত পণ্ডিতজনে নিজৰ লগতে বিদুষী নাৰী হেলইছাৰো জীৱন দুখ-কষ্টেৰে ভৰা তুলিছিল।

অৱশ্যে প্ৰেম কাহিনীটোত প্ৰেমিক চৰিত্ৰ হিচাপে আবেলাৰ্ডৰ তুলনাত হেলইছাৰ চৰিত্ৰ অধিক উজ্জ্বল।

৮.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) অসমীয়া প্ৰবন্ধ সাহিত্যলৈ বাণীকান্ত কাকতিৰ অৱদান সম্পৰ্কে এটা প্ৰবন্ধ যুগুত কৰক।
- ২) বাণীকান্ত কাকতিৰ প্ৰবন্ধৰ বিষয়বস্তু সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।
- ৩) “আমাৰ সাহিত্যত প্ৰকৃত সমালোচনাই গঢ় লৈ উঠে বাণীকান্ত কাকতিৰ হাতত।” — কথাষাৰৰ যথার্থতা প্ৰতিপন্ন কৰক।

- ৪) ড° বাণীকান্ত কাকতিৰ 'নাৰী হৃদয়' প্ৰবন্ধটিত হেলইছা নামৰ চৰিত্ৰটিৰ নাৰী হৃদয়ৰ আকুলতা কেনেদৰে প্ৰকাশ পাইছে আলোচনা কৰক।
- ৫) প্ৰেমিক-চৰিত্ৰ হিচাপে 'আবেলাৰ্ড' আৰু 'হেলইছা' চৰিত্ৰ দুটিৰ তুলনামূলক আলোচনা দাঙি ধৰক।
- ৬) 'নাৰী হৃদয়' নামৰ প্ৰবন্ধটিত লেখকে নাৰীৰ মনস্তত্ত্ব কেনেদৰে বিশ্লেষণ কৰিছে আলোচনা কৰক।
- ৭) 'নাৰী হৃদয়' নামৰ প্ৰবন্ধটিৰ মাজেৰে ড° বাণীকান্ত কাকতিৰ নাৰীৰ চিন্তা-ভাৱনা সম্পৰ্কে কেনেকুৱা মনোভাৱ প্ৰকাশ পাইছে আলোচনা কৰক।
- ৮) নাৰীৰ প্ৰেম ভাৱনা আৰু চিন্তা-চৰ্চায়ো কেনেকৈ পুৰুষৰ জীৱন ধন্য কৰিব পাৰে 'নাৰী-হৃদয়' নামৰ প্ৰবন্ধটিৰ আলমত ব্যাখ্যা কৰক।

৮.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

মহেশ্বৰ নেওগ	:	অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
(——) (সম্পা.)	:	বাণীকান্ত ৰচনাৱলী
(——) (সম্পা.)	:	বাণীকান্ত চয়নিকা
হীৰেন গোহাঁই	:	কালস্ৰোত আৰু কাণ্ডাৰী
হোমেন বৰগোহাঞি (সম্পা.)	:	অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (ষষ্ঠ খণ্ড)
অক্ষয় কুমাৰ মিশ্ৰ	:	
চিত্ৰৰঞ্জন চৌধুৰী (সম্পা.)	:	বাণীকান্ত কাকতি : ব্যক্তিত্ব আৰু কৃতিত্ব
প্ৰফুল্ল কটকী	:	ত্ৰনমবিকাশত অসমীয়া গদ্যশৈলী
হৰিনাথ শৰ্মা দলৈ	:	অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ গতিপথ

* * *